

ՀԻՍՅ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՅԵՎ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

№ 1

ԲՆԱԳԻՐՆԵՐ ՀԻՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ

№ 1

Թ Է Ո Վ Ն Ե Ա Յ

Յ Ա Ղ Ա Գ Ս

ՃԱՐՏԱՍԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆՑ

ՀԱՆԴԵՐՁ ՅՈՅՆ ԲՆԱԳՐԱԻ

Ս. Ե խ ա ռ ու ր յ ու մ ք

Պրոֆ. ՀԱԿՈՒ ՄԱՆԱՆԴՅԱՆԻ

ՅԵՐԵՎԱՆ — 1938

132

THEONIS PROGYMNASMATA

[περὶ ῥητορικῶν γυμνασμάτων]

armeniace et graece

edidit

Prof. Dr. AGOP MANANDIAN

808.5

p-45

ԹԵՈՎՆԵԱՅ

ՅԱՂԱԳՍ ՀԱՐՏԱՍԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. Շխանյանի թարգմ.

Պրաֆ. ՀԱՅՈՒՄ ՄԱՆԱՆԳՅԱՆԻ

1931

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՅԱՅԿԱՍՏԱՆԻ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱԳՐԱԴԱՐԱՆ

Գրադատական

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱԳՐԱԴԱՐԱՆ

6689

4948

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱԳՐԱԴԱՐԱՆ

... անհատական պատճառներով ...

Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

1. Թեոնի այս գրվածքի հայերեն հին թարգմանություն միակ ձեռագիրը գտնվում է Հայկ. ԽՍՀ պետական կենտրոնական թանգարանում: Այդ թարգմանության վրա առաջին անգամ ուղղորդություն է դարձրել Ն. Ակիրյանը:

1934 թվին «Հանդես Ամսօրեայ»-ի մայիս-հունիս (թ. 5-7) համարում Ն. Ակիրյանը հրատարակել էր ընդարձակ մի հոդված՝ «Թեոնեայ, Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց», վորի մեջ նա համեմատել էր Թեոնի հունարեն բնագրի վերնագրերն իր գտած հայերեն թարգմանության վերնագրերի հետ և ցույց էր տվել, վոր Պետական թանգարանի վերոհիշյալ № 870 883 ձեռագրի մեջ պահպանված «Տոնականի, Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց» գրվածքը համապատասխանում է Թեոնի ճարտասանական հայտնի աշխատության, տես Theonis progymnasmata— Rhetores graeci, Bibl. Teubn., ed. L. Spengel, vol. II, Lipsiae 1854, էջ 59—130, կամ նաև այլ հրատարակություններ՝ Ch. Walz, Rhetores graeci, vol. I., Stuttgart 1832, էջ 145—256, և առանձին հրատարակությամբ՝ E. Finkh, Stuttgart 1834:

2. Թեոնի հունարեն այս աշխատությունը յեղել է ճարտասանական վարժությունների գործնական մի ձեռնարկ, վորը ինչպես հնագույն դարերի հեռոտրական նման յերկերը՝ ճարտասանական արվեստի ուսման հետ միասին պարունակել է իր մեջ մասամբ նաև քերականություն և վոճարանություն: Գիտական նորագույն ուսումնասիրությունների համաձայն՝ Թեոնի այս գիրքը, վորը հունարեն բնագրում կոչվում է «Նախակրթությունը» (Προγυμνάσματα),

իսկ հայերեն թարգմանութեան մեջ՝ «Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց», ամենահինն է մեր ձեռքը հասած «Նախակրթութեանց»-ից և անհամեմատ ավելի լրջմիտ ու արժեքավոր աշխատութեան է, քան հետագայում կազմված ձևամոլական ու սքոլաստիկական նման յերկերը: Ուշագրավ է սակայն, վոր Հայաստանում ավելի հայտնի ու ավելի տարածված է յեղել վնչ այնքան թեոնի «Նախակրթութեանց» հին թարգմանութեանը, վորքան Ափթնիսոսի «Նախակրթութեանց»-ից քաղված ու թարգմանված ճարտասանական տեսութեանները և վարժութեանները, վորոնք հիմնական մասն են կազմում Մովսես քերզողին վերագրված «Յաղագս պիտոյից» գրքի (տես «Մովսեսի Սորենացւոյ մատենագրութիւնք», Վենետիկ 1843, էջ 341—581): Այս վերջին «Նախակրթութեանց», վոր հորինել էր Ափթնիսոսը 4-րդ դարում իբրև ճարտասանութեան տարրական դասագիրք, շնորհիվ իրանց պարզութեան ու մատչելիութեան՝ անասնման գերակշռութեան էյին ձեռք բերել նաև բյուզանդական գրականութեան մեջ միջին դարերում:

3. «Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց» գրվածքի հեղինակի մասին մեր ունեցած տեղեկութեանները խիստ անբավարար են ու կցկտուր: Բյուզանդական միայն շրջանում, տասերորդ դարում, յերկու Աղեքսանդրացի թեոնների մասին մի քանի վկայութեաններ մեջ են բերված Սուրբ դասի բառարանի հետևյալ հատվածներում (թեոն անվան տակ).

ա) «Թեոն Աղեքսանդրացի՝ ստոյիկյան փիլիսոփա. ապրել է Ոգոստոսի ժամանակ Առիոնից հետո. գրել է մեկնութեան ընախոսական ներածութեանն Ապոլլոնգորի և ճարտասանական արվեստների մասին գ. գիրք».
բ) «Թեոն Աղեքսանդրացի՝ սոփիստես, վորի անունն էր Ելիոս. գրել է արվեստ նախակրթութեանց, մեկնութեան Քսենոփոնի, Իսոկրատի, Դեմոսթենեսի, ճարտասանական տարրերք, հետախուզումներ խոսքի կազմութեան մասին և ուրիշ շատ աշխատութեաններ»:

Սուրբասը, ինչպես պարզ յերևում է նրա այս վկայու-

թեոններից, գիտե յերկու Աղեքսանդրացի թեոն. մեկը՝ ստոյիկյան փիլիսոփան, իսկ մյուսը՝ սոփիստեսը, վորի անունն էր Ելիոս թեոն: Մյուսիցից առաջինը ժամանակակից է յեղել ըստ Սուրբասի Ոգոստոս կայսեր (31 մեր թվ. առաջ—14 մեր թվ. հ.) և, ինչպես յենթադրում են, յեղել է վարիչ Աղեքսանդրյան պարոցի Արիոս Դիդիմոսից հետո և Ապրիոնից առաջ¹: Իսկ յերկրորդի ժամանակը, վորը ճարտասանական «Նախակրթութեանց» հեղինակն է, մնում է անորոշ և ղեռն չէ լուսաբանված հաստատուն ու վերջնական կերպով:

4. Բանասերներից վոմանք կարծում են, վոր Սուրբասի վերոհիշյալ վկայութեաններում հիշված թեոնները միևնույն անձն են:

Թեոն սոփիստեսի նույնութեանը համանուն ստոյիկյան փիլիսոփայի հետ նրանք հավանական են համարում, վորովհետև հռոմեական հուշակավոր մանկավարժ Կվինտիլիանը, ոգտվելով իր Institutiones oratoriae գրվածքի մեջ թեոնի նախակրթութեաններից՝ անվանում է նրան թեոն (III, 6, 48) կամ նաև թեոն Ստոյիկյան (IX, 3, 76)²: Բացի այդ՝ գերմանական բանասեր Ռեյխելը, հիմնվելով նախակրթութեանների առանձին դատողութեանների և արտասանութեանների վրա՝ փորձել է ապացուցել, վոր Ելիոս թեոնը յեղել է, հավանորեն, հետևող ստոյիկյան իմաստասիրութեան³:

Վերոհիշյալ թեոններին միևնույն անձն ընդունողները

¹ Ապրիոն անվան տակ Սուրբասը վկայում է, վոր սա «յեղել է թեոն գրամատիկոսի հաջորդը»: Այս վկայութեանից ետևցնում են վոր թեոն գրամատիկոսը և թեոն ստոյիկյան փիլիսոփան միևնույն անձն են:

² Տես Ալիքսյան, Հանդ. Ամս. 1934, էջ 199. հմտտե G. Thiele, Herma-goras, Strassburg 1893, էջ 5, ծ. 1: Կվինտիլիանի 1829 թվի հրատարակութեան մեջ մենք չգտանք թեոն Ստոյիկյանի հիշատակութեանը վերև մատնանշված յերկրորդ հատվածում. հմտտե M. Fabii Quintiliani, De institutione oratoria libri XII, T. II, Lipsiae 1829, էջ 147—148:

³ Տես G. Reichel, Quaestiones progymnasticae, Leipzig 1909. էջ 24 են:

յենթադրում են, բնականաբար, վոր Նախակրթությանց հեղինակ Ելիոս Թեոնը ապրել է, ինչպես վկայում է Սուրբաբար, Ոգոստոս կայսեր ժամանակաշրջանում և յեղել է Ազեքսանդրյան դպրոցի վարիչ Արիոս Դիոգենիսից հետո, վորը, ինչպես հայտնի յե, Ոգոստոսի ուսուցիչն էր և Մեկենասի բարեկամը:

5. Տարբեր կարծիքի յեն Ելիոս Թեոնի ժամանակի մասին Վիրամովիցը և Սրբաբար:

Նախակրթությանց հեղինակի ժամանակը Վիրամովիցը գնում է Կալիգուլիայի (37—41 մեր թ. հ.) ժամանակակից Ապիոն գրամատիկոսից հետո, վորի անունը, նրա յենթադրությամբ, հիշատակված է Ելիոս Թեոնի գրվածքում: Նախակրթությանց մեջ «ἐκ τῶν Ἀριστοῦ ἀλέγχαγ» (հայերենում՝ «Առիոնայ յանդիմանութեանցն») նա առաջարկում է ուղղել և կարդալ փոխանակ Ἀριστοῦ Ἀπλωος, «Ապիոնայ»¹: Այս ուղղումը դժվար է սակայն ընդունել, վորովհետև հայերեն հին թարգմանության մեջ ևս ունենք «Առիոնոս» կամ «Առիոնա»² ընթերցվածը, վորը համապատասխանում է հունարեն բնագրի Ἀριστοῦ Ἀπλωος ընթերցվածին:

Անկախ Վիրամովիցի յենթադրությունից, վորը, ինչպես տեսնում ենք, չէ հաստատվում, — Թեոնի ժամանակը վորոշվում է հենց առաջին դարում (մեր թվ. հ.)՝ Ոգոստոսի և Տիբերիոսի ժամանակակից հեղինակներից՝ Անտիփիլոսից, Դիոնիսիոս Հադիլաուսացուց և Թեոփորոս Գադարացուց հետո, վորոնց գրական յերկերը հիշատակված են Ելիոս Թեոնի գրվածքում: Նախակրթությանց բովանդակությունը ևս՝ նրա արձարժված մտքերը և նրա վոճն ու արտաբերին ձևա-

¹ Տես Wilamowitz-Möllendorff, *Asianismus und Atticismus*, *Hermes* 35, 1900, էջ 6—7:

² Հայերեն թարգմանությունն ունի «առ ի նոս» ընթերցվածը, վորը յուսուցնում ուղղված է «Առիոնա»: Ահինյանը կարծում է, վոր հայերենում պահպանում են թե Առիոնի մասին հատվածը և թե՛ Նախակրթությանց ամբողջ Ձ. գլուխը (տես Հանդ. Ամս. 1934, էջ 199, ծանոթ): Սակայն, իրապես, անհարազատ համարված ամբողջ այդ գլուխը գտնվում է «Յաղագս պատմության» գլխի վերջում:

վորումը՝ հիմք են տալիս դարձյալ յենթադրելու, վոր Ելիոս Թեոնն ապրած պիտի լինի, իրոք, դասական մատենագրության վերջին այս շրջանում:

Սրբաբարի «Հունաց գրականության պատմության» մեջ Ելիոս Թեոնի ժամանակը ցույց է տրված առաջին դարի վերջերում կամ յերկրորդ դարի սկզբում¹. սակայն հազիվ թե կարելի լինի նրա ժամանակն այդքան առաջ տանել: Արդեն առաջին դարի վերջերում Նախակրթություններից հավանորեն ոգտվել էր, ինչպես վերև տեսանք, Կվինտիլյանն իր *Institutiones oratoriae* գրվածքում:

6. Թեոնի Նախակրթությունների այժմյան հունարեն բնագիրը, ինչպես միանգամայն ձիշտ նկատել են գերմանական գիտնականները, մեզ չէ հասել իր սկզբնական ձևով: Բնագրի վերջում պակասում են չորս կամ հինգ գլուխ. բացի այդ՝ պահպանված գլուխները տեղափոխված ու յետ և առաջ են դասավորված, իսկ վերջին 13-րդ գլխում (*περὶ νόμου*) դուրս է ընկած կեսից ավելին: Գլուխների տեղափոխությունները կատարված են հունարենում հատուկ նպատակով, վորպեսզի Թեոնի Նախակրթությունները համաձայնեն ըստ ձևի Հերմոգենեսի և Ափիոնիոսի Նախակրթությունների գլխակարգություններին և համապատասխանեն ճարտասանական վարժությունների այն նոր շապրոնային դասավորությանը, վորը սովորական էր ու ընդունված հետնագույն դարերում:

Հունարեն սկզբնագրի նախկին գլխակարգությունները, վոր յենթադրաբար փորձել էր վորոշել ու ճշտել գերմանական գիտնականներից, գլխավորապես, Ռեյխելը², հաստատուն կերպով և ըստ ամենայնի համաձայն Ռեյխելի կուսուցների տալիս է այժմ հայերեն թարգմանությունը, վորը ներկայացնում է մեզ Թեոնի հունարեն բնագիրը համեմատաբար իր հին անաղարտ վիճակում:

¹ Wilhelm von Christ's *Geschichte der griechischen Literatur*, II, München 1920, էջ 460:

² Տես G. Rhetchel, *Quaestiones progymnasticae*, Diss., Leipzig 1909.

Շատ պարզ է, ուրեմն, վոր Նախալրթությանց հունարեն բնագրի վերականգնման ու վերահրատարակության համար հայերենը ունենալու յե բացառիկ մեծ կարևորություն:

7. Թեոնի հունարեն ձեռագիր որինակներում, ինչպես և ապագիր հրատարակության մեջ (տես Spengel, Leipzig 1854), գլուխները դասավորված են համաձայն Հերմոգենյան գլխակարգության հետևյալ հաջորդականությամբ.

1. Առաջարան, προσίμιον.
2. Սերի տից տօն յեօն ձրօրից (Յաղագս մանկանց վարժման).
3. Սերի մնծօս (Յաղագս առասպելի).
4. Սերի ճիղղիլառօս (Յաղագս պատմութեան).
5. Սերի չրեւազ (Յաղագս պիտոյից).
6. Սերի տօքօս (Յաղագս տեղոյ).
7. Սերի ձրաքօմիօս և քօքօս (Յաղագս ներբողենի և պարսաւանացն).
8. Սերի սրղրօսեօս (Յաղագս բաղդատութեան).
9. Սերի քրօսօքօքօւազ (Յաղագս դիմառնութեան).
10. Սերի ձքքրօսեօս (Յաղագս արտասանութեան).
11. Սերի մեօսեօս (Յաղագս դրութեան).
12. Սերի յօքօս (Յաղագս օրինաց):

Իսկ հայերենը, վորը համապատասխանում է Թեոնի հունարեն սկզբնագրին, ունի գլուխների հետևյալ դասավորությունը.

- Ա. Առաջարան (προσίμιον).
- Բ. Յաղագս մանկանց վարժման (Սերի տից տօն յեօն ձրօրից).
- Գ. Յաղագս պիտոյիցն (Սերի չրեւազ).
- Դ. Յաղագս առասպելի (Սերի մնծօս).
- Ե. Յաղագս պատմութեան (Սերի ճիղղիլառօս).
- Զ. Յաղագս տեղոյ (Սերի տօքօս).
- Է. Յաղագս արտասանութեան (Սերի ձքքրօսեօս).
- Ը. Յաղագս դիմառնութեան (Սերի քրօսօքօւազ).
- Թ. Յաղագս ներբողենի և պարսաւանացն (Սերի ձրաքօմիօս և քօքօս).

Ժ. Յաղագս բաղդատութեան (Սերի սրղրօսեօս).

ԺԱ. Յաղագս դրութեան (Սերի մեօսեօս).

ԺԲ. Յաղագս օրինաց (Սերի յօքօս).

ԺԳ. Յաղագս վերձանութեան և վերձանման (Սերի ձրօրից և ձրօրից և ձրօրից).

ԺԴ. Յաղագս լսելութեան (Սերի ձքքրօսեօս).

ԺԵ. Յաղագս տարասութեան (Սերի քրօսօքօւազ).

ԺԶ. Յաղագս արտագործութեան (Սերի ձքքրօսեօս):

Հայերեն թարգմանությունն ու այժմյան հունարենը բաղդատելով իրար հետ՝ ստանում ենք, ուրեմն, գլուխների դասավորության համեմատական հետևյալ պատկերը.

Ա. Առաջարան = 1. προσίμιον, Բ. = 2, Գ. = 5, Դ. = 3, Ե. = 4, Զ. = 6, Է. = 10, Ը. = 9, Թ. = 7, Ժ. = 8, ԺԱ. = 11, ԺԲ. = 12, ԺԳ., ԺԴ., ԺԵ., ԺԶ. = հունարենում չիք:

8. Հայերեն թարգմանության մեջ պահպանված են, ինչպես տեսնում ենք՝ հունարեն սկզբնագրի նաև վերջին գլուխները՝

ԺԳ. Յաղագս վերձանութեան և վերձանման (Սերի ձրօրից և ձրօրից և ձրօրից).

ԺԴ. Յաղագս լսելութեան (Սերի ձքքրօսեօս).

ԺԵ. Յաղագս տարասութեան (Սերի քրօսօքօւազ) և

ԺԶ. Յաղագս արտագործութեան (Սերի ձքքրօսեօս):

Վերոհիշյալ իր ուսումնասիրության մեջ Ռեյխելը մասնաձևի է արել, վոր այժմյան հունարենում բացի այս չորս գլուխներից պակասում է մի գլուխ և՛ Սերի ձրօրից (Յաղագս հակաձուութեան): Վորովհետև այս գլուխը չկա նաև հայերեն թարգմանության մեջ՝ Ն. Ակիբյանը Ռեյխելի յենթադրությունը համարում է անհավանական (Հանդ. Ամս. 1934, էջ 201):

Ուշագրավ է սակայն, վոր Եջմիածնի 1223 թվի № 2093 (= Մայր Յուզակ № 2050) ձեռագրի վերջում (թ. 200—204) գտնվում է ճարտասանական վարժությունների մի համառոտագրություն («Գլուխ ճարտասանութեան ի Պրատոնէ՛ բանաստեղծութեամբ գրամարտ շարագրաց»), վորի մեջ հի-

շատակված և անթրոփոս — հակաճառությունը հետևյալ հատվածում՝

«Քրուխ հակաճառութեան նախերգական:— Անհաւաստարագոյն, անկարողագոյն, անհաւանադոյն, անճշմարտագոյն, անծայրաժապաւորագոյն (*), մեղկագոյն, անյայտագոյն, ինքնամարտագոյն, տաքաւրինագոյն, անվայելչագոյն, անբարեձևագոյն, անաւգտակարագոյն, հաւաշըջագոյն(*), անդասագոյն, անկերպագոյն, ի վերա բանին կազմութե»:

Համառոտագրութեան հեղինակը, ինչպէս յերևում է «պատմութեան», «աւրինաւորութեան», «վերծանութեան», «արտագործութեան» և «տարասութեան» վերաբերյալ հատվածներէց, ոգտված պիտի լինե՞ր բացի Պիտոյից գրքից նաև Թեոնի հայերէն թարգմանությունից: Իմ կարծիքով, «հակաճառութեան» վերաբերյալ վերև մեջ բերված հատվածը կարող է նույնպէս ընդունվել իբրև ուշագրութեան արժանի մի վկայութիւն և ակնարկ, վոր Թեոնի հայերէն թարգմանութեան հին որինակը, վորից ոգտվել էր ճարտասանական համառոտագրութեան հեղինակը, կարող էր ունեցած լինել «Յաղագս հակաճառութեան» (Սերլ անթրոփոս) ԺԷ գլուխը, վորը պակասում է Թեոնի թարգմանութեան Երևանի Թ. 870 ձեռագրում:

Այս յենթագրութիւնն անհավանական չէ, վորովհետև անթրոփոս — «հակաճառութիւն»-ը, ինչպէս և Թեոնի հայերէն թարգմանութեան վերոհիշյալ ԺԳ.— ԺԶ. գլուխները, չկան Հերմոգենյան-Ափթոնյան Նախակրթութիւններում և կարող է լին ծանոթ լինել հայ մասենագիրներին, հավանորեն, Թեոնի գրվածքից:

9. Թեոնի գիրքը հունարէն բնագրում կոչվում է, ինչպէս ասացինք, Προϋμνάσματα «Նախակրթութիւնք»: Սուեղասի մոտ նույն այս աշխատութիւնն անվանված է «Արուեստ յաղագս նախակրթութեանց» (Τέχνη περί προϋμνάσματα): Իսկ հայերէն թարգմանութեան մեջ նրա վերնագիրը, ինչպէս տեսանք, բոլորովին տարբեր է՝ «Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց»:

Վերն է այս վերնագրերից հինը:

Ն. Ակինյանը հին և համարում հունարէնի Προϋμνάσματα «Նախակրթութիւնք» վերնագիրը: Նրա կարծիքով՝ «Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց» թարգմանութիւնն է հունարէն «Περί προϋμνάσματα» վերնագրի, իսկ «Նախակրթութիւնք», նրա ասելով, «հիներուն անձանօթ է προϋμνάσματα իմաստով» (տես Հանդ. Ամս. 1934, էջ 204):

Այս կարծիքը, ինձ թվում է, առարկելի չէ և վիճելի: Προϋμνάσματα բառը «նախակրթակ» է թարգմանել հենց ինքը Թեոնի թարգմանիչը նախաբանի հետևյալ հատվածում՝

«Եւ գղասունն ըթին նախակրթակացն այսպէս արասցուք. նախ առաջին՝ ի պիտացն, զի սուզ է և զիւրայուշ, և ապ՝ հետո՝ նառասպելէն և պատմութեանէն»:

Միանգամայն հավանական է, ուրեմն, վոր թարգմանիչը հունարէն Προϋμνάσματα վերնագիրը կը թարգմաներ «Նախակրթակք», իսկ Περί προϋμνάσματα՝ «Յաղագս նախակրթակաց»:

Հայերէն թարգմանութեան մեջ պահպանված է ըստ իս Թեոնի գրվածքի հին իսկական վերնագիրը: Ուրեմն՝ համաձայն հայերէն թարգմանութեան Թեոնի ճարտասանութեան հունարէն հին վերնագիրը կարող էր յեղած լինել սկզբնագրում վնչ թե Προϋμνάσματα «Նախակրթութիւնք» կամ Περί προϋμνάσματα «Յաղագս նախակրթութեանց», այլ Περί ρητορικῶν γυμνασμάτων «Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց»:

10. Թեոնի «Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց» այս գրվածքը, ինչպէս և Դիոնիսիոս Թրակացու քերականութիւնը, Փիլոնը, Պիտոյից գիրքը, Արիստոտելի իմաստասիրական յիբիկն ու նրանց մեկնութիւնները, այն հին Հունաբան Դպրոցի արտագրութիւններիցն է, վորի ծագումը, ժամանակը և զարգացման շրջանները մանրամասն ուսումնասիրված են իմ նախորդ աշխատութիւններից մեկում (տես Հունաբան Դպրոցը և նրա զարգացման շրջանները, Ազգ. մատեն. ՃԺԹ, Վիեննա 1928):

Թարգմանութիւնը կատարված է նյութական տառացի փոխադրութեան յեղանակով, բոլորովին հունարենի համեմատ՝ հունարան բառակազմութեամբ և հույն լեզվի համաձայնութեամբ:

Ինչպես և մյուս հունարան թարգմանութիւնները՝ այս գրվածքը ևս ունի լեզվական ու քերականական բնորոշ առանձնահատկութիւններ, վորոնք հնարավորութիւն են տալիս վորոշելու նրա կապակցութիւնը հունարան թարգմանութիւնների այն խմբերից վորակ մեկի հետ՝ վորոնց ժամանակը լուսարանված է վերոհիշյալ իմ ուսումնասիրութեան մեջ:

Ըստ իր լեզվի Թեոնի հայերեն թարգմանութիւնը խմբակից է, իմ կարծիքով, վոր թե Գիոնիսիոս Թրակացու քերականութեան թարգմանութեան հետ, ինչպես յենթագրում է Ալիւսյանը (Հանդ. Ամս. 1934, էջ 204), այլ հունարան թարգմանութիւնների յերկրորդ խմբի հետ, վորին պատկանում են հետևյալ յերկերը.

- ա. «Հակաճառութիւն Տիմոթէոս Էլուբոսի».
- բ. «Ներածութիւն Պորփիրի».
- գ. «Ստորգութիւնք Արիստոտէլի».
- դ. «Պերիարմէնիաս կամ Յաղագս մեկնութեան Արիստոտէլի».
- ե. «Մեկնութիւն Ստորագութեանցն Յամբլիքոսի».
- զ. «Մեկնութիւն Պերիարմէնիաս գրոցն Յամբլիքոսի»:

Այս յերկերը, ինչպես մանրամասն ցույց է տրված վերոհիշյալ իմ ուսումնասիրութեան մեջ (տես «Յունարան գրաւորոցը և նրա գարգացման շրջանները», էջ 95—102 և 124—142), թարգմանված են վեցերորդ դարի յերկրորդ կիսում հակաքաղքեղոնական միաբնակների միջովայրում: 552—564 թվականների ժամանակամիջոցում թարգմանված էր Տիմոթէոս Կուզի «Հակաճառութիւն»-ը, իսկ հույն դարի յոթանասական թվականներին Հովհաննէս կաթողիկոս Գաբեղինացու հրամանով թարգմանվել է յին «Արիստոտէլի Ստորգութիւնք»-ը, «Պերիարմէնիաս»-ը և Յամբլիկոսի մեկ-

նութիւնները¹, վորոնք սխալմամբ վերագրվել են Դավիթ Անհաղթին: Հենց հույն այս ժամանակաշրջանում, այսինքն՝ վեցերորդ դարի յերկրորդ կիսում՝ թարգմանված պիտի լինի նաև Թեոնի յերկը:

Ժամանակի այս վորոշմանը հիմք են ծառայում լեզվական ու քերականական ներքև մեջ բերված դիտողութիւնները, վոր թվում են ինձ ուշագրավ ու կարևոր:

11. Թեոնի թարգմանիչը ծանոթ է յիդի, ինչպես և յերկրորդ խմբի վերոհիշյալ մյուս յերկերի թարգմանիչները, Թրակացու քերականութեան և թերևս նաև Փիլոնի և Պիտոյից գրքի թարգմանութիւններին, և ճարտասանական ու քերականական ընդհանուր տերմինները և Փիլոնյան հատուկ բառերը ծագում են այս թարգմանութեան մեջ ևս, հավանորեն, հունարան առաջին խմբի հնագույն թարգմանութիւններից: Այսպիսի տերմիններ և բառեր են.

- 1. Այլափոխութիւն, այլափոխեմ μετἀληψις, μεταλαμβάνω, μεταβάλλω, ἐναλλάττω 26. 40. 42. 44. 60. 84. 181. Փիլ. լին. 128. 163. 285. Փիլ. Սամփս. 560.²
- 2. անցեալ [ժամանակ] παρελήλυθῶς [χρόνος] 68. Թրակ. քեր. 23. Պիտ. 407. Արիստ. պերիարմ. 494. Յամբլ. պերիարմ. 538.

¹ Յամբլիկյան այս խմբի իմաստասիրական թարգմանութիւններին է վերաբերում «Հակաց գրքի» հայանի հիշատակարանը (տես «Յունարան գրաւորոցը», էջ 136—142): Ալիւսյանը յենթագրում է (տես «Դասական հայերէն և Վիեննական Միթթարեան գրաւորոցը», Վիեննա 1932, էջ 117), վոր «Հակաց գրքը» անվան տակ պետք է հասկանալ այն «Իմաստասիրական մանր գրութեաներու հաւաքածոյքը, որ պահպանուած է հական մասով Էջմիածնի Չեռագրատան նոր ժող. Թ. 528 ձեռագրին մէջ, յամբ 1280»: Սակայն նրա մատնացույց տրած այս գրութիւնը հունարան առանձին թարգմանութիւն չէ, այլ հարց ու պատասխաններ են, քաղված և կազմված իմաստասիրական հայ թարգմանութիւններից:

² Համեմատած բառերը տես հետևյալ հրատարակութիւններում. ա. Ն. Ադոնց, «Արուեստ Գիոնիսեայ քերականի», Պետրոգրադ 1915. բ. Փիլոն Երբայցի, Հ. Մ. Ավգերյանի 1822 և 1826 թ.թ. հրատարակութիւնները, նաև Փիլոնի ձեռքերի 1892 թվի հրատարակութիւնը. գ. Մովսէսի Պորենացույ մատենագրութիւնք, Վիեննայի 1843 («Յաղագս պի-

3. ապարանեմ, ապարանութիւնն անպաշտօն, անպաշտօն 26.
28. 136. Փիլ. նիւ. բ. 74. Փիլ. լին. 47. 297. Փիլ.
Հիւս. 161. Փիլ. Մամիս. 564. Իրեն. հերձ. 105. 106.
Տիմ. Կուզ 16. 225.

4. ապասեմ 6. ապաստեցի Արիստ. պերիարմ. 466. 511.
ապաստութիւն թր. քեր. 33. Արիստ. ստորագ. 397.
429.

5. ապացուցանեմ, ապացոյց, ապացուցորէն անպատեհութիւն,
անպատեհութիւն, անպատեհութիւն 14. 40. 108. ապացուցանեմ
Իրեն. հերձ. 46. 213. Տիմ. Կուզ 84. 139. Յամբլ.
պերիարմ. 511. ապացոյց Փիլ. նիւ. ա. 29. Իրեն.
հերձ. 23. 150. Իրեն. ցոյցք 1. Տիմ. Կուզ 168. ա-
պացուցական Փիլ. Հիւս. 147. Արիստ. ստոր. 446.
Յամբլ. ստոր. 447. Յամբլ. պերիարմ. 487. ապացու-
թիւն Տիմ. Կուզ 22. 294.

6. ապերկեցուցանեմ անպատեհ 10. 112. 182. ապերկու-
թիւն անպատեհ թր. քեր. 33. տես նաև «բացիրե-
ցուցանեմ».

7. առանկանիմ անպատեհ 10. Փիլ. նիւ. բ. 92. Փիլ. լին.

8. առաջարան անպատեհ 108. 110. առաջարանի Իրեն.
հերձ. 162. յառաջարան Պիտ. 386. տես նաև «նս-
խերգան».

9. առաջարեմ, առաջարութիւն անպատեհ, անպատեհ 68.
158. առաջարութիւն Փիլ. լին. 134. 408. Փիլ. ել.
446. Արիստ. ստոր. 393. առաջարեմ Իրեն. հերձ.

40. Յամբլ. ստոր. 417. Յամբլ. պերիարմ. 490. ա-
ռաջարիթ թր. 5. Փիլ. ել. 457.

10. առասեմ, առաստեմ անպատեհ, անպատեհ 88.
92. առասեմ Տիմ. Կուզ 54 կն. Արիստ. ստոր. 359.
386. առաստեմ անպատեհ թր. քեր. 17. 18. 19.

տոյից», եջ 341—581). դ. «Իրենիոսի, Ընդդէմ հերձուածոց», Leipzig
1910 և «Իրենիոսի, Յոյք առաքելական քարոզութեան», Leipzig 1907.
ե. «Տիմոթէոսի եպիսկոպոսակոսի Աղեքսանդրեայ, Հակաճանութիւն»,
հրատ. Կարապետ Տ. վարդապետի և Երվանդ վարդապետի, Եջմիածին
1908 և դ. «Կորին վարդապետի, Մամբլէի վերձանողի եւ Գաթի Ա-
յաղթի մասնագրութիւնը», Վենետիկ 1833.

առաստութիւն անպատեհ թր. քեր. 12. Տիմ. Կուզ
54. Արիստ. ստոր. 368. Յամբլ. ստոր. 411. Յամբլ.
պերիարմ. 497.

11. առարկութիւն, առարկեմ անպատեհ, անպատեհ, անպատեհ
28. 32. 62. 112. 148. 158. առարկութիւն Փիլ. Մամիս.
566. Իրեն. հերձ. 109. Տիմ. Կուզ 149. Յամբլ. պե-
րիարմ. 487. առարկեմ Փիլ. լին. 391. Փիլ. նիւ. բ.
81. Իրեն. հերձ. 8. Արիստ. պեր. 476. 512.

12. առնեմ, առնութիւն անպատեհ, անպատեհ, անպատեհ
36. 46. 131. 184. 185. առնեմ Պիտ. 551. Տիմ.
Կուզ 1 կն. Արիստ. պերիարմ. 474. 475. Յամբլ.
պերիարմ. 493. Ներ. Պորփ. 238. առնութիւն Յամբլ.
պեր. 523.

13. առնանութիւն անպատեհ 166. 181. թր. քեր. 1. 2. 38.

14. առնուածանութիւն անպատեհ 80. առնուածան Պիտ. 414.
Տիմ. Կուզ 135. 286. Փիլ. առնուածանագոյն Փիլ.
այլաբ.

15. արտաբերեմ, արտաբերութիւն անպատեհ, անպատեհ 10. 22.
40. 88. 90. 92. 94. 166. 175. 176. 182. արտաբե-
րեմ թր. քեր. 9. 24. 25. 35. Պիտ. 347. Տիմ. Կուզ
132. Յամբլ. պերիարմ. 491. 521. արտաբերութիւն
Յամբլ. պեր. 491. Յամբլ. ստոր.

16. արտաբերեմ, արտաբերութիւն, արտաբերական անպատեհ,
անպատեհ, [անպատեհ], անպատեհ 22. 32. 54. 60. 62.
68. 110. 156. 175. 181. Պիտ. 470. Տիմ. Կուզ 6.
Յամբլ. ստոր. 451. արտաբերութիւն Պիտ. 374. 386.
Տիմ. 28. Յամբլ. ստոր. 448. արտաբերական Պիտ. 413.

17. արտասանութիւն, արտասանեմ անպատեհ, անպատեհ 6.
16. 22. 32. 62. 116. 118. 120. 180. արտասանի
Պիտ. 529. արտասանութիւն Պիտ. 529. 533. 537 կն.

18. արտասանեմ, արտասանը անպատեհ, անպատեհ 86. արտա-
սանակ Պիտ. 348. արտասանը Տիմ. Կուզ 333.

19. արտաբերութիւն, արտաբերութիւն անպատեհ, անպատեհ 72.
112. 146. 164. 176. Պիտ. 386. Իրեն. հերձ. 200.

20. արտաբերեմ անպատեհ 106. Փիլ. ժ բան և իմաստ. ար-
տաբերանագոյն Փիլ. Հիւս. 157. տես նաև տարբեր.

1231

21. բաղաձայնական συλλογισμός 40. 42. բաղաձայնականք συλλογιστικοί Թր. քեր. 35. 37.
22. բաղաձայնութիւն, բաղաձայն սոյնքրօս, սոյնքրօն 6. 16. 24. 112. 138. 140. 142. 144. բաղաձայնութիւն Թր. քեր. 15. Փիլ. լին. 68. 134. 215. Իրեն. հերձ. 13. 102. 165. Իրեն. ցոյցք 60. Պիտ. 357. բաղաձայնութիւն լին. 412. Իրեն. հերձ. 116. Պիտ. 386.
23. բաղաձայնական անոմալոս 34. Պիտ. 341. բաղաձայնական 34. 46. Պիտ. 342.
24. բաղաձայն անպարզ, անպարզ, 30. 94. բաղաձայնականք բաղաձայնական Պիտ. 356. Տիմ. Կուլ 311. Արիստ. սոտր. 366. 399 ևն. Յամբլ. սոտր. 430. Արիստ. պերիար. 461. Յամբլ. պերիար. 500. տես նաև ապառնիս.
25. բաղաձայնականք, բաղաձայնականք, բաղաձայնականք անօրինակ, անօրինակ, անօրինակ 26. 34. 36. 38. 40. 42. 46. 48. 54. 88. 94. 96. 100. 142. Պիտ. 446. Տիմ. Կուլ 4. 59 ևն. Արիստ. սոտր. 385 ևն. Արիստ. պերիար. 461 ևն. Յամբլ. պերիար. 488. 497 ևն. տես նաև «անօրինականք».
26. գերազանցական, գերազանցականք, գերազանցականք անօրինակ, անօրինակ 78. 132. Փիլ. Էլ. 451. Պիտ. 345. 501. Տիմ. Կուլ 55. 97. Յամբլ. սոտր. 417. 443. 146. Պիտ. 510.
27. գերազանցականք անօրինակ 6. 16. 24. 60. 122. 128. 146. Պիտ. 510.
28. անօրինականք, անօրինականք անօրինակ, անօրինակ 52. 176. Թր. քեր. 2.
29. անօրինականք անօրինակ 76. Թր. քեր. 38.
30. անօրինականք անօրինակ 38. Փիլ. Էլ. 520.
31. անօրինականք անօրինակ 4. Թր. քեր. 16. Փիլ. Սամբլ. 557. տես նաև «անօրինականք».
32. անօրինականք անօրինակ, անօրինակ 16. Փիլ. Սամբլ. 562. Իրեն. հերձ. 239. տես նաև «անօրինականք».
33. անօրինականք անօրինակ 42. Թր. քեր. 24. 25. 45. Իրեն. հերձ. 109. անօրինականք անօրինակ 550.
34. անօրինականք անօրինակ 146. 179. 180. Պիտ. 379. անօրինականք

- անօրինականք անօրինակ անօրինակ 425. անօրինականք անօրինակ 8.
35. անօրինականք անօրինակ 6. Փիլ. Էլ. ևն. անօրինականք անօրինակ 351.
36. անօրինականք անօրինակ 58. Փիլ. ալլար. և Էլ. ևն.
37. անօրինականք, անօրինականք, անօրինականք անօրինակ, անօրինակ 44. 58. 84. 92. անօրինականք անօրինակ Թր. քեր. 24. անօրինականք անօրինակ Թր. քեր. 26. 27.
38. անօրինականք, անօրինականք, անօրինականք 52. Փիլ. լին. 256. Փիլ. տես. 14.
39. անօրինականք անօրինականք 98. 122. անօրինականք Պիտ. 346.
40. անօրինականք անօրինակ 34. Փիլ. նի. բ. 107. Փիլ. ժ. բան. Պիտ. 342. 344. 353. անօրինականք անօրինակ Պիտ. 396.
41. անօրինականք անօրինակ 60. Փիլ. լին. 235.
42. անօրինականք անօրինակ 26. 28. Իրեն. հերձ. 151. Տիմ. Կուլ 36. անօրինականք Տիմ. Կուլ 18. Յամբլ. պերիար. 511. տես նաև «անօրինականք».
43. անօրինականք անօրինակ 12. 132. Փիլ. լին. 115. Փիլ. Էլ. 448. Փիլ. Սամբլ. 565. Պիտ. 351.
44. անօրինականք [անօրինակ] անօրինակ [անօրինակ] 68. Փիլ. լին. 158. Պիտ. 407. Արիստ. սոտր. 373.
45. անօրինականք անօրինակ 44. 60. 78. 92. Թր. քեր. 13. 17. 27. 28. Փիլ. նի. բ. 83. Արիստ. սոտր. 379.
46. անօրինականք [անօրինակ] անօրինակ [անօրինակ] 48. 92. Թր. քեր. 17. 19. Յամբլ. պերիար. 508.
47. անօրինականք 177. Փիլ. լին. 308. Յամբլ. սոտր.
48. անօրինականք անօրինակ անօրինակ 132. անօրինականք Թր. քեր. 17. 19. Փիլ. լին. 60. 207.
49. անօրինականք անօրինակ 56. 62. Թր. քեր. 31. Արիստ. սոտր. 374.
50. անօրինականք անօրինականք 38. Փիլ. Էլ. ևն. 151. Պիտ. 343. անօրինականք Պիտ. 341.
51. անօրինականք անօրինականք 30. Պիտ. 369. անօրինականք, անօրինականք Թր. քեր. 43.
52. անօրինականք անօրինականք 160. Փիլ. լին. 361. անօրինականք, անօրինականք

- րակայական Թր. քեր. 23. 24. 46. 47. Իրեն. հերձ. 178.
53. յարացոյց παράδειγμα 18. 24. 40. 42. 44. 82. 102. 150. 152. 179. Փիլ. Լիւս. 171. Պիտ. 341. տարացոյց Թէն 156. 184. Փիլ. լին. 161. 304. Փիլ. Սամիս. 563. Պիտ. 383. Տիմ. Կուզ 322. Յամբլ. պերիար. 538 ևն.
54. յորդորական προτροπτικός 122. Պիտ. 356.
55. ներակերթիմ ἐγγυμνάζομαι 8. 179. 185. Պիտ. 347.
56. ներբողեմ, ներբողեան, ներբողական ἐγκώμιον, ἐγκωμιάζω, ἐγκωμιαστικός 16. 24. 32. 108. 130. 132. 136. 138. 146. 175. Փիլ. Սամիս. 554. Փիլ. Յոֆն 607. Պիտ. 353. 363. 413 ևն.
57. ներգործեմ, ներգործութիւն, ներգործական ներջեալ, ներջեալ, ներջեալական 38. 46. 114. 118. 184. Թր. քեր. 22. 23. 45. Փիլ. լին. 177. 261. Փիլ. Սամիս. 551. Իրեն. հերձ. 49. 69. 76. 99. 110. 113. Իրեն. ցոյցք 26. Տիմ. Կուզ 17. 22 ևն. Յամբլ. ստոր. 448. Արիստ. ստոր. 471. Յամբլ. պերիար. 502 ևն.
58. ներկայ [ժամանակ] նեստոճ [չրոնոս] 68. Թր. քեր. 23. 24. 45. Փիլ. լին. 158. Պիտ. 344.
59. ներշրջանակք ճշնակա 4. Փիլ. լին. 190. Փիլ. Էլ. 451. ներշրջանական, ներշրջանակութիւն Փիլ. ստեպ.
60. շողկապ սնճեսմոս 94. Թր. քեր. 12. 35. Փիլ. նիւ. բ. 83. Իրեն. հերձ. 158. Արիստ. պերիար. 465. Յամբլ. պերիար. 489. անշողկապ ասնճետոս Թէն 94. Արիստ. պերիար. 465.
61. շարագիր, շարագրող, շարագրած, շարագրածութիւն սպրաբեճ, սպրաբա 6. 18. 30. 62. 100. 102. 175. 178. 179. 180. Թր. քեր. 1. 2. Փիլ. նիւ. բ. 52. 64. Փիլ. Լիւս. 161. Պիտ. 377. 379. Իրեն. հերձ. 21. Տիմ. Կուզ 19. 83. 256 ևն.
62. շարագասեմ, շարագասութիւն սպտասո, սպտաճիս 76. 166. 168. 180. Փիլ. լին. 336. Փիլ. նիւ. բ. 77. Իրեն.
- հերձ. 236. Պիտ. 418. Յամբլ. ստոր. 457. Արիստ. պերիար. 465. 507 ևն.
63. շարագրեմ, շարագրութիւն, շարագիր սպտեմիլ, սնճետոս, սնճետոս 30. 168. 170. 177. 180. 182. Թր. քեր. 12. Փիլ. լին. 206. 210. 359. Փիլ. Լիւս. 142. Փիլ. Սամիս. 561. 573. Իրեն. ցոյցք 2. Տիմ. Կուզ 115. 178. Ներած. Պորփ. 246. Արիստ. պերիար. 465. Յամբլ. պերիար. 492.
64. շոպեմ ասարեճ 112. Պիտ. 404. Փիլ. քն. ժա.
65. սրտակ տոնոս 175. Թր. քեր. 3. 38. 39. համտորակ Փիլ. Լիւս. 171.
66. սղբերգութիւն տրագոճիա 176. Թր. քեր. 2. Պիտ. 369. 411. սղբերգակ, սղբերգական Թր. քեր. 7. Փիլ. լին. 413. Պիտ. 369. Իրեն. հերձ. 182.
67. սրակութիւն քուճտիս 170. 172. սրակ, սրականամ, սրակութիւն Փիլ. լին. 376. Փիլ. նիւ. ա. Պիտ. 464. Իրեն. հերձ. 171. Տիմ. Կուզ 324. Ներած. Պորփ. 235. 246. Արիստ. ստոր. 362. 386. Յամբլ. ստոր. 410. 430 ևն.
68. սղղական [հոլով] ճրթիլ [քտոսիս] 44. 78. Թր. քեր. 17. 28. Յամբլ. պեր. 500.
69. սննակութիւն ճիւս 16. 104. 183. 185. Փիլ. լին. 77. Փիլ. Լիւս. 166. Պիտ. 360. 506. Իրեն. հերձ. 166. Իրեն. ցոյցք 6. Տիմ. Կուզ 31. 66 ևն. Արիստ. ստոր. 378. Յամբլ. ստոր. 431.
70. շափարեր մետրոս 134. Փիլ. նիւ. բ. և Լիւս. շափարերութիւն Փիլ. լին. 125. 323.
71. սաասոս սպմբան 46. Թր. քեր. 19. Պիտ. 368. Ներած. Պորփ. 239 ևն.
72. սարագրեմ քերտեմիլ 6. Իրեն. ցոյցք 9. Տիմ. Կուզ 98. 163.
73. սարառեմ քերտուեճ 16. Փիլ. ալլար.
74. սարունակեմ, սարունակութիւն, սարունակական քերտեճ, քերտեճի ևն. 112. 116. 150. 156. 162. 177. Թր. քեր. 2. 18. Փիլ. լին. 1. 119. 223. Պիտ. 354. 415. Իրեն. հերձ. 14. 41. 64. 144. 226. Իրեն. ցոյցք

8. Տիմ. Կուղ 83. 270. Ներած. Պորփ. 228. 242. Յամբլ. սոոր. 413. Յամբլ. պերիար. 495.
75. սահաւելիշխանութիւն ձկնաբուս 134. սահաւելիշխանական ձկնաբուսական Փիլ. ժ. բան. սահաւապետութիւն Փիլ. լին. 305. Փիլ. ժ. բան.
76. սեղանահապտութիւն երօսսւլա 112. սեղանահապուս Պիտ. 386.
77. սեռական [հորով] γενική [πτώσις] 44. 78. Թր. քեր. 17. 18. 21. 28. Յամբլ. պերիար. 500.
78. դարպար 168. Թր. քեր. 19.
79. վերաբերեմ, վերբերեմ ἀναφέρω 34. 48. 58. 60. 64. 78. 179. Թր. քեր. 10. 11. 41. Փիլ. լին. 373. Պիտ. 341. 414. 422. 457. Տիմ. Կուղ 198. 238. Յամբլ. սոոր. 448. Յամբլ. պերիար. 489.
80. վերծանութիւն, վերծանումն ἀνάγωσις, ἀνάγωσµα 16. 175. 177. 179. Թր. քեր. 1. 2. Տիմ. Կուղ 100. 241. Յամբլ. պերիար. 488. 508.
81. տած 28. Փիլ. լին. Պիտ. անտած Պիտ. 472. Փիլ. նիւ բ. 46.
82. տաք ἔπος 32. Թր. քեր. 2. Փիլ. լին. 245.
83. տառ στοιχείον 68. 102. 104. Թր. քեր. 4. 9. Փիլ. լին. 163. 212. 335. Պիտ. 386. Արիստ. սոոր. 404. Յամբլ. պեր. 506.
84. տարօրէն παρανομος 173. 185. Փիլ. Յոնն. Իրեն. հերձ. 205. Պիտ. 354. տարօրէնութիւն Փիլ. նիւ. բ. 97. Փիլ. Սամփս. 562. Պիտ. 380. տես նաև «արտօրէն».
85. տիպ, տպաւորիմ 178. 182. Փիլ. Լիւս. 138. Փիլ. լին. Իրեն. հերձ. 71. Յամբլ. պերիար. 490.
86. տրական [հորով] δοτική [πτώσις] 46. 78. Թր. քեր. 17. 28.
87. տրամաբանեմ, տրամաբան, տրամաբանական διαλέγομαι, διάλογος, διαλέκτικος 24. 52. 58. 76. 88. 94. Փիլ. նիւ. բ. 77. Փիլ. Լիւս. 147. Տիմ. Կուղ 18. 144. Յամբլ. սոոր. 417. 426. 443. Յամբլ. պերիար. 508. 511. 513.
88. տրամադրեմ, տրամադրութիւն διατίθημι, διάθεσις 26.

68. 122. 138. 179. Թր. քեր. 22. Փիլ. լին. 366. 381. 401. Յամբլ. սոոր. 453.
89. փաղանունութիւն, փաղանունաբար συγγουμία, συγγύμως 80. 166. Թր. քեր. 17. 19. Ներած. Պորփ. 232. Արիստ. սոոր. 359. 367. Յամբլ. սոոր. 457. Յամբլ. պերիար. 519.
90. հոմանունութիւն, հոմանուն, հոմանունաբար ὁμωγουμία, ὁμωγουμος, ὁμωγύμως 36. 64. 74. 76. 132. 166. 168. Թր. քեր. 17. 19. Փիլ. Լիւս. 139. Տիմ. Կուղ 78. 105. Յամբլ. սոոր. 415. Ներած. Պորփ. 232. Յամբլ. պերիար. 498. 504. 533.
91. փաստ, փաստաւոր αἰτία, αἰτιώδης 36. փաստական, փաստաբանական Թր. քեր. 17. 35. 36. Փիլ. լին. 262. փաստաբանեմ Փիլ. նիւ. բ. 96. փաստաբանութիւն Պիտ. 407.
92. փիճ μιαρός 110. Փիլ. լին. և ժ. բան.
93. փոխադրութիւն 182. փոխադրեմ μετατίθημι Պիտ. 353. 420. Տիմ. Կուղ 41. Արիստ. պերիար. 476. Յամբլ. պերիար. 498.
94. քանակութիւն ποσότης 170. 172. Թր. քեր. 32. Փիլ. լին. 246. Փիլ. նիւ. բ. 78. քանակ Արիստ. սոոր. 372 ևն. Յամբլ. սոոր. 410.
95. քաջագոյնութիւն εὐαισθησία 130. Փիլ. լին. և իմաստ. Պիտ. 430.
96. քաջայայտ πρόδηλος 30. Փիլ. ժ. բան. Պիտ. 399. 437.
97. քաջակայելագոյն 184. քաջակայելուչ Պիտ. 347. 504.
98. քաջարութիւն ἀνδραγαθήµα 108. Փիլ. լին. և քհ. Պիտ. 350. 491.
99. քատակեմ, քատակութիւն μιμέομαι, μέμησις 14. 28. 177. 180. Փիլ. լին. Տիմ. Կուղ 11. 213. 277.
100. քերդող, քերդողական ποιητής, ποιητικός 6. 10. 18. 24. 28. 32. 34. 72. 74. 98 ևն. Թր. քեր. 1. 2. 4. Փիլ. նիւ. բ. 53. 73. Փիլ. Լիւս. 148. Փիլ. լին. 187. 384. Փիլ. Էլ. 472. Պիտ. 359. 361. 364. Արիստ. պերիար. 478. Յամբլ. պերիար. 488.

12. Պիտոյից-Փիլոնյան յերկերի վերոհիշյալ ճոխ ու հարուստ բառապաշարը, վոր գործ է անված Թեոնի գրք-վածքում, թողնում է առաջին հայացքից այն տպավորու-թյունը, վոր այս թարգմանութունը ևս իմբակից է Փի-լոնյան շերտի հունարան հնագույն թարգմանություններին:

Ուշագրավ է այդ տեսակետից, վոր ինչպես Թրակացու քերականության, նույնպես և Թեոնի թարգմանության մեջ հունարան բառակազմությունը դեռևս բավականաչափ հաս-տատուն չէ և նախդիրներով բարդված հունարեն բառերը հայերենում թարգմանված են յերբեմն անբերբ բառերով: Որինակ՝

1. ἀποφαίνω, ἀπόφασις թարգմանված են «ապերեկեցուցա-նեմ», «ապերեկութիւն» 10. 112. 182. և «բացերեկե-ցուցանեմ», «բացերեկութիւն» 34. 36. 38. 40 ևն:
2. προσέμιον «առաջարան» 108. 110. «նախերգան» 54. 62. 134 ևն:
3. παράνομος «արատրէն» 106. և «տարորէն» 173. 185.
4. διαφορά «զարմազանութիւն» 4. և «տարբերութիւն» 56. 146 ևն:
5. ἀντιλογία «թերարանութիւն» 16. և «հակաբանութիւն» 28. 44:
6. διαλογικός «խօսական» 6. իսկ δισλόγος «տրամաբան» 24. 58. ևն:
7. συντίθημι «շաղաղբեմ» 6 և «շարաղբեմ» 30. 168. 177 ևն: Թեոնի բառապաշարի ու բառակազմության հետաքրքիր այս առանձնահատկությունները, վոր հավանական նշաններ են նրա հնության (տես «Յունարան գալրոցը» իմ ուսումնա-սիրության մեջ էջ 119—122), բնավ չեն ապացուցանում ըստ իս այս թարգմանության իմբակցությունը հունարան առաջին խմբի թարգմանությունների հետ, այլ ցույց են տալիս, վոր սրա ժամանակը բավական մոտ յեղած պիտի լինեն Թրակացու քերականության, Պիտոյից գրքի և Փի-լոնի ու Իոնենտէի թարգմանությունները ժամանակաշրջանին:

13. Հաջորդելով հունարան թարգմանությունների հը-նագույն խմբին և գտնվելով նրանց բառապաշարի և նրանց

ստեղծած քերականական ու ճարտասանական տերմինաբա-նության ազդեցության տակ՝ Թեոնի հայերեն թարգմանու-թյունը ունի նաև լեզվական ու քերականական այն կարե-վոր առանձնահատկությունները, վորոնք բնորոշ են հունա-բան յերկրորդ խմբի վերոհիշյալ թարգմանությունների հա-մար (տես «Յունարան գալրոցը», էջ 125—136):

Ուշագրության արժանի յեն այս տեսակետից Թեոնի թարգմանության այն հունարան կամ հազվադեպ բառերը, վորոնք անձանոթ լինելով վոսկեգարյան անվանված մա-տենագրության և, հավանորեն, նաև Պիտոյից-Փիլոնյան խմբի թարգմանություններին՝ առաջին անգամ կազմված ու գործածված պիտի լինեն հենց այս յերկրորդ խմբի թարգմանությունների ժամանակաշրջանում: Այդպիսի բա-ռեր են, որինակ՝

1. արտունութիւն ἐξοχή 34. Արիստ. ստոր. 373. Մհմ. Դաւթի 154 ևն.
2. բացորոշեալ ἀφωρισμένος 166. բացորոշեմ, բացորոշու-թիւն Տիմ. Կուղ 11. Ներած. Պորփ. 228. 239. Ա-րիստ. ստոր. 368. 385. Յամբլ. ստոր. 440. Յամբլ. պերիար. 523.
3. նախերգան προσέμιον 54. 62. 134. 146. 179. 183. Տիմ. Կուղ 48. 283. Յամբլ. ստոր. 448 ևն. προσέμιον բա-ռը, վորը կազմված է $\pi\rho\omicron$ = «նախ» և $\omicron\mu\omicron\varsigma$ = «շաւիղ» բառերից, հունարան առաջին խմբին պատկանող Պիտոյից գրքում (էջ 399, 413, 445, 551) թարգման-ված է միանգամայն ճիշտ «նախաշաւիղ», իսկ յեր-կրորդ խմբի թարգմանություններում $\omicron\mu\omicron\varsigma$ «շաւիղ» շփոթված է $\omicron\mu\eta$ «երգ» բառի հետ և $\pi\rho\omicron\omicron\mu\omicron\varsigma$ բա-ռը թարգմանված է սխալ «նախերգան» (տես Ա-տոնց, «Արուեստ Դիոնիսեայ քերականի», էջ CLX XXIX—CXC, հմտոե «Յունարան գալրոցը», էջ 132—133).
4. ներածեմ εἰσάγω 6. ներածեմ, ներածութիւն Ներած. Պորփ. 227. Տիմ. Կուղ 94 ևն.
5. ներընդունիմ ἐνδέχομαι 88. 92. 94. 164. ներընդունիմ,

ներընդունական Ներած. Պորփ. 239. Արիստ. պեր. 467. 478 ևն. Յամբլ. պեր. 521 ևն.

6. ներհակ, ներհական ἐνάγκτος 50. 62. 66. 78. 112. 114. 136. 140. 148. 150. 152. 154. 158. 162. 164. 166. 173. 174. Տիմ. Կուզ 160. Արիստ. ստոր. 368. Յամբլ. ստոր. 413. 416. 417. Արիստ. պերիար. 466. 475. Հունարան առաջին խմբի յերկերը ἐνάγκτος բառը թարգմանել են «ընդդիմակ».

7. պարաբանում περιπαρέω 10. Արիստ. ստոր. 381.

8. ստորասեմ καταφάσκω 94. ստորասեմ, ստորասուծիւն, ստորասական ևն Արիստ. ստոր. 362. 399. Յամբլ. ստոր. 431 ևն. Արիստ. պերիար. 461 ևն. Յամբլ. պերիար. 500. 512 ևն.

9. տարբերեմ, տարբերութիւն διαφέρω, διαφορά 34. 36. 56. 90. 108. 118. 146. 148. 170. Տիմ. Կուզ 262. Արիստ. ստոր. 359. 367. Յամբլ. ստոր. 413. Արիստ. պերիար. 471. Յամբլ. պեր. 496 ևն.: Առաջին խմբի յերկերը նույն հունարեն բառերը թարգմանում են «զարմազանութիւն», «զանազան» ևն.

10. հակասեմ 185. հակասութիւն, հակաւարար Արիստ. պերիար. 472. Յամբլ. պերիար. 511. 540:

14. Քերականական իր առանձնահատկություններով ևս թեոնի թարգմանությունը հարում է հունարան թարգմանությունների յերկրորդ խմբին և, ինչպես կը տեսնենք, մոտ է առանձնապես Պորփյուրի «Ներածութեան» թարգմանության:

Հունարան Դպրոցի մասին իմ վերոհիշյալ աշխատության մեջ յես մատնացույց եյի արել (տես «Յունարան Դպրոցը», էջ 130), վոր հունարան թարգմանությունների առաջին (Թրակացու քերականության մեջ) և յերկրորդ խմբերում հունարենն չ' նախդիրը թարգմանված է ըն, և, որինակ՝

ըն բաղդատութեան Թր. քեր. 15. ներկինս Տիմ. Կուզ 48. նըմեզ Տիմ. Կուզ 54. 60. նենթակայում Ներ. Պորփ. 239. ըն մարմնի Արիստ. ստոր. 360. 363. ըն

գոյացութեան, ըն քանակի Յամբլ. ստոր. 410. ըն ճարտասանութեանն Արիստ. պերիար. 465. ըն շարաբանութիւնն Յամբլ. պերիար. 487 ևն:

Արդ՝ նույն այս նախդիրը գործածվել է նաև թեոնի թարգմանության հետևյալ հատվածներում՝

1. էջ 4—«և ես յոյս յանձին կդեալ պիտառոցել նասելն յօժարեցելոց».

2. էջ 14—«առանց սոցա ըն կդման եւ ստեղծման».

3. էջ 78—«պեղբայր սպանեալ զԲրուդաոս նընթրոջ»:

Ուշադրով է գարծյալ, վոր նույն այս և կամ ըն նախդիրը, վոր Թրակացու քերականության մեջ¹ գործածված է հաճախ հունարենն ἐκ և ἀπό նախդիրների նշանակությամբ՝ մի անգամ նաև թեոնի թարգմանության մեջ համապատասխանում է հունարենն ἀπό նախդիրին. տես էջ 14—«նառասպելէն և պատմութեանէն» = ἀπο τοῦ μύθου καὶ τῆς διηγήσεως (յերկրորդ խմբի թարգմանություններից Պորփ. Ներած. և ունի մի անգամ «ներկոցուց» էջ 230 և Արիստ. ստոր. ունի նույնպես մի անգամ «նորոց», էջ 383):

15. Թեոնի թարգմանության ժամանակը վորոշելու համար մեծ կարևորություն ունեն, մանավանդ, նրա այն քերականական առանձնահատկությունները, վորոնք հավանական նշաններ են, վոր այս թարգմանությունը սերտ առնչություն ունի, գլխավորապես, Պորփյուրի «Ներածութեան» թարգմանության հետ:

ա. Այդ տեսակետից ուշադրության արժանի յե, ամենից առաջ, սեռական հոլովի վերջավորության x տառը, վորը գործ է անված վնչ միայն «Ներածութեան» ընդգրում, ինչպես մատնանիշ եր արված իմ «Յունարան Դպրոցը» ուսումնասիրության մեջ (էջ 187—188), այլ նաև այս թարգմանության հետևյալ հատվածներում.

1. էջ 46—«Իսոկրատու ճարտասանի զքաջարոյսս յաշակերտացն աստուածոց մանկունս ասացելոյր գոլ ճառեցեալն յիշատակի եհաս»:

¹ Տես «Արուեստ Դիոնիսեայ քերականի», էջ 9, 16, 18, 19 ևն. հմտե «Յունարան Դպրոցը», էջ 152:

2. Եջ 46—«Երկաւորեկի փողահարի ըմբռնեցելոյ ի շնութեան և գանուանէն կախեցելոյր՝ պատահն յիշատակի եհաս».

3. Եջ 46—«Լակոնացոյ հարցելոյր ուրումն գնա, զէր գտանման երկրին ունին Լակեղեմոնացիքն, և ցուցեալ գնիգական, գործեցեալն յիշատակի եհաս»:

բ. Նուէն է՛ նախդիրը, վորը Թրակացու քերականութեան, Պորփյուրի «Ներածութեան» մեջ և Յամբղիկյան խմբի յերկերում թարգմանված է նաև Անտ¹, ունի համապատասխան թարգմանութեամբ նաև Թեոնի ճարտասանական գրվածքը. որինակ՝

ներ ամենեալն 54. ներ առասպելն 58. ներ [յաղագս] առասպելացն 84. ներ լինելութեանցն 179. ներ յաղագս դասու 158. ներ յաղագս պատմութեան 64. ներ յաղագս պիտիցն 58. ի ներ պիտոջն 44.

Խիստ ուշադրավ է, բացի այդ, վոր «Անտում» նախդիրն ունի վնչ միայն Պորփյուրի «Ներածութեան»-ը, ինչպես մատնանշված եր «Յուներան Դպրոցը» իմ աշխատութեան մեջ (Եջ 188—189), այլ և Թեոնի թարգմանութեանը. այսպես՝

ներում յաղագս վերծանութեան 179. ներում յաղագս պատիին 184. ներում վոր ըստ Քտեսիփոնտայն 184. («ներում բարույն» ունի Արիստ. պերիար., Եջ 486):

գ. Թեոնի թարգմանութեանը հատուկ են նաև այն արվեստական հունարանութեանները և քերականական ուրույն ձեերը, վորոնք սովորական են Պիտոյից-Փիլոնյան և Յամբղիկյան խմբերի թարգմանութեաններում. որինակ՝

1. ըստմասինքն τὰ κατὰ μέρος 62. ըստմասնեայքն Ներած. Պորփ. 233. ըստմասինքն Ներած. Պորփ. 234.

2. ի վախճանէցն 66. ի վախճանիցն 86. ի վախճանիսն 84. 86. հսկսե ի նոցանէց, զըստմասնէց Ներած. Պորփ. 240. ըստ բոլորէցն Արիստ. պերիար. 466. 469. զյաջմէցն Տիմ. Կուզ 230.

¹ Տես Թրակ. քեր. 2. 32. Ներած. Պորփ. 233. Արիստ. սոոր. 362. Արիստ. պերիար. 461. 462 են.

3. յառաջմէն ἐκ τῆς πρώτης 20. Փիլ. լինել 120.

4. պիտառոցել συλλήψασθαι 4. հսկսե յարառոցին Թր. քեր. 36. Ներած. Պորփ. 238. յարառոցեալ Թր. քեր. 15. 37:

Լեզվական ու քերականական վերոհիշյալ բոլոր զխառու-թյուններն իրանց ամբողջութեամբ, թվում է ինձ, վոր Թեոնի թարգմանութեան ժամանակը վորոշում են հունարան յերկրորդ խմբի թարգմանութեանների ժամանակաշրջանում՝ վեցերորդ դարի յերկրորդ կիսում: Ինչպես տեսնում ենք, այս թարգմանութեանը քերականական մի քանի բնորոշ իր առանձնահատուկութեաններով հարում է, գլխավորապես, Պորփյուրի «Ներածութեան» թարգմանութեան: Ավելի քան հավանական է, բացի այդ, վոր նրա ժամանակը բավական մոտ յեղած պիտի լիներ Թրակացու քերականութեան և Պիտոյից-Փիլոնյան թարգմանութեանների ժամանակաշրջանին, վորը պետք է, հավանորեն, ընդունել վեցերորդ դարի առաջին կիսի սահմաններում (համտե «Յուներան Դպրոցը», Եջ 235—236):

16. Թեոնի թարգմանիչը ծանոթ է յեղել, ինչպես ասացինք, քերականական այն հատուկ հունարան բառապաշարին, վորի մեծագույն մասը կազմված է յեղել ըստ յեղելութին, Թրակացու քերականութեան թարգմանութեան ժամանակ:

Նիկ. Ադանցն իր «Արուեստ Իոնիսեսայ քերականի» աշխատութեան մեջ (Եջ CLXX) մասնացույց եր արել, վոր փաղտնուն կամ բազմանուն գաղափարի բացատրութեան Թրակացու հատվածը՝ հունարեն ἄορ, ξίφος, μάχαιρα, σπάθη, φάσγανον բառերը՝ թե Թրակացու քերականութեան (Եջ 19) և թե Ելիասին վերագրված Արիստոտելի Ստորագրութեանց մեկնութեան մեջ (Եջ 51 և 55) թարգմանված են «խադ, դալապը, մաքտացու, սուսեր, նրան»: Միևնույն բացատրութեանը, ինչպես մատնանշված եր «Յուներան Դպրոցը» իմ ուսումնասիրութեան մեջ (Եջ 179—180), հայանի յե յեղել Թրակացու քերականութեան թարգմանութեանից վնչ միայն

Ելիասի մեկնության, այլ և Արիստոտելի «Յաղագս մեկնութեան» գրոց թարգմանիչները:

Հետաքրքրական է այժմ, վոր ընդհանուր ընդունված նույն այդ բացատրությունը և թրակացու քերականություն թարգմանչի գործածած հազվագյուտ ու սաարտի «գալապը» բառը մեջ են բերված նաև թեոնի հետևյալ հատվածում՝ էջ 180—«Առ բազմանուանութիւն՝ յորժամ ընդդէմ այնր նշանակեալ լինի մի իցէ (°) և անուանք բազումք, որդան սուսեր, գալապը»:

Ինչպես այս, նույնպես և տերմինաբանական վերոհիշյալ բազմաթիվ նմանությունները՝ ուշագրավ ու հովանական նշաններ են ըստ իս, վոր «Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց» թարգմանություն վրա լեզվական մեծ ազդեցություն է ունեցել հատկապես թրակացու քերականություն թյան թարգմանությունը:

17. «Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց» գրվածքը, վորը թարգմանված է Պիտոյից գրքից հետո՝ թեև ունի սրա հետ հունարան բառապաշարի և, գլխավորապես, տերմինաբանություն վորոշ նույնություն, սակայն՝ լինելով հունարան յերկրորդ շերտի թարգմանություն՝ ունի նաև լեզվական բնորոշ տարբերություններ, վորոնք պարզ նկատելի յեն, մանավանդ, հունարեն համանման հատվածների թարգմանություններում:

Նման ու համապատասխան այդպիսի հատվածներ են, որինակ, հետևյալները.

1. Թեոն, էջ 32

«Պէտք են համառօտ և արագ բացերևութիւն կամ գործ հանդիպողութեամբ վերբերեալ յորոշեալ ինչ դէմս կամ համեմատեալ գիմաց».

Χρεία ἐστὶ σύντομος ἀπόφασις ἢ πράξις μετ' ἐδοστοχίας ἀναφερομένη εἰς τι ὄρισμένον πρόσωπον ἢ ἀγαλογούν προσώπου.

Նման Պիտոյից գիրք, էջ 341՝

«Պէտք են բացայիշատակք համառօտ քաջագիրպութեամբ ի դէմս ինչ վերաբերեալ».

2. Թեոն, էջ 36՝

«Թէանով Պլեթագորեան հարցեալ յուսմինէ՝ քանօրեակի՞ն յառնէ մաքուր ի թիսմոփորոնս իջանէ. սասց՝ յիւրմէն և նոյնժամայն, յօտարէն և երբէք ոչ».

Θεανὸς ἢ Πυθαγορικὴ φιλόσοφος ἐρωτηθεῖσα ὑπὸ τινος ποσταία γυνή ἀπ' ἀνδρὸς καθαρὰ εἰς τὸ θεομοφορεῖον κάτεισιν, εἶπεν, ἀπὸ μὲν τοῦ ἰδίου παραχρημα, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀλλοτρίου οὐδέποτε.

Նման Պիտոյից գիրք, էջ 352՝

«Գթէանով ոմն Պիթագորական հարց, եթէ յետ քանի՞ ատուր կնոջ առ այր մերձաւորութեան արժան է մտանել ի տէրունիսն: Եւ նա ասէ. յիւրմէն՝ նոյնօրին, յօտարէն՝ և ոչ բնաւ երբէք»¹.

3. Թեոն, էջ 38՝

«Դիօգենէս Շնական տեսնելով մանուկ զի ուտէր թան՝ զմանկալարժն մախան հարք».

Διογένης ὁ Κυνικός φιλόσοφος ἰδὼν ὀσφοφάγον παιδά τὸν παιδαγωγὸν τῆ βακτηρία ἔπαισε.

Նման Պիտոյից գիրք, էջ 342՝

«Դիօգենէս տեսեալ զմանուկ ստամբակ, զմանկածուն գաւազանուն հարք».

4. Թեոն, էջ 116՝

«Արատասնութիւն է բան պարունական յայտնապէս ի դուրս ածելով գազդեցեալն».

Ἐκφρασις ἐστὶ λόγος περιηγηματικὸς ἐναργῶς ὅπ' ὅψιν ἄγων τὸ δηλούμενον.

Նման Պիտոյից գիրք, էջ 529՝

«Արատասնութիւն է բան պատմական ի դէմս ածելով երևելապէս զյայտնեալն».

5. Թեոն, էջ 116՝

«Եւ գիմաց, իրր թէ Հոմերական.—

Այս հատվածի լեզվական տարբերությունները թեոնի համապատասխան հատվածից նկատելի է ն. Ակինյանը վերոհիշյալ էր հղվածում (տես Հանդ. Ամս. 1934, էջ 207—208):

«բորրւակութիւն գթիկամբք և աջմայտ,
գանգրահեր».

Προσώπων μὲν οὖν, οἷον τὸ Ὀμηρικόν,
γυρὸς ἔην ὤμοις, μελανόχροος, οὐλοκάρηνος.

հմտե Պիտոյից գերք, Էջ 529՝

«Զգէմս, որպէս Հոմերոս՝ գիգիւսևս,

հրդնի էր թիկամբք՝ սևագոյն, գանգրահեր»:

Համապատասխան այս հատվածներում միևնույն հաւնարեն բառերը թարգմանված են, ինչպես տեսնում ենք, տարբեր կերպ

ա. հունարեն εὐστοχία բառը թեոնի համավածում թարգմանված է «հանգիւղողութիւն», իսկ Պիտոյից գրքի հատվածում՝ «բաշագիւղութիւն» (տես վերև վկ. 1).

բ. հունարեն θεσμοφορεῖον, վոր Դեմիտրեյի տաճարի անունն էր, թեոնի հատվածում թարգմանված է «թեամփորոն», իսկ Պիտոյից գրքում՝ «տէրունիք» (տես վկ. 2).

գ. հուն. παιδαγωγός—թեոնի մեջ՝ «մանկավարժ», Պիտ. «մանկածու» (վկ. 3).

դ. հուն. βακτριάζ—թեոնի մեջ՝ «մակ» (= «մական»), Պիտ. «գաւագան» (վկ. 3).

ե. հուն. ἐναργῶς—թեոնի մեջ՝ «յայտնապէս», Պիտ. «երևերապէս» (վկ. 4).

զ. հուն. τὸ θελόμενον—թեոնի մեջ՝ «գաղղեցեալն», Պիտ. «չյայտնեալն» (վկ. 4).

է. հուն. γυρὸς—թեոնի մեջ՝ «բորրւակութիւն», Պիտ. «հրդնի» (վկ. 5).

ը. հուն. μελανόχροος—թեոնի մեջ՝ «աջմայտ», Պիտ. «սևագոյն» (վկ. 5):

Այս տարբերութիւնները, վոր չեն կարող պատահական համարվել, ապացուցանում են ըստ իս, վոր այդ թարգմանութիւնները վնչ միայն միևնույն թարգմանչի գործ չեն, այլ պատկանում են, ինչպես վերև տեսանք, թարգմանչական հունաբան տարբեր խմբերի:

18. Թեոնի ճարտասանական յերկը հայոց մատենագրութեան մեջ հիշատակված է, վորքան ինձ հայտնի յե, Համամ Արևելցու (9-րդ դար) քերականութեան մեկնութեան և Գրիգոր Մագիստրոսի (11-րդ դար) թղթերից մեկի հետեյալ հատվածներում.

ա. «Համամ Արևելցույ, Մեկնութիւն քերականին», տես Ադոնց, «Արուեստ Իրոնիսեայ», Էջ 269՝

«Եւ թէ ընդէր յիտուն եւ գքանակութիւն սորին թուոց, զի իմաստասիրացն բանք և պրակք սահմանեալն և չափեալն գեղեցիկ թուին, որպէս բառեակն և ութնեակն Պիթագորականացն և Պլատոնականացն վեցեակն և զերկեակն ի բազմաւորականն առնլով և Թէոփեականացն երկից եօթնեակն զլուխ ճարտասանութեան ևն».

բ. Նույնը, Էջ 280՝

«Պարզն Հոմերոսեան է եւ ջոկամանքն Արիստոտելիանց եւ ամանականքն Թէոփեականաց և սահմանականքն Պիթագորեանց եւ գեղեցկաբանեն Պլատոնի ևն».

գ. Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերը, Նրար. կ. Կոստանեանցի, Աղէքսանդրապոլ 1910, Էջ 97—98 («Առ Գաղիկ որդի Աբասայ յաղագս գիտնական կրօնաւորին Գրիգորի Հնձացույ»)

«Զի տեսնեմք զքեզ ի Հոմերական տաղան վերտառեալ չափաբերական և ստանաւորս հագներգական կարկատեալ. զի և դա յայնսորիկ յարդարեալ, զի Թէոփեակն¹ արհեստն հոետորական յորդորեալ շարժել զքեզ մակտառեսցէ զօրէն Արիստոտէլի, որ առ Աղէքսանդրոս կամ զՓերեքզէս յԱրգացի սպարանան և զՊլատոն ի Սիկիլիա, թողում զՀոմերոսին, որ առ Աքիլղղաս աստուածաբանական հանդէս և առ Աբամազդ, որ զՈ-

¹ Տպագրված է «Թոփեան», սակայն Կոստանյանցի ոգտագործած ձեռագիրները (տես Էջ 265), ինչպես մասնանշել է Ակիւնյանը (Հանդ. Ամս. 1934, Էջ 204), ունեցել են նաև «թիոփեան» ընթերցվածը:

լումպիրոս գրէ շարժիլ ի խիզախել դիւցազանն և յակնարկել յօնիցն»:

Այս վկայութիւններէց յերրորդում «արհեստն հոտորական» յերկը պարզապես Թեոնի «Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց» գրվածքն է, վորի հայերեն թարգմանութիւնը ծանօթ է յեղել Գրիգոր Մագիստրոսը: Նրա թղթերում կան հատվածներ, վորոնց ազդուրը պետք է յեղած լինի հենց Թեոնի հայերեն թարգմանութիւնը: Այս վերջինից է առնված, որինակ, իր նամակներէց մեկում հետևյալ հատվածը.

Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերը, էջ 5 («Առ տէր Պետրոս»)

«Սոկրատէս մեռանի սակս համբակացն գիտողութեան և ի կատական հեգնարանութիւնսն՝ Անիրամէ, ասեն, մեռանիս. պատասխանեալ՝ Կամիք, զի յիրաւի»:

համտե, Թեոն, էջ 40՝

«Սոկրատէս իմաստասէր Ապոլլոգորայ յաշակերտաց ուրումն նմա ասացեալ՝ Անիրաւ մահ հատին ի վերայ քո Աթենացիքն, ընդդէմ ծիծաղեալ ասէ՝ Նէ դու կամէիր թէ յիրաւի»:

Կարևոր է առանձնապես Համամ Արևելցոց վերև մեջ բերված առաջին վկայութիւնը, վորի մեջ մատնանշված է, վոր «Թէոֆիլականացն երկից հօթնեակն գլուխ ճարտասանութեան»: Նէ իրավի, Թեոնի ճարտասանական յերկի հայերեն թարգմանութիւնն ունի՝ յեթե չհաշվենք առաջաբանը և «յաղագս մանկանց վարժման» ներածականը՝ բուն ճարտասանութիւն վերաբերյալ ընդ ամենը տասն և չորս գլուխ, այսինքն՝ «երկից հօթնեակն»: Համամ Արևելցուն հայտնի չէ յեղել, ըստ յերևույթին, Թեոնի թարգմանութիւն «յաղագս հակաճանութեան» 15-րդ գլուխը, վորը պահասում է Երևանի № 870 ձեռագրում, սակայն ծանօթ է յեղել, ինչպես վերև յենթադրեցինք, Եջմիածնի 1223 թվի № 2093 ձեռագրում պահպանված ճարտասանական համառոտագրութիւն հեղինակին:

19. Թեոնի Նախակրթութիւնաց նորագլուստ այս թարգմանութիւն հրատարակութիւնը պարզվում է այժմ, վոր Մովսես Խորենացին ոգտված է յեղել իր պատմութիւն մեջ վնչ թե Թեոնի հունարեն ընագրից, ինչպես այդ յենթադրել էր գերմանական գիտնական Ադոլֆ Բաումգարտները¹, այլ հայերեն թարգմանութիւնից:

Բաումգարտների մատնանշած համապատասխան հատվածները մեջ ենք բերում, զնելով միմյանց հետևից Խորենացու պատմութիւն և Թեոնի հայերեն թարգմանութիւն ընագրերները.

ա. «Մովսիսի Խորենացու, Պատմութիւն Հայոց», Տըփուրիս 1913, II, Բ, էջ 104՝

«և Արշակ տիրէ երրորդ մասին աշխարհիս, որպէս յերականացն պատմութեանց Հերոդոտեայ է ուսանել ի չորրորդէն, որ յաղագս բաժանելոյ գրուր երկիրս յերիս մասունս, և կոչել զոմն Եւրոպէ, և զոմն Լիբիէ, և զոմն Ասիայ, որում և տիրեաց Արշակ»:

համտե Թեոն, էջ 20՝

«և յերականացն պատմութեանց են ինչ, զորս և ի Հերոդոտայ առնուլ, որպէս զայն որ ի չորրորդէն յաղագս բաժանելոյն զբալոր երկիր յերիս մասունս և կոչել զոմն Եւրոպէ, և զոմն Ասիա և զոմն Լիբիա»².

բ. Խորենացի, III, ԺԹ, էջ 278՝

«քաջ և արի երևեալ [Արշակ] քան զԱքիլլևս, իսկ արդիամբք Թերսիտեայ նմանեալ կազի և սրագլխոյ»:

¹ S. Adolf Baumgartner, Ueber das Buch „die Chrie“, Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, Bd. 40, Leipzig 1886, էջ 513—514:

² Տես նաև Պրոկոպիոս (De bello Goth. IV, 6)՝

«Արդ՝ Հերոդոտ Հալիկարնացին իր պատմութիւնաց չորրորդ գրքում ասում է, վոր ամբողջ յերկիրը մեկ է և բաժանվում է յերեք մասի, վորոնք անվանվում են Լիբիա, Ասիա և Եվրոպա»:

համտե Թեոն, Էջ 116՝

Եւ զյաղագս Թերսիտեայն. —

«Լեպեշտի էր և սրագլուի և կաղ
ի միոջէ ստանէ»¹.

Գ. Խորենացի, I, Ը Էջ 28—29՝

«Եւ քաղաք Թագաւորութեան տայ նմա [Վաղարշակայ] զՄծբին, և սահմանս հատանէ նմա զմասն ինչ յարեւմտեայ Ասորոց և զՊաղեստին և զՍաբա և զամենայն Միջերկրեայս և զԹեոսալիս, ի ծովէն Պոնտոսի մինչև ի տեղին՝ ուր կաւկաս յարեւմտեանն յանգի ի ծով, և զԱտրբպատական. «և այլ որչափ միտք քո և քաջութիւն հասանիցեն. զի սահմանք բազազ, ասէ, զէնն իւրեանց, որքան հասանէ՝ այնքան ունի».

համտե Թեոն, Էջ 40՝

«Եւ ևս Լակոնացի այր հարցեալ որումն զնա՝ ո՞ւր գտահմանս երկրին ունին Լակեղեմովնացիքն՝ եցոյց զնիզական».

Նույնն ունի նաև Պիտոյից գիրքը, Էջ 350՝

«ԶԼակոնացի ոմն հարցեալ, թէ ո՞ւր սահմանք Սպարտաց. և նորա զնիզական ցցեալ ասէ, Յնյամ վայրի»:

Խորենացու աղբյուրը մեջ բերված յերկրորդ և յերրորդ հատվածների նկատմամբ կարող է, ինչպես տեսնում ենք, վիճելի լինել, վորովհետև Խորենացին կարող էր ուզոված լինել, իրապես, Վնչ թե Թեոնից, այլ Նոննոսից և Պիտոյից գրքից: Միանշամայն անտարակուսելի յե սակայն, վոր վերոհիշյալ առաջին հատվածը քաղված է Թեոնի հայերեն թարգմանությունից: Խալաթյանցի կարծիքը (տես Армян-

¹ Հակոսակ Բաումգարտների յենթագրության Խալաթյանցը (Армянские Аршакиды в „истории Армении“ Моисей Хоренского, Москва 1903, էջ 238) Խորենացու պատմության սղբյուր է համարում Թերսիտեայն վերաբերյալ Նոննոսի հետևյալ հատվածը՝ «Հոմերոս ի ներքս մուծանէ զայր ոմն Թերսիտէս, որ էր կաղ, և ինք աշաք, կորովի և լեպեշտի, իրկ և սրագլուի, և յառաջախաւս» (տես Die Scholien zu fünf Reden des Gregor von Nazianz, Marburg 1903, էջ 72):

ские Аршакиды, էջ 16), վոր այդ հատվածը Խորենացին վերցրել է Պրոկոպիոսից (De bello Goth. IV, 6), ավելի քան անհավանական է, վորովհետև այս վերջինի վկայությունը զգալի տարբերություններ ունի Խորենացու հատվածից, վորը գրեթե բառ առ բառ համապատասխանում է Թեոնի հայերեն թարգմանության վերևի մեջբերումին:

20. Խորենացին հետևող է, ինչպես հայտնի յե, պատմագրության հետտրական ուղղության և նրա պատմության վորոշ մասերը, գլխավորապես, ներբողները, պարսավները և նամակները գրված են Պիտոյից գրքի կանոններով (համտե Մ. Աբեղյան, Հայ ժողովրդական առասպելները, Վաղարշապատ 1901, էջ 429—433): Հետտրական արվեստի հիմնական ձեռնարկը, վորից նա մեծ չափով ոգտված է յեղել Պիտոյից գիրքն է, անշուշտ, վորն իններորդ դարում վերստին խմբագրել ու վերամշակել էր հենց ինքը Խորենացին (տես «Խորենացու առեղծուածի լուծումը» իմ ուսումնասիրության մեջ՝ էջ 158—172):

Բացի Պիտոյից գրքից Խորենացին, ինչպես պարզվում է այժմ, ունեցել է իր ձեռքի տակ նաև Թեոնի հայերեն թարգմանությունը, վորի ճարտասանական ցուցումները ևս առաջնորդող ուղեցույցներ են յեղել հետտրական ուղղությամբ գրված նրա պատմության: Որինակ՝ Խորենացին իր պատմության մեջ հաճախ շեշտում է կամ ակնարկում, վոր պատմագրության ու պատմական փաստերի ու նկարագրությունների գլխավոր արժանիքներն են նրանց «հաւաստիութիւն»-ը, «համառոտութիւն»-ը և «հաւանութիւն»-ը:

Ուշագրության արժանի յեն այդ տեսակետից «Հայոց պատմութեան» հետևյալ վկայությունները.

ա. Խորենացի, I, Ա, էջ 7 (Տիգրիս 1913)՝

«Իսկ զՀայաստանեայցս նախարարութիւնս, զամենեցուն զուսան և զգիրարզն յայտնելով համառոտ և հաւաստի, որպէս ի յունականս ոմանս կայ ի պատմութիւնս».

բ. Նույնը, I, Ե էջ 17՝

«Զորոց մեք սկսեալ ճառեսցուք՝ որքան է կա-

ըողութիւն, որպէս գտաք զհաւաստին ի հնոց պատմութեանց, մերով մասամբ ամենևին անսուտ».

գ. Նույնը, I, 2, էջ 22՝

«Չհաւաստին որչափ կարացեալ ի բազմացն ընտրեալ բանից՝ կարգեցաք զծնունդս երից որդւոցն Նոյի ցԱբրահամ և ցՆինոս և ցԱբրամ».

դ. Նույնը, I, 18, 87՝

«Երկուք այսոքիկ են, որք աշխատութիւն տագնապաւ մեզ ի վերայ ի քումմէդ հասուցանեն հարցասիրութենէ—համառօտանիրութիւն, արագաբանութիւն. և այսոքիկ՝ պերճք և պայծառք, պղատոնականք իբր եղանել բանք. հեռի ի սրտութենէ, և լի որ ինչ ընդդէմ ստութեան».

ե. Նույնը, II, 69, էջ 126՝

«Արդ՝ ես հաւատարմութեան արժանի համարիմ զայսոսիկ պատմութիւնս».

Հմտե նաև I, 6, էջ 20. 2, էջ 24. ԻԲ, էջ 68. ԼԱ, էջ 85. II, 6, էջ 109. ԾԹ, էջ 188. ԿԳ, էջ 198. ԿԸ, էջ 205. Հ, էջ 207. ՉԲ, էջ 224 ևն ևն:

Արդ՝ պատմութեան նույն «առաքինութիւնները» մատնանշված են նաև Թեոնի հայերեն թարգմանութեան հետևյալ հատվածում,

Թեոն, էջ 70՝

«Եւ առաքինութիւնք պատմութեան երեք՝ հաւաստութիւն, համառօտութիւն, հաւանութիւն»:

Մեր այս թուղթիկ և հարեանցի իսկ դիտողութիւններից դժվար չի ըստ իս հետևցնել, վոր Խորենացին բացի Պիտոյից գրքից ոգովիլ ե նաև Թեոնի հայերեն թարգմանութիւնից:

21. Մի քանի խոսք հրատարակութեան արտաքին հանգամանքների մասին:

Թեոնի հայերեն թարգմանութիւնը՝ հասած լինելով մեզ միայն մի, նոր ժամանակի ձեռագրով՝ պարունակում ե, բընականաբար, ազգավարութիւններ: Մեր հրատարակած բը-

նագրում պարզ ու ակներև ազգավարութիւններն ուղղված են հունարեն բնագրի ողնութեամբ, վորն ամբողջութեամբ տպված ե հայերեն բնագրի դէմ: Յերկու բնագրի համեմատութիւնից պարզ յերևում ե, վոր հայերենը՝ թարգմանված լինելով առ առավելն վեցերորդ դարի հունարեն ձեռագրից՝ առաջնակարգ նշանակութիւն ե ունենալու Թեոնի նախնական հունարեն բնագրի վերականգման համար: Հայերենը բավական հաճախ ուղղագրում և փոփոխում ե այժմյան հունարեն հրատարակութիւնների սխալ ու ազճատված ընթերցվածները:

Թեոնի նորագլուտ թարգմանութիւնը պահպանված ե, ինչպես ասացինք, Խորհրդային Հայաստանի Պետական կենտրոնական Թանգարանի № 870 ձեռագրում, վորի նկարագրութիւնն անհրաժեշտ ե մեջ բերել մանրամասնորեն:

Ձեռ. ք. 870 Պետական Թանգարանի.

Թուղթք՝ 321:—Մեծութիւն՝ 16×11:—Տողք՝ 25:—Գիր՝ նորագիր և բոլորգիր:—Նյութ՝ ողորկ հաստ թուղթ:—Կազմ՝ կաշեպատ տախտակ, կազմի վրա կապիչների հետքեր:—Հանգամանք՝ միջակ:—Թվական՝ չունի, ըստ Ակինյանի—«գրբւած ժէ դարուն» (Հանդ. Ամս. 1934, էջ 197):—Գրիչ՝ Միքայել և Պողոս դպիր:

Բովանդակութիւն.—

1. «Սահմանք իմաստասիրութեան» (էջ 1ա—94ա):

Սկիզբն ե (էջ 1ա). «Որք միանգամ իմաստութեան տեսչան բանից և առ ի նմանէն հեշտութեան ծայրիւ միայն մատին հանդիպին ի ճաշակեալք, ամենայն կենցաղական հոգոց բարեաւ մնալ ասացեալք, ողջախոհ իմն մոլութեամբ առ այսոսիկ վարեալք բերին»:

Վերջ (94ա). «Արդ զգիտական գորութիւնան զարդարէ ի ձեռն տեսականին, իսկ զկենդանականսն ի ձեռն գործնականին, որպէս զի մի գտուտ գիտութիւն ի կարծեաց ընկալցուք և մի չար ինչ գործեսցուք»:

«Դաւթի մեծի և անյազթ փիլիսոփայի ընդդէմ

չորից անարկութեանցն Պիոնոնի իմաստակի և սահմանք և տրամատութիւն իմաստութեան մինչև ցայս վայր»:

2. Եջ 94 ա—95 ա. «Ամենայն չար տանջելի, ոչ ոք տանջեալ անապական, ոչ ոք ապականացու անեղ. է չար ապականացու. չար ուրեմն ոչ է անեղ» ևն:

Վերջ (95 ա). «Եւ ընդ բամբասանօք է ստամայ, սպա ուրեմն՝ ոչ է անեղ»:

«[Ա]յս գծածք հանգիստդիր խրմբից անաջնոցն տառից տրամախոհ իմաստասէր մակացու արանց ներբողեալ ի Դաւթէ Եռամեծէ ևն թագրեցաւ»:

3. Եջ 99 բ—99 ա. Տաղ նվիրված Դավիթ Անհաղթ փիլիսոփային: Տաղի քառյակների կարմիր գրված սկզբնատառերը մատնացույց են անուամ հեղինակի անունը՝ «Մովսեսի աշակերտի Գեորգայ վարդապետի տապս կոչի»:

Սկիզբն է (եջ 95 բ).

«Մեծ հրոտորն հայոց ազգի,
Որոյ Անյաղթ անուն կոչի,
Յարևելեանն գաւառի,
Պաշաւունեան ազգատոհմի»:

Վերջ (99 ա).

«Ի յանգուածի մեր այս բանի
Չեղկելի անձն իմ դատեցիի (°),
Պատճառ բարի բազմաց թողի,
Փառքք Փրկչին անլրոելի»:

4. Եջ 100 ա—206 բ. «Առաքելի Եռամեծի և քաջ հոտորի և յանյաղթ փիլիսոփայի, աշակերտի երից երանելոյն Գրեգորի տիեզերալոյս վարդապետի՝ արարեալ բան իրատականս, ողէշահս եւ հանճարս իմաստայեղս ի մեկնութիւն Սահմանաց գրոց ի յեղց մաղթանաց ոմանց բանասիրաց՝ հղբարց հարազատաց նորին աշակերտացն»:

Սկիզբն է (100 ա) «քանի նշանակութիւն ցուցանէ. լծ. այսինքն՝ ժ յատկութեամբ զանազանի. նախ թէ՛

դինչ է սահման ըստ անուանն, երկրորդ՝ զինչ է ըստ իրին» ևն:

Վերջ (եջ 206 բ). «Իննեքորդ՝ զի ասէ աստուած՝ հոգի յինէն ելցէ և զամենայն շունչ ևս»:

5. Եջ 207 ա—280 ա. «Տոնականի, Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց»:

6. Եջ 280 բ—281 ա. «Յաղագս Պիտոյից»:

Պիտոյից գրքի տեսութիւններն առանց վարժութիւնների:

Սկիզբն է (եջ 280 բ). «Պէտք են բացայիշատակք համառատ քաջազիպութեամբ ի դէմս ինչ արարեալ»:

Վերջն (եջ 281 ա). «Եւ աւարտեսցես զպէտան զուղնաքեա ի վերա բանի»:

7. Եջ 281 ա—281 բ. «Յաղագս իրատու»:

Սկիզբն (281 ա). «Խրատ է բան բացասութեամբ գլխաւորեալ՝ յորգորելով ինչ և կամ հրաժարեցուցանելով»:

Վերջ (281 բ.) «Չանագանեցաւ իրատ ի պիտոյից, զի իրատն առանց դիմաց գոյ իսկ զպէտան հանգերձ զիմօք դնել. դարձեալ զի իրատն միշտ բանական, բայց պէտքն երբեմն գործականք»:

8. Եջ 281 բ—282 ա. «Յաղագս եղծման»:

Սկիզբն (281 բ). «Եղծումն է ի բաց բարձումն առաջիկա իրի»:

Վերջ (282 ա). «Վասն զի ամենայն արուեստիս զաւրուութիւն եղծմամբք և ստեղծմամբք դատեալ լինին»:

9. Եջ 282 ա—282 բ. «Սահման հասարակաց տեղո»:

Սկիզբն է (282 ա). «Հասարակ է տեղի՝ բուն աճեցական էից բարեաց կամ չարեաց»:

Վերջ (282 բ). «Եւ փակեսցես զբանն կատարելական գրխովք՝ իրաւացեալն և ազտակարաւն և կրաւրաւն»:

10. Եջ 282 բ—283 բ. «Սահման ներբողենի»:

Սկիզբն է (282 բ). «Ներբողեան է բան արտադրական եղելոց բարեաց»:

Վերջ (283 բ). «Եւ ապա զի վերա բանին ի կատարման ըստ պատճառի»:

11. Եջ 283 բ. «Յաղագս պարսաւի»:
 Սկիզբ (283 բ). «Պարսաւ է բան արտաբերական էից չարեաց՝ հակառակ գովութեան լեալ»:
 Վերջ (283 բ). «Եւ գ'ի վերայ բանին՝ պատճառին ձայնակցեալ»:
 12. Եջ 284 ա—284 բ. «Սահման բարդատութեան»:
 Սկիզբն է (284 ա). «Բարդատութիւն է յարադրական բան ընդդէմ հարցաքննել առ մեծագոյնսն»:
 Վերջ (284 բ). «Վասն զի արագագոյն ճարտասանի պէտս ունի այսպիսոյս ձեռնարկութեան արուեստ»:
 13. Եջ 284 բ—285 բ. «Սահման բարանութեան»:
 Սկիզբ (Եջ 284 բ). «Բարանութիւն է նմանութիւն բարուց ընութեան ենթակա դիմաց»:
 Վերջ (285 բ). «Եւ գործեսցես զնա փոխանակ զլիսոց երիւք ժամանակաւք՝ ներկայիւ և անցելովն և ապաւնովն»:
 14. Եջ 285 բ—286 բ. «Սահման արտասանութեան»:
 Սկիզբն է (286 ա). «Արտասանութիւն է բան պատմական պարունական պատուական ի դէմս ամելով երևելապէս զյայտնեալն»:
 Վերջ (286 բ). «Եւ պարտ է ասացածին դաշնակաւոր գոյ և ծաղկեալ և շարամանեալ ամենայն ձեռովք»:
 15. Եջ 286 բ—287 ա. «Սահման դրութեան»:
 Սկիզբ (286 բ). «Դրութիւն է այցելութիւն տեսութեան իրիք իրի»:
 Վերջ (287 ա). «Առաջին ի կրթութեանց ընդդիմադրութիւն ընդունի և լուծումն ըստ կարողութեան»:
 16. Եջ 289 ա—321 ա. ընդարձակ մի գրութիւնն առանց վերնագրի կրօնական բովանդակութեամբ:
 Սկիզբն է (289 ա). «Մերոյ է ամենաւերջնեալ ծնունդն ի կուսէն, մանաւանդ յղութիւնն ի հոգոյն սրբոյ» ևն:
 Վերջ (321 ա). «Եւ աւարտէ ասելով՝ գիտէք զի յետ Բաւուր զատիկ լինի և որդի մարգոյ մասնի ի խաչ ելանել»:

Հիշատակագրութիւնք.

Եջ 287 բ. «Փառք ամենասուրբ Երրորդութեանն հօր և

որդո և հոգոյն սրբոյ յաւիտեանս ամէն: Գրեցաւ ձեռամբ մեղաւոր Միքայիլին ի վայելումն վարդապետին: Արդ աղաչեմ զամենեսեսանդ որք կարգայք՝ զմեղապարտ գրիչս յիշեցէք, և Աստուած զձեզ յիշէ իւր միւս անգամ գալուստն. ամէն. Հայր մեր որ յերկին...»:

Եջ 321 ա. «Այս գիրս մեղաւոր և անարժան ձեռամբ Պողոս դպրիս, ով ոք յիշէ... Հուպ կատարումն է որ ասէ իմաստասիրութիւն է խոկումն մահու: Հեռի կատարումն՝ որ ասէ իմաստասիրութիւն է նմանութիւն Աստուծոյ ըստ կարողութեան մարդկան. զի եթէ ոչ նախ մեռելութիւն գործէ ախտից, ոչ կարէ նմանիլ Աստուծոյ»:

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

- 1. Թեոնի գրվածքի հայերեն թարգմանութեան մասին
ն. Ակինյանի հոգվածը Ե
- 2. Թեոնի «Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց» գրվածքն ավելի լրջմիտ աշխատութիւն է, քան հետագայում կազմված նման յերկերը Ե—Զ
- 3. Սուրբասի վկայութիւնները յերկու Աղեքսանդրացի
Թեոններէ մասին Զ—Է
- 4. Բանասերներից ոմանք յերկու այդ Թեոններին ընդունում են միեւնոյն անձն Է—Ը
- 5. «Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց» գրվածքի հեղինակ Ելիոս Թեոնի ժամանակը Ը—Թ
- 6. Թեոնի գրվածքի հունարեն ընագիրը մեզ չէ հասել իր սկզբնական ձևով Թ—Ժ
- 7. Հայերեն թարգմանութեան ու այժմյան հունարենի գլխակարգութիւնները Ժ—ԺԱ
- 8. Հայերեն թարգմանութեան մեջ պահպանված են հունարեն սկզբնագրի վերջին գլուխները ԺԱ—ԺԲ
- 9. Վոյն է Թեոնի գրվածքի հին իսկական վերնագիրը ԺԲ—ԺԳ
- 10. Թեոնի յերկը թարգմանված է վեցերորդ դարի յերկրորդ կիսում ԺԳ—ԺԵ
- 11. Թրակացու բերականութեան ու Փիլոնյան հատուկ բառապաշարը Թեոնի հայերեն թարգմանութեան մեջ ԺԵ—ԻԳ
- 12. Թեոնի թարգմանութեան ժամանակը մտ յեղած պիտի լինէր Պիտոյից-Փիլոնյան թարգմանութիւններէ ժամանակաշրջանին ԻԳ
- 13. Հունարան յերկրորդ խմբի թարգմանութիւններէ հատուկ բառերը Թեոնի հայերեն թարգմանութեան մեջ ԻԳ—ԻԶ
- 14. Քերականական առանձնահատկութիւններով Թեոնի թարգմանութեանը հարում է հունարան առաջին և յերկրորդ խմբերի թարգմանութիւններին ԻԶ—ԻԷ
- 15. Քերականական մի քանի ընտրող իր առանձնահատկութիւններով Թեոնի թարգմանութեանը սերտ առնչութիւն ունի, գլխավորապէս, Պորփյուրի «Ներածութեան» թարգմանութեան հետ ԻԷ—ԻԹ

16. Թեոնի Թարգմանություն վրա լեզվական մեծ ազդեցություն է ունեցել հատկապես Թրակացու քերականության Թարգմանությունը ԻԹ—1
17. Լեզվական տարբերությունները Թեոնի և «Պլատոնյց գրքի» Թարգմանություններում 1—1Բ
18. Թեոնի ճարտասանական յերկը հիշատակված է Համամ Արևելյան քերականության մեկնության մեջ և Գրիգոր Մաղիստրոսի Թղթերում 1Գ—1Դ
19. Թեոնի հայերեն Թարգմանությունից ոգտվել է իր պատմության մեջ Մովսես Պորենացին 1Ե—1Զ
20. Թեոնի գրվածքի ճարտասանական ցուցումներն առաջնորդող ուղեցույց են յեղել հսկողական ուղղությունը գրված Պորենացու պատմության 1Է—1Ը
21. Պետական Թանգարանի Թ. 870/883 ձեռագրի մանրամասն նկարագրությունը 1Թ—ԽԳ

ԹԷՈՎՆԵՍ, ՅԱՂԱԳՍ ՃԱՐՏԱՍՆԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆՑ
 THEONIS PROGYMNASMATA 4—185

Առաջաբան	
Προοίμιον	4—17
Յաղագս մանկանց վարժման	
Περὶ τῆς τῶν νέων ἀγωγῆς	18—33
Յաղագս պիտոյիցն	
Περὶ χρείας	34—55
Յաղագս տառայելի	
Περὶ μύθου	56—67
Յաղագս պատմութեան	
Περὶ διηγήματος	68—107
Յաղագս տեղոյ	
Περὶ τόπου	108—115
Յաղագս արտասանութեան	
Περὶ ἐκφράσεως	116—121
Յաղագս հիմառնութեան	
Περὶ προσωποποιίας	122—129
Յաղագս ներբողենի և պարսաւանայն	
Περὶ ἐγκωμίου καὶ φόγυ	130—137
Յաղագս բաղդատութեան	
Περὶ συγκρίσεως	138—145
Յաղագս դրութեան	
Περὶ θέσεως	146—165
Յաղագս օրինաց	
Περὶ νόμου	166—174
Յաղագս վերձանութեան և վերձանման	175—178
Յաղագս լսելութեան	179—180

Յաղագս տարասութեան	181—183
Յաղագս արտագործութեան	184—185
ՅԱՆԿ ՀԱՏՈՒԿ ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՅԵՎ ԵՈՐ ԲԱՌԵՐԻ	189—203
Progymnasmy Feona, arмянский и греческий тексты, издал проф. Я. А. Манандян. Краткое содержание предисловия	205—209
Die Progymnasmen des Theon, armenisch und griechisch, hrsgg. von Prof. Dr. Agop Manandian. Zusammenfassung der Einleitung	210—214
Նկատված վրիպակներ և ուղղումներ	ԽԸ

ՆԿԱՏՎԱԾ ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ ՅԵՎ ՈՒՂՂՈՒՄՆԵՐ

ԵԶ	ՏՈՂ	ՏՊՎԱԾ Ե	ԿԱՐԴԱԼ
6	2	շարագրեցէ	շարագրեցէ
40	14	խրատականաբար	խրատաբանակարար
42	33	շնոհաւորէն	շնոհաւորէն
58	16	պա.....	պատմեմք
58	17	զն.....	զնա ըստ

Թ Է Ո Վ Ն Ե Ա Յ
ՅԱՂԱԳՍ ՃԱՐՏԱՍԱՆՍԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆՑ

THEONIS PROGYMNASMATA

(Περὶ ῥητορικῶν γυμνασμάτων)

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԵՋ ԳՈՐԾԱԾՎԱԾ ԿՐՃԱՏՈՒՄՆԵՐԸ.

A. = Ձեռ. թ. 870 Պետական թանգարանի:

A. լուս. = A. ձեռագրի լուսանցքի ուղղումները (գրիչը
և թանաքը չեն տարբերվում բնագրի գրչից ու թանաքից):

Լուս. ուղղ. = լուսանցքում ուղղված է:

Ծանոթությունների մեջ չենք նշանակած A. ձեռագրի
այն ընթերցվածները, վորոնք վերաբերվում են օ կամ աւ,
ե կամ է, օ կամ ո, բառի միջում ը՛ երի և յ՛ ով կամ առանց
յ՛ ի (բառի վերջում) ուղղագրություններին: Որինակ՝ գրել
ենք «սակաւ» փխ. «սակօ», «կարօտեն» փխ. «կարաւտեն»,
«ասող» փխ. «ասաւղ», «գտաք» փխ. «գըտաք», «այլոյ»
փխ. «այլո» և այլն:

Քանզի վաղը ճարտասանացն, եւ յաւէտ բարգաւա-
ճեալքն, ոչ արժան համարեցան փոյթ առնել ճարտասանու-
թեան, նախ քան որչափ կար ուրուք ընդ իմաստութիւն
հարկանել և անդուստ առնուլ մեծամտութեամբ. իսկ այժմ
բազումք այսչափ կարօտեն այսպիսեաց բանից զլսելու
մասուցանել, մինչ զի և ոչ ի ներշնչանակացն անգամ կո-
չեցելոց ուսմանց զինչ և իցէ ընկալեալք ստեն յասել, և որ
քան զամենայն վայրագագոյն՝ ոչ որովք վայել էր հրա-
հանգեալք յատենականս և ի դասողականս ենթադրութիւնս
ըստ ասացելում առակին՝ ի կարաս զբրտութիւն ուսանել:
Արդ՝ յաղագս այլոցն, զորս պարտն է ուսանել՝ այլք գրեա-
ցեն. բայց զորս յառաջ քան զենթադրութիւնսն հարկաւոր
է գիտել և մեծապէս կրթել՝ զայս և փորձեցայց ընձեռել,
ոչ իբրև թէ այլոյ ուրուք ոչ գրեցելոյ յաղագս այսոցիկ,
այլ ոչ փոքր ինչ և ես յոյս յանձին եղեալ պիտառոցի²
նասելն յօժարեցելոց: Քանզի և ոչ եթէ որ արդէն իսկ ըն-
ձէռեալ հրահանգք՝ այլ ինչ ի վերայ գտաք, այլ և իւրա-
քանչիւր ումեք սահման փորձեցաք հատուցանել. զի հար-
ցեալ զիւրաքանչիւր ոք զի՞նչ իցէ ի նոցանէն՝ ունել ստել,
որդոն առասպել է բան սուտ՝ որ կերպարանէ զճճարտու-
թիւն. նաև զարմազանութիւնն ևս նոցա զառ միմեանս յայտ-
նեցաք, և զբաղայն³ զիւրաքանչիւր ուրուք⁴ բանից մաս-
նեցաք, և առցուցաք՝ որպէս զի արդ նոքօք ներշնչանակա-
պէս վարեցի:

Եւ որպէս ամենեւին է օգտակար ոյց զճարտասանական
զորութիւն ընկալեալ է՝ և ոչ այս անյայտ:

Οἱ μὲν παλαιοὶ τῶν ῥητόρων, καὶ μάλιστα οἱ εὐδοκιμηκό-
τες, οὐκ ᾔροντο δεῖν ἐφικέσθαι τρόπον τινὰ τῆς ῥητορικῆς,
πρὶν ἀμωσγέπως ἀψασθαι φιλοσοφίας, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἐμπλησ-
θῆναι μεγαλονοίας· νῦν δὲ οἱ πλείους τοσοῦτον δέουσι τῶν
τοιούτων λόγων ἐπαίειν, ὥστε οὐδὲ τῶν ἐγκυκλίων καλουμένων
μαθημάτων ὅτιοῦν μεταλαμβάνοντες ἄπτουσι ἐπὶ τὸ λέγειν, καὶ
τὸ πάντων ἀγροικότατον, ὅτι οὐδὲ οἷς προσήκόν ἐστιν ἐγγυμ-
νασάμενοι, ἐπὶ τὰς δικανικὰς καὶ δημηγορικὰς ἔνται ὑποθέσεις,
τὸ δὴ λεγόμενον κατὰ τὴν παροιμίαν, ἐν πίδῳ τὴν κεραμεῖαν
μανθάνοντες. περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων, ἃ χρὴ μανθάνειν τὸν
μέλλοντα ῥητορεῦειν, ἄλλοι γραφέτωσαν, ἃ δὲ πρὸ τῆς ὑποθέ-
σεως ἀναγκαῖόν ἐστιν εἰδέναι τε καὶ ἐπιεικῶς ἐγγυμνάζεσθαι,
ταῦτα νῦν πειράσομαι παραδοῦναι, οὐχ ὡς οὐχὶ καὶ ἄλλων τι-
νῶν συγγεγραφότων περὶ τούτων, ἀλλ' οὐ μικρόν τι καὶ αὐτὸς
ἐλπίζων συλλήψεσθαι τοῖς λέγειν προαιρουμένοις. οὐ γὰρ μόνον
τοῖς ἤδη παραδεδομένοις γυμνάσμασιν ἕτερα ἄττα ἐπεξεύρομεν,
ἀλλὰ καὶ ἐκάστου ὄρον ἐπειράθημεν ἀποδοῦναι, ὥστε ἐρωτη-
θέντα, τί ἐστιν ἕκαστον αὐτῶν, ἔχειν εἰπεῖν, οἷον ὅτι μυθὸς ἐσ-
τι λόγος ψευδῆς εἰκονίζων ἀλήθειαν, ἔτι τε καὶ τὴν διαφορὰν
αὐτῶν πρὸς ἄλληλα δεδηλώκαμεν, καὶ τὰς ἀφορμὰς τῶν εἰς
ἕκαστον λόγων παραδεδώκαμεν, προσυπεδείξαμεν δὲ καὶ ὡς ἂν
τις αὐτοῖς ἐπιμελέστατα χρῆσαιτο.

Ὡς δὲ καὶ παντελῶς εἰσιν ὠφέλιμα τοῖς τὴν ῥητορικὴν
δύναμιν ἀγαλαμβάνουσιν, οὐδὲ τοῦτο ἄδηλον. ὅ τε γὰρ καλῶς

¹ A. Տոնականի: ² A. պիտառոցել, լուսանցում՝ պարտ ազգնե
³ A. լուս.՝ զպատճառն: ⁴ A. լուս.՝ ումեք:

Քանզի որ բարիոք և բազմայեղանակի պատմութիւն և առասպել զրուցէ, բարիոք և հնագիտութիւն շարադրեցէ, և Գ'ի յատկի¹ ենթադրութեանցն ասի պատմած (քանզի ոչ այլ ինչ հնագիտութիւն, այլ շարհասած պատմութեանց) և որ յեղծանելն և ստեղծանելն զայս կարէ. փոքր ի բացէ թողանի ի յենթադրութիւնսն² ասողաց. քանզի ամենայն զոր ինչ առնեմք յատենական ենթադրութեանդ՝ աստ է. եւ է առաջին նախերգան և պատմած, և ապա հետոյ՝ առ իւրաքանչիւր ասացելոցն ի պատմածին կամ յառասպելին փորձիմք ապասել և յիւրաքանչիւրսն պաճարել յանդիմանութիւն, և հոգամք, եթէ որպէս բարիոք դասեցուք զիւրաքանչիւր ի ձեռնարկելոցն, և անցուցանեմք և ի քարշարկանեմք և որ այլ ինչ՝ յաղաքս յարելուս³ երկար է ասել: Եւ համայն պիտոյիւրն կրթութիւն ոչ միայն զօրութիւն բանից գործէ, այլ և ազիւս արարս կրթելով մեր յիմաստնոցն բարբառեալս:

Իսկ որ տեղին կոչի և արտասանութիւնսն՝ նախերկ զօգտութիւնսն ունին՝ ամենայն ուրեք հնոցն հնագիտական յաճախ արտասանութեամբն, իսկ ճարտասականացն տեղեան վարեցելոց:

Եւ դիմառնութիւն ուրեմն ոչ միայն ճարտասանեան կրթութիւն էր, այլ և հնագիտական և խօսական և քերգողական, և յօր ըստ օրէ կենցաղսն, և յառ միմեանս հոմենալ բազմաօգտակ, և առ հանդիպել շարադրածաց կարի պիտանացու:

Եւ վասն այսորիկ զՀոմերոս գովեմք, զի ընտանի բանս պարապրեաց⁴ զիւրաքանչիւրս ներածելով դիմացն. և ԳԵՆՐԻՎԻԳԷՍ պախարակեմք. այլ սակայն բազդատութեան վարժ և յատենականն բանս է պիտանացու, բազդատելով զի անժամ նմա Եկարեւ իմաստասիրակէ⁽⁶⁾....:

¹ A. լուս.՝ յատկակի: ² A. լուս.՝ ի ստորադրոք: ³ A. լուս.՝ ի=ի յարելուս: ⁴ A. պարապրեաց:

και πολυτρόπως διήγησιν και μύθον απαγγείλας καλῶς και ιστορίαν συνθήσει, και τὸ ἰδίως ἐν ταῖς ὑποθέσεσι καλούμενον [ἴδιον] διήγημα (οὐδὲ γὰρ ἄλλο τί ἐστὶν ἱστορία ἢ σύστημα διηγήσεως) [ἔταν] ὁ ἀνασκευάσαι ταῦτα ἢ κατασκευάσαι δυναμνος, μὴ μικρὸν ἀπολείπηται τῶν τὰς ὑποθέσεις λεγόντων· πάντα γὰρ ὅσα ποιούμεν ἐν ταῖς δικανικαῖς ὑποθέσεσι, και ἐν ταῦθά ἐστι πρῶτον μὲν προσίμιον και διήγημα, ἔπειτα δὲ πρὸς ἕκαστον τῶν εἰρημένων ἐν τῷ διηγήματι ἢ τῷ μύθῳ πειρώμεθα ἀπαντᾶν, και ἐφ' ἑκάστῳ πορίζεσθαι ἔλεγχον, ἔτι δὲ και φροντίζομεν, ὅπως καλῶς τάξομεν ἕκαστον τῶν ἐπιχειρημάτων, και αὐξάνομεν δὲ και διασύρομεν και τᾶλλα, περὶ ὧν ἐπὶ τοῦ παρόντος μακρὸν ἂν εἴη λέγειν. και μὴν ἢ διὰ τῆς χρείας γυμνασία οὐ μόνον τινὰ δύναμιν λόγων ἐργάζεται, ἀλλὰ και χρηστών τι ἦθος ἐγγυμαζόμενων ἡμῶν τοῖς τῶν σοφῶν ἀποφθέγμασιν.

Ὁ δὲ καλούμενος κοινὸς τόπος και ἡ ἔκφρασις προφανῆ τὴν ὠφέλειαν ἔχουσι, πανταχοῦ τῶν παλαιῶν τῶν μὲν ἱστορικῶν πάντων ἐπὶ πλεῖστον τῇ ἐκφράσει, τῶν δὲ ῥητορικῶν τῷ τόπῳ κεχρημένων.

Και ἡ προσωποποιῆα δὲ οὐ μόνον ἱστορικὸν γύμνασμα ἐστιν, ἀλλὰ και ῥητορικὸν και διαλογικὸν και ποιητικόν, κἂν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ, κἂν ταῖς πρὸς ἀλλήλους ὁμιλίαις πολυωφέλεστατον, και πρὸς τὰς ἐντεύξεις τῶν συγγραμμάτων χρησιμώτατον.

Διὰ τοῦτο πρῶτον μὲν Ὅμηρον ἐπαινοῦμεν, ὅτι οἰκείους λόγους περιτέθεικεν ἑκάστῳ τῶν εἰσαγομένων προσώπων. τὸν δὲ Εὐριπίδην καταμεμφόμεθα, ὅτι παρὰ καιρὸν αὐτῷ Ἐκάβη φιλοσοφεῖ. ἀλλὰ μὴν και τὸ τῆς συγκρίσεως γύμνασμα και ἐν ταῖς δικανικοῖς λόγοις ἐστὶ χρήσιμον, συγκρινόντων ἡμῶν ἦτοι τὰ ἀδικήματα τοῖς ἀδικήμασιν, ἢ τὰ εὐεργετήματα τοῖς εὐεργετήμασιν, ὁμοίως δὲ και ἐν τοῖς ἐγκωμίοις ἀντιπαραβαλλόντων ἡμῶν τὰς εὐπραγίας· ἐν δὲ ταῖς συμβουλαῖς και πᾶν ἐκδηλος ἢ ὠφέλεια. περὶ γὰρ τὸ αἰρετώτερον εἰσιν οἱ τῶν συμβουλευόντων λόγοι. περὶ δὲ τῆς θέσεως τί ἂν τις λέγοι; οὐδὲν γὰρ ἄλλο τῆς ὑποθέσεως διαφέρει, πλὴν ὅτι προσώπων ὠρισμένων

Եւ զԱնտիփիլա¹ զգործս, թէ ոչ եւ նոքա գրել ձեռ-
նարկեսցեն, այսակի և ոչք ճարտասանեն կամ իցին ոչ
երիցունեսացն բանքն² և ոչ տրամիմացութեանն հոյք³, ոչ
բառիկքն մաքուր և ոչ բաղադրութիւն յարմարեալ, և ոչ
ունկնդրութիւն քաղաքացի, և ոչ բուրոսիւն ինչ ի ճարտա-
սական բարութեանցն ոչինչ է պիտանացու, թէ ոչ ինքնին
իսկ իւրաքանչիւր ոք ըստ իւրաքանչիւր գիրս ներակըր-
թիցի:

Եւ տարասանութիւն՝ ոչ որպէս թուեցաւ ոմանց՝
անպիտան է. քանզի բարիքն ասել միանգամ միայն հեր-
քէ լինել, այլ երկիցս ոչ ընդունի, արդ՝ սոքա կարի յոյժ

¹ A. Անտիփիլա:

² A. բարքն փիւ. բանքն:

³ A. հոյք:

και τόπου και χρόνου και τρόπου και αιτίας εστιν απαρέμ-
φατον, οϊον θείσις μὲν εἰ προσήκει πολιορκουμένοις στρατεύμα
πέμπειν εἰς τὴν ὑπερορίαν, ὑπόθεσις δὲ εἰ Ἀθηναίοις προσήκει
πολιορκουμένοις ὑπὸ Ἠελοποννησίων εἰς Σικελίαν στρατεύμα
πέμπειν. ὁμοίως δὲ και ἡ τῶν νόμων κατηγορία και ἡ ἀπο-
λογία οὐκ ἐλάχιστον μέρος τῆς ὑποθέσεώς εστιν. οἱ γοῦν κάλ-
λιστοι τῶν Δημοσθενικῶν λόγων εἰσίν, ἐν οἷς περὶ νόμου [τί]
ἢ ψηφίσματος ἀμφισβητεῖται, λέγω δὲ τὸν τε περὶ στεφάνου
και τὸν κατὰ Ἀνδροτίωνος και Τιμοκράτους και πρὸς Λεπτί-
νην και κατὰ Ἀριστοκράτους. ὀλίγον γὰρ διήνεγκεν,, εἰ μὴ
νόμον ἀλλὰ ψήφισμα ὁ Ἀριστοκράτης ἔγραψε. τὸ δὲ ἐγκώμιον
οὐδὲ αὐτὸς μὲν ἀγνοῶ, ὅτι εἶδος εστιν ὑποθέσεως. τῆς γὰρ
ὑποθέσεως εἶδη τρία, ἐγκωμιστικὸν ὅπερ ἐκάλουν ἐπιδεικτι-
κὸν οἱ περὶ τὸν Ἀριστοτέλην, δικανικὸν, συμβουλευτικὸν. ἀλλ'
ἐπεὶ και τοῖς νεωτέροις προβάλλειν πολλάκις εἰώθαμεν ἐγκώ-
μια γράφειν, διὰ τοῦτο ἐν τοῖς προγυμνάσμασιν αὐτὸ ἔταξα,
και ἅμα τὴν μὲν ἀκριβῆ τούτου τεχνολογίαν ὑπερεθέμην εἰς
τὴν προσήκουσαν χώραν, νῦν δὲ ἀπλουστέραν πεποιήμαι τὴν
διδασκαλίαν. ἡ δὲ ἀνάγνωσις, ὡς τῶν πρεσβυτέρων τις ἔφη,
Ἀπολλώνιος δοκεῖ μοι ὁ Ῥόδιος, τροφή λέξεώς εστι. τυπούμε-
νοι γὰρ τὴν ψυχὴν ἀπὸ καλῶν παραδειγμάτων κάλλιστα και
μιμησόμεθα τὴν δὲ ἀκρόασιν τίς οὐκ ἂν ἀσμενίσειε, τὰ μετὰ
πόνων τοῖς ἄλλοις εἰργασμένα ἐτοίμως λαμβάνων; ἀλλ' ὡσπερ
τοῖς ζωγραφεῖν βουλομένοις οὐδὲν ὄφελος κατανοεῖν τὰ τε Ἀ-
πελλοῦ και Πρωτογένους και Ἀντιφίλου ἔργα, ἐὰν μὴ και αὐ-
τοὶ γράφειν ἐπιχειρῶσιν, οὕτω και τοῖς ῥητορεύειν μέλλουσιν
οὔτε τῶν πρεσβυτέρων οἱ λόγοι, οὔτε τῶν διανοημάτων τὸ
πλήθος, οὔτε τὸ περὶ τὴν λέξιν καθαρὸν, οὔτε σύνθεσις ἡρμοσ-
μένη, οὔτε ἀκρόασις ἀστεία, οὔτε ὅλως τῶν ἐν τῇ ῥητορικῇ
καλῶν οὐδὲν εστι χρησιμον, ἐὰν μὴ και αὐτὸς ἕκαστος ταῖς
καθ' ἑκάστην ἡμέραν γραφαῖς ἐγγυμνάζηται.

Ἡ δὲ παράφρασις οὐχ ὡς τισιν εἴρηται ἢ ἔδοξεν, ἀχρησ-
τός εστι. τὸ γὰρ καλῶς εἰπεῖν, φασιν, ἀπαξ περιγίνεται, δις
δὲ οὐκ ἐνδέχεται. οὔτοι δὲ σφόδρα τοῦ ὀρθοῦ διημαρτήμασι.

Եւ գիտնողրատայն (և զի նոյն¹ և զԱնդրոյդիոնեայն)՝ «քանզի ոչ եթէ որ երբէք ինչ ուրեք ըստ օրէնս գործեցաւ և դու զայս քատակեցէր. վասն այսորիկ քեզ ապրել արժան է, այլ զընդդէմսն՝ ևս առաւել ըմբռնիլ վասն այսորիկ. քանզի զոր օրինակ եթէ ի նոցանէ ոք ըմբռնեալ էր՝ քո զայս ոչ էր կրեալ (°). նոյնպէս և դու այժմ եթէ դատ տայցես՝ այլ ոք ոչ կրեսցէ»:

Եւ ի Փիլիպպականն զնոյն իրս ի վեր և ի վայր կատարեաց. եւ առ Ղեմենտենէսն՝ եթէ ոչ է արժան որք բարի ինչ առնեն՝ ի բաց հոնել զտուեալն, ոչ սակաւ անգամ ասաց. իսկ ի Յաղագս պատկին՝ թէ ոչ ի վախճանի գործոցն իրաւ է, այլ ըստ իւրաքանչիւր քաղաքավարութեան յանդիմանել, առ ամենայն բանիւն սերմանեալ է. բայց յաղագս փրկութեանց գերեւոցն, ո՞ ոչ գիտէ ի սարհրեշտակութեան հոգեալ:

Եւ սակայն արտագործութեան տեսալ՝ բազում և այլ ուրեք է օգտակար, և մանաւանդ ի յերկրանութեան² ի դերագիրսն:

Եւ զզատում³ ըթին նախակրթական այսպէս արասցուք. նախ առաջին՝ ի պիտացն, զի սուղ է և զիւրայուշ⁴. և ապ հետո՝ նառասպելէն⁵ և պատմութեանէն. առանց սոցա ըն եղծման և ստեղծման, զի սոքա հուսկ յետոյ իմն այլոցն երկին լինել:

Քանզի խոստովանեալ է յամենեցունց, զի ճարտասանի գործն ապացուցելն⁶ զքողախնդրեալն և աճեցուցանել զպացուցեալն. նախակէ և բնութեամբ և վարարկութեամբ ապացուցականն բանն և երկակէ աճեցականն. զի նախ պարտ է զոքն մատնիչ յանդիմանել և ապա իբրև ի վերայ մեծի անիրաւութեան մատն լինելով՝ զլսողն զայրացուցանել:

Սակայն ոչ որպէս բնութեամբ նախակել զապացոյցն ասաց աճեցութեան, այսպէս և ըստ կրթութեան դէպ եղև, այլ ասնն ընդդէմ:

¹ A. զի նոյն, լուս. ուղղ.՝ Ջինոնին: ² A. ի յերկրանութե, լուս. ուղղված է՝ ի թերաբանութեան: ³ A. զգիտում: ⁴ A. զիւրայուշուշ: ⁵ A. առասպելէն. լուս. ուղղված է՝ նառասպելէն: ⁶ A. ապացուցելն:

Ἐν δὲ τῷ κατὰ Ἀριστοκράτους (τὸ δὲ αὐτὸ καὶ κατὰ Ἀνδρωτίωνος) οὐ γὰρ εἶ τι πώποτε μὴ κατὰ τοὺς νόμους ἐπράχθη, σὺ δὲ τοῦτο ἐμιμήσω, διὰ τοῦτο ἀποφύγοις ἂν δικαίως, ἀλλὰ τοῦναντίον, πολὺ μᾶλλον ἀλίσκεσθαι διὰ ταῦτα· ὥσπερ γὰρ εἶ τις ἐκείνων ἐάλω, σὺ τὰδ' οὐκ ἂν ἔγραψας, οὕτως ἂν σὺ δίκην ὄψῃ, ἄλλος οὐ γράψει.

Ἐν δὲ τοῖς Φιλιππικοῖς τὰ αὐτὰ πράγματα ἄνω καὶ κάτω λέγων διατετέλεκε, καὶ ἐν τῷ πρὸς Λεπτίην, ὅτι μὴ δεῖ τοὺς εὖ ποιήσαντας ἀφελεῖσθαι τὰ δοθέντα, οὐδ' ὀλιγάκις εἴρηκεν· ἐν δὲ τῷ ὑπὲρ τοῦ στεφάνου, ὅτι οὐκ ἐπὶ τῷ τέλει τῶν πεπραγμένων κατηγορεῖν δίκαιον ἦν, ἀλλὰ καθ' ἕκαστον τῶν πολιτευμάτων ἐλέγχειν, παρ' ὅλον τὸν λόγον παρέσπαρται· τὰ δὲ περὶ τῆς λύσεως τῶν αἰχμαλώτων, τίς οὐκ οἶδεν ἐν τῷ περὶ τῆς παραπροσβείας διατεθρυλημένα;

Καὶ μὴν καὶ τὸ τῆς ἐξεργασίας εἶδος, παλλαχοῦ τε ἄλλοθεν ὠφέλιμον, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς δευτερολογίαις· ἢ δὲ ἀντιζήρσις ἐν ταῖς ἀντιγραφαῖς.

Τὴν δὲ τάξιν τῶν γυμνασμάτων αὐτῶν οὕτω ποιησόμεθα. πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς χρείας· βραχὺ τε γὰρ τοῦτο καὶ εὐμνημόνευτον, ἔπειτα δὲ τοῦ μύθου καὶ τῆς διηγήσεως, πλὴν τῆς τούτων ἀνασκευῆς τε καὶ κατασκευῆς· ταῦτα γὰρ τῶν ἄλλων ὕστερα ἔοικέ πως εἶναι·

Ἐπιμολόγηται γὰρ παρὰ πᾶσιν, ὅτι τοῦ ῥήτορος ἔργον ἐστὶ τό τε ἀποδείξει τὰ ἀμφισβητούμενα καὶ τὸ αὐξῆσαι τὰ ἀποδεδειγμένα· προτερεῖ μὲν οὖν τῇ φύσει καὶ τῇ χρήσει ὁ ἀποδεικτικὸς λόγος, ἔπεται δὲ ὁ αὐξητικὸς· πρότερον γὰρ δεῖ τινα ὡς προδότῃν ἐλέγξει, εἶτα ὡς ἐπὶ μεγάλῳ ἀδικήματι τῇ προδοσίᾳ τοὺς ἀκούοντας παροξύναι.

Ὁ μὴν ὥσπερ τῇ φύσει προτερεῖν τὴν ἀπόδειξιν ἔφαμεν τῆς αὐξήσεως, οὕτω καὶ τὴν γυμνασίαν ἔχειν συμβέβηκεν, ἀλλὰ καὶ πᾶν τοῦναντίον.

Քանզի նախ է զիւրինն քան զզժոխագոյնսն¹, զի զիւրին է² աճեցուցանել զերեւելին քան զաներևոյթն ապացուցել. վասն որոյ և մեր սկիզբն արարեալ յանձին զօրութենէ ձեռնարկել և եղծանել՝ հաւաքեցուք ի սեղոյն, յետոյ յարտասանութենէն, զկնի ի դիմառնութենէն, ապա ի ներբողենին կրթեցուք, ապա ի բաղդատութեան. զի այս է խոստովանեալ և ոչ մի ինչ թերաբանութիւն ոչ ունի. եւ զկնի այսորիկ և ի քողայցմանն կրթակս զկազմութիւն արասցուք:

Եւ է նախ առաջի նոցա պիտացն եղծումն, ապա Եսոպեան բանիցն և հնազիտակացն և առասպելականացն պատմութեանց, ապա դրոցն, և զայսր զհետ օրինացն. բայց վերձանութեամբն վարեցուք ի սկզբանէ, իսկ արտագործութեամբն և ևս արեկ թերաբանութեամբն, յորժամ ունակութեան ինչ պարարասցուք:

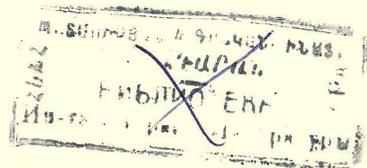
¹ Ա. զզժոխագոյնսն: զիւրին է:

² Ա. զիւր է. յստացում ուղղված է:

Πρότερα γὰρ τὰ βᾶστα τῶν δυσχερεστέρων βᾶιον δὲ αὐξήσαι τὸ φανερόν ἢ τὸ ἀφανὲς ἀποδείξαι, διόπερ αὐτοὶ ἀρχόμενοι ἐξ ἰδίας δυνάμεως ἐγχειρεῖν καὶ ἀνασκευάζειν ἢ κατασκευάζειν ἀρξόμεθα ἀπὸ τοῦ τόπου, εἶτα τῆς ἐκφράσεως, ἐξῆς δὲ τῆς προσωποποιίας, εἶτα ἐν τοῖς ἐγκωμίοις γυμνασόμεθα, εἶτα ἐν ταῖς συγκρίσεσι ταῦτα γὰρ ἔστι τὰ ὁμολογούμενα καὶ μηδεμίαν ἀντιλογίαν ἔχοντα· μετὰ δὲ ταῦτα καὶ πρὸς τοῖς ἀμφισβητούμενοις γυμνάσμασι τὴν ἄσκησιν ποιησόμεθα.

Ἔστι δὲ πρῶτον αὐτῶν ἢ τῶν χρεῖων ἀνασκευή, εἶτα τῶν Αἰσωπέων λόγων καὶ τῶν ἱστορικῶν καὶ μυθικῶν διηγήσεων, εἶτα ἢ τῶν θέσεων, καὶ ἐξῆς ἢ τῶν νόμων· τῇ δὲ ἀναγνώσει καὶ τῇ ἀκροάσει καὶ τῇ παραφράσει χρησησόμεθα ἀπ' ἀρχῆς, τῇ δὲ ἐξεργασίᾳ καὶ πολλῶ μᾶλλον τῇ ἀντιβόήσει, ὅταν ἔξιν τινὰ περιποιησόμεθα.

7348
1231

ՅԱՂԱԳՍ ՄԱՆԿԱՆՑ¹ ՎԱՐԺՄԱՆ.

յարում յաղագս առ նինսն ի կիր առնոյ կրթութեանն

Առաջին քան դամենայն պարտ է վարդապետին՝ զիւրաքանչիւր կրթութենէ որ գեղեցիկ ունին յարացոյցս ի հնոցն շարագրածաց ընտրելով՝ հրաման տալ մանկանց ուսանել. հիբար ի պիտոյից՝ որպէս է առ Պդատոնին յառաջնում քաղաքավարութեանն՝ «Սոփոկլէի երբեմն քերդողի մերձեցեալ ոմն՝ զիմորդ, ասէ, ով Սոփոկլիս ունիս առ Աստղիկեանսն, այնպիսի՞ իբրու թէ ի կանայս գիտանալ: Եւ սա՛ բարեհամբաւ լեր, ասէ, ով մարդ², զի խնդութեամբ այնպէս ի բաց փախեալ իբրև ի կատողի ոմն և ի վայրենի և ի գազան տեանէ³ փախուցեալ»:

Իսկ յառասպելէ՛ որպիսի է այն որ առ Հերոդոտի փողահարն և առ Փիլիստոսի⁴ ձիոյն և եղջերուին յերկաքանչիւրումն յառաջնումն և յերկրորդումն, և ի քսաներորդում⁵ Թէոպոմպոսի Փիլիպպականացն պատերազմին և թշնամեացն, զորս Փիլիստ(°) ի յերկրորդում բացայիշատականացն շանն առ ոչխարն:

Եւ պատմութեան յարացոյցք եղիցին գեղեցիկք առասպելականացն Պդատոնին յերկրորդում քաղաքավարութեան յաղագս մատանոյն Գրգեայ, և ի գինեբրուսն՝ յաղագս լինելութեան տարփին, և յաղագս ի դժոխսն ի Փիլոսիի և Գորգոջ, ի տասներորդումն քաղաքավարութեանն⁶, և ի Թէոպոմպոսի յութերորդում Փիլիպպականացն Սիլենոսին. և իրականացն յաղագս Կիլոնին⁷ առ Հերոդոտայ և Թուկի-

1. A. մանկանց: 2. A. ասելով մարդ, լուս. ուղղ. Ե՛ ասէ ով մարդ:
3. A. տեանէ: 4. A. Փիլիստոսի: 5. A. ի քսաներորդում:
6. A. քաղաքավարութեանն: 7. A. Կելոնին:

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΑΓΩΓΗΣ.

έν ᾧ και περι της παρα τοις παλαιοις χρήσεως των προγυμνασμάτων.

Πρώτον μὲν ἀπάντων χρητὸν διδάσκαλον ἐκάστου γυμνάσματος εὖ ἔχοντα παραδείγματα ἐκ τῶν παλαιῶν συγγραμμάτων ἀναλεγόμενον προστάττειν τοῖς νέοις ἐκμανθάνειν, οἷον χρείας μὲν ὅποια ἐστὶν ἢ παρὰ Πλάτωνι ἐν τῷ πρώτῳ τῆς πολιτείας, Σοφοκλεῖ ποτε τῷ ποιητῇ προσελθόν τις, πῶς ἔφη, Σοφόκλεις, ἔχεις πρὸς τὰ ἀφροδίσεια; ἔτι οἷός τε εἰ γυναιξὶ συγγίνεσθαι; και ὅς, εὐφρήμει, ἔφη, ᾧ ἄνθρωπε ἄσμενέστατα μέντοι αὐτὰ ἀπέφυγον, ὥσπερ λυττῶντά τινα και ἄγριον δεσπότην ἀποδράς.

Μύθου δὲ ὁποῖός ἐστι παρὰ Ἡροδότῳ τοῦ ἀύλητοῦ, και παρὰ Φιλίστῳ τοῦ Ἴππου και τῶν ἐν ἐκατέρῳ ἐν τῇ πρώτῃ και ἐν τῇ δευτέρῃ, και ἐν τῇ εἰκοστῇ Θεοπόμπου τῶν Φιλιπικῶν ὁ τοῦ πολέμου και τῆς ὕβρεως, ὅν ὁ Φίλιππος διεξέρχεται πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας τῶν Χαλκιδέων, και Ἐενοφῶντος ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν ἀπομνημονευμάτων ὁ τοῦ κυνὸς και τῶν προβάτων.

Διηγῆσεως δὲ παραδείγματα ἂν εἴη κάλλιστα τῶν μὲν μυθικῶν ἢ Πλάτωνος ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς πολιτείας περι τοῦ δακτυλίου τοῦ Γύγου, και ἐν τῷ συμποσίῳ περι τῆς γενέσεως τοῦ ἔρωτος, περι δὲ τῶν ἐν Ἄιδου ἐν τῷ Φαίδωνι και τῷ δεκάτῳ τῆς πολιτείας, και παρὰ Θεοπόμπῳ ἐν τῇ ὀγδόῃ τῶν Φιλιππικῶν ἢ τοῦ Σειληνοῦ τῶν δὲ πραγματικῶν ἢ περι Κύλωνος παρ' Ἡροδότῳ και Θουκυδίδῃ, και περι Ἀμφιλόχου τοῦ Ἀμ-

դիդեայ, և յաղագս Ալիմիոնի Ամփիւրեայ յերրորդում Թու-
կիդիդեայ, և գյաղագս Կլովբայն և Բիտոնիայ յառաջն-
մէն Հերոդոտայ, և ունի և յաղագս վարդապետի գալստեան
առ Կովկարն Սիւկացոց թագաւոր Եփարոս յեւթներորդում¹
և Փիլիստոս զնոյն գայս յառաջնում լաւագոյն:

Բայց գտցես և ի տարսհրեշտակութեանունն նուրբ և
պայծառ և ճոճաւոր պատմութիւն յաղագս առնութեանցն
Ոլիմպեայցն² ի Փիլիպպոսէ յետ Եւզեթայ առմանն³:

Ունիմք և եղծս առ հինսն պիտոյից և խրատուց և բաց-
երևութեանց և աշպիսեացն և առ այլ բազումս:

Եւ յարմարիցի իսկ յայս տեսակ, որքան միանգամ ա-
սացեալ ինչ լինի յեփորայ⁴ ի հինգերորդում հնազիր պատ-
մութեանցն առ ի հնոցն յաղագս Նեղոսի կոչեցեալ զբացե-
րևութիւնսն. և պատմութեանց առասպելականացն յերկրոր-
դում Հերոդոտայ սոցա յաղագս, որոց Ելլենացիքն առաս-
պելարանեն, որպէս Եգիպտացիքն զՀերակլէս կեեալ անդր
զո՞ մատուցանել՝ ձեռնարկէին Արամազդայ, իսկ սա բազում
բիւրս ի նոցանէ կոտորեաց. եւ առ Եփարոսի⁵ յառաջ-
նունն զյաղագս յիսնիցն Թեսպեայ⁶ դստերացն, զորս յորովս
կոչս ելով, առնն, համանգամայն գիտանալ զՀերակլէս. եւ
զյաղագս Արիստոգիմոսի⁷ թէ վախճանեցաւ շանդահար եղ-
եալ. եւ յիրականացն պատմութեանց են ինչ, զորս և ի Հե-
րոդոտայ առնուլ, որպէս գայն որ ի չորրորդէն յաղագս
բաժանելոյն զբայք⁸ երկիր յերիս մասունս⁹ և կոչել զոմն
Եւրոպէ և զոմն Ասիա և զոմն Լիբիա. եւ առ Թուկիդիդոսի
յառաջնմէն զյաղագս սատակմանն Հիպարքոսի յԱրմոզիո-
նայցն և Արիստոգիմոսնայց. եւ շատ ունիմք և յայլոց
հնագէտ պատմազրացն առնուլ՝ յեփորոսէ¹⁰ յառաջնմէն
զյաղագս բաժանմանն Պելոպոնէս(°) ըստ Հերակլեանցն իջի՝
եւ ի Թէոպոմպոսէ ի հինգերորդէն¹¹ և ի քսաներորդէ Փի-

փարեω εν τη τρίτη Θουκυδίδου, και τὰ περι Κλέοβιν και Βί-
τωνα εκ της πρώτης Ἡροδότου. ἔχουσι δὲ και περι Δαιδάλου
της ἀφιξεως πρὸς Κώκαλον τὸν Σικανῶν βασιλέα Ἐφορος μὲν
εν τη ἐβδόμη, Φίλιστος δὲ εν τη πρώτη. [Ἐύροις] δ' ἂν και εν
τῷ περι της παραπροσειας Δημοσθένους ἰσχυρὸν και γλαφυρὸν
διήγημα περι τῶν ἀγομένων Ὀλυμπίων ὑπὸ Φιλίππου μετὰ τὴν
Ολύμθου ἄλωσιν.

Ἐχομεν δὲ και ἀνασκευὰς και κατασκευὰς παρὰ τοῖς πα-
λαιοῖς χρεῶν και γνομῶν και ἀποφάσεων και τοιούτων.

Και δὴ ἀρμόττοι ἂν εἰς τοῦτο τὸ εἶδος, ὅσα λέγεται ὑπὸ
τοῦ Ἐφόρου εν τη ἐνδεκάτῃ τῶν ἱστοριῶν πρὸς τὰς ὑπὸ τῶν
παλαιοτέρων περι τοῦ Νείλου καταβεβλημένας ἀποφάσεις διη-
γημάτων μὲν μυθικῶν εν τη δευτέρᾳ Ἡροδότου τούτων πέρι,
ὄν Ἕλληνας μυθεύουσιν, ὡς Αἰγύπτιοι μὲν Ἡρακλέα ἐπιδημή-
σαντα θύειν ἐπεχείρουν τῷ Διὶ, ὁ δὲ πολλὰς μυριάδας αὐτῶν
κατεφόνευσε· και παρὰ Ἐφόρῳ εν τη πρώτη τὸ περι τῶν πεν-
τήκοντα Θεσπίου θυγατέρων, αἷς ἀπάσαις παρθένοις οὔσαις
φασὶν ἅμα μιγῆναι τὸν Ἡρακλέα· και περι τοῦ Ἀριστοδήμου,
ὡς ἐτελεύτησε κεραυνόβλητος γενόμενος. τῶν δὲ πραγματικῶν
διηγήσεων ἐστὶ μὲν τινα και παρὰ Ἡροδότου λαβεῖν, ὡς τὰ
εκ της τετάρτης περι τοῦ διαιρεῖσθαι τὴν ὄλην γῆν εἰς τρία
μέρη, και καλεῖσθαι τὸ μὲν Εὐρώπην, τὸ δὲ Αἰβύην, τὸ δὲ
Ἀσίαν· και παρὰ Θουκυδίδου εκ της πρώτης τὰ περι της ἀν-
αιρέσεως Ἰππάρχου ὑπὸ τῶν περι Ἀρμόδιον και Ἀριστογείτο-
να· πλείω δὲ ἔχομεν και παρ' ἄλλων ἱστορικῶν λαβεῖν, παρὰ
μὲν Ἐφόρου εκ της πρώτης τὰ περι τὴν διαίρεσιν της Πελο-
ποννήσου κατὰ τὴν τῶν Ἡρακλειδῶν ἀνάδοδον, παρὰ δὲ Θεο-
πόμπου εκ της πέμπτης και εἰκοστῆς τῶν Φιλιππικῶν, ὅτι Ἕλ-
ληνικὸς ὄρκος καταψέδεται, ὃν Ἀθηναῖοι φασὶν ὀμῶσαι τοῦς

1. A. յեւթներորդում: 2. A. Ոլիմպեայցն, լուս. ուղղ. Ե՛ Ուլ-
իմպեայցն: 3. A. Եւզեթա առմանն, լուս. ուղղ. Ե՛ յետ Եւզեթա
առմանն: 4. A. յեփորա, լուս. ուղղ.՝ յեփորա: 5. A. Եփերոսի:
6. A. Թեստեա: 7. A. Արիստոգիմոսի. լուս. ուղղ.՝ Արիստոգիմոսի:
8. A. սպարթր փիս. զբայք: 9. A. մասունս փիս. մասունս: 10.
A. յեփերոսէ: 11. A. ի հինգերորդէն:

լիպպահանացն զՈլիմպիականացն¹, զի հելլենական երգումն սուտ եղև, զոր Աթենացիքն ասեն երգնուլ զհելլենացիս² յառաջ քան զհուրեն՝ զայն որ ի Պրատէա³ առ խուժադուժս, եւ որք առ թագաւորն Դարեհ Աթենացիք(°) յազագս Ելլենացոց դաշինք. և ես և զայն որ ի Մարաթոն ի հուրին ոչ որպիսի ամենեքին զարմացեալ գովեանն եղեալ, «եւ որքան միանգամ այլ ինչ, ասէ, Աթենացոց քաղաքն այլանդակէ և զրկէ զլանալ զԵլլենացիսն»:

Եւ նմանապէս և որ հոչի տեղի⁴ առ հինսն գտանել է, որպէս Դեմոսթենականն յայնմ որ յազագս պսակին՝ «քանզի առ Ելլենացիս ոչ առ ոմանս, այլ առ ամենեսին նմանապէս բերք և արկածք մատնչաց և կաշառակրծաց և ստուածոց թշնամեաց մարդկան այնքան պատահեաց լինել որքան ոչ ուրեք երբէք յառաջագոյն յիշեալ» և զկնիքն:

Եւ է և Լիկուրգոսի զշանէն, յայնմ որ ընդդէմ Լիկոսի-րոնի, և Հրիպերիզալ ընդդէմ բոզաց՝ յայնմ որ ընդդէմ Արիստապորացն. և նմանապէս և որքան յայլս յազագս տեղեացն արտադրեացուք:

Եւ բազումք և արտասանեալք առ հինսն, որպէս առ Թուկիդիդոսի յերկրորդումն զժանդախան, եւ յերրորդումն պարապարսպութիւն Պրատէայոցն⁵, եւ այլուք նաւամարտութիւն և հետևականամարտութիւն և ճիւղամարտութիւն. և առ Պրատէի ի Տիմէոսի զյազագս..., և առ Հերոդոտի յառաջնումն եւթն պարիսպքն՝ այնք որ յեկբատանսն. եւ ունիմք և յիններորդումն⁶ Փիլիպպականացն Թէոպոմպոսի զայն որք ի Թետտալիա Տիմպէ, որք են ի մէջ երկուց լերանց մեծամեծաց Հոսսայ և Ոլիմպոսի, և հոսի ընդ նոցա մէջ Պենիոս, յոր ամենայն որ ի Թետտալի գետք ի միասին հոսեալք խառնին. եւ Փիլիստոսի յութերորդումն⁷ զայն որ յազագս պատրաստութեան որ ի Կարքեդոնացիս Դիոնիսեալ գոռոզի և զինուցն և նաւաց և գործեացն զարարչութիւն, իսկ ի մետասաներորդում⁸ զյազագս արտաբերութեան նորա և խարուկին զբազմազանութիւն:

1. A. զՈլիմպակացն, լուս. ուղղ.՝ զՈլիմպիականացն: 2. A. զհելլենացիս:
3. A. ի Պրատէա: 4. A. տեղիէն փիլ. տեղի:
5. A. Պրատէայոցն: 6. A. յիններորդումն: 7. A. յութերորդումն:
8. A. ի մետասաներորդումն:

«Ελληνας πρὸ τῆς μάχης τῆς ἐν Πλαταιαῖς πρὸς τοὺς βαρβάρους, καὶ αἱ πρὸς βασιλέα [Δαρείον] Ἀθηναίων [πρὸς Ἑλληνας] συνθῆκαι· ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην οὐχ ἅμα πάντες ὕμνοῦσι γεγεννημένην, καὶ ὅσα ἄλλα, φησὶν, ἢ Ἀθηναίων πόλις ἀλαζονεύεται καὶ παρακρούεται τοῦς Ἑλληνας.

«Ὅμοίως καὶ τὸν καλούμενον τόπον παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἐστὶν εὐρεῖν, καθάπερ τὸ Δημοσθενικὸν ἐν τῷ ὑπὲρ τοῦ στεφάνου· παρὰ γὰρ τοῖς Ἑλλησιν, οὐ τισὶν ἀλλὰ πᾶσιν ὁμοίως, φορὰν προδοτῶν καὶ δωροδόκων καὶ θεοῖς ἐχθρῶν ἀνθρώπων συνέβη γενέσθαι τοσαύτην, καὶ τὰ ἐξ ἧς.

«Ἐτι δὲ καὶ Λυκούργου κατὰ μοιχοῦ ἐν τῷ κατὰ Λυκόφρονος, καὶ Ὑπερίδου κατὰ τῶν ἑταιρῶν ἐν τῷ κατὰ Ἀρισταγόρας· ὁμοίως καὶ τοὺς ἄλλους ἐν τῷ περὶ τόπων ἐκδησίῳ μεθ' αὐτοῦ.

Πολλὰ δὲ καὶ ἐκπέφρασται παρὰ τοῖς παλαιοῖς, ὥσπερ καὶ παρὰ Θουκυδίδῃ ἐν τῇ δευτέρᾳ ὁ λοιμός, καὶ ἐν τῇ τρίτῃ ὁ περιτειχισμὸς τῶν Πλαταιῶν, καὶ ἄλλοι ναυμαχία καὶ ἵππομαχία· καὶ παρὰ Πλάτωνι ἐν τῷ Τιμαίῳ [ὧς] τὰ περὶ τὴν Σάϊν· καὶ παρὰ Ἡροδότῃ ἐν τῇ δευτέρᾳ τὰ ἑπτὰ τεύχη τὰ ἐν Ἐκβατάνοισ· ἔχομεν δὲ καὶ ἐν τῇ ἐνάτῃ τῶν Φιλιππικῶν Θεοπόμπου τὰ ἐν Θετταλίᾳ Τέμπῃ, ἃ ἐστὶ μὲν μεταξὺ δύο ὄρων μεγάλων τῆς τε Ὀσσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου, βεῖ δὲ δι' αὐτῶν μέσος ὁ Πηνειός, εἰς ὃν ἅπαντες οἱ κατὰ τὴν Θετταλίαν ποταμοὶ συρρέουσι· καὶ παρὰ Φιλίστῳ ἐν μὲν τῇ ὀγδόῃ τὰ περὶ τὴν παρασκευὴν τὴν ἐπὶ Καρχηδονίους Διονυσίου τοῦ τυράννου καὶ τῶν ὄπλων καὶ τῶν νεῶν καὶ τῶν ὀργάνων τὴν ποίησιν, ἐν δὲ τῇ ι' αὐτὰ περὶ τὴν ἐκφορὰν αὐτοῦ καὶ τῆς πυρᾶς τὴν ποικιλίαν.

Իսկ զիմանութեան զինչ ինչ եղիցի յարացոյց գեղեցիկ քան զչոփերոնի արարածոյն¹ և Պղատոնին, և այլոց Սոկրատոյ մանկանց տրամաբանից, և Մենանդրի քերական ճառիցն:

Եւ ունիմք և զԻսոկրատոյ գնբրողեայն և զՊղատոնի և զԹուկիդիդեայ, և զԵւրիպիդեայ, և ևս և զԼիսեայ զառ ի թաղումն գերեզմանացն, և Թէոպոպոսի զՓիլիպպոսի ներբողեայն² և զԱղեքսանդրի, և Քսենոփոնտեայ զԱգիսիլաոնն:

Եւ են և բազմատութիւնք առ հինսն և առ Դիմոսթենի յառ Լիկոփրենէսն, յորժամ կամի յարգել զԳոնոսիս³ քան զԹեմիստոկլէս, և զացիս և առ Քսենոփոնտայ⁴ ի գինբրուսն զՍոկրատէս Կալլեայ վկայեայ, զի կարի յոյժ լուսագոյն է անձին քան մարմնոյ տարփութիւնք: Եւ յարացոյցք զզրոց կրթութենէ առնուլ յԱրիստոտելեայ և ի Թէոփրաստոսէ. քանզի բազում գրեան գրութեանցն մակագրեալք:

Տի ահա իմն և առ ճարտասանս ասացեալ է զրահանք զուլիք, և յայտք բանք թուեսցին գրեալ գոլ զըրութիւնքն, զորս յաղագս երեսբացէիցն մակագրեալ Լիսեայ և որ յաղագս վիժելոյն, որոց ի միւսումն⁵ ինդրի, և ապա^(°) տուեալ երեսբացեայքն կնոջ հարսն հաստատուն ունել զայս պարտ է, և ի միւսումն⁵, թէ յղացեալ սաղմն մարդ է, և եթէ անխոշտանգելիք և անպարտք վիժութեանցքն կանանց:

ՁԼիսեայ⁶ ոչ ասեն գոլ զայս բանս, բայց սակայն և ոչ անպիտան է և մանկանցն յաղագս կրթութեան և ընդ սոսա ընդհարկանել:

Եւ է յիւրաքանչիւրում⁷ ի բանի գտանել ինչ զրահան գլուխ, իբրու թէ որպէս յայնմ որ Դիմոսթենին է ընդդէմ Ոնետորայ եքսուղէս՝ թէ ճշմարիտ են խոշտանգանք կոռույն, և առ Եսքրիսեայ յայնմ որ ընդդէմ Տիմարքոսին⁸, թէ ճշմարիտ են համբաւքն, և այլուրք:

1. A. արարածոն, լուս. ուղղ.՝ արարածոյն: 2. A. ներբողեայն, լուս. ուղղ.՝ ներբողեանս: 3. A. գոնոսիս: 4. A. Քսենոփոնտայ, լուս. ուղղ.՝ Քսենոփոնտի: 5. A. և միւսումն: 6. A. զՈղիսեայ վիլ. զԼիսեայ: 7. A. յիւրաքանչիւրում, լուս. ուղղ.՝ է յիւրաքանչիւրում: 8. A. Տիմարքոսին, լուս. ուղղ.՝ Դիմարքոսին:

Προσωποποιίας δὲ τί ἂν εἴη παράδειγμα κάλλιον τῆς Ὀμήρου ποιήσεως καὶ τῶν Πλάτωνος καὶ τῶν ἄλλων τῶν Σωκρατικῶν διαλόγων καὶ τῶν Μενάνδρου δραμάτων;

Ἐχομεν δὲ καὶ Ἴσοκράτους μὲν τὰ ἐγκώμια, Πλάτωνος δὲ καὶ Θουκυδίδου καὶ Ἵπερίδου καὶ Λυσίου τοὺς ἐπιταφίους, καὶ Θεοπόμπου τοῦ Φιλίππου ἐγκώμιον καὶ Ἀλεξάνδρου, καὶ Ξενοφῶντος τὸν Ἀγγσίλαον.

Εἰσὶ δὲ καὶ συγκρίσεις παρὰ τοῖς παλαιοῖς παρὰ τε Δημοσθένει ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην, ὅποτε βούλεται προκρίνειν Κόνωνα Θεμιστοκλέους, εὖρος δ' ἂν καὶ παρὰ Ξενοφῶντι ἐν τῷ συμποσίῳ Σωκράτη Καλλίᾳ μαρτυροῦντα, ὡς πολὺ κρείττων ἐστὶν ὁ τῆς ψυχῆς ἢ τοῦ σώματος ἔρωσ.

Παραδείγματα δὲ τῆς τῶν θέσεων γυμνασίας λαβεῖν ἐστὶ παρὰ τε Ἀριστοτέλους καὶ Θεοφράστου· πολλὰ γάρ ἐστὶν αὐτῶν βιβλία θέσεων ἐπιγραφόμενα.

Ἦδη δὲ τινα καὶ παρὰ ῥήτορσιν εἶρηται θητικά κεφάλαια, καὶ δὴ καὶ ὅλοι λόγοι νομίζουσιν ἂν σχεδὸν εἶναι θέσεως, ὡς ὁ τε περὶ τῶν ἀνακαλυπτηρίων ἐπιγραφόμενος Λυσίου καὶ ὁ περὶ τῆς ἀμβλώσεως· ἐν μὲν γὰρ θατέρῳ ζητεῖται, εἰ τὰ δοθέντα ἀνακαλυπτήρια γυναικὶ γαμουμένη βεβαίως ἔχειν αὐτὴν δεῖ, ἐν θατέρῳ δὲ εἰ τὸ ἔτι ἐγκυούμενον ἀνθρωπός ἐστὶ, καὶ εἰ ἀνεύθυνα τὰ τῶν ἀμβλώσεων ταῖς γυναιξί.

Λυσίου μὲν οὐ φασιν εἶναι τούτους τοὺς λόγους, ὅμως δὲ οὐκ ἀχάριστον τοῖς νέοις γυμνασίας ἕνεκα καὶ τούτοις ἐντυχῶναι.

Ἔστι δὲ καὶ ἐν ἐκάστῳ λόγῳ εὖρειν θητικὸν κεφάλαιον, οἷον ἐν τῷ Δημοσθένους κατὰ Ὀνήτορος ἐξούλης, εἰ ἀληθεὶς αἱ βάσανοι, καὶ ἐν τῷ παρὰ Αἰσχίνῃ κατὰ Τιμάρχου, εἰ ἀληθεὶς αἱ φῆμαι, καὶ ἄλλα ἄλλοθεν.

Եւ զիւրաւ հնարս գտցուք և օրինացն եղծման¹ բա-
զում իսկ առ յորովս ճարտասանացն, բայց կատարելագոյն
առ Դիմութենի յայնմ որ ընդդէմ Տիմոկրատոսին² և առ Լիմ-
բոսինէսն, և ստեղծմանց առ այլան, և առ Լիււեայ յայնմ
որ առ Դիոկլէսն յազագս ընդդէմ հեռորացն³ օրինաց:

Զի եթէ և ամենեքումք վարին հինքն ի մէնջիցս ըն-
ձեռեցելոց պատճառանացս վասն ոչն առ կրթութիւն, այլ
առ մարտս զբանսն առնել՝ այլ սակայն զբոլոր գործամա-
զրութիւն աներևոյթ ցուցանեն զայսպիսեաց⁴ բանիցս:

Եւ զի և ոչ յայլափոխութենէ⁵ մեկնութեանն անփոյթ
առնեն հինքն՝ յայտ է յայնց որ սակաւ մի յառաջագոյն
ասացեալ եղեն:

Եւ բազումք են և արտագործեալք ևս և առ ընկերս
նոցա: Արդ՝ զԿիրոնեայն վերագարոնեայն⁶(^o) պարտութիւն
առաւել քան զՀերոդոտայ և զԵփորոսի⁷ արտագործեալ է
Թուկիդիդեայ, և Դիմոսթենէս առաւել քան զՀիպերիդեայն
զեղեալ Աթենացոց խոզովութիւն, «յորժամ եկն երեկուն
պատմելով առ պրիտանիսն, իբր թէ Պղատէս(^o) առեալ
եղև»:

Եւ է հնագէտ պատմութեանց և զբոլոր զբանս ընդ
միմեանս հարկանել զիտելով և նկատելով զլուսագոյն ար-
տագործեալն, իբրու թէ որպէս Դիմոսթենի զայն որ ընդ-
դէմ Կոնոզլայն⁸ բանս⁹ առ Հիպերիդայն, եւ Թէոպոմպոսի
զԵլլենական պատմութիւնսն առ Քսենոփոնոսի:

Եւ զհակաճառութիւն գտանել է յաւէտ ի բանս յորս
միքն գատախազէ և միւսն ապաբանէ ազերսելով յազագս
գատախազանացն, որպէս յայնմ որ ընդդէմ Քսենոփոնոտայ¹⁰
Եսքրինոսին¹¹ և Դիմոսթենի յազագս պսակին, եւ եւս յեր-
կաքանչիւրունն յազագս տարածրեշտակութեան:

1. A. եղծման, լուս. ուղղ.՝ եղծումն: 2. A. Դիմոկրատոսին, լուս.
ուղղ.՝ Տիմոկրատոսին: 3. A. հեռեորացն: 4. A. զայսպիսից,
լուս. ուղղ.՝ զայսպիսեաց: 5. A. յայլափոխութէ այլափոխութի է:
6. A. վերագարոնեայն, լուս. ուղղ.՝ վերագարոնեայն: 7. A. զԵփե-
րոսի: 8. A. Կոնոզլայն: 9. A. բանս, լուս. ուղղ.՝ զգանս:
10. A. Քսենոփոնոտայ փխ. Քսենոփոնոտայ: 11. A. Եսքրինոսին՝ լուս.
ուղղ.՝ Եսքրինոսին:

Εὐπορήσομεν δὲ καὶ νόμων ἀνασκευῆς πολλαχοῦ μὲν πα-
ρὰ πλείστοις τῶν ῥητόρων, ἐντελέστατα δὲ παρὰ Δημοσθένει
ἐν τε τῷ κατὰ Τιμοκράτους καὶ Ἀριστοκράτους καὶ πρὸς
Λεπτίνην, κατασκευῶν δὲ παρὰ τε ἄλλοις καὶ παρὰ Λυσία ἐν
τῷ πρὸς Διοκλέα ὑπὲρ τοῦ κατὰ τῶν ῥητόρων νόμου.

Καὶ γὰρ εἰ μὴ πάσαις κέχρηται οἱ παλαιοὶ ταῖς ὕφ' ἡμῶν
παραδεδομέναις ἀφορμαῖς τῷ μὴ πρὸς γυμνασίαν ἀλλὰ πρὸς
ἀγῶνας τοὺς λόγους πεποιθῆσθαι, ἀλλ' ὅμως τήν γε ὅλην διά-
θεσιν ἐμφαίνουσι τῶν τοιούτων λόγων.

Ὅτι δὲ οὐδὲ τῆς παραφράσεως ἡμέλουν οἱ παλαιοί, δῆ-
λον ἐκ τῶν μικρὸν ἔμπροσθεν εἰρημένων.

Πολλὰ δὲ ἐστὶ καὶ ἐξειργασμένα μᾶλλον παρὰ ἑτέροις αὐ-
τῶν· τὸ γοῦν Κυλώνειον ἄγος μᾶλλον [δὲ] Ἡροδότου καὶ Εὐ-
φρονος ἐξείργασται Θουκυδίδη, καὶ Δημοσθένης δὲ μᾶλλον Ἰ-
περίδου τὴν γεγεννημένην Ἀθηναίους ταραχήν, ὅτε ἦκεν ἐσ-
πέρας ἀγγέλλων τις ὡς τοὺς πρυτάνεις, ὡς ἡ Ἐ-
λάτεια κατείληπται.

Ἔστι δὲ καὶ ἱστορίας καὶ ὅλους λόγους ἀλλήλοις ἀντιπα-
ραβάλλειν σκοποῦντα τὸ ἄμεινον ἐξειργασμένον, οἷον Δημοσθέ-
νους μὲν πρὸς τοὺς Ἰπερίδου, Θεοπόμπου δὲ τὰς Ἑλληνικὰς
ἱστορίας πρὸς τὰς Ξενοφώντος.

Τὴν δὲ ἀντίρρησίν ἐστὶν εὖρεῖν μάλιστα ἐν τοῖς λόγοις,
ἐν οἷς ὁ μὲν κατηγορεῖ, ὁ δὲ ἀπολογεῖται περὶ τῶν^o κατηγορου-
μένων, οἷον ἐν τῷ Αἰσχίνου κατὰ Κτησιφώντος, καὶ Δημοσθέ-
νους ὑπὲρ τοῦ στεφάνου, καὶ ἔτι ἐν τῷ ἑκατέρου περὶ τῆς πα-
ραπροσβείας.

Եւ գտցես և ի հնազէս պատմութեան և արդէն իսկ և առ Թուրկիդիդէսը՝ յառաջնում յորում Կորնիթացոցն է հակաբանութիւն¹ յառ Կերկիրացիս², յերրորդումն Իրոզոտայ առ Կլիսնայ, և առ Պրատոնիսի և զարտագործութիւն և դժակաճառութիւն ի վերայ նոցունց իրաց է տեսնել, զի ի՞ Փեդրոսին նոյն ենթադրութիւնս Լիւսեայ ասելով՝ յորմէ⁴ և երկոցունց բանիցն հակառակ ասէ՝ և իւրումն և Լիւսեայն, իսկ ի քաղաքավարութեան սկզբունս ի ձեռն այնց որ զԴրահաւն և Արիմանտաւ⁵ ջատագով եղեալ Թուսիմաքայ ամբաստան եղելում զարդարութեանն, եւ յետ այսորիկ անգրէն վազվազակի ապարանեալ աղերսէ առ ամենայն սոսիս խութիւնն:

Արդ՝ զայսոսիկ եղի առքնիթեր, ոչ տաժով կարծելով ի բաց տանել և պատրաստեա (°), քան եթէ ամենեցունց որ սկիզբն առնեն ի ճահ և ի դէպ, այլ զի և մեք տեսցուք, զի կարի հարկաւոր է կրթութեանս այսորիկ վարժութիւն՝ ոչ միայն այնոցիկ որ հանդերձեալ են ճարտասանել, այլ և եթէ ոք կամ քերդոզ⁶ կամ բանարար, կամ թէ այլ ինչ գորութիւն բանից կամիցի ի ձեռն առնուր:

Են սոքա իբրու թէ հիմունք ամենայն բանից տեսականին, իբրու թէ զոսոս ոք ի ներքոյ արկեալ հիմն դիցէ մանկանցն⁷ ոգոց, հարկաւոր է սոյն օրինակ և յետ այսոցիկքն⁸ պատահել⁹, վասն որոյ պարտ և արժան է առ սացելովքս նմին ինքն վարդապետին եղծս ոմանս և ստեղծս և յաւէտ գեղեցիկս արարեալ՝ հրաման տալ մանկանցն պատմել, զի տպաւորեալք և գաղափարեալք ըստ նոցա վարժիցն քատակեալ և նմանութիւն բերել կարիցեն, յորժամ ինքեանք գրել բաւական լիցին, բայց հրաման տալի և իմացուցանելի է սոցա զգասս գլխոցն, եւ նշանակելի . . .

զբարս զառարկութեան, և ինձամ տանելի և այցելի է և ի

1. A. կահարանութի: 2. A. Կերկիրացիս: 3. A. զիւ փիւ.
 զի ի: 4. A. յորմէ, լուս. ուղղ.՝ յորում: 5. A. Արիմանտաւ:
 6. A. քերթոզ, ուղղ. ե՛քերդոզ: 7. A. մանգանցն: 8. A. այսոցիկքն, լուս. ուղղ.՝ այսոցիկքն:
 9. A. պատահեալ:

Εὐροῖς δ' ἂν καὶ ἐν ἱστορίαις παρὰ Θουκυδίδῃ, ἐν μὲν τῇ πρώτῃ Κορινθίων ἐστὶν ἀντιλογία πρὸς Κερκυραίους, ἐν δὲ τῇ τρίτῃ Διοδότου καὶ Κλέωνος· παρὰ δὲ Πλάτῳ καὶ τὴν ἐξεργασίαν καὶ τὴν ἀντίρρησην ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐστὶν ἰδεῖν· ἐν μὲν γε τῷ Φαίδρῳ εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν τῷ Δυσία εἰπὼν ἐξῆς ἀμφοτέροις τοῖς λόγοις ἀντιλέγει, τῷ τε αὐτοῦ καὶ τῷ Δυσίου, ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ καταρχὰς διὰ τῶν περὶ τὸν Γλαύκωνα καὶ Ἀδείμαντον συναγορεύσας τῷ Θρασυμάχῳ περὶ τῆς δικαιοσύνης, μετὰ ταῦτα εὐθὺς ἀπολογεῖται πρὸς πᾶσαν τὴν κατηγορίαν.

Таῦτα μὲν οὖν παρεθέμην, οὐ νομίζων μὲν ἅπαντα εἶναι πᾶσιν ἀρχομένοις ἐπιτήδεια, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς εἰδῶμεν, ὅτι πᾶν ἐστὶν ἀναγκαῖον ἢ τῶν γυμνασμάτων ἄσκησις οὐ μόνον τοῖς μέλλουσι ῥητορεύειν, ἀλλὰ καὶ εἴ τις ἢ ποιητῶν ἢ λογοποιῶν ἢ ἄλλων τινῶν λόγων δύναμιν ἐθέλει μεταχειρίζεσθαι.

Ἔστι γὰρ ταῦτα οἶονεὶ θεμέλια πάσης τῆς τῶν λόγων ἰδέας, καὶ ὡς ἂν αὐτὰ τις ὑπάγηται τῇ τῶν νέων ψυχῇ, ἀνάγκη τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ μετὰ ταῦτα συμβαίνειν· διόπερ χρὴ πρὸς τοῖς εἰρημένους καὶ αὐτὸν τὸν διδάσκαλον ἀνασκευᾶς τινας καὶ κατασκευᾶς [μάλιστα] κάλλιστα ποιησάμενον προστάξει τοῖς νέοις ἀπαγγεῖλαι, ὅπως τυπωθέντες κατὰ τὴν ἐκείνων ἀγωγὴν μιμήσασθαι δυναθῶσιν· ἐπειδὴν δὲ γράφειν καὶ αὐτοὶ ἱκανοὶ γέγονται, ὑπαγορευτέον μὲν αὐτοῖς τὴν τάξιν τῶν κεφαλαίων καὶ τῶν ἐπιχειρημάτων, σημαντέον δὲ καὶ τὸν καιρὸν τῆς παρεκβάσεως καὶ τῆς αὐξήσεως καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, δῆλον δὲ ποιητέον καὶ τὸ ἦθος τοῦ προβλήματος· ἐπιμελητέον δὲ καὶ τῆς συνθέσεως τῶν ὀνομάτων, πάντα διδάσκοντα

շարագրութեան¹ անուանցն, զամենեսին յուսուցանելով՝ յորոց ճողոպրիցեն² և զերծցին չարաչարն շարագրել³, և մանաւանդ՝ զչափաւորն և զյարգարականն և զյարմարաւոր բանն, իբրու բազում անգամ այնց որ Հեգեստսի ճարտասանի Ասիանացոցն կոչեցելոց ճարտասանաց, և է ինչ այն որ Եպիկուրեանցն են, որպիսի ուրեմն և առ Իզուսմենայն գրէ, «որով զամենայն իմն զեմունս և զկայտամունս զուարճանալիս և հեշտալիս համարել ի մանկութենէ»,- և այնոցիկ որ ընդ աշխարհ շրջին իբր նորա (և մեք չև Կա և ոչ այժմ՝ զայս գտանեմք ի շարագրածս նորա), «աղէ-եկ բեր դու⁴ ինձ Բազմագովդ, զի բերկրեցայց, զի զուարճացայց, զի զիս մեծ խնդութիւն փակեսցէ»:

Արդ՝ այսպիսիքս եւ կատարելագէս են պախարակելիք և ըստգտանելիք, և քաջայայտ ունին գոռութիւն շարագրութեանն⁵, և թողութեան արժանի է՝ յորժամ յայնս որ անկցի ի չափս, որ ունի նմանութիւն առ հետեակն, որպիսի է մեծավերջականն. վասն որոյ ամենայն շարագրողքն աւամալ անկանին յազգս յայս:

Զի և Եփորոս իսկ յայն ուր յազգս բառի, թէ ի ձեռն նորին հրաժարեցուցանողի և բացասողի բանիւն յարդարահանաւն և յարմարականաւն վարիլ խօսիւք, անդէն ի սկզբբանն առանդ իմոգինեացն⁶ (°) ասելով՝ «Եւ դարձեալ և յազգս յարմարականին»:

Եւ բուն հարկանել ոչ վասն⁷ որոցն ինչ և զգեղեցկաւայելէն, զի մի անդրէն ի սկզբան անդ մերկանալ զամօթալիսն, այլ քողաբար պատրուակելով ի ծածուկ պատմել որպէս Իսքենէս յանճառագործութեան բամբասելով գիբոսութենէս՝ սոսէ զնա ոչ մաքուր գոլ բերանով, և ոչ ուստի ըզձայն արձակէ:

Եւ առ այսոքիւք ևս պարտ է և զմեկնութիւն հաւաստի և արդիւնաւոր գոլ. զի ոչ պատմել միայն պիտի, այլ

1. A. ի շարագրութե: 2. A. ճողոպրիցեն, լուս. ուղղ.՝ ճողոպրեացեն: 3. A. շարագրել, ուղղ. Ե՝ շարագրել: 4. A. թու փխ. գու: 5. A. շարագրութեն: 6. A. առանդ իմոգինեացն, լուս. ուղղ.՝ առանդ գիմոգինեացն (°): 7. A. վաս:

էջ օն διαφεύξονται τὸ κακῶς συντιθέσθαι, καὶ μάλιστα δὲ τὴν ἔμμετρον καὶ ἔνρυσμον λέξιν, ὡς τὰ πολλὰ τῶν Ἡγησίου τοῦ ῥήτορος, καὶ τῶν Ἀσιανῶν καλουμένων ῥητόρων, καὶ τινὰ τῶν Ἐπικούρου, οἷά που καὶ πρὸς Ἰδομενέα γράφει ὃ πάντα τὰ μὲν κινήματα τερπνὰ νομίσας ἐκ νέου καὶ τῶν περιφερομένων ὄψ ἐκείνου (ἡμεῖς δ' οὐδέπω καὶ νῦν αὐτὰ εὐρίσκομεν ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ) λέγε δὴ μοι Πολύαινε συναπέριμεν μεγάλην χάρα γένηται.

Τὰ οὖν τοιαῦτα καὶ τελέως ἐστὶν ἐπίμεμπτα καὶ πρόδηλον ἔχει τὴν κακίαν τῆς συνθέσεως, συγγνώμης δ' ἄξιον, ὅταν εἰς ἐκείνὰ τις ἐμπέσῃ ποτὲ τὰ μέτρα, ἅπερ ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὸ πεζόν, οἷόν ἐστι τὸ ἱαμβικόν· διὸ καὶ πάντες οἱ συγγραφεῖς ἄκοντες ἐπίπτουσιν εἰς τὸ γένος τοῦτο.

Ὁ γοῦν Ἐφορος ἐν τῷ περὶ λέξεως δι' αὐτοῦ τοῦ ἀπαγορεύοντος λόγου, μὴ τῇ εὐρύθμῳ χρῆσθαι διαλέκτῳ, εὐθύς ἐ ἀρχῇ στίχον εἶρηκεν εἰπὼν· πάλιν δὲ περὶ τῆς ἐνρυσμίου διεξείμι.

Περιέχεσθαι δεῖ οὐδὲν ἥττον καὶ τῆς εὐπρεπείας, ὥστε ἠτι ἐκ τοῦ εὐθέος γυμῶσαι τὰ αἰσχρά, περιεσταλμένως δὲ ἀπαγγέλλειν, ὡς Αἰσχίνης εἰς ἀρρητοποιῶν τὸν Δημοσθένην διαβάλλων φησὶν αὐτὸν μὴ καθαρεύειν τὸ σῶμα, μήδ' ὄφθην τὴν φωνὴν προέεται·

Πρὸς δὲ τούτοις χρὴ τὴν ἐριμνεῖαν καὶ σαφήν καὶ ἐναργῆ εἶναι· οὐ γὰρ ἀπαγγεῖλαι μόνον δεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸν λόγον

և գրանն ընծայեցուցանել¹ ի միտս և ի խորհուրդս լուս-
ղացն, մինչ զի լինել քերդողին Հոմերոսեայ ասացեալն՝

«Դիւրին ասեմ քեզ սաղ և ի միտ կարի քաջ տամ առ-
նուր»:

Եւ ուղղութիւն և կազմութիւն եղիցի ոչ ի սկզբանէ զամե-
նայն սխալանս² և զյանցանս ի բաց բառնալով, այլ զսա-
կաւս և զյաւէտ կարի քաջ յայտնին, զի մի տրտմութիւն
կրել մանկանցն վատայոյս ի յետ յայտրիկան եղիցին, բայց
համանգամայն որ ուղղիցէն և կազմեսցէ՝ ինչ ինչ³ (°) եղև
յանցանքն և զիւրդ գոյ հնար լաւագոյն առնել:

Եւ կարի օգտակարագոյն գոյ երևի հրաման սալ ման-
կանցն գրել յոմանս առարկութիւնս այնոցիկ՝ որ առ հինսն
արտագործեալք են, որչան զտեղի կամ զպատմութիւն, կամ
զարտասանութիւն, կամ գնեբբողեան, կամ զգիր, կամ զայլ
ինչ յայսպիսեացն. և յետ յայտրիկ առնել գոոցայցն սոցարն
ներդիպել. զի եթէ նմանապէս եղիցին գրեցեալքն՝ ինդաս-
ցէ, ապա եթէ ոչ՝ ուղղիչս և կազմիչս ունիցին զհինսն:

Վասն զի ոչ ամենեքին առ ամենայն ինչ բնաւորեալք
եմք, այլ ոմանք յախտիցն պակասեալ լինին, իսկ առ բա-
րոյականն⁴ առաւել վճարութիւնս կազմութեան գործեն. և
ոմանք ընդդէմ այսր և ոմանք գերկոցունց պատմեն, բայց
զմտածութիւնն լաւագոյն արտագործեն. և փորձելի է ըզ-
բնական աւելաստացութիւնսն ածեցուցանել և գնուազան և
զպակասս ի ձեռն վարժից կրթութեան ընուլ, զի և կարաս-
ցուք միմիայն զմեծամեծ առարկութիւնսն զիւրաւ լսել՝
որպէս Իսքենէս, և մի գիտքունս, որպէս Լիւսիանս, այլ և
առ երկոսին կազմութիւն պատրաստութեան ունիցիմք, որ-
պէս Դիմոսթենէսն:

Եւ ի վերայ ամենեցուն զարժանաւորն արտադրու-
թիւն յիւրաքանչիւրում բանիցն տեսակի փորձելի է ար-
տուսանել:

1. A. ընծայեցուցանել: 2. A. սղխալանս: 3. A. ինչ ինչ
լուս. ուղղ.՝ ոչ ինչ: 4. A. բարոականն:

ἐνοικειῶσαι τῇ διανοίᾳ τῶν ἀκούοντων, ὥστε γενέσθαι τὸ ὑπὸ
᾽Ομήρου λεγόμενον,

ρήτιδιόν τι ἔπος ἐρέω καὶ ἐνὶ φρεσὶ θήσω.

Ἡ δὲ διόρθωσις ἐστὶν οὐκ ἀπ' ἀρχῆς πάντα τὰ ἀμαρτή-
ματα περιαιρούσα, ἀλλ' ὀλίγα καὶ μάλιστα τὰ πρόδηλα, ὅπως
μὴ ἀθύμως ὁ νέος διατεθεὶς δυσέλπιστος εἰς τὰ μετὰ ταῦτα
γένηται: ἅμα δὲ ὁ διορθῶν ὑποδεικνύτω, παρὰ τί γέγονε τὸ
ἀμάρτημα, καὶ πῶς ἐνδέχεται βέλτιον ποιῆσαι.

Πολὺ δ' ὠφελιμώτερον καὶ τὸ προστάττειν τοῖς νέοις γρά-
φειν εἰς τινὰ προβλήματα τῶν ἤδη τοῖς παλαιοῖς ἐξεργασμέ-
νων, ὅσον τόπον ἢ διήγησιν ἢ ἔκφρασιν ἢ ἐγκώμιον ἢ θῆσιν ἢ
τι ἄλλο τῶν τοιούτων, μετὰ δὲ ταῦτα ποιῆσαι τοῖς ἐκείνων
αὐτοὺς ἐντυγχάνειν, ἢν' εἰ μὲν ὁμοίως εἶεν γεγραφότες, πει-
σθῶσιν: εἰ δὲ μὴ, ἀλλὰ διορθωτὰς ἔχοιεν αὐτοὺς τοὺς παλαιούς.

Ἐπεὶ δὲ οὐ πάντες πρὸς πάντα πεφύκαμεν, ἀλλ' οἱ μὲν
τῶν παθῶν ἀπολείπονται, περὶ δὲ τὰ ἤθη μᾶλλον κατορθου-
σιν, οἱ δ' ἀνάπαλιν, οἱ δ' ἀμφοῖν ὑστεροῦσι, τὰ δὲ ἐνθυμήματα
ἄμεινον ἐργάζονται, πειρατέον τὰ μὲν φυσικὰ πλεονεκτήματα
αὔξειν, τὰ δὲ ἐλλείποντα ταῖς αὐξήσεσιν ἀναπληροῦν, ἵνα δυνα-
θῶμεν μὴ μόνον τὰ μεγάλα προβλήματα καλῶς λέγειν ὡς Αἰσ-
χίνης, μῆδὲ τὰ μικρὰ ὡς Λυσίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀμφοτέρα
παρασκευῆν ἔχωμεν, ὡς Δημοσθένης.

Ἐπὶ πασι δὲ καὶ τὴν προσήκουσαν ὑπόκρισιν ἐκάστη τῶν
λόγων ἰδέα πειρατέον ἐκμανθάνειν.

ՅԱՂԱԳՍ ՊԻՏՈՅԻՑՆ.

Պէտք են համառօտ և արագ բացերևութիւն կամ գործ հանդիպողութեամբ վերբերեալ յորոշեալ ինչ դէմս կամ համեմատեալ դիմաց, և կայ¹ առ դմս և խրատ բացայիշատակ. քանզի ամենայն խրատ ի համառօտ դէմս վերբերեալ պէտս առնէ:

Եւ բացայիշատակն գործ է կամ բան կենցաղօգուտ. և և տարբերէ խրատն ի պիտոյից չորիւք. զի նմա ամենայն իրաւք վերբերիլ ի դէմս, իսկ խրատտուն ոչ ամենայն իրաւք. և երբէք զլատբորբէ² և երբէք զմասնաւորէ բացերևցունել զպէտան, իսկ խրատտուն զբորբէն միայն. և ևս ծաղրածել և խրախ առնել զպէտան է երբէք ոչինչ ունելով կենցաղօգուտ, իսկ խրատն միշտ ի կենցաղիս յաղագս պիտանացուաց գոլ. և չորբորբաւն՝ զի պէտքն գործ կամ բան է, իսկ խրատն բան միայն է:

Եւ բացայիշատակն երկուք այսօրիւք զատուցեալ է ի պիտոյից. քանզի նա համառօտ, իսկ բացայիշատակն է երբէք զի ձկտի. և նա վերբերի ի դէմս ոմանս, բայց բացայիշատակն և ըստ ինքեան բացայիշեալ լինի:

Եւ ասացեալ է պէտք ըստ արտունութեան, զի առաւել քան զայլս պիտանացու է կենցաղուսն. որպէս զՀովերոն բազմաց երոց քերդողաց ըստ արտունութեան միայն սովորեցայք քերդող կոչել:

Եւ պիտոյիցն վերագոյն սեռք են երեք. քանզի ոմանք են բանականք և ոմանք գործականք³ և ոմանք խառնք:

Եւ բանականք են՝ ոյք առանց գործոյ ի ձեռն բանից

ΠΕΡΙ ΧΡΕΙΑΣ.

Χρεία ἐστὶ σύντομος ἀπόφασις ἢ πράξις μετ' εὐστοχίας ἀναφερομένη εἰς τι ὄρισμένον πρόσωπον ἢ ἀναλογοῦν προσώπῳ, παράκειται δὲ αὐτῇ γνώμη καὶ ἀπομνημόνευμα· πᾶσα γὰρ γνώμη σύντομος εἰς πρόσωπον ἀναφερομένη χρεῖαν ποιεῖ.

Καὶ τὸ ἀπομνημόνευμα δὲ πράξις ἐστὶν ἡ λόγος βιωφελής. διαφέρει δὲ ἡ μὲν γνώμη τῆς χρεῖας τέτρασι τοῖσδε, τῷ τὴν μὲν χρεῖαν πάντως ἀναφέρεσθαι εἰς πρόσωπον, τὴν δὲ γνώμην οὐ πάντως, καὶ τῷ ποτὲ μὲν τὸ καθόλου, ποτὲ δὲ τὸ ἐπὶ μέρους ἀποφαίνεσθαι τὴν χρεῖαν, τὴν δὲ γνώμην καθόλου μόνον· ἔτι δὲ τῷ χαριεντίζεσθαι τὴν χρεῖαν ἐνίοτε μὴδὲν ἔχουσαν βιωφελές, τὴν δὲ γνώμην ἀεὶ περὶ τῶν ἐν τῷ βίῳ χρησίμων εἶναι· τέταρτον ὅτι ἡ μὲν χρεία πράξις ἢ λόγος ὑπάρχει, ἡ δὲ γνώμη λόγος ἐστὶ μόνον.

Τὸ δὲ ἀπομνημόνευμα δυοὶ τοῖσδε κεχώρισται τῆς χρεῖας· ἡ μὲν γὰρ σύντομος, τὸ δὲ ἀπομνημόνευμα ἔσθ' ὅτε ἐπεκτείνεται, καὶ ἡ μὲν ἀναφέρεται εἰς τινα πρόσωπα, τὸ δὲ ἀπομνημόνευμα καὶ καθ' ἑαυτὸ μνημονεύεται.

Ἐῤῥηται δὲ χρεία κατ' ἐξοχὴν, ὅτι μᾶλλον τῶν ἄλλων πρὸς πολλὰ χρειώδης ἐστὶ τῷ βίῳ, καθάπερ καὶ Ὅμηρον πολλῶν ὄντων ποιητῶν κατ' ἐξοχὴν τοῦτον μόνον καλεῖν εἰώθαμεν ποιητήν.

Τῆς δὲ χρεῖας τὰ ἀνωτάτω γένη τρία· αἱ μὲν γὰρ εἰσι λογικαί, αἱ δὲ πρακτικαί, αἱ δὲ μικταί.

Λογικαὶ μὲν εἰσιν αἱ χωρὶς πράξεως διὰ λόγων ἔχουσαι

1. A. կամ փիլս. կայ: 2. A. զտբորբէ: 3. A. գործանք փիլս. գործականք:

ունին զհսկութիւն, հիւրար Դիոգենէս հարցեալ յումեքէ՝
զիւրդ արդեօք որ փառաւոր եղիցի, պատասխանի ես՝ ոչ
միով իւրք փառաց հոգ տանելով:

Եւ բանականացն տեսակք երկու՝ բացերևական և պա-
տասխանական. և բացերևականացն են՝ որք ըստ կամաւոր
բացերևութեան, հիզան Իսոկրատէս ճարտասան զբաշարոյս
աշակերտացն աստուածոց մանկունս ասէր գոր. և ոմանք
ըստ անցից, որգոն Դիոգենէս¹ Շնական տեսել զպատանի
մեծատուն զանխրատ, և ասաց՝ սա է աղա արծաթապատ.
զի Դիոգենէս¹ ոչ վայրապար բացերևցոյց, այլ արտ յո-
րոց² ետեսն:

Եւ ևս և պատասխանականին տեսակք են չորք. այն
որ ըստ հարցմանն և հարցուամանն, և ըստ հարցմանն
փաստաւոր, եւ հոմանուանարար ասացեալն սեռիւ պատաս-
խանականն:

Եւ տարբերէ ի հարցուամանէ հարցումն, զի առ հար-
ցումն վայրադրել պարտ է միայն կամ յուրատ կալ, իբր
թէ վերահնել կամ վայրակնել, կամ ի ձեռն այոյն կամ ոչին
տալ պատասխանի. իսկ հարցուումնականն երկայնագոյն
պահանջէ զպատասխանին. և ըստ հարցման է, որկէն Պիտ-
տակոս Միտիլենացի³ հարցեալ, եթէ ծածկի՞ որ յաստու-
ածոցն վատթար ինչ գործելով՝ ասաց՝ և ոչ ընդ միտ ածելով:

Քանզի յետ բացերևութեանցն առեղեախ աւելորդ է,
վասն զի յետ ի բացբարձելոյ նորա շատ էր բացերևու-
թիւնն:

Իսկ հարցուումնականն այսպիսի⁴ է. Թէանով Պլթա-
գորեան հարցեալ յումեմնէ՝ քանօրեակի՞ն կիմ յառնէ մա-
քուր ի Թեամփորոնն իջանէ, ասաց՝ յիւրմէն և նոյն փա-
մայն, յօտարէն և երբէք ոչ:

Իսկ ըստ հարցմանն պատասխանիք և փաստ իմն ունին՝
կամ խրատ կամ այսպիսի ինչ, որզան Սովկրատէս հարցեալ,
եթէ քաջարաստի՞կ է Պարսից թագաւորն, ասաց՝ ոչ ունիմ
սսել, քանզի ոչ գոյ գիտել՝ զիւրդ է անցեալ խրատու:

τὸ κῦρος, οἷον Διογένης ὁ φιλόσοφος ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τινος, πῶς
ἂν ἐνδοξος γένοιτο, ἀπεκρίνατο, ὅτι ἤμιστα δόξης φροντίζων

Τῶν δὲ λογικῶν εἶδη δύο, ἀποφαντικὸν καὶ ἀποκριτικόν.
τοῦ δὲ ἀποφαντικοῦ αἱ μὲν εἰσι καθ' ἐκούσιον ἀπόφασις, οἷον
Ἴσοκράτης ὁ σοφιστὴς τοὺς εὐφυσίς τῶν μαθητῶν θεῶν παιδας
ἔλεγεν εἶναι αἱ δὲ κατὰ περίστασιν, οἷον Διογένης ὁ Κυνικός
φιλόσοφος ἰδὼν μειράκιον πλούσιον ἀπαίδευτον εἶπεν, αὐτός
ἐστὶ ῥύπος περιηργυρωμένος· οὐ γὰρ ὁ Διογένης ἀπλῶς ἀπε-
φήγατο, ἀλλ' ἐξ ὧν εἶδεν.

Ἔτι καὶ τοῦ ἀποκριτικοῦ εἰσὶν εἶδη τέσσαρα, τὸ τε κατ'
ἐρώτησιν, καὶ τὸ κατὰ πύσμα, καὶ τὸ κατ' ἐρώτησιν αἰτιώδες,
καὶ τὸ ὁμωνύμως τῷ γένει λεγόμενον ἀποκριτικόν.

Διαφέρει δὲ τοῦ πύσματος ἡ ἐρώτησις, ὅτι πρὸς μὲν τὴν
ἐρώτησιν συγκαταθέσθαι δεῖ μόνον ἢ ἀρνήσασθαι, οἷον ἀνανεῦ-
σαι ἢ κατανεῦσαι, ἢ διὰ γε τοῦ γαί ἢ οὐ ἀποκρίνασθαι, τὸ δὲ
πύσμα μακροτέραν ἀπαιτεῖ τὴν ἀπόκρισιν κατ' ἐρώτησιν μὲν
οὖν ἐστίν, οἷον Πιττακὸς ὁ Μιτυληναῖος ἐρωτηθεὶς, εἰ λαγνά-
νει τις τοὺς θεοὺς φαῦλόν τι ποιῶν, εἶπεν, οὐ οὐδὲ διαανοῦ-
μενος.

Μετὰ γὰρ τὴν ἀπόφασιν τὸ προστιθέμενον περισσόν ἐστίν,
ἐπεὶ καὶ ἀφαιρεθέντος αὐτοῦ ἀπήρηκε ἡ ἀπόφασις.

Ἡ δὲ πυσματικὴ τοιαύτη ἐστίν, οἷον Θεανῶ ἡ Πυθαγορι-
κὴ φιλόσοφος ἐρωτηθεῖσα ὑπὸ τινος, ποστὰία γυγὴ ἀπ' ἀνδρὸς
καθαρὰ εἰς τὸ θεσμοφορεῖον κάτεισιν, εἶπεν, ἀπὸ μὲν τοῦ ἰδίου
παραχρήμα, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀλλοτρίου οὐδέποτε.

Αἱ δὲ κατ' ἐρώτησιν αἰτιώδεις εἰσὶν, ὅσαι χωρὶς τῆς πρὸς
τὴν ἐρώτησιν ἀποκρίσεως καὶ αἰτίας τινὰ ἔχουσιν ἢ συμβου-
λήν ἢ τι τοιοῦτον, οἷον Σωκράτης ἐρωτηθεὶς, εἰ εὐδαίμων αὐ-
τῷ δοκεῖ ὁ τῶν Περσῶν βασιλεύς, οὐκ ἔχω λέγειν, εἶπε, μηδ'
γὰρ εἰδέναι πῶς ἔχει παιδείας.

1. A. Դիոգենէս: 2. A. արտ հորոց, ուղղ. Է՛ արտ յորոց:
3. A. Միլիթենացի փիլ. Միտիլենացի: 4. A. այսպիս փիլ. այս-
պիսի:

Եւ պատասխանականք են որք ոչ ըստ հարցման և ոչ ըստ հարցուսման, բայց բան իմն ունելով, առ որ է պատասխանի, որկէն Պրատանի երբեմն Դիոգենի ի վաճառի իճաշեղելով և հոշեցեալ զնա առ ճաշն՝ յվ Դիոգենէս¹, առայ, զի շոնհաւոր էր ըստ անպատճառելիք, եթէ ոչ պատճառելի էր. քանզի և ոչ Դիոգենէս² յագագս իրիք հարցանէր և ոչ հարցանէր ուսանել ինչ ի նմանէ, այլ լոկ ի ճաշն հոշէր, որ է յայնցանէ այլ:

Եւ է քան պայտ արտաքոյ և այլ տեսակ, որ անկանի ի բանականս որ հոշի կրկին. եւ կրկին է պէտք կամ երկուց զիմաց բացերևութիւնս ունելով, որոց և մին ընդ միւսում³ զէման պէտս առնէ, հիբար Ապտարանդրոս Մակեդոնացոց թագաւորն ի վերայ անցեալ եկաց Դիոգենի՝ որ մինչդեռ ի քուն հայր, առայ՝

« ոչ է պարտ զամենայն զիշերն ի քուն կալ խորհրդալիքի առն»:

Եւ Դիոգենէս⁴ պատասխանի ետ՝

« որուն մտորովորդ յանձնեն և այսքան հոգք»:

Ձի էր և այսպէս պէտք՝ եթէ ոչ յաւելեալ էր պատասխանս յն:

Եւ գործականք են՝ որք առանց բանի երեցուցանեն իմն միտս. և գործականացն ոմանք են ներգործականք և ոմանք կրականք. և ներգործականք՝ որքան միտնգամ ազգեն իմն ներգործութիւն, որպոն Դիոգենէս Շնական տեսանելով մանուկ զի ուտէր թան՝ զմանկավարժն մակաւն ետար:

Եւ կրականք են՝ որք կիրս ինչ նշանակեն, հիբար Երկուսորեակ փոպոսար ըմբռնեալ ի շուկեան զանուանէն կախեցաւ:

Եւ խառնք են՝ որք միտնգամ բանականին և գործականին հասարակութիւն կցորգութեան ունին, բայց ի գործականին գիտութիւն ունին, որբար Պրիթագորաս իմաստա-

1. A. Դիոգենէս: 2. Դիոգենէս: 3. A. միտսում: 4. A. Դիոգենէս:

Ἀποκριτικαὶ δὲ εἰσὶν αἱ μῆτε κατ' ἐρώτησιν, μῆτε κατὰ πύσμα, λόγον δὲ τινα ἔχουσαι, πρὸς ὃν ἔστιν ἡ ἀπόκρισις, οἷον Πλάτων ποτὲ Διογέουσι ἀριστώντος ἐν ἀγορᾷ καὶ καλοῦντος αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἀριστον, ὃ Διόγενης εἶπεν, ὡς χάριεν ἂν ἦν σου τὸ ἀπλαστον, εἰ μὴ πλαστον ἦν· οὔτε γὰρ Διογένης περὶ τινος ἠρώτα τὸν Πλάτωνα, οὔτε ὁ Πλάτων πυνθάνεται αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπλῶς πρὸς τὸ ἀριστον καλεῖ αὐτόν, ὅπερ ἐστὶ τῶν οὐδετέρων.

Ἔστι δὲ παρὰ ταῦτα καὶ ἄλλο εἶδος ἐμπίπτον εἰς τὰς λογικὰς καλούμενον διπλοῦν, διπλῆ δὲ ἐστὶ χρεία ἢ δύο προσώπων ἀποφάσεις ἔχουσα, ὧν καὶ ἡ ἑτέρα μεθ' ἑνὸς προσώπου χρείαν ποιεῖ, οἷον Ἀλέξανδρος ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς ἐπιστάς Διογένην κοιμωμένῳ εἶπεν,

οὐ χρὴ παννύχιον εὐδαῖν βουλευφόρον ἄνδρα.

Καὶ ὁ Διογένης ἀπεκρίνατο,
ἢ λαοί τ' ἐπιτετράφαται καὶ τόσσα μέμηλεν.

Ἦν γὰρ καὶ οὕτω χρεία μὴ προστιθεμένης τῆς ἀποκρίσεως.

Πρακτικαὶ δὲ εἰσὶν αἱ χωρὶς λόγου ἐμφαίνουσαι τινα νοῦν, τῶν δὲ πρακτικῶν αἱ μὲν εἰσὶν ἐνεργητικαί, αἱ δὲ παθητικαί, ἐνεργητικαὶ μὲν ὅσαι δηλοῦσιν τινα ἐνέργειαν, οἷον Διογένης ὁ Κυνικός φιλόσοφος ἰδὼν ὀψοφάγον παιδα τὸν παιδαγωγὸν τῆ βακτηρίᾳ ἔπαισε.

Παθητικαὶ δὲ αἱ πάθος τι σημαίνουσαι, οἷον Δίδυμος ὁ αὐλητῆς ἄλους ἐπὶ μοιχείᾳ ἐκ τοῦ ὀνόματος ἐκρεμάσθη.

Μικταὶ δὲ εἰσὶν ὅσαι τὸ μὲν λογικοῦ καὶ τοῦ πρακτικοῦ κοινωνοῦσιν, ἐν δὲ τῇ πρακτικῇ τὸ κύριον ἔχουσιν, οἷον Πυθαγόρας ὁ φιλόσοφος ἐπιτηθεὶς πόσος ἐστὶν ὁ τῶν ἀνθρώπων

սէր հարցեալ՝ քանի՞աւն է մարդկան կենցաղս՝ ի վեր երեալ
ի տանինն յառեցաւ սակաւ, ի ձեռն այսորիկ ազգերով ըզ-
սղութիւն:

Եւ ևս Լալոնացի այր հարցեալ որունն զնա՝ մեր ըզ-
սահմանս երկրին ունին Լալեղեմոնիացիքն՝ եցոյց զնրդակն:

Արդ՝ տեսակը պիտոյիցն այսորիկ են. բայց ի դուրս
բերեալ լինին՝ ոմանք խրատաբանականաբար, և ոմանք
ապացուցօրէն, և ոմանք ըստ շնոհաւորին, ոմանք ըստ
բաղբանականին, ոմանք ըստ մտածութեան, ոմանք ըստ
յարացուցին, ոմանք ըստ ըղձի, ոմանք ըստ նշանակի, ո-
մանք՝ յեղանակօրէն¹, ոմանք ըստ երկբայութեան, ոմանք
ըստ այլափոխութեան, ոմանք լծորդակի, և յորոց իմիք և
իցէ յառաջասացելոցս յեղանակաց բաղկացեալք լինին:

Եւ խրատականաբար, որքոն Բիոն իմաստակ դարձաթ-
սիրութիւն մայրաքաղաք² ասէր ամենայն չարութեան գոր:

Եւ ապացուցօրէն, հիբար Իսոկրատէս ճարտասան
խրատ տայր աշակերտացն յարգել և մեծարոյ համարել քան
զճնողսն զվարդապետսն, զի նոքա կելոյ, իսկ բարիոքն կե-
լոյ վարդապետքն պատճառ եղին. քանզի զբացերևութիւն
սորա Իսոկրատէս հանդերձ ապացուցիւ արտաբերեաց:

Եւ ըստ շնոհաւորին, որպակ Ոլոմպիոս հարցեալ ու-
սանէր զորդին զԱղեքսանդրոս Արամազդայ զինքն երեւ-
ցուցանել. «Մչ դարբեցէ սա, ասէ, քսելով զինէն առ Երս
և ի բերան հարկանելով»:

Եւ բաղբանաբար, հիբար Դիոգենէս³ Շնական տեսեալ
համբակ կարի առաւել զարդարեալ, ասէ՝ թէ առ արս թըշ-
ուռառանս, և եթէ առ կանայս՝ սնիրաւես:

Եւ ընդմտածաբար, որպակ Սոկրատէս իմաստասէր
Ապոլլոզորայ⁴ յաշակերտաց ուրունն նմա ասացեալ՝ անի-
րաւ մահ հատին ի վերայ քո Աթենացիքն, ընդդէմ ծիծա-
ղեալ ասէ՝ և դու կամէիր թէ յիրաւի:

Քանզի տալ խորհել և ընդ միտ ածել մեզ, զի լաւ է
յանիրաւի, քան թէ յիրաւի ըստգտանս կրել, զոր ի պէտս
աստ թուի բառնալ թողուլ և կարողութեամբ ազդեցեալ է:

1. A. յեղակօրէն, լուս. ուղղ.՝ յեղանակօրէն:

2. A. մայրաքաղա-

ղաք:

3. A. Դիոգենէս:

4. A. Ապոլլոզորա:

βίος, ἀναβάς ἐπὶ τὸ δωμάτιον παρέκυσεν ὀλίγον, δηλῶν διὰ
τούτου τὴν βραχύτητα.

Καὶ ἔτι Λάκων ἐρομένου τινὸς αὐτὸν ποῦ τοὺς ὄρους τῆς
γῆς ἔχουσι Λακεδαιμόνιοι, ἔδειξε τὸ δόρυ.

Τὰ μὲν οὖν εἶδη τῶν χρεῶν ταῦτά ἐστι προφέρονται δὲ
αἱ μὲν γνωμολογικῶς, αἱ δὲ ἀποδεικτικῶς, αἱ δὲ κατὰ χαριεν-
τισμὸν, αἱ δὲ κατὰ συλλογισμὸν, αἱ δὲ κατὰ ἐνθύμημα, αἱ δὲ
κατὰ παράδειγμα, αἱ δὲ κατ' εὐχὴν, αἱ δὲ συμβολικῶς, αἱ δὲ
τρόπικῶς, αἱ δὲ κατὰ ἀμφιβολίαν, αἱ δὲ κατὰ μετᾶληψιν, αἱ
δὲ συνεζευγμένως, ἔξ ὧν δήποτε τῶν προειρημένων τρόπων
συγκείμεναι.

Γνωμολογικῶς μὲν οἷον Βίων ὁ σοφιστὴς τὴν φιλαργυρίαν
μητρόπολιν ἔλεγε πάσης κακίας εἶναι.

Ἀποδεικτικῶς δὲ οἷον Ἴσοκράτης ὁ ῥήτωρ παρήγει τοῖς
γνωρίμοις προτιμᾶν τῶν γονέων τοὺς διδασκάλους, ὅτι οἱ μὲν
τοῦ ζῆν μόνον, οἱ δὲ διδάσκαλοι καὶ τοῦ καλῶς ζῆν αἷτιοι γε-
γόνασιν. τὴν γὰρ ἀπόφασιν αὐτοῦ Ἴσοκράτης μετὰ ἀποδείξεως
ἔξενήγοχε.

Κατὰ χαριεντισμὸν δὲ οἷον Ὀλυμπιάς πυθομένη τὸν υἱὸν
Ἀλέξανδρον Διὸς αὐτὸν ἀπαφαίνειν, οὐ παύσεται οὗτος, ἔφη
διαβάλλων με πρὸς τὴν Ἥραν;

Συλλογιστικῶς δὲ οἷον Διογένης ὁ φιλόσοφος ἰδὼν μειρά-
κιον περισσῶς καλλωπιζόμενον εἶπεν εἰ μὲν πρὸς ἄνδρας, ἀτυ-
χεῖς, εἰ δὲ πρὸς γυναῖκας, ἀδικεῖς.

Ἐνθύμηματικῶς δὲ οἷον Σωκράτης ὁ φιλόσοφος Ἀπολλο-
δώρου τινὸς γνωρίμου λέγοντος αὐτῷ ἀδίκως σου θάνατον κατ-
έγνωσαν Ἀθηναῖοι, γελάσας ἔφη, σὺ δὲ ἐβούλου δικαίως;

Προσενθυμισθῆναι γὰρ ἡμᾶς δεῖ, ὅτι ἄρα βέλτιον ἀδίκως ἢ
δικαίως κατεγνώσθαι, ὅπερ ἐν τῇ χρεῖᾳ δοκεῖ παραλείφθαι
δυνάμει δηλούμενον.

Եւ ըստ յարացոցի, որդան Աղեքսանդրոս Մակեդոնացոց թագաւորն յորդորեալ ի բարեկամացն ինչս ժողովիւ, ասաց՝ «ոչինչ օգուտ արար և ոչ կրիւսոսի»:

Եւ ըզձականաբար, որպէս Դամոն մանկամարդ ստիւքն կազ էր, գողացելոյ կօշկացն՝ «իցիւ, ասաց, թէ յարմարիցի գողոյն»:

Եւ նշանակաբար, որպակ Աղեքսանդրոս Մակեդոնացոց թագաւորն հարցեալ յուժեմէ, թր ունիցի զդաննս; ի սոսա, ասէ՝ ցուցեալ զբարեկամսն:

Եւ յեղանակաբար¹, հիզան Պիատոն իմաստասէր ասէր, զառաքինութեան գոսոս ի քրտունս և յերկս բուսանիւր:

Եւ ըստ երկբայութեան, որպէս Իսկրատէս ճարտասան յանձնարարելոյ մանկան և հարցեալ ուսանել որ յանձնեացն^(°), իմ իմիք² սնա պէտք էն, ասաց, պնակաի նորոյ և գրչի. քանզի յերկրայս լինիմք, եթէ պնակաի արդեօք նորոյ միայն ասէ և եթէ պնակաի նորոյ և գրչի:

Եւ ըստ այլափոխութեան է, յորժամ զասացեալն կամ զհարցեալն յայլ ինչ որ պատասխանին ասնիցէ այլափոխեալ գուցէ^(°), որիէն Պիրրոս³ Յամաքայնոց թագաւորն լնդիր եղև մինչդեռ գինի ըմպէին, ի՞նչ արդեօք լուազոյն իցէ՝ Անտիպիսիդոս եթէ Ստարատոս. ինձ, ասաց, Ստարատոս կարի առաւել լուազոյն^(°)⁴:

Եւ լծորդ յեղանակն ոչ անհայտ է, զի բազմօրինակ լինի. քանզի եթէ յորժամ բազրանական⁵ ինչ ընդ շնոհաւորին շարամանիցի կամ յարացոց ինչ ընդ նշանաւորին և կամ երկբայութիւն ընդ այլափոխութեան, կամ պարզաբար մեկնակ ըստ քանիս այլ յեղանակս կարէ լինել լըծորդութիւն, կամ երկուց կամ յորովից յեղանակաց ի մի պէտս յարառելոց, որպէս Դիոգենէս⁶ Շնական իմաստասէր տեսեալ զձամբակ ի շան տանէ քարինս արտաքս ընկենլով, զաղարեան, ասէ, ի՞նչ պատանեակ; մի գուցէ չգիտելով հարցես զձայր: Զի ունի համանգամայն և նշանակաբար և շնահաւորէն բացերևութիւնս:

1 A. յեղակաբար, լուս. ուղղ.՝ յեղանակաբար: 2 A. իմ իմիք, լուս. ուղղ.՝ ուս ուսեք: 3 A. Պիրրոս: 4 A. լուս լուազոյն 5 A. բազրանական, լուս. ուղղ.՝ գորովական: 6 A. Դիոգենէս:

Κατὰ παράδειγμα δὲ οἷον Ἀλέξανδρος ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς παρακαλούμενος ὑπὸ τῶν φίλων συναγαγεῖν χρήματα, εἶπεν ἀλλὰ ταῦτα οὐκ ὄνησεν οὐδὲ Κροῖσον.

Εὐκτικῶς δὲ οἷον Δάμων ὁ παιδοτρίβης χιλοὺς ἔχων τοὺς πόδας κλαπέτων αὐτοῦ τῶν ὑποδημάτων, ἔφη, εἶθε ἐναρμόσειε τῷ κλέπτῃ.

Συμβολικῶς δὲ οἷον Ἀλέξανδρος ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τινος, ποῦ ἔχει τοὺς θησαυρούς, ἐν τούτοις, ἔφη, δείξας τοὺς φίλους.

Τροπικῶς δὲ οἷον Πλάτων ὁ φιλόσοφος τοὺς τῆς ἀρετῆς κλώνας ἔφη ἰδρωῖτι καὶ πόνοις φύεσθαι.

Κατὰ ἀμφιβολίαν δὲ, οἷον Ἴσοκράτης ὁ ῥήτωρ συνισταμένου αὐτῷ παιδίου καὶ ἐρωτῶντος τοῦ συνιστάντος, τίνος αὐτῷ δεῖ, εἶπε, πινακίδιου καινοῦ, καὶ γραφιδίου καινοῦ· ἀμφιβαλλόμενον γάρ, πότερον νοῦ καὶ πινακίδιου λέγει ἢ πινακίδος καινῆς καὶ καινοῦ γραφιδίου.

Κατὰ μετάληψιν δὲ ἐστίν, ὅταν τὸ λεγόμενον καὶ τὸ ἐρωτώμενον ἐπ' ἄλλο τις ἀποκρινόμενος μεταλαμβάνῃ, οἷον Πύρρος ὁ τῶν Ἑπειρωτῶν βασιλεὺς ζητούντων τινῶν παρὰ πότον, πότερος κρείττων αὐλητῆς Ἀντιγεννίδας ἢ Σάτυρος, ἐμοὶ μὲν, εἶπε, στρατηγὸς Πολυσπέρχων.

Ὁ δὲ συνεξευγμένος τρόπος οὐκ ἀδηλός ἐστίν, ὅτι πολλὰ χῶς γίνεται ἢ γὰρ γνωμικῶ χαριεντισμῶ συμπλακῆσεται, ἢ παραδειγματι συμβολικῶ ἢ ἀμφιβολία καὶ μεταλήψει ἢ ἀπλῶς καθ' ὅσους καὶ ἄλλους τρόπους δύναται συγγενέσθαι συζυγία, ἦτοι δυοῖν ἢ καὶ πλείονων τρόπων εἰς μίαν χρεῖαν παραλαμβάνομένων, οἷον Διογένης ὁ Κυνικός φιλόσοφος ἰδὼν μειράκιον ἐκ μοιχοῦ λίθους βάλλον εἰς ἀγοράν, παῦσαι, ἔφη, παιδίον, μὴ ἀγνοοῦν παίσῃς τὸν πατέρα. ἔχει γὰρ ἄρα καὶ συμβολικῶς καὶ χαριέντως ἢ ἀπόφασις.

բանական են պէտքն՝ յաւելցուք սմա, զճառեալն յիշատակի եհաս կամ բան բացայտելալ լինի ասողին:

Արդ՝ գառաջին յետ պատմութեան բոլոր պիտոյից վայելուչ է ի վերայ բերել, որպէն Իստիւրաբու ճարտասանի գրաջարոյս յաշակերտացն աստուածոց մանկունս ասացելոյր զո՞ր՝ ճառեցեալն յիշատակի եհաս, իսկ վերջինն միջեցելոյ սորա և բացերևութեան սկսեցելոյ, որպէն Պրատակոս Միտիլինացոյ հարցելոյ, եթէ ծածկի ոք յաստուածոցն վատթար ինչ գործելոյ, բանն բացայտելալ լինի ասողին, և ոչ ընդ միտ ածելով:

Եւ յարմարի առաւել, բանն յիշեցեալ լինի, ամենայն բանականաց պիտոյիցն, բայց յայնցանէ որ բոտ կամաւորին բացերևութիւնն է. իսկ նմա ճառեցեալն յիշատակի եհաս:

Եւ եթէ իրական իցէ պէտքն, զի եթէ կրական իցէ՝ առգնելի է, պատահն յիշատակի եհաս:

Եւ եթէ ներգործական՝ գործեցեալն յիշատակի եհաս, նմանապէս և ի վերայ խառնին:

Բայց սակայն ի վաղճանին պիտոյիցն և ի սոցանէ զիւրաքանչիւր ոք առգնելի է, որբար Երկաւորեկի փողահարի ըմբռնեցելոյ ի շնութեան և զանուանէն կախեցելոյր՝ պատահն յիշատակի եհաս. և Դիոգենի Շնականի տեսելոյ զմանուկ ոք թան ուտէր և զմանկավարժն՝ մական հարեալ, ներգործեալն յիշատակի եհաս. և Լակոնացոյ հարցելոյր ուրումն զնա ուր գտածմանս երկրին ունին Լակեդեմոնացիքն և ցուցեալ զնիզակն՝ գործեցեալն յիշատակի եհաս:

Եւ տրականաւն յամենայնի պէտսն բայց ի կրականին առգրեցուք հաճոյ եղին, կամ երևեցաւ, կամ եկն ինչ, կամ յառաջի անկաւ, կամ ի միտ անկաւ, կամ այլ ինչ յայտարարեացն, հիբար Դիոգենի Շնականի տեսելում համբալ անխրատ՝ հաճոյ թուեցաւ ասել կամ ի միտ անկաւ ասել՝ սա է աղտարծաթապատ:

Բայց սակայն ի վերայ կրականացն առգրեցուք զպա-

1. A. գոր լուս. ուղղ.՝ լինել:

2. A. զմանկավարժն:

չրեւա, προσθήσομεν αὐτῇ, τὸ ῥηθὲν μνήμης ἔτυχεν, ἢ λόγος ἀπομνημονεύεται εἰπόντος.

Τὸ μὲν οὖν πρότερον μετὰ τὴν ἀπαγγελίαν ὅλης τῆς χρείας εὐπρεπές ἐστὶν ἐπανεγκεῖν, οἷον Ἰσοκράτους τοῦ ῥήτορος τοὺς εὐφρεῖς τῶν μαθητῶν θεῶν παιδας λέγοντος εἶναι τὸ ῥηθὲν μνήμης ἔτυχε, τὸ δὲ δεύτερον μεσοῦσης αὐτῆς καὶ τῆς ἀποφάσεως ἀρχομένης, οἷον Πιπτακοῦ τοῦ Μιτυληναίου ἐρωτηθέντος εἰ λανθάνει τις τοὺς θεοὺς φαῦλόν τι ποιῶν, λόγος ἀπομνημονεύεται εἰπόντος, οὐδὲ διανοοῦμενος.

Ἀρμόττει δὲ μάλλον τὸ μὲν, λόγος ἀπομνημονεύεται, πάσαις ταῖς λογικαῖς χρείαις, πλὴν τῆς καθ' ἑκούσιον ἀπόφασιν ταύτη γὰρ τὸ ῥηθὲν μνήμης ἔτυχε.

Ἐὰν δὲ πρακτικὴ ἢ χρεία, εἰ μὲν παθητικὴ εἴη, προσθετόν, τὸ συμβάν μνήμης ἔτυχε.

Εἰ δὲ ἐνεργητικὴ, τὸ πραχθὲν μνήμης ἔτυχε, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ μικτοῦ.

Ἐπὶ τέλει μέντοι τῶν χρεῶν καὶ τούτων ἕκαστον προσθετόν, οἷον Διδύμου τοῦ αὐλητοῦ ἄλόντος ἐπὶ μοιχεῖα καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος κρεμασθέντος τὸ συμβάν μνήμης ἔτυχε, καὶ Διογένους τοῦ Κυνικοῦ φιλοσόφου ἰδόντος ὀψοφάγον παιδα καὶ τὸν παιδαγωγὸν τῇ βακτηρίᾳ παίσαντος τὸ πραχθὲν μνήμης ἔτυχε.

Τῇ δὲ δοτικῇ ἐπὶ πάσης χρείας πλὴν τῆς παθητικῆς προσθήσομεν τὸ ἔδοξεν ἢ τὸ ἐφάνη ἢ τὸ ἐπῆλθεν ἢ καὶ τὸ παρέστη ἢ τι τῶν τοιούτων, οἷον Διογένει τῷ Κυνικῷ φιλοσόφῳ ἰδόντι μαιράκιον πλούσιον ἀπαιδεύτον ἔδοξεν εἰπεῖν, οὗτός ἐστι ῥύπος περιηργυρωμένος.

Ἐπὶ μὲν τῆς παθητικῆς προσθήσομεν τὸ συνέβη, οἷον Δι-

տահեացն, որպէս Դիդիմոսի փողահարի ըմբռնեցելում ի շնութեան՝ պատահեաց զանուանէն կախիլ:

Իսկ ի հարցականին առդիցուք ընթանուր ի վերայ ամենայն պիտոյիցն զբանն կամ զասին, որպէս Դիոգենէն Շնական տեսեալ զհամբակ մեծատուն՝ բան ասել կամ ասի՝ սա, սա է, ազտ արծաթապատ:

Իսկ հոշականն հաւաստի է, զի արասցուք զբանն իբր յանդիմանակաց ոք⁽¹⁾ մեզ դէմս¹, յոր պէտքն վերարբերին², որպակ յէ՛ Դիոգենէն³ Շնական տեսանելով համբակ անխրատ՝ ասացեր, սա է ազտ արծաթապատ:

Եւ մակձայնեցին է բացերևցուցանել ընտանեպէս և համառօտ զասացեալսն ի ձեռն պիտոյիցս, կամ իբրու զի ճշմարիտ է, կամ իբր զեղեցիկ, կամ իբր օգտակար, կամ իբր այլոց սոյն սա հաճոյ թուեցաւ արանց փորձիցելոց և ճարտարաց, որբան պոէան⁴ Իւրիպիդէս զմիտս մեր իւրաքանչիւրում ասաց զոլ աստուած:

Եւ մակձայնեցուք ի ճշմարտութենէն այսպէս, զի աստուած արդարև իւրաքանչիւրում միտք, յոր ինչ օգուտն է յորդորելով զմեզ և ի բաց արգելով ի փաստակարացն:

Եւ ի գեղեցիկէն այսպէս, քանզի գեղեցիկ է իւրաքանչիւր ումեք ոչ յոսկոջ և յարծաթում զոլ զաստուածութիւնն, այլ յինքեան:

Եւ յօգտակարէն այսպէս. մի յերկար զընկենուլ զպատիժս պատուհասին, քանզի կարծիս բերելով բազումք զանիրաւութեան ունիցիմք զգիւրութիւն:

Եւ յիմաստնոցն վկայութենէ, յորժամ կամ իմաստուն, կամ օրինազիր, կամ քերթող, կամ զայլ ոք յանուանացելոցն⁵ ասիցեմք միաբանել և մի կամ լինել մեզ ի ճառեցելումս, որպէս ի վերայ յառաջիկայի պիտոյիցս ասացուք.

«Քանզի այսպիսի միտք են սանդարամետայնոց⁶ մարդկան»:

Եւ ըստ Հոմերոսի՝

1. A. դէսս փխ. դէմս: 2. A. վերայբերին: 3. A. Դիոգինէն: 4. A. պէտք փխ. պոէան: 5. A. յանուանացելոցն փխ. յանուանացելոցն: 6. A. սանդարամետայնոց, լաւս.՝ խորամիտ:

δύμω τῷ αὐλητῇ ἀλόντι ἐπὶ μοιχεΐα συνέβη ἐκ τοῦ ὀνόματος κρεμασθῆναι.

՝Էπὶ δὲ τῆς αἰτιατικῆς προσθήσομεν καθόλου ἐπὶ πάσης χρείας τὸ φασί, τὸ λέγεται, ὡς Διογένην τὸν Κυνικὸν φιλόσοφον ἰδόντα μειράκιον πλούσιον ἀπαίδευτὸν φασιν εἶπειν, ἣ λέγεται, οὗτός ἐστι ρύπος περιηργυρωμένος.

՝Ի δὲ κλητικῆ σαφῆς ἐστὶ ποιησόμεθα γὰρ τὸν λόγον πρὸς παρὸν ἡμῖν πρόσωπον, ἐφ' ᾧ ἡ χρεία ἀναφέρεται, ὡς Διογένης Κυνικὸς φιλόσοφος, ἰδὼν μειράκιον πλούσιον ἀπαίδευτον, εἶπας, οὗτός ἐστι ρύπος περιηργυρωμένος.

՝Էπιφωνεῖν δὲ ἐστὶν ἀποδεχομένους οἰκειῶς καὶ συντόμως τὸ εἰρημένον διὰ τῆς χρείας, ἣ ὡς ἀληθές ἐστίν, ἣ ὡς καλόν, ἣ ὡς συμφέρον, ἣ ὡς καὶ ἄλλοις τὸ αὐτὸ τοῦτο ἔδοξεν ἀνδράσι δεδοκιμασμένοις, ὡς Εὐριπίδης ὁ ποιητὴς τὸν νοῦν ἡμῶν ἐκάστου ἐφησεν εἶναι θεόν.

՝Էπιφωνήσομεν δὲ ἐκ μὲν τοῦ ἀληθοῦς οὕτως· θεὸς γὰρ ὄντως ἐκάστω ὁ νοῦς, ἐφ' ᾧ μὲν συμφέρει προτρέπων ἡμᾶς, ἀπείργων δὲ τῶν ζημιούντων.

՝Էκ δὲ τοῦ καλοῦ οὕτω· καλὸν γὰρ ἕκαστον μὴ ἐν χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ νομίζειν εἶναι τὸν θεόν, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ.

՝Էκ δὲ τοῦ συμφέροντος οὕτως· ἵνα μὴ διὰ μακροῦ κείσθαι τὸ τιμωροῦν οἰόμενοι πολλὴν τοῦ ἀδικεῖν ἔχοιμεν εὐχέρειαν.

՝Էκ δὲ τῆς τῶν εὐδοκίμων μαρτυρίας, ὅταν ἡ σοφὸν ἣ νομοθέτην ἣ ποιητὴν ἣ ἄλλον τιὰ τῶν διωνομασμένων λέγωμεν ὁμογνωμονεῖν τῷ ρηθέντι, ὡς ἐπὶ τῆς προκειμένης χρείας φήσομεν·

ταῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων, ὡς ἐπ' ἡμᾶρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

«հիբար օր ի վերայ ածցէ հայր արանց և ասու-
ուածոց»:

Եւ հակաբանեալք պէտք ի ներհակացն սոցա, իբր թէ
առ Իսոկրատեայ¹ ասացեալ, զի զվարդապետս յարգելի և
մեծարելի է քան զհալսս. զի սոքա զհեալն, իսկ վարդա-
պետքն զբարիոք կեան մատուցին:

Ձի² սոքա ընդդէմ ասելով, թէ ոչ գոյր բարիոք կեան,
թէ ոչ զհեալն սոցա հարանցն մատուցեալ էր:

Եւ գիտել արժան է, զի ոչ կարէ հակառակ ասել
ընդդէմ ամենայն պիտոյից բազմաց բարիոք գեղեցիկ և
անբժարար ասացելոց, որպէս և ոչ զամենեւին գովել է
վասն ոմանց անդէն վաղվազակի պատահել վատթարութեան:

Եւ ձգտեմք զպէտմն, յորժամ զ'ի նմայն հարցմունս և
զպատասխանիս, և եթէ գործ ինչ կամ կիրք ի նմա գուցեն՝
երկայնեմք:

Եւ ամփոփեմք զընդդէմն առնելով, որդոն
<վասն զի> Եպամինոֆուզաս³, անորդի մեռանելով՝ ասէ
ցբարեկաման⁴ երկուս զստերս թողու՝ զայն որ ի Լիւքսը-
րիայն յաղթութիւն և միւսն որ ի Մանտինաս. և ձգտե-
ցուք այսպէս՝ <քանզի> Եպամինոֆուզաս⁵, Աթենացոց
զօրավարն⁶, ապաքէն⁷ ի ժամանակի իսպառութեան այր
քաջ և բարի, իսկ իբրև պատերազմ եհաս քաղաքին առ Լա-
կեդեմոնացիսն, բազումս և գեղեցիկս քաջասրտութեան
գործ եցոյց. քանզի իշխան լինելով Բիովտացոցն ի Լիւք-
տրիս՝ յաղթէր թշնամեացն, և ի զինուորութիւն տուեալ
զանձն վասն հայրենի գաւառին և մարտ տալով և նահա-
տակելով՝ մեռաւ ի Մանտինաս:

Եւ իբրև փոխեալ վախճանէր ի կենացս՝ աւազելով և
ողբալով բարեկամացն զնա զայլն ամենայն, և մանաւաճզ
զի անորդի⁸ մեռանէր, ժպտելով՝ «զազարեցէ՛ք, ասէ, սիվ

1. A. առ Իսոկրատես, լուս.՝ առ Իսոկրատես: 2. A. իսկ, լուս.
ուղի՝ զի: 3. A. վասն զի մինոֆուզաս (էպել մեյնոնդաս) փիւ. Ե-
պամինոֆուզաս: 4. A. գբարեկաման փիւ. գբարեկաման: 5. A.
քանզի մինոֆուզաս (= էպել մեյնոնդաս) փիւ. Եպամինոֆուզաս:
6. A. գաւառավարն: 7. A. ապաքէն: 8. A. անորդիւն փիւ.
անորդի:

Ἀντιλέγομεν δὲ ταῖς χρεῖαις ἐκ τῶν ἐναντίων, ὡς πρὸς
τὸν Ἰσοκράτην, εἰπόντα ὅτι τοὺς διδασκάλους προτιμητέον τῶν
πατέρων· οἱ μὲν γὰρ τὸ ζῆν ἡμῖν, οἱ δὲ διδάσκαλοι τὸ καλῶς
ζῆν παρέσχοντο.

Φαμέν γάρ ἀντιλέγοντες, ὅτι οὐκ ἐνὴν καλῶς ζῆν, εἰ μὴ
τὸ ζῆν οἱ πάτερες παρέσχοντο.

Εἰδέναι δὲ δεῖ, ὅτι οὐ δυνατόν ἀντιλέγειν πάσῃ χρεῖα
πολλῶν καλῶς καὶ ἀμέμπτως εἰρημένων, ὥσπερ οὐδὲ πάσας
ἐστὶν ἐπαινεῖν διὰ τὸ τινων εὐθὺς προσπίπτειν τὴν ἀπολίαν.

Ἐπεκτείνομεν δὲ τὴν χρεῖαν, ἐπειδὴν τὰς ἐν αὐτῇ ἐρωτή-
σεις τε καὶ ἀποκρίσεις, καὶ εἰ πράξις τις ἢ πάθος ἐνυπάρχη,
μηγύνομεν.

Συστέλλομεν δὲ τὸ ἐναντίον ποιοῦντες, οἷον σύντομος μὲν
χρεῖα· Ἐπαμεινώνδας, ἄτεκνος ἀποθνήσκων, ἔλεγε τοῖς φίλοις,
δύο θυγατέρας ἀπέλιπον, τὴν τε περὶ Λεῦκτρα νίκηγ, καὶ τὴν
περὶ Μαντίνειαν· ἐκτείνομεν δὲ οὕτως· Ἐπαμεινώνδας, ὁ τῶν
Θηβαίων στρατηγός, ἦν μὲν ἄρα καὶ παρὰ τὴν εἰρήνην ἀνὴρ
ἀγαθός, συστάντος δὲ τῇ πατρίδι πολέμου πρὸς Λακεδαιμονίους,
πολλὰ καὶ λαμπρὰ ἔργα τῆς μεγαλοψυχίας ἐπεδείξατο· βιο-
ταρχῶν μὲν περὶ Λεῦκτρα ἐνίκηα τοὺς πολεμίους, στρατευόμε-
νος δὲ καὶ ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀπέθανεν ἐν Μαν-
τινεῖα.

Ἐπεὶ δὲ τρωθεὶς ἐτελεύτα τὸν βίον, ὀλοφυρομένων τῶν
φίλων τὰ τε ἄλλα, καὶ διότι ἄτεκνος ἀποθνήσκῃ, μειδιᾷσας,
παύσασθε, ἔφη, ὦ φίλοι, κλαίοντες, ἐγὼ γὰρ ὑμῖν ἀθανάτους

սիրելիք, ի լալոյ, քանզի ես ձեզ անմահս թողի երկուս
զստերս՝ երկուս յաղթութիւնս յաղթեալ վասն հայրենի
գաւառիս Լալիդեմոնացոց, զայն որ ի Լիւքարիա զերեցն,
և զկրսեր զարդի եղեալս ի Մանտինայ:

Եւ եղծանելի է զպէտան յանհաւաստոյն, յաւելոյն, ի
պալասոյն¹, յանկարէն, յանհաւանէն, ի սոէն, յանօգտա-
կարէն, յանպիտանացուէն, յամօթարոյն:

Եւ յանհաւաստոյն, որպէս ասեմք՝ զԻսոկրատէս²՝ ոչ հա-
ւաստի որոշել և զատուցանել, որոց պէտք են առ ճար-
տասանութիւն յանձնելոյ նմա մանկանն. և նմանապէս ու-
նի և Երկաւորեկիրն փողահարի, զի ոչ ամենեցուն հաւաստի
է զանուանէն կախիւր:

Եւ յաւելոյն՝ յորժամ ասացի ինչ, որոյ ի բաց բարձե-
ցելոյ ոչինչ նուազ ինքնակատար տակաւին կալ մնալ պէտքն՝
որդոն Սոկրատէս հարցեալ, եթէ բարեբաստիկ թուի Պար-
սից թագաւորն, ոչ ունիմ ասել, ասաց, զի ոչ գոյ զիտել
զիարդ ունի առ ի խրատ. զի առաւելեալ ոչ միայն առ
հարցումն արարեալ պատասխանի, այլ և զպատասխանոյն
զպատճառս ասելով, ոչ անսացեալ, զի թէ է արդարև այլ
պատասխանի, որ ոչ էր Սոկրատայ առն³ արամբանականի
եղելոյ:

Եւ ի պակասէն՝ յորժամ ձեռնարկեսցուք ցուցանիցեմք
ոչ բարիք ասացեալ Դիմոսթենի՝ ենթադատութիւն գոլ
զճարտասանութիւն, զի բազմացն և այլոցն պէտք են մեզ:

Յանկարէն՝ որպէս թէ ասացուք առ Իսոկրատէս, ոչ է
կարողութիւն յաստուածոց մարդիկ լինել, և ոչ եթէ քաջա-
բոյսք իցեն:

Եւ յանհաւանէն՝ զի ոչ վայել է Անտիսթենի, որ էր
Ատտիկեցի՝ երթեալ յԱթէնս՝ ուստի ի Լալիդեմոնս՝ ի կա-
նանոցէն ասել⁴ յառնանոցն զար:

Եւ ի սոէն՝ զի ոչ ճշմարտապէս Բիոն ասէր զարծաթ-

1. A. ի պակասոյն, լուս. ուղղ.՝ ի պակասէն:
աչս փխ. զԻսոկրատէս:
լուս. ուղղ.՝ ասէր:

2. A. զՍոկրա-
տէս:
4. A. ասել

δύο καταλέλοιπα θυγατέρας, δύο νίκας τῆς πατρίδος κατὰ Λα-
κεδαιμονίων, τὴν μὲν ἐν Λεύκτροις, τὴν πρεσβυτέραν, νεωτέ-
ραν δὲ τὴν ἄρτι μοι γενομένην ἐν Μαντινεΐα.

Ἄγασκρουαστέον δὲ ἔτι τὰς χρείας ἐκ τοῦ ἀσαφοῦς, ἐκ
τοῦ πλεονάζοντος, ἐκ τοῦ ἐλλείποντος, ἐκ τοῦ ἀδυνάτου, ἐκ τοῦ
ἀπιθάνου, ἐκ τοῦ ψευδοῦς, ἐκ τοῦ ἀσυφόρου, ἐκ τοῦ ἀχρήσ-
του, ἐκ τοῦ αἰσχροῦ.

Ἐκ μὲν τοῦ ἀσαφοῦς, ὡς εἰ λέγομεν τὸν Ἴσοκράτην μὴ
σαφῶς διωρικέαι, ᾧ δεῖται πρὸς ῥητορείαν τὸ συνιστάμενον
αὐτῷ παιδίον ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ ἡ Διδύμου τοῦ ἀθλητοῦ· οὐ
γὰρ ἅπασι σαφές ἐστὶ τὸ ἐκ τοῦ ὀνόματος ἐκρεμάσθη.

Ἐκ δὲ τοῦ πλεονάζοντος, ἐπειδὴν λέγεται τι, οὐ ἀφαιρε-
θέντος οὐδὲν ἦττον διαμένει ἡ χρεία, οἷον Σωκράτης ὁ φιλό-
σοφος ἐρωτηθεὶς, εἰ εὐδαίμων αὐτῷ δοκεῖ ὁ Περσῶν βασιλεὺς,
οὐκ ἔχω λέγειν, ἔφη, μὴ γὰρ εἶδέναι πῶς ἔχει παιδείας· ἐ-
πλεόνασε γὰρ οὐ μόνον πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἀποκρινόμενος, ἀλλὰ
καὶ τῆς ἀποκρίσεως αἰτίαν εἰπὼν, οὐκ ἀναμείνας, εἴπερ ἄρα
ἐπανερωτήσῃ, ὅπερ οὐκ ἦν κατὰ Σωκράτην ἀνδρα διαλεκτικὸν
ὄντα.

Ἐκ δὲ τοῦ ἐλλείποντος, ὅταν δεικνύωμεν μὴ καλῶς φά-
μενον τὸν Δημοσθένην, ὑπόκρισιν εἶναι τὴν ῥητορικὴν· πολλῶν
γὰρ καὶ ἄλλων εἰς αὐτὴν δεόμεθα.

Ἐκ δὲ τοῦ ἀδυνάτου, ὡς ἂν φῶμεν πρὸς τὸν Ἴσοκράτην,
μὴ δυνατὸν ἐκ θεῶν ἀνθρώπους γενέσθαι, μηδ' ἂν εὐφουεῖς
ᾧσιν.

Ἐκ δὲ τοῦ ἀπιθάνου, ὅτι μὴ εἰκός ἐστίν, Ἄντισθένην
Ἄττικόν γε ὄντα παραγενόμενον Ἀθήνηθεν εἰς Λακεδαιμόνα
ἐκ τῆς γυναικωνίτιδος λέγειν εἰς τὴν ἀνδρωνίτιν ἐπιέναι.

Ἐκ δὲ τοῦ ψευδοῦς, ὅτι μὴ ἀληθῶς ὁ Βίων ἔλεγε τὴν

Առասպել է բան սուտ որ կերպարան է զճշմարտութիւն, և գիտել արժան է, զի ոչ յաղագս ամենայն առասպելաց այժմ մեզ խնդիր է, այլ որոց յետ արտադրութեանն մահասեմք¹ զբանն, որոց կերպարանն է. և է երբէք, զի զբանն ստեղծ զկնի բերեմք զառասպելն:

Եւ կոչին Եսոպացիք և Լիբիականք և Սիրարականք և Փոնդացիք և Լիկիացիք, Եգիպտացիք և Կիպրացիք. եւ սոցա ամենեցուն մի է եւ առ միմեանս արբերութիւն՝ առաջիկայն սմա իւրաքանչիւրում ուրոյն՝ սեռն, որդան Եսոպոս սասց՝ կամ Լիբացի այր, կամ այրդ Արամազգաւ⁽²⁾ Սիրարացի, կամ Կիպրացի կին. և զնոյն յեղանակ ի վերայ այլոցն³. Ի եթէ և ոչ մի ինչ ոչ գուցէ յաւելուած որ նշանակեցէ զսուս, նորազոյն⁴ զայսպիսին Եսոպեանս կոչիմք:

Իսկ որք ասեն զի ի վերայ անասուն կենդանեացն բազկացեալս այսպիսիս գոր, իսկ զի վերայ մարդկան այսպիսիս, և զոմանս անկարս և զոմանս զկարէն բուռն հարեալս այսպիսիս⁵ գոր՝ շամբշարար կարծել ինչ⁶ թուին. քանզի յամենեսին յառաջակայս են ամենայն տեսակք:

Եւ Եսոպեանք զրեթէ ամենեքին կոչին, զի ոչ եթէ Եսոպոս առաջին գտակ եղև առասպելաց, (քանզի Հոմերոս և Եսիոզոս և Արթիւրոս և այլք ոմանք երիցագոյնք եղեալք զսոսա երևին գիտացեալք, և Կոննէս Կիլիկիցի, և Թուրիոս Սիրարացի, և Կիբելոս որ ի Լիբիա՝ յիշեցեալք լինին յոմանց իբր առասպելաբարք) այլ զի Եսոպոս առաւել ցյաք⁷ և աղողակի վարեցաւն, որպէս Արիստոփանեան իմն

1. A. մահուսեմք, լուս. ուղղ.՝ մեկուսեմք: 2. A. իւրոյն, լուս. ուղղ.՝ ուրոյն: 3. A. ի վերայ այլոցն: 4. A. նորազոյն: 5. A. այսպիսիս, այսպիսիս: 6. A. ինչ, լուս. ուղղ.՝ ինչ: 7. A. ցաք փիս, ցյաք:

Μυθός ἐστι λόγος ψευδῆς εἰκονίζων ἀλήθειαν, εἰδέναι δὲ χρῆ, ὅτι μὴ περὶ παντὸς μύθου τὰ νῦν ἢ σκέψις ἐστίν, ἀλλ' οἷς μετὰ τὴν ἔκθεσιν ἐπιλέγομεν τὸν λόγον, ὅτου εἰκῶν ἐστίν. ἔσθ' ὅτε μέντοι τὸν λόγον εἰπόντες ἐπεισφέρομεν τοὺς μύθους.

Καλοῦνται δὲ Αἰσώπειοι καὶ Λιβυστικοὶ ἢ Συβαριτικοὶ τε καὶ Φρύγιοι καὶ Κιλικιοὶ καὶ Καρικοὶ Αἰγύπτιοι καὶ Κύπριοι τούτων δὲ πάντων μία ἐστὶ πρὸς ἀλλήλους διαφορὰ, τὸ προσκείμενον αὐτῶν ἑκάστου ἴδιον γένος, οἷον Αἰσωπὸς εἶπεν, ἢ Λίβυς ἀνήρ, ἢ Συβαρίτης, ἢ Κυπρία γυνή, καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἔάν δὲ μηδεμία ὑπάρχη προσθήκη σημαίνουσα τὸ γένος, κοινοτέρως τὸν τοιοῦτον Αἰσώπειον καλοῦμεν.

Ὁ δὲ λέγοντες τοὺς μὲν ἐπὶ τοῖς ἀλόγοις ζώοις συγκαίμενους τοιοῦσδε εἶναι, τοὺς δὲ ἐπ' ἀνθρώποις τοιοῦσδε, τοὺς μὲν ἀδυνατούς τοιοῦσδε, τοὺς δὲ δυνατῶν ἐχομένους τοιοῦσδε, εὐθέως μοι ὑπολαμβάνειν δοκοῦσιν. ἐν πᾶσι γὰρ τοῖς προειρημένοις εἰσὶν ἅπασαι αἱ ἰδέαι.

Αἰσώπειοι δὲ ὀνομάζονται ὡς ἐπίπαν, οὐχ ὅτι Αἰσωπὸς πρῶτος εὐρετῆς τῶν μύθων ἐγένετο, (Ὅμηρος γὰρ καὶ Ἡσίοδος καὶ Ἀρχίλοχος καὶ ἄλλοι τινὲς πρεσβύτεροι γεγονότες αὐτοῦ φαίνονται ἐπιστάμενοι, καὶ δὴ καὶ Κόνις ὁ Κίλιξ, καὶ Θούρος ὁ Συβαρίτης, καὶ Κυβισσὸς ἐκ Λιβύης, μνημονεύονται ὑπὸ τινων ὡς μυθοποιοί) ἀλλ' ὅτι Αἰσωπὸς αὐτοῖς μάλλον κατὰ κόρως καὶ δεξιῶς ἐχρήσατο. ὥσπερ Ἀριστοφάνειόν τι μέτρον

չափ և Սապփրահան¹ այլ և Ալիմփոնեան² այլ և ի վերայ
այլոց ասի. այլ ոչ որպէս քերդողացս այսոցիկ առաջնոց
կամ միաճից գտողաց զչափս, այլ զի սորօք յորովք վա-
րեցան:

Եւ անուանեն զսոսա հինքն քերդողք առաւել գովու-
թիւնս և անս(°) առասպելս. և յորովք են և մանաւանդ որք
զսորարբանագիր նշանագրեն բանս, այլ ոչ առասպելս կո-
չել, ուստի ասեն և զԵսովպոս բանարար:

Իսկ Պղատոն ի տրամարանոջ, յորժամ յաղագս անձին՝
է ուրեք բան և է ուրեք առասպել զսա անուանէ. և ասա-
ցեալ է առասպել՝ իբրու թէ բան իմն երով, վասն զի առաս-
պել զասելն կոչէին հինքն. և գովութիւն՝ վասն զի յարա-
գովութիւն իմն ունի և վերաբերի բոլոր իրս ի պիտանացու
ենթադրութիւնս. բայց այժմ սմանք և զառակս գովս կոչեն
և բազմապիտակ է:

Եւ այս կրթութիւն՝ քանզի պատմեմք զառասպելն և
խոնարհեցանեմք, և շարամանեմք զնա ըստ պատմութեան,
և ձգտեմք, և ամփոփեմք. բայց է և ի վերայ ասել սմն իմն
բան, և դարձեալ՝ բանի իրիք առաջի եղելոյ, յառասպել
նման ստեղծանել. և առ այսոքիւք ևս եղծանեմք և ստեղ-
ծանեմք:

Արդ՝ զպատմութիւն որ է՝ ներ յաղագս պիտիցն սզդե-
ցաք, իսկ ներ առասպելսն պարզագոյն զմեկնութիւնն գոլ
պիտի և բուն ի դէպ, և որպէս կար է՝ անստեղծանելի և
հաւաստի. վասն որոյ առ այսուիկ և ուսանել ևս պիտի,
որքան միանգամ է ինչ առ հինսն գտանել այսպէս պատ-
մեալ³. զորս պիտանացու պիտի և բովանդակ իրիք ասացե-
լոյ առասպելի սովորել այն՝ որ ուսանին շնորհօրէն ի միջո-
ցացն սկսանել, որպէս Եսիողոս՝

«այսպէս բազէ ասաց ծիծառնուկ խայտապարանոց»,
քանզի ի վերայ բերեցելոց⁴

«յիմար է որ կամի ընդ վեհս քան զինքն հակառակել»,
ընդ սմա յայտնեալ ինի, զի ապաքէն խեռայր ծիծառն ընդ

1. A. Սապփրահան վիս. Սապփրահան:

2. A. Ալիմփոնեան:

3. A. պատմեաց, լուս. ուղղ.՝ պատմել:

4. A. բերեցելոց, լուս. ուղղ.,
բերեցելոյ:

και Σαπφικόν και Ἀλκαϊκόν και ἄλλο ἀπ' ἄλλου λέγεται, οὐχ
ὡς τούτων τῶν ποιητῶν μόνων ἢ πρώτων ἐξευρηκότων τὰ
μέτρα, ἀλλ' ὅτι αὐτοῖς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐχρήσαντο.

Προσαγορεύουσι δὲ αὐτοὺς τῶν μὲν παλαιῶν οἱ ποιηταὶ
μᾶλλον αἰνους, οἱ δὲ μύθους· πλεονάζουσι δὲ μάλιστα οἱ κα-
ταλόγαδην συγγεγραφότες τὸ λόγους ἀλλὰ μὴ μύθους καλεῖν,
ὅθεν λέγουσι καὶ τὸν Αἴσωπον λογοποιόν.

Πλάτων δὲ ἐν διαλόγῳ τῷ περὶ ψυχῆς πῆ μὲν μῦθον, πῆ
δὲ λόγον ὀνομάζει· εἴρηται δὲ μῦθος οἷον λόγος τις ὢν, ἐπεὶ
καὶ μυθεῖσθαι τὸ λέγειν ἐκάλουν οἱ παλαιοί· αἶνος δὲ ὅτι καὶ
παραίνεσιν τινα περιέχει· ἀναφέρεται γὰρ ὄλον τὸ πρᾶγμα εἰς
χρησίμην ὑποθήκην· νῦν μέντοι καὶ τὰ αἰνίγματα αἰνους τινὲς
καλοῦσι.

Καὶ τοῦτο τὸ γύμνασμα· καὶ γὰρ ἀπαγγέλλομεν τὸν μῦ-
θον καὶ κλίνομεν καὶ συμπλέκομεν αὐτὸν διηγῆματι, καὶ ἐπεκ-
τείνομεν καὶ συστέλλομεν, ἔστι δὲ καὶ ἐπιλέγειν αὐτῷ τινὰ
λόγον, καὶ αὖ λόγου τινὸς προτεθέντος, μῦθον εἰκότα αὐτῷ
συμπλάσασθαι· ἔτι δὲ πρὸς τούτοις ἀνασκευάζομεν καὶ κατα-
σκευάζομεν.

Τὴν μὲν ἀπαγγελίαν ἦτις ἐστὶ, καὶ ἐν τῷ περὶ τῆς χρείας
δεδηλώκαμεν, ἐν δὲ τοῖς μύθοις ἀπλουστέραν τὴν ἐρμηνείαν
εἶναι δεῖ καὶ προσφυῆ, καὶ ὡς δυνατόν, ἀκατάσκευόν τε καὶ
σαφῆ· διὸ καὶ προεκμανθάνειν δεῖ, ὅσους καὶ παρὰ τοῖς πα-
λαιοῖς ἐστὶν εὐρεῖν οὕτως ἀπηγγελέμενος· χρήσιμον δὲ καὶ τὸ
δλοκλήρου τινὸς εἰρημένου μύθου ἐθισθῆναι τὸν μανθάνοντα
χαριέντως ἐκ τῶν μύθων ἀρξασθαι, ὡσπερ Ἡσίοδος·

ὧδ' ἱρήξ προσέειπεν ἀηδόνα ποικιλόδειρον·

ἐκ μὲν γὰρ τῶν ἐπενεχθέντων,

ἄφρων δ' ὅς κ' ἐθέλῃ πρὸς κρείσσονας ἀντιφερῖζειν,

δηλοῦται, ὅτι ἄρα ἤριζεν ἀηδῶν πρὸς ἱέρακα· ἀπειτα ἀγανακ-

բազէի. և ապա բարկացեալ բազէն և յափշտակեալ զնա
առ ինք՝ այսպէս զայս ասաց:

Եւ խոնարհեցուցանելի է զառասպելն, որպէս և զպէտոսն՝
ի Թիւսն և ի կողմանաւորս հորովսն, և մանաւանդ կրթելի
է հարցականօքն. զի և հինքն պոլովս առասպելացն այսպէս
պատմեցին, կարի քաջ ուղղապէս, որպէս ասէ Արիստոտե-
լէս. քանզի ոչ եթէ յերեանց զիմաց ասացին, այլ ի հին
իմն և ի նախնի վերաբերեն, զի միւթարեացեն և սփոփեա-
ցեն թուել զանկատարսն:

Բայց ոչ միշտ արժան է իբրու թէ հարկաւորեցելում
իմիք հաւանել օրինաց առաջիկայի հորովիւս կարգի, այլ
ուրեք ուրեք հրաման ապրի է և խառն յեղանակաւ վարիւ,
իբրու թէ առաջի կալ այլ ինչ հորովք, և այլափոխելս ըզ-
կնիսն այլ հորովք. քանզի պայծառագոյն քան զսա և զա-
նազանեալ է. որպիսի է և առ ի՛ Սոկրատականի Փիլոսոփ
առասպելն ի Զրուարոսի. քանզի զպիղքն ի հարցականէն ու-
նի. «քանզի ասեն եթէ Սոկրատէս կրտսերագունի՞ թագա-
ւորին՝ որդոյ շնորհեալ իմն առիւծու կորիւն», և սակաւ մի
յառաջ մատուցեալ՝ փոխեաց յուղիղն այսպէս՝ «և ինձ թուի
ստրամուխահ(°) ելով մանկանն, պատանի այնուհետեւ եղե-
լոյ, և զհետ շքջել նորա ուր և երթայրն. մինչ զի Պարսիկք
տուփել և հարկանել ասէին ի պատանեկին զնա», և զկնի
իբքն՝:

Եւ շարամանեմք այսպէս. արտադրելով զառասպելն՝ ի
վերայ բերեմք զպատմութիւն, և կամ զընդդէմն զպատմու-
թիւն յառաջագոյն, և յետոյ զառասպելն, որզան ստեղծեցե-
լոյ(°), եթէ ուղտ ցանգացեալ եղև եղջերաց՝ և յականջացն
յապաւեցաւ. զայս յառաջագոյն ասելով՝ արարաք զպատ-
մութիւն զայս յեղանակ. քանզի և այսմ նման իմն ինձ
թուի և ուղտուս այսմիկ կրել և Կրիւսոս Լիւդացի, զբոլոր
զկնին յաղագս սորա զպատմութիւն:

Եւ ձգտեցուցանեմք զյառասպելումն զիմանութիւնս.

τήσας ὁ ἰέραξ καὶ συναρπάσας αὐτὴν οὕτω. τάδε εἶπε.

Κλιτέον δὲ τοὺς μύθους καὶ τὴν χρεῖαν εἰς τε τοὺς ἀριθ-
μοὺς καὶ τὰς πλαγίας πτώσεις, μάλιστα δὲ ἐμμελετητέον ταῖς
αἰτιατικαῖς, ὅτι καὶ οἱ παλαιοὶ τοὺς πλείστους τῶν μύθων οὐ-
τως ἀπήγγειλαν, καὶ μάλα ὀρθῶς, ὡς φησὶν Ἀριστοτέλης· οὐ
γὰρ ἐκ τοῦ αὐτῶν προσώπου λέγουσιν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ ἀρχαῖον
ἀναφέρουσιν, ἵνα παραμυθῆσονται τὸ δοκεῖν ἀδύνατα λέγειν.

Οὐκ αἰεὶ δὲ χρὴ καθάπερ ἠναγκασμένῳ τινὶ ἔπεσθαι νόμῳ
τῇ τῆς προκειμένης πτώσεως ἀκολουθίᾳ, ἀλλ' ἔνια προσαιτέ-
ον, καὶ μικτῷ τρόπῳ χρῆσθαι, ὡς προκεῖσθαι μὲν ἄλλην τινὰ
πτώσιν, μεταβιβληκέναι δὲ ἐν ταῖς ἐξῆς εἰς ἑτέραν· ἐπιτε-
πέστερον γὰρ τούτου τὸ καὶ ποικίλον· ὁποῖός ἐστι καὶ παρὰ
τῷ Σωκρατικῷ Φαίδωνι μῦθος ἐν τῷ Ζωπύρῳ· τὴν μὲν γὰρ
ἀρχὴν ἀπὸ τῆς αἰτιατικῆς ἔχει. φασὶ τοίνυν, ὦ Σώκρα-
τες, τὸν νεώτατον βασιλέως υἱὸν χαρίσασθαι
τινὶ λέοντος σκύμνον· μικρὸν δὲ ὑποβάς μετέβαλεν εἰς
τὴν εὐθεῖαν οὕτω· καὶ μοι δοκεῖ ὁ λέων σύντροφος
ὢν τῷ παιδὶ νεανίσκῳ ἤδη ὄντι ἀκολουθεῖν ὅπου
βαδίζοι, ὥστε οἷ γε Πέρσαι ἐρᾶν ἔφασαν τοῦ
παιδοῦ αὐτόν, καὶ τὰ ἐξῆς.

Συμπλέκομεν δὲ ὧδε· ἐκδέμενοι τὸν μῦθον ἐπιφέρομεν δι-
ήγημα, ὡς ἔοικεν, ἢ ἀνάπαυιν τὸ μὲν διήγημα πρότερον, ὕστε-
ρον δὲ τὸν μῦθον, οἷον πεπλασμένον, ὅτι κάμηλος ἐπιθυμήσατα
κεράτων καὶ τῶν ὄτων ἐστερήθη· τοῦτο προειπόντες ἐποίησο-
μεν τὸ διήγημα τοῦτον τὸν τρόπον· παραπλήσιόν μοι δοκεῖ τι
παθεῖν τῇ καμήλῳ ταύτῃ καὶ Κροῖσος ὁ Λυδός, καὶ ὅλον ἐφε-
ξῆς τὸ διήγημα τὸ περὶ αὐτόν.

Ἐπεκτείνομεν δὲ τὰς ἐν τῷ μύθῳ προσωποποιήσας μηκύ-

1. A. ասի փիս. առ ի: 2. A. կրթսերագուն: 3. A. զկնիբքն
փիս. զկնի բրքն:

ձգտեմք և եթէ այլ ինչ յայսպիսեացն արտասանեմք և
զընդդէմն անելով ամփոփեմք¹:

Եւ մահասելի է այսպէս՝ յորժամ առասպելի ճառեցե-
լոյ նման իմն խրատական բանս սմա ի վերայ բերիցեմք,
որդան շուն՝ ուրեմն առ գետեզերքն շրջելով՝ և միս առնէր²:

.....
զոր ունէրն ի բաց ընկեց, և ըմբռնեալ ի գետն՝ իբրու
յափշտակեալ հեղձամղձուկ բերեալ լինէր:

Եւ զբանսն այսպէս արասցուք՝ թէ ապաքէն բազում
անգամ որ մեծամեծացն բազձացան և զանձինս առ այնուիկ
ևս, զորս ունէինն կորուսին:

Եւ եղիցի և միոյ առասպելի յորովք մակբանք³, յիւ-
րաբանչիւր ումեքէ յառասպելիս զպատճառս մեր աննողաց,
և ընդդէմ միոյ մակբանի կարի յոյժ բազում առասպելք
նմանեալք սմա:

Քանզի մակբանին⁴ զօրութիւն զպարզն առարկելով՝
հրաման տացուք մանկանց առասպել ինչ ստեղծանել յա-
ռաջադասեցելուժ իրիս ընտանի, և առձեռնապատրաստ զայս
առնել կարացեն բազմաց առլցեալք առասպելացն, և զո-
մանս և նովիմք իսկ անուամբք ի հնոցն շարադասածաց
առնելով և զոմանս և լսկ լսելով՝ և զրեցին և ասացին՝ և
զոմանս յանձանց ստեղծանելով:

Եւ եղծանեմք և ստեղծանեմք զայս օրինակ. վասն զի
նոյն ինքն առասպելագործն խոստովանէ սուտս և անկարս
շարագրել, բայց հաւանականս և օգտակարս, և եղծանելիս
ցուցանելով, զի անհաւանս և անօգուտս ասէ. և ստեղծանե-
լի է ի ներհակացն, զի այսօրիկ և վերագոյն գրուխքն՝ յորս
և ըստմասինքն անկանին:

Արդ՝ զնախերգանն արտադրել պարտ և արժան է զա-
ռասպելին
և է երբեք և հրաժարել, որպէս յենթադրութեան ոչ հար-
կաւոր միշտ պատմել, և ապա փոխել ի ձեռնարկութիւն և
եղծանել զասացելոցն յիւրաբանչիւր ի մասին, յառաջնոցն

1. A. անփոփեմք: 2. A. մի առնէր փխ. միս առնէր: 3. A.
մակբայք փխ. մակբանք: 4. A. մակբային փխ. մակբանին:

γοντες, και ποταμόν η̄ τι τῶν τοιούτων ἐκφράζοντες· τὸ ἐναν-
τίον δὲ ποιῶντες συστέλλομεν.

Ἐπιλέγομεν δὲ ὧδε, ἔταν μύθου ῥηθέντος εἰοικότα τινα
γνωμικὸν αὐτῷ λόγον ἐπιχειρῶμεν κομίζειν, οἷον κύων παρά
ποταμόν τινα φέρων κρέας, και κατὰ τοῦ ὕδατος τὴν αὐτοῦ
σκιάν θεασάμενος, οἴηθεις ἕτερον εἶναι κύνα μειζρον κρέας
ἔχοντα, ὃ μὲν εἶχεν ἀπέβαλεν, ἀλόμενος δὲ εἰς τὸν ποταμόν ὡς
ἀρπάσων, ὑποβρύχιος ἐγένετο.

Τὸν λόγον δὲ οὕτως ἐποίησομεν· ὅτι ἄρα πολλάκις οἱ τῶν
μειζόνων ὀρεγόμενοι και ἑαυτοὺς πρὸς αὐτοῖς τοῖς ὑπάρχουσιν
ἀπολλύουσιν.

Γένοιτο δ' ἂν και ἐνὸς μύθου πλείονες ἐπίλογοι, ἐξ ἐκάστου
τῶν ἐν τῷ μύθῳ πραγμάτων τὰς ἀφορμὰς ἡμῶν λαμβανόντων,
και ἀνάπαλιν ἐνὸς ἐπιλόγου πάμπολλοι μῦθοι ἀπεικασμένοι
αὐτῷ.

Τὴν γὰρ τοῦ ἐπιλόγου δύναμιν ἀπλήν προτείναντες προσ-
τάξομεν τοῖς νέοις μῦθόν τινα πλάσαι τῷ προτεθέντι πράγμα-
τι οἰκεῖον· προχειρῶς δὲ τοῦτο ποιεῖν δυνήσονται πολλῶν ἐμ-
πλησθέντες μύθων, τοὺς μὲν ἐκ τῶν παλαιῶν συγγραμμάτων
ἀνεληφότες, τοὺς δὲ και αὐτοὶ μόνον ἀκούσαντες, τὰς δὲ και
παρ' ἑαυτῶν ἀναπλάσαντες.

Ἀνασκευάσομεν δὲ και κατασκευάσομεν τοῦτον τὸν τρό-
πον· ἐπεὶ γὰρ και αὐτὸς ὁ μυθοποιὸς ὁμολογεῖ και ψευδῆ και
ἀδύνατα συγγράφειν, πιθανὰ δὲ και ὠφέλιμα, ἀνασκευαστέον
μὲν δεικνύοντας, ὅτι ἀπίθανα και ἀσύμφορα λέγει· κατασκευασ-
τέον δὲ ἐκ τῶν ἐναντίων· ταῦτα γὰρ ἔστι τὰ ἀνωτάτω κεφά-
λαια, εἰς ἃ τὰ κατὰ μέρος ἐμπίπτει.

Τὸ μὲν οὖν προοίμιον πρόσφορον εἶναι δεῖ τῷ μύθῳ με-
τὰ δὲ τὸ προοίμιον ἐκδέσθαι δεῖ τὸν μῦθον, ἐνίστε δὲ και πα-
ρατίθεσθαι, ὅπερ ἐν ὑποθέσει οὐκ ἀναγκαῖον ἀεὶ διηγεῖσθαι·
ἔπειτα δὲ μεταβαίνειν ἐπὶ τὴν ἐπιχείρησιν και ἀνασκευάζειν
τῶν εἰρημένων ἕκαστον ἐν μέρει, ἀπὸ τῶν πρώτων ἀρξάμενους,

սկսեալ՝ և յիւրաքանչիւր մասն առասպելին ի վերայ իւրաքանչիւր տեղոյ բանի հնարս և պաճարանս գտանել փորձեցեալս. և առնլի է զձեռնարկածսն ի տեղեացս յայցցանէ՝ յանհաւատոյն, յանհաւանէն, յանվայելէն, ի պաղատէն, յաւելոյն, յանսովորէն, ի վիճաւորէն, ի դասականէն, յանուգտէն, յանմանէն, ի ստէն:

Արդ՝ անհաւատութիւն լինի կամ վասն միոյ անուան, կամ վասն յորովի. և վասն միոյ՝ յորժամ անուն որ ի կիր առեալ կամ ըստ սովորականսն, կամ ըստ հոմանուան. և ի ձեռն յորովից՝ յորժամ կար է ոչ յաւելեցելոյ և ոչ ի բաց բարձեցելոյ՝ բազում անգամ՝ ահն ունել զճառեցեալն, որդան «Ես զքեզ եղի ծառայ ելով ազատ»:

Քանզի ոչ հաւատի և յայտնի է, թէ ազատ արդեօք եղ փոխանակ ծառայի և եթէ ծառայ փոխանակ ազատի:

Եւ ստուգագոյն յաղագս անհաւատութեան սակաւ մի յետոյ ներ յաղագս պատմութեան ասացի:

Բայց անհաւան է այն՝ որ կարն է լինել կամ ճառիլ, բայց անհաւան է, թէ եղև և թէ ճառեցեալ է. կամ վասն դիմացն, յոյր վերայ գործն կամ բանն վերաբերի, կամ վասն տեղոյն՝ յորում ասի լինել, կամ վասն ժամանակին՝ ըստ որում ասի լինել կամ ճառիլ, կամ վասն յեղանակի գործոյն կամ բանին, կամ վասն պատճառին սոցունց այսոցիկ ասացեալն մեր. զի ոչ ի դէպ և վայելչական է զայսպիսիսն զայս ինչ գործել կամ զայս ինչ ասել, կամ յայտն ի տեղոյ, կամ ըստ այսմ ժամանակի, կամ զայս օրինակ, կամ վասն այսր պատճառի:

Եւ նոյն բան է և յաղագս անվայելչականին:

Իսկ պահասեալն և աւելին է, յորժամ ինչ ճառիլ կարացելոց բարձցէ թողցէ, և կամ ասիցէ ինչ՝ որ ոչ է արժան, որդան կամ դէմս, կամ իրս, կամ տեղի, կամ ժամանակ, կամ յեղանակ, կամ պատճառ, կամ ինչ յայսպիսեացն:

Եւ սովորական է՝ որ ըստ հաւատացելում հնազատ պատմութեան և կամ ըստ հասարակաց կարծեաց ասացեալ.

1. A. անկամ վիս. անգամ:

και προς εκαστον μέρος του μύθου ἐφ' ἐκάστου τόπου λόγων εὐπορεῖν πειρωμένους· ληπτέον δὲ τὰ ἐπιχειρήματα ἐκ τόπων τῶνδε, ἐκ τοῦ ἀσαφοῦς, ἐκ τοῦ ἀπίθανου, ἐκ τοῦ ἀπρεποῦς, ἐκ τοῦ ἑλλιποῦς, ἐκ τοῦ πλεονάζοντος, ἐκ τοῦ ἀσυνήθους, ἐκ τοῦ μαχομένου, ἐκ τῆς τάξεως, ἐκ τοῦ ἀσυμφόρου, ἐκ τοῦ ἀνομοίου, ἐκ τοῦ ψευδοῦς.

Ἀσάφεια μὲν οὖν γίνεται ἤτοι δι' ἐν ὄνομα ἢ καὶ πλείονα· δι' ἐν μὲν ἔταν τις ὀνόμασι χρήσῃται ἢ παρὰ τὰ εἰωθότα ἢ ὁμωνύμως, διὰ πλείω δὲ ἔταν δυνατὸν ἢ μηδενὸς μήτε προστιθεμένου μήτε ἀφαιρουμένου πολλαχῶς ἐκδέχεσθαι τὸ εἰρημένον, οἷον

ἐγὼ σ'ἔθηκα δούλον ὄντ' ἐλεύθερον.

Οὐ γὰρ σαφές, πότερον ἐλεύθερον ἔθηκην ἀντὶ δούλου, ἢ δούλον ἀνθ' ἐλευθέρου.

Ἄκριβέστερον δὲ μικρὸν ὕστερον περὶ τῆς σαφηγείας ἐν τῷ περὶ διηγήματος ῥηθήσεται.

Τὸ δὲ ἀπίθανόν ἐστι τὸ δυνατὸν μὲν γενέσθαι ἢ λελέχθαι, ἀπιστούμενον δὲ εἰ γέγονεν ἢ εἴρηται ἤτοι διὰ πρόσωπον, ἐφ' ὃ ἢ πράξις ἢ ὁ λόγος ἀναφέρεται, ἢ διὰ τὸν τόπον, ἐν ᾧ λέγεται γενέσθαι τι ἢ εἴρησθαι, ἢ διὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν λέγεται τι γενέσθαι ἢ λελέχθαι, ἢ διὰ τὸν τρόπον τῆς πράξεως ἢ τοῦ λόγου, ἢ διὰ τὴν αἰτίαν τῶν αὐτῶν τούτων λεγόντων ἡμῶν ὅτι οὐκ εἰκὸς ἐστὶ τῷ τοιούτῳ τόδε τι πράξαι ἢ τόδε τι εἰπεῖν, ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ, ἢ κατὰ τοῦτον τὸν [τόπον ἢ] χρόνον, ἢ τοῦτον τὸν τρόπον, ἢ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν.

Ὁ αὐτὸς δὲ λόγος ἐστὶ καὶ περὶ τοῦ ἀπρεποῦς.

Τὸ δ' ἑλλιπέος τὸ πλεονάζον ἐστίν, ὅταν τι τῶν ῥηθήσεσθαι δυναμένων παραλίπη, ἢ εἴπη τι μηδὲν ὄν, οἷον ἢ πρόσωπον ἢ πρᾶγμα ἢ χρόνον ἢ τρόπον ἢ τόπον ἢ αἰτίαν ἢ τι τῶν τοιούτων.

Τὸ δὲ ἀσυνήθές ἐστι τὸ παρὰ τὴν πεπιστευμένην ἱστορίαν, ἢ τὸ παρὰ τὰς κοινὰς ὑπολήψεις λεγόμενον, οἷον εἴ τις τοὺς

որգոն՝ եթէ ոք զմարդիկ ստեղծանել ոչ ի Պառմիթեայ¹, այլ յայլմէ ումերէ յաստուածոցն ասիցէ, կամ զէջ իմաստուն կամ անմիտ գաղուէս:

Իսկ ի վիճաւորէն տեղի աշուխի է, յորժամ ցուցցուք զինքն ընդ ինքեան մարտուցեալ առասպելադիրն. և այսու վարելի է ոչ ի սկզբան, այլ յորժամ ինչ ի միջոցացն կամ ի վախճանէցն եղծանիցեմք, և յետ աշորիկ և ընդդէմ զնա ցուցանեմք յառաջասացելոցն:

Եւ ի դասականէն ձեռնարկեսցուք յանդիմանելով՝ զորս ոչ է արժան(°) նախ առաջին առասպելին ճառել, ոչ յառաջնուսն պատմել. և է որք ի վախճանի՝ այլուր ուրեմն կամ (°). և ընաւ իսկ ամենևին զիւրաքանչիւր ոք՝ զորոց եթէ կարասցուք՝ ոչ ըստ արժանի դասին ասացեալք:

Եւ սակայն և յանօգտէն տեղին հաւաստի է, որով և մանաւանդ վարեսցուք² յեղծումն մակբանին³:

Զի յաննմանէն և ի ստէն միայնոյ են մակբանին⁴ եղծականք. արդ՝ յաննմանէն՝ յորժամ զառասպելումսն ըստ ոչ միում իմիք և կամ ոչ ամենևին նմանեալ իցէ այնմ. և ի ստէն՝ զի ոչ ըստ ամենայն պատահէ, որպէս ասէ առասպելադիրն⁵, որգոն՝ զի որք յորովիցն բաղձան՝ և յէիցն զըրկին. քանզի ոչ այս միշտ ճշմարիտ է:

Եւ ի ներհական տեղեացն եղծցուք:

Բայց վերստին գլխաւորել պարտ և արժան է, յորժամ բազումք իցեն և հօրք եղծմունք կամ ստեղծմունք. ապ՝ եթէ սակաւք և տկարք իցեն՝ բառնալի թողլի է զվերստին գլխաւորութիւն:

Եւ վարեսցուք աստանօր և հեգնելով, և անմամբ, և նուազութեամբ, և պարզաբար ամենայն բանիցն տեսալօք. զի ըստ որում ասացաքն՝ սակաւ մի զանազանէ կրթութիւնս այս յատենական ենթադրութեանէն:

Եւ սոյն տեղիք պիտանացուք առ պատմութեանցն եղծումն և ստեղծումն:

1. A Պոմիթեայ փիւ. Պոմիթեայ: 2. A. զարեսցուք փիւ. վարեսցուք: 3. A. մակբային փիւ. մակբանին: 4. A. առասպելադիրն փիւ. առասպելադիրն:

անθρώπους μή πεπλάσθαι εἶποι ὑπὸ τοῦ Προμηθέως, ἀλλ' ὑπὸ ἄλλου τινὸς τῶν θεῶν, ἢ τὸν ὄνον φρόνιμον εἶποι, ἢ ἀνόητον τὴν ἀλώπεκα.

Ὁ δὲ ἐκ τοῦ μαχομένου τόπος τοιοῦτός ἐστιν, ὅταν δεῖξωμεν αὐτὸν ἑαυτῷ μαχομένον τὸν μυθόγραφον. τούτῳ δὲ χρηστέον οὐκ ἐν ἀρχῇ, ἀλλ' ὅταν τι τῶν μέσων ἢ τελευταίων ἀνασκευάζωμεν, ἔπειτα καὶ ἐναντίον αὐτὸ δεικνύωμεν τοῖς προειρημένοις.

Ἀπό γε μὴν τῆς τάξεως ἐπιχειρήσομεν ἐλέγχοντες, ἃ μὲν ἔδει πρῶτον ἐν τῷ μύθῳ ῥηθῆναι, οὐκ ἐν πρῶτοις ἀπηγγελλόμενα· ἃ δὲ ἐπὶ τελευταίῃς, ἀλλαχοῦ προκείμενα· καὶ ὅπως ἕκαστον ὡς ἂν δυναίμεθα, οὐ κατὰ τὴν προσήκουσαν τάξιν εἰρημένον.

Καὶ μὴν καὶ ὁ ἐκ τοῦ ἀσυμφόρου τόπος σαφές ἐστιν, ὃ καὶ μᾶλλον χρησόμεθα εἰς ἀνασκευὴν τοῦ ἐπιλόγου.

Οἱ δὲ ἐκ τοῦ ἀνομοίου καὶ τοῦ ψευδοῦς μόνον εἰσὶ τοῦ ἐπιλόγου ἀνασκευαστικοί· ἐκ μὲν οὖν τοῦ ἀνομοίου, ἐπειδὴν τὰ ἐν τῷ μύθῳ κατὰ μῆδὲν ἢ μὴ πάντῃ τῷ ἐπιλόγῳ προσεοικότα ὑπάρχει· ἐκ δὲ τοῦ ψευδοῦς, ὅταν μὴ κατὰ πᾶν συμβαίῃ, ὡς φησὶν ὁ μυθογράφος, ὅτι οἱ τῶν πλείων ὀρεγόμενοι καὶ τῶν ὄντων στερίσκονται· οὐ γὰρ αἰεὶ τοῦτο ἀληθές ἐστιν.

Ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων τόπων κατασκευάσομεν.

Ἀνακεφαλαιοῦσθαι δὲ χρή, ὅταν πολλαὶ καὶ ἰσχυραὶ ὧσιν ἀνασκευαὶ καὶ κατασκευαί, ἐπεὶ ὅταν ὀλίγαι καὶ ἀσθενεῖς, οὐ παραληπτέον τὴν ἀνακεφαλαιώσιν.

Χρησόμεθα δὲ ἐνταῦθα καὶ τῷ διασύρειν, καὶ αὐξήσεσιν ἢ μειώσεσιν, καὶ παρεκβάσει, καὶ ἤθεσι καὶ ἀπλῶς πάσαις ταῖς τῶν λόγων ἰδέαις· καθάπερ γὰρ εἶπομεν, σμικρὸν διαλλάττει τὸ γύμνασμα τοῦτο δικανικῆς ὑποθέσεως.

Οἱ δ' αὐτοὶ τόποι χρήσιμοι καὶ πρὸς τὴν τῶν διηγημάτων ἀνασκευὴν τε καὶ κατασκευὴν.

Պատմութիւն է բան արտադրական իրաց եղելոց և կամ իբր եղելոց:

Եւ տառք պատմութեան են վեց. դէմք՝ թէ մի իցէ թէ երկու՝ և իրն գործեցեալ ի դիմացն, և տեղին յորում իրքն, և ժամանակ ըստ որում գործն, եւ յեղանակ գործոյն, և վեցերորդ¹ ի վերայ սոցա պատճառքն:

Սոցա եղելոց վերնագրունից տառիցն, յորոց ընու միանգամայն² պատմութիւն և կատարեալն, ի սոցանէ յամենեցունց բաշխացաւ և որ ընդ սոսա խառնի. իսկ պահասն է՝ յորմէ իմիքէ ի սոցանէ և իցէ կարօտեալ:

Եւ հետևի դիմացն սեռ, բնութիւն, վարժք, արամադրութիւնք, հասակ, դէպք³, կամ, բան, մահ, և յետ մահու:

* Եւ իրին՝ մեծ կամ փոքր, վտանգաւոր կամ անվտանգ, կար կամ անկար, դիւրին կամ դժուարին, հարկաւոր կամ ոչ հարկաւոր, օգտակար կամ անօգուտ, արդար կամ անիրաւ, փառաւոր կամ անփառ:

Եւ ժամանակին հետևի անցեալն, ներկայն, հանդերձեալն, զինչ առաջին, զինչ երկրորդ և զինի իրքն. զինչ ըստ մերում կենցաղիս վայել է և կամ զինչ ի հնումն, ի վերայ ամենեցուն առաջագրութիւնք, զորս ըստ հասարակին կամ զյատկին մարդիկ շարադրեն. և ևս ձմերանի ելոյ կամ

* Նախորդ ձեռագիրներից մեկում մի քանի բույր յե՛ս յե՛կ առաջ են յեղել դասավարձած, ուսի յե՛կ աստղագիտների մեջ դրված հետվածը գիտեղված է յեղել «Յաղագս ներդրելի եւ պարսաւանացն» գլխում՝ տե՛ս A. p. 254 p. տղ 3 միջնել՝ p. 255 ա, տղ 14:

1. A. վեցերորդ: 2. A. միայնգամայն: 3. A. պէտք փխ. դէպք:

Διήγημά ἐστι λόγος ἐκθετικὸς πραγμάτων γεγονότων ἢ ὡς γεγονότων.

Στοιχεῖα δὲ τῆς διηγήσεώς εἰσιν ἕξ, τὸ τε πρόσωπον, εἴτε ἐν εἴῃ εἴτε πλείω, καὶ τὸ πρᾶγμα τὸ πραχθὲν ὑπὸ τοῦ προσώπου, καὶ ὁ τόπος ἐν ᾧ ἢ πρᾶξις, καὶ ὁ χρόνος καθ' ὃν ἢ πρᾶξις, καὶ ὁ τρόπος τῆς πράξεως, καὶ ἕκτον ἢ τούτων αἰτία.

Τούτων δὲ ὄντων τῶν ἀνωτάτω στοιχείων, ἕξ ὧν συμπληροῦται ἡ τελεία διήγησις, ἕξ ἀπάντων αὐτῶν καὶ τῶν συνεδρευόντων αὐτοῖς συνέστηκεν, ἐλλιπὴς δὲ ἐστὶν ἢ τινος τούτων ἐπιδέουσα.

Παρακολουθεῖ δὲ τῷ μὲν προσώπῳ γένος, φύσις, ἀγωγή, διάθεσις, ἡλικία, τύχη, προαιρέσις, πρᾶξις, λόγος, θάνατος, τὰ μετὰ θάνατον.

Τῷ δὲ πράγματι μέγα ἢ μικρόν, κινδυνῶδες ἢ ἀκίνδυνον, δυνατόν ἢ ἀδύνατον, ῥᾶδιον ἢ δυσχερές, ἀναγκαῖον ἢ οὐκ ἀναγκαῖον, συμφέρον ἢ ἀσύμφορον, δίκαιον ἢ ἀδίκον, ἐνδοξόν ἢ ἄδοξον.

Τῷ δὲ χρόνῳ παρέπεται τὸ παρεληλυθός, τὸ ἐνεστός, τὸ μέλλον, τί πρῶτον ἢ δεύτερον καὶ τὰ ἐξῆς, ἢ τί τῷ καθ' ἡμέας βίῳ πρόκειται, τί τῷ παλαιῷ, ἐπὶ πάσιν αἰ προθεσμῖαι, ἄς κατὰ κοινὸν ἢ κατ' ἰδίαν ἀνθρώποι συντίθενται: ἔπειτα χειμῶνος ὄντος ἢ ἔαρος, θέρους ἢ μετοπώρου, νυκτὸς οὔσης ἢ μεθ' ἡμέ-

Եւ թէ բնութեամբ իրն հաւանական իցէ՝ վարելի է ուրեք հաւանութեամբ և է ուրեք հաւաստութեամբ, բայց դոյզն ուրեք՝ այնոքիւք որ կազմեն և ստեղծանեն, և ի հաւանութիւն ածեն զառաջիկայն. և ևս զայնս՝ որք տըրտմեցուցանեն զսողան՝ համառօտադոյնս պատմելի է, որպէս Հոմերոս ի վերայ անկեալ զնի Պատրոկղոսի¹:

Իսկ յուրախարարան գեգերելի է, որպէս նոյն ինքն քերդոզս այս Փէսկացոցն առասպելաւիրացն արար զՈղիսևս հանգերձ բազում ստուգութեամբ և պարապով՝ զբոս իրան պատմելով:

Եւ հաւաստի լինի պատմութիւն² յերկուց իրաց՝ ի նոյն ինքն ի պատմեցելոց իրացն, ի բառնէն որ պատմէ զիրան:

Եւ յիրացն յորժամ ոչ բազումս ի միասին պատմեսցէ որք, այլ զմի մի իւրաքանչիւր որք ի կատարած մատուցանիցէ, զոր ամբաստանն ոմանք զՊուկիդիդեայ. զի բաժանելով զհնագէտ պատմութիւն յամարունս եւ ի ձմեռունս՝ բազում անգամ հարկեցեալ³, յառաջ քան զկատարելն զբոլորն՝ փոխեալ յայլ ինչ եղեալ ի նմին ժամանակի. ապա զայլ ևս իրին յայլում ձմերայնի կամ ամարանի գործեցեալ պատմէ. և է երբեք՝ զի երբորդի և չորբորդի պէտք եղեն, մինչ և ի կատարած եկեսց էիրին, զոր ի սկզբանն պատմէր. միշտ ըստ իւրաքանչիւր ժամանակի եղեալն միանգամայն ի ձեռն առնելոյն ընդ յառաջին պատմութեան, մինչ զի միանգամայն անհաւաստիս և համանգամայն⁴ զժոխայիշելիս լինել զիրն:

Եւ զգուշալի է և ոչ խառնակել զժամանակն և զդասն զիրացն, և ևս երկիցս զնոյն ասել. քանզի ոչ նուազ ինչ քան զայլն և սա խառնակէ զմիտմն:

Եւ հրաժարելի և խորշելի⁵ է և արտուղութիւնս⁶ արկանել ի միջոցս պատմութեանն երկարս:

Քանզի ոչ վայրապար արժան է խորշել և հրաժարել,

1. A. Պատրոկղոսի: 2. A. պատմութի փխ. պատմութիւն:
3. A. հարցեալ փխ. հարկեցեալ: 4. A. համայնգամայն: 5. A. խորժելի:
6. A. արտուղութիւնս:

Ἐὰν δὲ τὸ πρᾶγμα φύσει πιθανὸν ἦ, χρηστὸν πῆ μὲν τῇ συντομίᾳ, τὸ δὲ πλεῖστον τοῖς κατασκευάζουσι καὶ εἰς πιθανότητα ἄγουσι τὸ προκείμενον· ἔτι δὲ τὰ μὲν λυπήσοντα τοὺς ἀκουσομένους συντομώτατα διηγητέον, ὡς Ὀμηρος, κείται Πάτροκλος.

Τοῖς δὲ εὐφραίνουσιν ἐνδιατριπτέον, ὥσπερ ὁ αὐτὸς ποιητῆς τοῖς Φαίαξιν οὖσιν φιλομύθοις πεποίηκε τὸν Ὀδυσσεά μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ σχολῆς τὰ καθ' ἑαυτὸν διηγούμενον.

Σαφῆς δὲ ἡ διήγησις γίνεται διχόθεν, ἐξ αὐτῶν τῶν ἀπαγγελλομένων πραγμάτων, καὶ ἐκ τῆς λέξεως τῆς ἀπαγγελίας, ἧς τὰ πρᾶγματα.

Ἐκ μὲν οὖν τῶν πραγμάτων, ὅταν λεγόμενα τὰ πρᾶγματα μὴ τὴν κοινὴν ἐκφεύγη διάνοιαν, οἷα τὰ ἐν τῇ διαλεκτικῇ καὶ τὰ ἐν γεωμετρίᾳ, ἢ ὅταν μὴ πολλὰ ὁμοῦ διηγῆται τις, ἀλλὰ καθ' ἕκαστον εἰς τέλος προάγη, ὅπερ ἐγκαλοῦσι τινες τῷ Θουκυδίδῃ· διελὼν γὰρ ἱστορίας κατὰ θέρη καὶ χειμῶνας πολλάκις ἀναγκάζεται, πρὶν τελεσθῆ τὸ ὅλον πρᾶγμα, μεταβαίνειν ἐφ' ἑτέρον τι γεγονός ἐπὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν· εἶτα τὸ ὑπόλοιπον τοῦ πρᾶγματος ἐφ' ἑτέρου χειμῶνος ἢ θέρους πραχθὲν διηγείται· ἐνίοτε δὲ καὶ τρίτου καὶ τετάρτου [καιροῦ] ἐδεήθη, μέχρις ἂν εἰς τέλος προέλθῃ τοῦ πρᾶγματος, οὐπερ ἐξ ἀρχῆς διηγείτο, ἀεὶ τὰ καθ' ἕκαστον καιρὸν γινόμενα συναλαμβάνων τῇ πρώτῃ διηγῆσει, ὥστε ἅμα μὲν ἀσαφῆ, ἅμα δὲ δυσμημόνευτα γενέσθαι τὰ πρᾶγματα.

Φυλακτέον δὲ καὶ τὸ μὴ συγχεῖν τοὺς χρόνους καὶ τὴν τάξιν τῶν πραγμάτων, ἔτι τε καὶ τὸ δις τὰ αὐτὰ λέγειν· οὐδὲν γὰρ ἦττον τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο συγχεῖ τὴν διάνοιαν.

Παραιτητέον δὲ καὶ τὸ παρεκβάσεις ἐπεμβάλλεσθαι μεταξὺ διηγῆσεως μακράς.

Οὐ γὰρ ἀπλῶς χρὴ πᾶσαν παρατεῖσθαι, καθάπερ ὁ Φί-

ցոցն խառնեցերոց ընդ Թերէացիսն, և կանանց և ծառայից համանգամայն ի տանցն աղաղակ և խնձոյ արարողաց, քարամբք և խեցեօք ձրողացն, և բազում անձրև ի գիշերին ի վերայ եղերոյ, և Թերէացոցն ընդ կառն և ընդ խաւարն հաւածերոց, և անգիտութեամբ և անփորձութեամբ ճանապարհացն ոչ կարացերոց ճողպրել:

Եւ հաւանելի է և փակել ուսեմն զգրուան արգեամբ նիգակի ի փակաղակն, և կարի քաջ հաւանադոյն տալ կնոջ կացին. քանզի դէպ էր կնոջ առ այր ի դուրսն բնակել, տեսանել զթշնամիսն և զպատերազմող արգելեալս, երկնչել թէ մի գուցէ յուսահատեալք ի փրկութենէ և յանձնաց վըհատեալ կացեալ՝ շրջեցին չար առնել, մանաւանդ, որոց կարիցենն, և կարի յառաջողոյն զմերձաւոր տանցն. բայց թողից՝ զի և կինն սորմեցաւ թշնամեացն և պատերազմողացն պարտեցերոցն. և նմանապէս և զայլսն գամենայն, զի մի երկայնաբանեցուք:

Եւ ոչ միայնատեսակ է և պատմութեանն կրթութիւն, այլ որպէս առասպելն, և պատմի, և խոնարհի, և շարամանի առասպելաւ, և ամփոփի, և ձկտի, այլ և ըստ պատմութեան այլափոխեցուք՝ զգլխոցն զգասս, և առ այսօրքիւք ևս զնոյն գաս պահեսցուք ըստ բաղունս և պէտպէս յեղանակ: առնել զասացուածն. և է մակձայնել պատմելով և շարամանել ընդ միմեանս երկուս և յորովս պատմութիւնս ըստ պատմութեան. բայց ի վերայ ամենեցուն զստեղծանելն:

Արդ՝ յաղապս պատմութեան և խոնարհման, և շարամանութեան, և ամփոփման՝ ևս, և ձկտելոյն և ներ առասպելացն ասացեալ է, և յեղափոխումն գասուցն հինգ օրինակ արասցուք. և քանզի ի միջոցացն է զսկիզբն առնելով մեզ ի սկիզբն անգրէն ընթանալ, ապա ի վախճանիսն հասանել, զոր արար Հոմերոս յՈղիսոջ. զի սկսաւ ի ժամանակացն ըստ որս Ողիսես առ Կալիփոէն շրջէր՝ ապա յանգրէն ընթացաւ ի սկիզբն՝ հանդերձ է նոր ահաւոր (°) իմն

προσβαλλόντων τοῖς Θηβαίοις καὶ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν οἰκετῶν ἅμα ἀπὸ τῶν οἰκιῶν κραυγῇ τε καὶ ὀλολυγῇ χρωμένων λίθοις τε καὶ κεράμοις βαλλόντων τοὺς Θηβαίους, καὶ ὑετοῦ πολλοῦ ἐπιγενομένου νυκτός, πολλοὺς τῶν Θηβαίων διὰ τε πηλοῦ καὶ σκότους διωκομένων, ἀπειρία δὲ τῶν ὀδῶν οὐ δυναμένων ἐκφυγεῖν.

Πιθανὸν δὲ τὸ καὶ κλεισαί τινα τὰς πύλας στυρακίφ ἀκοντίου ἀντὶ βαλάνου χρησαμένον εἰς τὸν μοχλόν, πολὺ δὲ πιθανώτερον τὸ τῆς δούσης γυναικὸς πέλεκυν. εἰκὸς γὰρ ἦν γυναῖκα πρὸς ἐρήμοις πύλαις οἰκοῦσαν, θεασαμένην τοὺς πολεμίους ἀποκεκλεισμένους φοβηθῆναι, μὴ ἀπελπίσαντας τὴν σωτηρίαν καὶ εἰς ἀπόνοιαν περιστάνας τραπέσθαι ἐπὶ τὸ κακῶς ποιεῖν, μάλιστα μὲν οὖν οὓς ἂν δύνωνται, πολὺ δὲ πρότερον τὰς πλησίον οἰκίας· ἐὼ γὰρ ὅτι κατὰ γυναῖκα ἦν ἐλεῆσαι καὶ πολεμίους νενικημένους· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ἵνα μὴ μικρολογῶμεν.

Ὁὐ μονοειδῆς δὲ τοῦ διηγήματος ἡ γυμνασία, ἀλλὰ καθάπερ ὁ μῦθος, καὶ ἀπαγγέλλεται καὶ κλίνεται καὶ συμπλέκεται [μύθῳ], συστέλλεται τε καὶ ἐπεκτείνεται, ἔτι δὲ κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν ἐναλλάττομεν τῶν κεφαλαίων τὴν τάξιν, καὶ πρὸς τούτοις ἐστὶ καὶ τὴν αὐτὴν τάξιν φυλάττουσι κατὰ πολλοὺς καὶ ποικίλους τρόπους ποιεῖσθαι τὴν φράσιν· ἔτι δὲ καὶ ἐπιφωνεῖν διηγούμενον καὶ συμπλέκειν ἀλλήλαις δύο ἢ καὶ τρεῖς διηγήσεις κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν· ἐφ' ἅπασι δὲ τό τε ἀνασκευάζειν καὶ κατασκευάζειν.

Περὶ μὲν οὖν ἀπαγγελίας καὶ κλίσεως καὶ συμπλοκῆς, ἔτι δὲ συστολῆς τε καὶ ἐπεκτάσεως ἐν τῷ περὶ μύθων εἴρηται, τὴν δὲ ἀναστροφὴν τῆς τάξεως πολλαχῶς ποιησόμεθα· καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν μέσων ἐστὶν ἀρξάμενον ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀναδραμεῖν, εἴτα ἐπὶ τὰ τελευταῖα καταντῆσαι, ὅπερ ἐν Ὀδυσσεΐᾳ Ὀμηρὸς πεποίηκεν· ἤρξατο μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν χρόνων, καθ' οὓς Ὀδυσσεὺς ἦν παρὰ Καλυψοῖ, εἴτα ἀνέδραμεν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν μετὰ τινος οἰκονομίας γλαφυράς· ἐποίησε γὰρ τὸν Ὀδυσσεῖα τοῖς

1. A. այլափոխեցուք:

2. A. անփոփման:

3. A. ի սկիզբն:

և պայծառ անօրէնութեամբ. զի արար զՈղիսևսն ընդ Փեկացիսն զըստ իրսն պատմելով, և ապա խառնեալ և ընդ աջն հարեալ դայլ ևս պատմութիւն՝ յանդեաց ի վախճանիսն, մինչ ցայն ուր՝ որք զկիսն առնել կամէին՝ եսպան Ողիսևս, և առ ազգն և առ ծանօթս նորա բարեկամութիւն և հաշտութիւն արար:

Եւ Թուկիդիդէս յայնցանէ որ զԵպիդամն¹ աւերէին սկսեալ՝ անդէն ընթացեալ ի յիսնամեակն, ապա էջ ի Պելոպոննէսսական պատերազն:

Եւ է և ի վերջոցն սկիզբն արարեալ գալ ի միջինն, և այսպէս ի սկիզբնն հասանել, որպէս [Հերոդոտոս] <սկսաւ>² ի ձեռն երրորդին զմեզ ուսուցանէ, ասելով այսպէս՝ «առաքեալ կամբելսէս յԵգիպտոս այր՝ խնդրէր յԱմասայ զգուտորն՝ և խնդրէր ըստ խրատու առն Եգիպտացոյ, որ ըստգտեալ զԱմասիս³ գործեաց զայս, զի զնա մեկնեալ ի կնոջէ և յորդոց՝ արտատուր արար ի Պարսս». ապա⁴ և զայսն ևս յառաջագոյնսն պատմէ, զի Պարսից թագաւորն խնդրեաց յԵգիպտացոց թագաւորէն բժիշկ աչաց, որ իցէ լաւ. զի ըստ ընութեան էր դաս պատմութեան նախ առաջին զակնացաւութիւն ասել զՊարսից թագաւորին, և որպէս յառաքեալ Եգիպտոս՝ խնդրեաց անտի թագաւորէն բժիշկ աչաց. իսկ սա զայն զընկենու, և ապա դժուարեալ բժիշկն զընդ ի կնոջէն և յորդոցն մեկնիլ՝ վրէժ խնդրեաց և վանեաց զարտատուոզն, և խրատ տուեալ Պարսից թագաւորին խնդրել դուտոր յԵգիպտացոց թագաւորէն, զի կամ որքան թշնամանեցան⁵ արտմնացի և կամ ոչ տուեալ թշնամանեցի:

Եւ է ի միջոցացն սկսեալ ի վախճանն գալ, ապա յառաջսն յանդել:

Եւ դարձեալ ի վախճանիցն սկսեալ՝ անդէն ի սկիզբն ընթանալ և յանդել ի միջինսն. և այլ ևս յառաջնոցն սկսեալ՝ փոխեալ ի վախճանսն և ի միջինսն դադար առնուլ:

Փա՛ւաջի τὰ καθ' ἑαυτὸν διηγούμενον, εἶτα συνάψας τὴν λοιπὴν διήγησιν ἔληξεν εἰς τὰ τελευταῖα, μέχρι τοῦς μνηστήρας ἀπέκτεινεν Ὀδυσσεύς, καὶ πρὸς τοῦς γονέας αὐτῶν φιλίαν ἐποιήσατο.

Καὶ Θουκυδίδης δὲ ἀπὸ τῶν περὶ Ἐπίδαμνον ἀρξάμενος ἀνέδραμεν ἐπὶ τὴν πεντηκονταετίαν, ἔπειτα κατήλθεν ἐπὶ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον.

Ἐξεστὶ δὲ καὶ ἀπὸ τῶν τελευταίων ἀρξάμενον ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ μέσα, καὶ οὕτως ἐπὶ τὴν ἀρχὴν κατανήσαι, ὅπερ Ἡρόδοτος διὰ τῆς τρίτης ἡμᾶς διδάσκει λέγων οὕτω πέμψας Καμβύσης εἰς Αἴγυπτον κήρυκα αἵτεε Ἄμασιν θυγατέρα, αἵτεε δὲ ἐκ συμβουλῆς ἀνδρὸς Αἴγυπτίου, ὃς μεμφόμενος Ἄμασιν ἐπρηξέε ταῦτα, ὅτι μὴ ἀποσπάσας γυναικὸς τε καὶ τέκνων ἐκδοτον ἐποίησεν εἰς Πέρσας· εἶτα καὶ τὰ αἷτια διηγείται, ὅτι ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς ἠτήκει παρὰ τοῦ Αἴγυπτίων βασιλέως ἱατρὸν ὀφθαλμῶν, ὃς εἶη ἄριστος· ἡ γὰρ κατὰ φύσιν ἦν τάξις τῆς διηγήσεως πρῶτον μὲν τὴν ὀφθαλμίαν εἶπειν τοῦ Περσῶν βασιλέως, καὶ ὡς πέμψας εἰς Αἴγυπτον ἤτησε παρὰ τοῦ βασιλεύοντος ἐκεῖ ἱατρὸν ὀφθαλμῶν, ὁ δὲ τοῦτον ἀναπέμπει, ἔπειτα ὅτι χαλεπῶς φέρων ὁ ἱατρὸς γυναικὸς τε καὶ παιδῶν ἀπολειφθεὶς ἡμύνατο τὸν ἐκδόντα, συμβουλευσας τῷ Περσῶν βασιλεὶ αἰτήσαι θυγατέρα παρὰ τοῦ Αἴγυπτίων βασιλέως, ἵνα ἡ δοὺς ἀνιῶτο, ἢ μὴ δοὺς ἀπέχθαιτο.

Ἔτι δὲ καὶ ἀπὸ τῶν μέσων ἀρξάμενον ἐπὶ τὴν τελευταίαν ἐλθεῖν, εἶτα ἐν τούτοις λήξαι.

Καὶ πάλιν ἀπὸ τῶν τελευταίων ἀρξάμενον ἀναδραμεῖν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν καὶ λήξαι εἰς τὰ μέσα, καὶ ἔτι ἀπὸ τῶν πρώτων ἀρξάμενον μεταβαίνειν ἐπὶ τὰ τελευταῖα, καὶ ἐν τοῖς μέσοις παύσασθαι.

1. A. զԵպիդամն, լուս. ուղղ.՝ զի ցԵպիդամն:
Հերոդոտոս: 3. A. գամենեսին փխ. զԱմասիս:
5. A. թշնամանեցաւ, լուս. ուղղ.՝ թշնամանեացին:

2. A. սկսաւ փխ.
4. A. ապա:

Արդ՝ ըստ յեղափոխութեան¹ դասին այսպէս. վասն զի սովորեցաք արտաբերել զիրս և է զի իբր բացերևեցուցանելովք, և է զի իբրու աւելի իմն քան զբացերևեցուցանելն առնելով, և է զի իբր հարցանելով, և այլ ուրեք իբր հարցուցանելով, և է ուրեք ի բաց հրաժարեցուցանելով, և այլուր իբր հրաման տալով, և այլուր իբր ըզձանալով, և երբեմն երգելով, և երբեմն իբր առասելով, և երբեմն իբր արամաբանելով, և այլուր իբր ենթադրելով. ներընդունի ըստ ամենայն ըստ յեղանակս ըստ այսոսիկ² արտաբերել՝ պաշտօնացուցանելով և պէսպէս առնելով գլխաւորութիւնսն, քանզի Թուկիդիդէս ի սկզբան երկրորդ հնագէտ պատմութեանցն ըստ բացերևեցուցականին յեղանակի արտաբերեաց գլխաւորութիւնս պայս. «Թերէացոցն արք սահաւ մի յորովք յերեք հարիւրոց մտին գառաջին քնով զինուք հանդերձ ի Պղատէա Բիովտացոց, որ էր Աթենացոց մարտակից օգնական» և զինիսն:

Բայց մեք՝ եթէ կամիմք յորով ինչ քան զբացերևեցուցանելն առնել, այսպէս առնմք՝ մեծամեծաց որպէս երևեցաւ իբաց պատճառք եղեն Աթենացոցն և Լակեդեմոնացոցն և երկաքանչիւրոցն ի մարտակցաց Թերէացոցն ի Պղատէա հասունն. քանզի Թերէացոցն արք սահաւ յորով յերեք հարիւրոց մտին գառաջին քնով զինուք հանդերձ ի Պղատէա Բիովտալ, և այսպէս զայսն ևս գլխաւորութեան յարեցուք:

Եւ եթէ հարցանել կամիցիմք, այսպէս ասացուք. զի արդարև ճշմարիտ է, զի Թերէացոցն արք սահաւ մի յորով յերեք հարիւրոց մտին զինուք հանդերձ ի Պղատէայ Բիովտալ:

Եւ այսպէս հարցականաբար զյետ այսորիկսն: Եւ եթէ հարցեալ ուսանիցիմք, ճշք են Թերէացոցն արք սահաւ յորովք յերեք հարիւրոց, որք մտին գառաջին քնով հանդերձ զինուք ի Պղատէա Բիովտալ: Եւ զայսն ևս հարցանելով և ուսանելով ի վերայ բերցուք:

Բայց տարակուսելն և հարցանել ըստ արտաբերութեան ոչինչ ի միմեանց զանազանեաց, վասն որոյ միովն ի նոցա-

1. A. յեղափոխութե:

2. A. այսոսիկ, լուս. ուղղ.՝ այսոցիկ:

Κατὰ μὲν οὖν τὴν ἀναστροφὴν τῆς τάξεως οὕτως· ἐπεὶ δὲ εἰθώτα μὲν ἐκφέρειν τὰ πράγματα ἐνίοτε μὲν ὡς ἀποφαινόμενοι, ἐνίοτε δὲ ὡς πλέον τι τοῦ ἀποφαίνεσθαι ποιοῦντες, καὶ ἐνίοτε μὲν ὡς ἐρωτῶντες, ἄλλοτε δὲ ὡς πυθθανόμενοι, ἔσθ' ὅτε δὲ ὡς ἐπαποροῦντες, καὶ ἄλλοτε μὲν ὡς προστάττοντες, ἄλλοτε δὲ ὡς εὐχόμενοι, καὶ ποτε μὲν ὡς ὀμνύοντες, ποτὲ δὲ ὡς προσαγορεύοντες, ἄλλοτε δὲ ὑποτιθέμενοι, ποτὲ δὲ προσδιαλεγόμενοι· ἐνδέχεται γὰρ κατὰ πάντα τούτους τοὺς τρόπους ἐκφέρειν ποικίλλοντας τὰς διηγήσεις. Θουκυδίδης μὲν οὖν ἐν ἀρχῇ τῆς δευτέρας τῶν ἱστοριῶν κατὰ τὸν τοῦ ἀποφαινόμενου τρόπον ἐξήνεγκεν τὴν διήγησιν ταύτην· Ἐθναίων ἄνδρες ὀλίγη πλείους τριακοσίων εἰσηλθόντες περὶ πρῶτον ὕπνον σὺν ὅπλοις εἰς Πλάταιαν τῆς Βοιωτίας, οὕσαν Ἀθηναίων συμμαχίδα.

«Ἡμεῖς δὲ εἰ βουλοίμεθα πλέον τι τοῦ ἀποφαίνεσθαι ποιεῖν, οὕτως ἐροῦμεν· μεγάλων ὡς ἔοικε πραγμάτων αἰτία γέγονεν Ἀθηναίοις καὶ Λακεδαιμονίοις καὶ τοῖς ἐξ ἑκάστων συμμαχοῖς Ἐθναίων εἰς Πλάταιαν ἀφίξις· Ἐθναίων γὰρ ἄνδρες ὀλίγη πλείους τριακοσίων εἰσηλθόντες περὶ πρῶτον ὕπνον σὺν ὅπλοις εἰς Πλάταιαν τῆς Βοιωτίας καὶ οὕτω τὰ λοιπὰ τῆς διηγήσεως συνάψομεν.

«Εἰ δὲ ἐρωτᾶν βουλοίμεθα, οὕτως ἐροῦμεν· ἀρά γε ἀληθές ἐστίν, ὅτι Ἐθναίων ἄνδρες ὀλίγη πλείους τριακοσίων εἰσηλθόντες περὶ πρῶτον ὕπνον σὺν ὅπλοις εἰς Πλάταιαν τῆς Βοιωτίας;

«Καὶ οὕτως ἐρωτηματικῶς τὰ μετὰ ταῦτα διελευσόμεθα. οὕτω δ' ἂν πυθθόμεθα, τίνες ἦσαν οἱ Ἐθναίων ἄνδρες, οἱ ὀλίγη πλείους [ἦσαν] τριακοσίων εἰσηλθόντες περὶ πρῶτον ὕπνον σὺν ὅπλοις εἰς Πλάταιαν τῆς Βοιωτίας; καὶ τὰ λοιπὰ πυθθανόμενοι ἐποίσομεν.

«Τὸ δὲ ἐπαπορεῖν καὶ τὸ ἐρωτᾶν κατὰ μὲν τὴν προφορὰν οὐδὲν ἀλλήλων διήνεγκε, διόπερ τῷ ἐτέρῳ αὐτῶν ἀρκεσθῆσό-

նէ շատասցուք. քանզի եթէ հարցանիցեմք և եթէ տարա-
կուսիցեմք՝ այսպէս արտաբերեսցուք.

«արդարեւ է՞ քան զամենայն արթնութիւն խօսողա-
գոյն»:

Եւ տարբերէ, զի այն որ հարցանէն՝ պատասխանիս
խնդրէ, իսկ որ տարակուսին՝ ոչ ամենայն իրօք, այլ միայն
յանձնիւր տարակուսի:

Եւ եթէ հրաման տալ կամիցեմք, այսպէս արտասցուք.
քանզի ենթադրեսցուք ի վախճանիս պատմութեան, յետ ե-
կեղոցի ի Պղատէս սատակմանն, զի մի ոք որ խրատ տալ-
ցէ՞ կամ Թերէացոցն՝ կամ Պղատէացոցն զայս օրինակ,
Պղատէացոցն այսպէս՝ եկայք վաղվաղակի, ո՞վ Պղատէացիք,
որպէս զի արժանիս քաղաքիս եղիջիք և Մարդոնիոն նա-
հատակութեանցն եղիցց, և այնոցիկ որ յաշխարհիս մերում
անկեալ զնին, եւ ցուցէք Թերէացոցն, թէ ոչ իրաւացի առ-
նեն՝ արժանի համարելով զմեզ իւրեանց ընդ ձեռամբ լինել
և նոցա լսել և ծառայել, ոչ կամեցեալս պատերազմօք բռն-
նազատեալք արտաքոյ երդմանն և դաշնացն, զի սակաւ յո-
րով յերեք հարիւրոց մտին զառաջինն քնով հանդերձ զինուք
ի քաղաքն մեր, որ էր Աթենացոց մարտակից օգնական. և
սոյնպէս և զառ Թերէացիսն՝ պատմեսցուք:

Եւ եթէ ենթադրիցեմք զհրամանատրութիւն՝ լինել առ
Թերէացիսն՝ այսպէս ասասցուք. «եկայք վաղվաղակի, ո՞վ
Թերէացիք, որպէս զի երևեալիք անձանց և նախնեացն ար-
ժանիք, և իշխանութեանդ՝ որոյ ունիք, հանդերձ ամենայն
Բիւփառ, և ցուցէք Պղատէացոցն, զի ծառայք էին՝ ոչ
միայն զերձեալ ի բաց ելին և անկան առ Աթենացիսն, այլ
և զարս մեր սակաւ յորով յերեք հարիւրոց՝ մտեալս զառա-
ջին քնով հանդերձ զինուք ի քաղաքն իւրեանց՝ կոտորե-
ցին»:

Եւ զայս օրինակ զայլսն ևս պատմեսցուք: Եւ է այս-
պէս զհրամանն առնել, թէ ենթադրիցեմք զոմն Թերէացոցն,

μεθ'α' εάν τε γάρ ἐρωτῶμεν, εάν τε ἐπαπορῶμεν, οὕτως ἐξοί-
σομεν·

ἄρ' ἔστι πάντων ἀγρυπνία λαλίστατον;

Διαφέρειν δὲ δοκεῖ, ὅτι ὁ μὲν ἐρωτῶν ἀπόκρισιν ἐπιζητεῖ,
ὁ δὲ ἐπαπορῶν οὐ πάντως, ἀλλὰ μόνον πρὸς ἑαυτὸν ἀπορεῖ.

Εἰ δὲ προστάττειν βουλοίμεθα, οὕτω ποιήσομεν· ὑποθησό-
μεθα γὰρ ἐν τοῖς τελευταίοις τῆς διηγήσεως, μετὰ τὴν τῶν
εἰσελθόντων εἰς Πλαταιὰς ἀναίρεσιν, ἕνα τινὰ παραινούντα ἢ
τοῖς Θηβαίοις ἢ τοῖς Πλαταιεῦσιν οὕτως· ἄγετε, ὦ Πλαταιεῖς,
ὅπως ἄξιοι τῆς πόλεως ἔσεσθε, καὶ τῶν προγόνων πρὸς Πέρ-
σας τε καὶ Μαρδόνιον ἡγωνισμένων, καὶ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ τῇ
ὑμετέρᾳ κειμένων, δεῖξατε τοῖς Θηβαίοις, ὅτι μὴ δίκαια ποιου-
σιν ἀξιοῦντες μὲν ὑμᾶς σφίσις ὑπακούειν καὶ δουλεύειν, οὐκ
ἐθέλοντας δὲ πολέμῳ βιαζόμενοι παρὰ τοὺς ὄρκους καὶ τὰς
συνθήκας, ὀλίγῳ πλείους τριακοσίων, [εἶτα] εἰσῆλθον περὶ
πρῶτον ὕπνον σὺν ὄπλοις εἰς τὴν πόλιν τὴν ὑμετέραν, οὖσαν
Ἀθηναίων συμμαχίᾳ· καὶ ὡσαύτως τὰ ἐξῆς ὡς πρὸς Πλαται-
εῖς διηγησόμεθα.

Εἰ δὲ ὑποθίμοιμεθα τὴν παρακάλεισιν γίνεσθαι πρὸς τοὺς
Θηβαίους, οὕτως ἐροῦμεν ἄγετε, ὦ Θηβαῖοι, ὅπως φανήσεσθε
αὐτῶν τε καὶ τῶν πατέρων ἄξιοι καὶ τῆς ἀρχῆς, ἣν ἔχετε,
συμπάσης τῆς Βοιωτίας, καὶ δεῖξατε τοῖς Πλαταιεῦσιν, ὅτι
δοῦλοι ὄντες ὑμέτεροι οὐ μόνον ἀποδεδράκασι πρὸς Ἀθηναίους,
ἀλλὰ καὶ ἀνδρας ὑμέτερους ὀλίγῳ πλείους τριακοσίων, ἐλθόν-
τας περὶ πρῶτον ὕπνον σὺν ὄπλοις εἰς τὴν Πλαταιαν τὴν ἑαυ-
τῶν, διέφθειραν.

Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον καὶ τὰ λοιπὰ διηγησόμεθα. ἔστι
δὲ καὶ οὕτω πρόσταξιν ποιήσασθαι, εἰ ὑποθίμοιμεθ' αὐτὰ τοῖς

1. A. խրատ տալցէ փիւ. խրատ տալցէ: 2. A. Թերէացոցն փիւ.
Թերէացոցն: 3. A. զառ Պղատէացիսն, լուս. ուղղ.՝ զառ Թերէացիսն:
4. A. զհրամատրութի:

յառաջ քան զլինելն ի Պղատէա զմուսն, հրաման տարով
զոր անա և . . .

* գործեցին. «եկայք, առէ, ով Թերէացիք, որպէս զի արք ի
ձէնջ սակաւ յորով յերեք հարիւրոց մտցեն գառաջին քնով
հանդերձ զինուք ի Պղատէայ ի մեր, որ է այնձ Աթենացոց
մարտակից զօրավիզն, և զկնիսն, որպէս ներընդունի՝ ըստ
այսմ յեղանակի անցցուք բանիւ. և եթէ ըզձանայցեմք՝
այսպէս ասացուք. «իցիւ թէ ոչ երբէք Թերէացոցն արք
սակաւ յորով յերեք հարիւրոց մտեալք զառաջին քնով հան-
դերձ զինուք ի Պղատէա Բիովտայ յԱթենացոցն զօրավիզն
մարտակից». և մինչ ի վախճանն ըստ այսմ որ յաղօթս
կայ եղանակի պատմեսցուք:

Ոչ անյայտ է և յեղանակն, զիւրք և ըստ անուանա-
կանին արտաբերութեան պատմութիւն ի դուրս բերցի. իսկ
յառասականէն հրաժարեմք, զի յառաջագոյն յըստ հորովան
խոնարհութեանց աւանդեցաք հոշականին:

Եւ ենթադրելով՝ այսպէս ասացուք. քանզի՝ ենթա-
դրեսցուք, զի Թերէացոցն արս սակաւ յորով երեք հարիւրոց
մտանել գառաջինն քնով հանդերձ զինուք ի Պղատէա Բիով-
տայ՝ որ է Աթենացոց զօրավիզն մարտակից. և բանալ սո-
ցա զգրուես նաւահիլիզէս հանդերձ որք ընդ նմայն էին՝ ոչ
միտլ պահպանութեան յառաջագոյն կացիւրջ վասն սպոն-
դիցն², և այսպէս զյետ այսոցիկն:

Եւ եթէ տրամաբանականաբար պատմել կամիցիմք,
ենթադրեսցուք զոմանս տրամաբանութեամբ և որ խօսեսցին
ընդ միմեանս յաղագս եղելոցն՝ և մին ուսուցանիցէ և միւսն
ուսանիցի զեղեարն, որգոն բազում անգամ քեզ ինձ և յա-
ռաջագոյն եկն ասել յաղագս Պղատէայ պատմելոցն ի Թե-
րէացոցն Պղատէացոց, բայց այժմ քաջ կամիմ ասել* թէ քեզ
ի ժամու և ի դէպ է պատմել:

Նախորդ ձեռագրերէից մեկում մի բանի քուրք յե յեկ առաջ եմ յե-
ղել դասավորված, ուստի յեկ աստիճաններէ մեջ քոված հասվածը գետնի-
ված է յեղել «Յաղագս դուրեան» գլխում՝ A. p. 264 ա, տղ 21 միմելի
p. 265 ա, տղ 9:

1. A. քան, փխ. քանզի:

2. A սպոնդիցն փխ. սպոնդիցն:

Պղատէայ, քան զլինելն ի Պղատէա զմուսն, հրաման տարով
զոր անա և . . .
* գործեցին. «եկայք, առէ, ով Թերէացիք, որպէս զի արք ի
ձէնջ սակաւ յորով յերեք հարիւրոց մտցեն գառաջին քնով
հանդերձ զինուք ի Պղատէայ ի մեր, որ է այնձ Աթենացոց
մարտակից զօրավիզն, և զկնիսն, որպէս ներընդունի՝ ըստ
այսմ յեղանակի անցցուք բանիւ. և եթէ ըզձանայցեմք՝
այսպէս ասացուք. «իցիւ թէ ոչ երբէք Թերէացոցն արք
սակաւ յորով յերեք հարիւրոց մտեալք զառաջին քնով հան-
դերձ զինուք ի Պղատէա Բիովտայ յԱթենացոցն զօրավիզն
մարտակից». և մինչ ի վախճանն ըստ այսմ որ յաղօթս
կայ եղանակի պատմեսցուք:

Ոչ անյայտ է և յեղանակն, զիւրք և ըստ անուանա-
կանին արտաբերութեան պատմութիւն ի դուրս բերցի. իսկ
յառասականէն հրաժարեմք, զի յառաջագոյն յըստ հորովան
խոնարհութեանց աւանդեցաք հոշականին:

Եւ ենթադրելով՝ այսպէս ասացուք. քանզի՝ ենթա-
դրեսցուք, զի Թերէացոցն արս սակաւ յորով երեք հարիւրոց
մտանել գառաջինն քնով հանդերձ զինուք ի Պղատէա Բիով-
տայ՝ որ է Աթենացոց զօրավիզն մարտակից. և բանալ սո-
ցա զգրուես նաւահիլիզէս հանդերձ որք ընդ նմայն էին՝ ոչ
միտլ պահպանութեան յառաջագոյն կացիւրջ վասն սպոն-
դիցն², և այսպէս զյետ այսոցիկն:

Եւ եթէ տրամաբանականաբար պատմել կամիցիմք,
ենթադրեսցուք զոմանս տրամաբանութեամբ և որ խօսեսցին
ընդ միմեանս յաղագս եղելոցն՝ և մին ուսուցանիցէ և միւսն
ուսանիցի զեղեարն, որգոն բազում անգամ քեզ ինձ և յա-
ռաջագոյն եկն ասել յաղագս Պղատէայ պատմելոցն ի Թե-
րէացոցն Պղատէացոց, բայց այժմ քաջ կամիմ ասել* թէ քեզ
ի ժամու և ի դէպ է պատմել:

Նախորդ ձեռագրերէից մեկում մի բանի քուրք յե յեկ առաջ եմ յե-
ղել դասավորված, ուստի յեկ աստիճաններէ մեջ քոված հասվածը գետնի-
ված է յեղել «Յաղագս դուրեան» գլխում՝ A. p. 264 ա, տղ 21 միմելի
p. 265 ա, տղ 9:

1. A. քան, փխ. քանզի:

2. A սպոնդիցն փխ. սպոնդիցն:

Այլ կարի քաջ առ Արամազդայ ժամ է, և ահա քեզ և
այժմ իսկ առեմ, զի եթէ արդարեւ, որպէս ասացերք, ցան-
կութիւն ունիցիր յաղաքս սոցա լսել, զի Թերաշեցիք միշտ
Թշնամիք և ընդդէմք ելով Պրատէացոցն՝ կամէին զՊրատիա
ի խաղաղութեան յառաջագոյն հասնել ի բուն առնուր:

Արդ՝ արք ի նոցանէ սակաւ յորովք յերեք հարիւրոց
մտին զառաջին քնով հանդերձ զինուք ի քաղաքն՝ որ էր
Աթենացոց զօրավիզն մարտակից:

Զիւրդ զիշերի ելոյ և զբացն փակեցելոց, և սակաւին
պահապանքն ի վերայ կային՝ զիւրաւ եկին մտին:

Փոքր մի քանզի և ես հանդերձեալ եմ ստել, զի ըզ-
դրուսն բացին նոցա արք նաւսիկլիդէս և ընդ նմայքն, և
պահապանութիւն և ոչ մի ինչ յառաջագոյն ոչ գոյր վասն
խաղաղութեան, և զհետքն:

Զնոյն օրինակ անցցուք բանիւ հարցանելով և պատաս-
խանի առնելով ըստ արամաբանիցն օրինի. վասն զի բացե-
րևեցուցանելով զիրսն և երբեմն ստորասիցեմք՝ Թէոֆու¹
սրամարանէ. ներընդունի ոչ միայն ստորասելով, այլ և բա-
ցասելով արտաբերել զպատմութիւնս. և ստորասելով, որ-
պէս ասացաք՝ զԹուկլիդիդէս զպատմութիւն ի դուրս բերել².
և բացասելով՝ և ոչ Թերէացոցն արք սակաւ յորով յերեք
հարիւրոց մտին զառաջին քնով հանդերձ զինուք ի Պրա-
տէա Բիովտայ, որ էր Աթենացոցն զօրավիզն մարտակից. և
զդրուսն բացին սոցա նաւսիկլիդէս և ընդ նմայքն, և այս-
պէս մինչև ի վախճան:

Բայց է և այլ յեղանակ անշաղկապ ասացիալ, յորժամ
զշարակապող մեկնութիւն զմեկնութիւնս շաղկապս բարձեալ
Թողցուք, որգոն՝ Թերէացոցն արք սակաւ յորով յերեք հա-
րիւրոց մտին զառաջին քնով հանդերձ զինուք ի Պրատէա
Բիովտայ, որ էր Աթենացոցն զօրավիզն մարտակից. բացին
սոցա զդրուսն նաւսիկլիդէս... եղ ի հրապարակի զէսնս.
և նմանապէս և զհինսն:

1. A. Թէ ով նմայ փիս. Թէոֆու:

2. A. բերել լուս. ուղի. բերել:

Ἄλλὰ γὰρ Δία καιρός ἐστι, καὶ δὴ καὶ ἤδη σοὶ λέγω, εἰ-
περ, ὡς φησὶ, ἐπιθυμίαν ἔχεις ἀκούσαι περὶ τούτων. Θηβαῖοι
γὰρ αἰεὶ διάφοροι ὄντες τοῖς Πλαταιεῦσιν ἐβούλοντο τὴν Πλά-
ταιαν ἐν εἰρήνῃ προκαταλαβεῖν.

Ἄνδρες οὖν ἐξ αὐτῶν ὀλίγοι πλείους τριακοσίων εἰσῆλθον
περὶ πρῶτον ὕπνον σὺν ὅπλοις εἰς τὴν πόλιν, οὕσαν Ἀθηναίων
συμμαχίδα.

Πῶς οὖν νυκτὸς οὕσης καὶ τῶν πυλῶν κεκλεισμένων, ἔτι
δὲ καὶ φυλακῆς καθεστηκυίας βραδίως ἔλαθον εἰσελθόντες;

Μικρὸν μὲν ἔφθης, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἐμελλον εἰπεῖν, ὅτι τὰς
πύλας ἀνέφξαν αὐτοῖς ἄνδρες, Ναυκλείδης τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ,
φυλακῆς οὐδεμιᾶς προκαθεστηκυίας διὰ τὴν εἰρήνην, καὶ τὰ
ἐξῆς.

Τὸν αὐτὸν τρόπον διεξελευσόμεθα ἐρωτῶντές τε καὶ ἀπο-
κρινόμενοι κατὰ τὸν διαλεκτικὸν νόμον, ἔτι δὲ ἀποφαινόμενοι τὰ
πράγματα ποτὲ μὲν καταφάσκοντες, οἷον Θέων διαλέγεται. ἔστι
δὲ μὴ μόνον καταφάσκοντας ἀλλὰ καὶ ἀποφάσκοντας ἐκφέρειν
τὰς διηγήσεις, καταφάσκοντας μὲν, ὡς ἔφαμεν τὸν Θουκυδίδην
τὴν διήγησιν ἐξενηγοχένοι ἀποφάσκοντας δέ, οἷον οὔτε Θηβαίων
ἄνδρες ὀλίγοι πλείους τριακοσίων εἰσῆλθον περὶ πρῶτον ὕπνον
σὺν ὅπλοις εἰς Πλάταιαν τῆς Βοιωτίας, οὕσαν Ἀθηναίων συμμα-
χίδα, οὔτε τὰς πύλας ἀνέφξαν Ναυκλείδης τε καὶ οἱ μετ' αὐ-
τοῦ, καὶ οὕτω μέχρι τέλους.

Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος τρόπος ἀσύνδετος καλούμενος, ὅταν
τοὺς συνδέοντας τὴν φράσιν συνδέσμιους παραλείπωμεν, οἷον
Θηβαίων ἄνδρες ὀλίγοι πλείους τριακοσίων εἰσῆλθον περὶ πρῶ-
τον ὕπνον σὺν ὅπλοις εἰς Πλάταιαν τῆς Βοιωτίας, οὕσαν Ἀ-
θηναίων συμμαχίδα. ἀνέφξαν αὐτοῖς τὰς πύλας Ναυκλείδης τε
καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, ἔθεντο εἰς τὴν ἀγορὰν τὰ ὅπλα. ὁμοίως δὲ
καὶ τὰ ἐξῆς.

Աս Դիմոսթենի դԱմφιπολιս¹, դՊիզան և դԱլունξոս², ոչ զոք ի սոցանէ յիշեմ:

Եւ դարձեալ՝ այլ Ելլեսպոնտոս դնացեալ դայ, յառաջագոյն եկն յԱմբրակիա, զՀեղին առեալ ունի՝ դնոյն քաղաք ի Պերպենէսոսի. և Մեգարացոց³ դաւեաց եռանտէս:

Եւ զոսոյն ընդ այլն մանեալ գիդանակս և խառն յիւրաց կամ ի յորովից առնել մինչ զի պատմութեան է զոր պատմել ըստ բացերևականին յեդանակի, և է զորս ըստ ըղձականին, և է զորս տրամաբանաբար, և է զորս անշաղկապաձև, և է զորս դիտող ումեք և կամիցէ պայծառացուցանելով և պէսպէս առնելով դմեկնութիւն:

Եւ մակձայնեալ պատմութիւն է ըստ իւրաքանչիւր մասին պատմութեան խրատ առել, բայց սա ոչ հնադէտ պատմութեան վայելուչ է և ոչ ճարտասանական բանին, այլ տեսողարանի և հրապարակի առաւել ի ճաճ և ի դէպ է:

Վասն որոյ որպէս առ Մենանդրոսի բաղում ուրեք և այլ ուրեք, և ի սկզբան Դատրանոսի⁴ և օտարաւարի⁵.

«առն աղբատի, քաջարուծի

ոչ յընչից բուծանելով՝ ամաչէր

ի հօրէն, զի սակաւ ինչ ունէր. քանզի խրատեալ զքաջ

պատու հատուցանէր անտէն բարի»:

Բանզի ի վախճանին⁶ առանդն առ աւելորդ առկայ՝ որաւրով միայն գլխողացն զգով:

Բայց յորժամ յաճախ խառնեցէ ոք և մոռացօնք լինիցին այսոքիկ խրատականք՝ շնոհաւոր և պայծառ իմն պատմութիւն լինի, որպէս առ Հերոդոտոսի յառաջնունն. քանզի աւելով յազազս մարդկային կենցաղոյս, զի ոչ մի ինչ, այլ բաղումս ունի յինքեան փոփոխմունս. ապա ի թիւ արկեալ և զարեալ՝ քանից աւուր է մարդկային կեանք, իբր առ եւթանասուն ամս՝ ի վերայ բերէ. «և սոցա ամե-

1. A. դԱմφιπολιս: 2. A. դԱլունξոս: 3. A. Մեգերացոց
4. A. Դատրանոսի, յուս. ուղղ.՝ Դանդանոսի: 5. A. օտարաւարի:
6. A. ի վաղխճանին:

Καὶ παρὰ Δημοσθένει Ἀμφίπολιν, Πύδναν, Ποτίδαιαν, Ἀλόν-
νησον, οὐδενὸς τούτων μέμνηται.

Ἐπι καὶ πάλιν ἄλλ' ἐφ' Ἑλλήσποντον οἴχεται, πρότερον ἦεν ἐπ' Ἀμβρακίαν, Ἥλις ἔχει, τηλικαύτην πόλιν ἐν Πελο-
ποννήσῳ· Μεγάρους ἐπεβούλευσε πρῶην.

Ἔστι δὲ καὶ τούτους ἀλλήλοις ἐπιπλέκειν τοὺς τρόπους καὶ μικτὸν ἐκ δυοῖν ἢ πλείονων ποιεῖν, ὡς τοῦ διηγήματος τὰ μὲν ἀπαγγεῖλαι κατὰ τὸν τοῦ ἀποφαινομένου τρόπου, τὰ δὲ ἀσυνδέτως, τὰ δὲ ὅπως ἂν τις βούλοιο ποικίλλων τὴν φράσιν.

Ἐπιφωνεῖν δὲ διηγήσει ἐστὶ τὸ καθ' ἕκαστον μέρος τῆς διηγήσεως γνώμην ἐπιλέγειν, τὸ δὲ τοιοῦτον οὐθ' ἱστορία πρέ-
πον ἐστὶν οὔτε πολιτικῷ λόγῳ, θεάτρῳ δὲ καὶ σκηνῇ μᾶλλον ἐπιτήδειον.

Διὸ καὶ παρὰ τοῖς τοιοῦτοις ποιηταῖς ἐπιπλεῖστόν ἐστιν, ὡς παρὰ Μενάνδρῳ πολλαχοῦ μὲν ἀλλαχόθι, καὶ ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ Δαρδάνου καὶ τοῦ Ξενολόγου,

ἄνδρὸς πένητος υἱός, ἐκτεθραμμένος

οὐκ ἐξ ὑπαρχόντων, ὄρων ἡσχύνετο

τὸν πατέρα μικρ' ἔχοντα· παιδευθεὶς γὰρ εὖ

τὸν καρπὸν εὐθύς ἀπέδίδου καλόν.

Ὁ γὰρ τελευταῖος στίχος ἐκ περιττοῦ πρόσκειται θηρώ-
μενος μόνον τὸν παρὰ τῶν θεατῶν ἔπαινον.

Ὅταν μέντοι συνεχῶς ἐγκαταμυγνύη τις, καὶ λανθάνη ταῦ-
τα τὰ γνωμικά, ἐπιχαρὶς πως ἢ διήγησις γίνεται, ὡς παρὰ Ἡροδότῳ ἐν τῇ πρώτῃ. λέγων γὰρ περὶ τοῦ ἀνθρωπεύου βίου, ὡς οὐκ ἔστι σταθερὸς ἀλλὰ πολλὰς ἐν ἑαυτῷ ἔχει τὰς μετα-
βολὰς, ἔπειτα ἐξαριθμησάμενος ὅσων ἡμερῶν ἐστὶν ἀνθρωπίνη ζωή, ὡς ἐβδομήκοντα ἔτη, ἐπιφέρει τούτων τῶν ἀπασέων ἡμερέων ἢ ἐτέρῃ αὐτέων τῇ ἐτέρῃ ἢ μέρῃ τὸ πα-

նեցուն աւուրց մի ի սոցանէ ի միւսում աւուրն ամենին ոչ նմանեցուցանէ իրս»։ ապա մակձայնէ նմանապէս. «յէ՞ր Կրիսէ, ամենայն մարդոյ աղէտք աղունք»։ և դարձեալ յորսդի(°) Գրգէսն¹ առ Կանդաւլէսն առէ՝ «տէր, զի՞ ազնիւ ասես ոչ ողջն, հրամայելով ինձ գտիկինն զիմ տեսանել մերկ»։ ևս համանգամ մակձայնէ, «զի մերկանալով մերկանայ և զպատկաւանան կինն»։

Եւ սակայն այն ճարտասանս գտցուք և մանաւանդ . . .

... քաղաքակա- նազոյնսն սորա բանս. զի յերկրորդում Ողինթականացն² պատմելով յաղագս Փիլիպպոսի, զի շուրջ զիւրեւս ունէր կատակս ծագուց և քերդոյս ամօթալիս երգոց, և զոր քաղաքն Աթենացոց վարեաց եհան իբրև զգէջս և զպակշտս. և զի այսպիսի ելով Փիլիպպոս՝ յիրաւի արժանապէս ոչ գտի ամենայն մարդկան վասն աշողութեան ի պատերազմունս. յետ այսորիկ մակձայնէ՝ «քանզի յաշողութիւնք գործոյ կարող են ծածկել և թագուցանել զայսպիսի նախատանս»։

Եւ է և այլազգ առաջի եղեալ խրատական բան պատմութիւն նման գտանել, որպէս յառասպելին նշանակեցաք, որպէս առ Մենանդրոսի ի քրիստ եպիկլեր³։

«Ո՞վ արդարև է քան զամենայն արթնութիւն խօսողագոյն»։

Ապա զինի զպատմութիւն.

«զիս յարուցեալ երկրորդ անգամ ի դուրս ածէ խօսել զամենայն զիմոյ զկենցադոյս զվարս»։

Եւ պատմութիւն ի պատմութեան շարամանեալ է, յորժամ երկուս պատմութիւնս և կամ յուրիս համանգամայն պատմել ձեռնարկիցեմք. և այսմ յաւէտ անցին Իսոկրատականքն⁴ և ինքն իսկ Իսոկրատէս⁵ ի կայքըրգականին այսպէս. «եկին⁶ ձերակլեալ և որդիքն, և սակաւ մի յառաջ

1. A. Գրգէսն փիլ. Գրգէսն: 2. A. մոլինթականացն լուս. ուղղ.՝ մոլինթականացն: 3. A. եպիկլեր, լուս. ուղղ.՝ եպիկլեր: 4. A. Մոկրատականքն փիլ. Իսոկրատականքն: 5. A. Մոկրատէս փիլ. Իսոկրատէս: 6. A. և կինն փիլ. եկին:

րձպան ուδδὲν ὅμοιον εἰσάγει πρῆγμα, εἶτα ἐπιφωνεῖ τοῦτον τὸν τρόπον οὕτως, ὦ Κροῖσε, πᾶς ἐστὶν ἄνθρωπος συμφορῆ: ὡς καὶ ὁ Γύγης πρὸς τὸν Κανδάλην λέγει δέσποτα, τίνα λόγον ἔχεις οὐχ ὀγεία, κελεύων δέσποινα τὴν ἐμὴν θεήσασθαι γυμνή; ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή.

Καὶ μὴν καὶ παρὰ τοῖς ῥήτορσιν εὐροίμεν ἂν, οὐχ' ἦρισ-
τα καὶ παρὰ τῷ πολιτικώτῳ Δημοσθένει καὶ ἐν τοῖς πολιτικώ-
τάτοις αὐτοῦ λόγοις: ἐν γὰρ τῷ δευτέρῳ τῶν Ὀλυνθιακῶν
διηγούμενος περὶ τοῦ Φιλίππου, ὅτι περὶ αὐτὸν ἔχει μίμους
γελοίων καὶ ποιητὰς αἰσχροῦν αἰσμάτων, καὶ οὐς γε ἡ πόλις
Ἀθηναίων ἐξέβαλεν ὡς ἀσελγεστάτους ὄντας, καὶ ὅτι τοιοῦτος
ὢν Φίλιππος εἰκότως λαμβάνει πάντας ἀνθρώπους τῷ κατορ-
θοῦν ἐν τοῖς πολέμοις, μετὰ ταῦτα ἐπιφωνεῖ αἰ γὰρ εὐπρα-
ξίαι δειναὶ συγκρούψαι καὶ συσκιᾶσαι τὰ τοιαῦ-
τα ὀνειδίη.

Ἔστι δὲ καὶ ἀνάπαλιν προθέντα γνωμικὸν λόγον διηγῆ-
σασθαι, καθάπερ καὶ ἐπὶ τοῦ μύθου παρεσημειωσάμεθα, ὅσον
καὶ παρὰ Μενάνδρῳ ἐν τῇ χρηστῇ ἐπικλήρῳ,
ἄρ' ἐστὶ πάντων ἀγρυπνία λαλίστατος;

εἶτα ἐξῆς τὸ διήγημα.

ἐμὲ γοῦν ἀναστήσασα δευρὶ προάγεται
λαλεῖν ἀπ' ἀρχῆς πάντα τὸν ἐμαυτοῦ βίον.

Διήγησιν δὲ διηγῆσει συμπλέκειν ἐστίν, ὅταν δύο διηγῆσεις
ἢ καὶ πλείους ἅμα διηγεῖσθαι ἐπιχειρῶμεν, τοῦτο δὲ μάλα ἐπετή-
δευσαν οἱ ἀπὸ Ἰσοκράτους καὶ αὐτὸς ὁ Ἰσοκράτης ἐν τῷ πανη-
γυρικῷ οὕτως: ἦλθον οἱ θ' Ἡρακλέους παῖδες, καὶ
μικρὸν πρὸ τούτων Ἀδραστος ὁ Ταλαοῦ, βασι-

քան զսոսա՝ Ապրաստոս¹ Տալալոսի որդի, որ էր թագաւոր Արգոսի. զսա ի վերայ Թերայեցոցն զօրու երթեալ թշուառացեալ», և զհնիսն. և դարձեալ՝ «քանզի տակաւին և նուաւստ և ի վերայ Ելլադայ եկին յաշխարհն մեր Թրակացիք հանդերձ Եւմոդպաւ Պոսիդոնի և Սկիւթացիք հանդերձ Ամագաւնօքն Արեայ դասերօքն, ոչ ի նմին ժամանակի», և զհնիսն:

Յաղագս յեղանակաց կրթութեան այսքան, և զի ըստ սորա կար է կրթել յառասպելս:

Եւ յաղագս եղծման և ստեղծման՝ զի նոյն տեղիք պիտանացուք, որք և յառասպելսն. բայց որ ի պատմութեան և ի սոէն և յանկարէն տեղիք չյարմարին, զոր առնէ Թուկիդիդէս՝ եղծանելով զոչն գոռոզն զՀիպարքոսն ելով յԱրմոզիսեայցն² սասակիլ, իսկ Հերոդոտոս ընդդիմանալով բացերևութեան՝ Եգիպտացի գոլ ի մօրէ զԿամբրելսս:

Արդ՝ ոչ միշտ կարծեն^(*) յամենայն տեղեացն ի պատմութիւն ձեռնարկել, բայց թէ եղիցի երբէք, այս դասու ի կիր առցուք. նախ առաջին³ զ'ի հաւաստոյն՝ ըստ քանիս յեղանակա հաւաստութեան ասեմք, և երկրորդ՝ յանկարէն ձեռնարկեսցուք, ցուցանելով, զի անկար է այսպիսի լինել իրս, որպէս ասէ շաբազիբն, կամ վասն ոչն ամենեկն բնաւորեալ, կամ վասն ոչ ըստ նմին ժամանակի գոլ պատմութեան, որպան առ որս ասեն՝ թէ Հերակլէս սպան զԲուրսիս. քանզի ըստ Եսիտդայ երիցագոյն է քան զՀերակլէս Բուրսիս մետասան դարուք:

Եւ առ բնաւին բազում այսպիսեաց պատճառ ընկալցուք բանից Ասիոնայ⁴ յանդիմանութեանցն:

Ապ' եթէ անկարելի ենթադրիցեմք զիրն, ցուցանելի է թէ անհաւան է. այցեսցուք՝ եթէ ճշմարիտ իցէ, եթէ սուտ երևեսցի... զհնի ինդրեսցուք՝ թէ պակաս է, թէ աւելի. և

1. A. Արաստոս փիւ. Ապրաստոս: 2. A. յԱրմոզիսեայցն փիւ.
յԱրմոզիսեայցն: 3. A. նախ առաջին, լուս. ուղղ.՝ նախ առաջինաւ:
4. A. առ ի նոսա, լուս. ուղղ.՝ Ասիոնայ:

λεὺς ὦν Ἄργους, οὗτος μὲν ἐκ τῆς στρατείας τῆς ἐπὶ Θήβας δεδυστυχηκῶς καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ πάλιν ἔτι γὰρ ταπεινῆς οὕσης τῆς Ἑλλάδος ἦλθον εἰς τὴν χώραν ἡμῶν Θράκες μὲν μετὰ Εὐμόλπου τοῦ Ποσειδῶνος, Σκύθαι δὲ μετὰ Ἀμαζόνων, τῶν Ἄρεως θυγατέρων, οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ τὰ ἐξῆς.

Περὶ δὲ ἀνασκευῆς καὶ κατασκευῆς εἶπομεν ὅτι οἱ αὐτοὶ τόποι χρήσιμοι, οἵπερ καὶ πρὸς τοὺς μύθους, ἐν δὲ τοῖς διηγήμασι καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ ψευδοῦς καὶ ἀδυνάτου τόποι ἀρμόττουσιν, ὅπερ ποιεῖ Θουκυδίδης μὲν ἀνασκευάζων τὸ μὴ τύραννον ὄντα Ἴππαρχον ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ἀρμόδιον καὶ Ἀριστογέιτονα ἀναιρεθῆναι, Ἡρόδοτος δὲ ἐναντιούμενος τοῖς ἀποφαινόμενοις Αἰγύπτιον εἶναι μητρόθεν τὸν Καμβύσην.

Οὐκ αἰεὶ μὲν οὖν οἶόν τε ἐκ πάντων τῶν τόπων ἐν τοῖς διηγήμασιν ἐπιχειρεῖν, ἐὰν δὲ ποτε ἐγγένηται, ταύτῃ τῇ τάξει χρησόμεθα, πρῶτον μὲν ἀπὸ τοῦ ἀσαφοῦς, καθ' ὅσους τρόπους περὶ σαφηναίας εἶπομεν, δεύτερον δὲ ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου ἐπιχειρήσομεν, δεικνύντες ὅτι ἀδύνατον τὸ πρᾶγμα οὕτω γενέσθαι, ὥς φησιν ὁ συγγραφεὺς ἦτοι διὰ τὸ μὴ ὄλως πεφυκέναι γίνεσθαι, ἢ διὰ τὸ μὴ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον εἶναι τὰ ἱστορούμενα, οἷον πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι Ἡρακλῆς ἀπέκτεινε Βούσιριν· κατὰ γὰρ Ἡσιόδον πρεσβύτερος Ἡρακλέους ἐστὶν ὁ Βούσιρις ἔνδεκα γενεαῖς.

Καὶ ὄλως πρὸς τὰ πολλὰ τῶν τοιούτων ἀφορμὰς ἕξομεν λόγων ἐκ τῶν Ἀρίωνος ἐλέγχων.

Ἐπειτα δὲ καὶ εἰ δυνατόν ὑποθολίμεθα τὸ πρᾶγμα, λεκτέον ὅτι ἀπίθανόν ἐστι· εἰ δὲ καὶ πιθανόν ἐστί, σκεψόμεθα εἰ ψευδές ἐστιν· εἰ δὲ ἀληθές φανείη, ἐξῆς ζητήσομεν, εἰ ἐλ-

Տի նա և Եփորոս¹ վարի չորրորդունն ինն ախու յե-
 դանակաւ, զի Տիարոս էր Պենոպեայ ճոխ արտորէն և բնա-
 ւոր և Պիթոն² գագանաձև գրնութիւն ունէր, և վիշապ և
 կոչէին. և զվայրօքն որ ի վաղնջուցն Փիլոպիոս, բայց
 այժմ Պաղղանէ³ անուանեալ՝ բնակեալ էին մարդակերպք,
 որ կոչէին Հայկք. զորս Հերակլէս ասի ընթանել զՏիարիս
 առնելով. և վասն յաղթելոյ այնց որ ընդ Հերակլեայն էին
 իբրև զի սակաւ էին՝ Հայկիցն բազմացն, և ամբարշտելոցն
 աստուածոց գոյժ ամենեցուն թուէր լինել իբրք կռուին, և
 որքան միանգամ այլ ինչ լուծեալ լինի և յաղագս Դևուր-
 գոսի⁴ և Մինովայ, և Հուդամանթեայ, և Դիոսկուրայցն, և
 այլոցն այնց՝ որ ի Կրիտէ առասպելաբանեցան. տինս և
 Պաղիբատայ ձեմականի է ողջ զիբք յաղագս անհաւատից
 մակագրեալ, յորում այսորիկ լուծանին. զի Պարիկք կար-
 ձեցան յառաջ ի վերայ ձրոց հեծեալք, բայց Դիոսիդէս
 Թրակացի ի ձիաբուծութեան ծախեալ⁵ ասասցաւ յիւրոց
 ձրոցն կորընչել, և ըստ նմին բանի և Աքրոսի շանցն, իսկ
 Բևզիա(°) ներկանելով զալիսն ի գլուխս մարդկան և
 սեաւս առնելով՝ խաբեցաւ զալևորսն ի սան կոտորելով
 մանկունս առնել և զնմանս այսոցիկ:

Καὶ μέντοι καὶ Ἐφορος ἐν τῇ τετάρτῃ χρῆται τούτῳ τῷ
 τρόπῳ, ὅτι ἄρα Τιτυδὸς μὲν ἦν Πανοπέως δυνάστης, ἀνὴρ πα-
 ράνομος καὶ βίαιος, Πύθων δὲ θηριώδης τὴν φύσιν, δράκων
 ἐπικαλούμενος, οἱ δὲ περὶ τὴν πάλαι μὲν Φλέγγραν, νῦν δὲ
 Παλλήνην ὀνομαζομένην κατοικοῦντες ἦσαν ἄνθρωποι ὅμοιοι καὶ
 ἱερόσυλοι καὶ ἀνθρωποφάγοι, οἱ καλούμενοι Γίγαντες, οὓς Ἡ-
 ρακλῆς λέγεται χειρώσασθαι τὴν Τροίαν ἐλών, καὶ διὰ τὸ
 κρατῆσαι τοὺς περὶ τὸν Ἡρακλέα ὀλίγους ὄντας τῶν Γιγάντων
 πολλῶν ὄντων καὶ ἀσεβῶν θεῶν ἔργον ἅπασιν ἐδόκει γεγονέναι
 τὸ περὶ τὴν μάχην, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα ἐπιλύεται περὶ τοῦ
 Λυκούργου καὶ Μίνως καὶ Ῥαδαμάνθους καὶ Διὸς καὶ κου-
 ρήτων καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν τῇ Κρήτῃ μυθολογουμένων καὶ
 Παλαιάτῳ τῷ Περιπατητικῷ ἐστὶν ὅλον βιβλίον περὶ τῶν
 ἀπίστων ἐπιγράφόμενον, ἐν ᾧ τὰ τοιαῦτα ἐπιλύεται, οἷον ὅτι
 Κένταυροι μὲν ὑπελήφθησαν οἱ πρῶτοι ἐπὶ ἵπποις ὀχοῦμενοι
 ὀφθέντες, Διομήδης δὲ Θραξ ἔς ἵπποτροφίαν ἐξαναλωθεὶς ἐλέχ-
 θη ὑπὸ τῶν αὐτοῦ ἵππων ἀπολωλέναι, κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν λό-
 γον καὶ Ἀκταίων ὑπὸ τῶν κυνῶν, ἡ δὲ Μήδεια βάρπτουσα τὰς
 ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν ἀνθρώπων πολιὰς καὶ μελαίνας ποιοῦσα
 ἐφημίσθη τοὺς γέροντας εἰς λέβητα κατακόπτουσα νέους ποιεῖν,
 καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις.

Καὶ περὶ μὲν τῶν τρόπων τῆς γυμνασίας τοσαῦτα, καὶ ὅτι
 κατ' αὐτοὺς δυνατόν ἐστι γυμνάσασθαι καὶ τοῖς μύθοις.

1. A. Ոփորոս փիւ. Եփորոս: 2. A. Պիթոն, լուս. ուղղ.՝ Պիթոն:
 3. A. Պաղղանէ, լուս. ուղղ.՝ Պաղղանէ: 4. A. կռուրուրգոսի, լուս.
 ուղղ.՝ Լուրուրգոսի: 5. A. ծախեալ, լուս. ուղղ.՝ ծախի:

Տեղի է բան ածական խոստովանեցելոյ իրի կամ յան-
ցանաց, կամ քաջարութեան. զի է կրկին տեղին՝ մի ընդ-
դէմ չարագործաց, որդան գոռոզի, մասնչի, այլ ապամի,
չապլելոյ. իսկ միւսն՝ յաղագս բարի ինչ գործեցելոյ, որդոն
յաղագս գոռոզասպանի քաջի և օրինադրողաց:

Տեղեացն ոմանք ևն պարզք և ոմանք ոչ պարզք. և
պարզք՝ յառաջասացեալքս, և ոչ պարզք, որդոն զգործվա-
րէ՝ մասնչէ, զքահանայէ տաճարակապտէ, զթշնամանողէ ի
կացրդի, ի տաճարի, կամ յաղագս կնոջ գոռոզասպանի:

Եւ տեղի ասացեալ է, զի ի նմանէն զիմելով իբրու
թէ ի տեղոյ՝ զիւրաւ ձեռնարկեմք և ընդդէմ ոչ խոստովա-
նողացն անիրաւել. վասն որոյ ոմանք² և պատճառս ձեռ-
նարկութեանց զսա սահմանեցին. քանզի թշնամանողին
ամբաստանութիւն հասարակ և աներկբայ. եւ տեղի կոչի,
զի ի սմանէ զիմելով՝ իբրու թէ ի տեղոյ՝ զիւրաւ և զկոն-
նոջէ և զՄեղեալ ամբաստանութեան բանից պաճարանս
գտանեմք:

Եւ տարբերէ ի ներբողենիցն և ի պարսաւանացն, ըստ
որում նա յաղագս որոշելոց զիմաց ասի և հանդերձ ա-
պացուցիւ, որդան իսոկրատայն Հելենեայ ներբողեան, և
եթէ ուրեք Եւրբատայ պարսաւանք ինչ. բայց տեղին յա-
ղագս միայն ի պարզիցն և իրաց, և առանց ապացուցի. և
զի ի ներբողեանսն և ի պարսաւանս հոգ տանելի է և ա-
ռաջաբանից, բայց տեղոյն՝ մտածութիւն այսպիսի իմն լի-
նել թուի, իբրև մասն այլոյ բանի յառաջասացելոյ և իբր
թէ մակբան իմն հանդերձ խանչութեամբ ըստ այլոց ո-

1. A. զգորայլարէ:

2. A. ոմանք, լուս. ուրդ. և ոմանք:

Τόπος ἐστὶ λόγος αὐξητικὸς ὁμολογουμένου πράγματος
ἢ τοὶ ἀμαρτήματος ἢ ἀνδραγαθήματος· ἔστι γὰρ διττὸς ὁ τόπος,
ὁ μὲν τις κατὰ τῶν πεπονηρευμένων, οἷον κατὰ τυράννου,
προδότου, ἀνδροφόνου, ἀσώτου, ὁ δὲ τις ὑπὲρ τῶν χρηστῶν τι
διαπεπραγμένων, οἷον ὑπὲρ τυραννοκτόνου, ἀριστέως, νομο-
θέτου.

Τῶν δὲ τόπων οἱ μὲν εἰσὶν ἄπλοιοι, οἱ δὲ οὐχ ἄπλοιοι, ἄπ-
λοιοὶ μὲν οἱ προειρημένοι, οὐχ ἄπλοιοὶ δὲ οἱ κατὰ στρατηγῶ
προδότου, κατὰ ἱερέως ἱεροσύλου, κατὰ τοῦ ὕβρισαντος ἐν
έορτῇ ἢ ἱερῷ, ἢ ὑπὲρ γυναικὸς τυραννοκτόνου.

Τόπος δὲ εἴρηται, ὅτι ἀπ' αὐτοῦ ὀρμώμενοι οἷον ἐκ τό-
που βραδίως ἐπιχειροῦμεν κατὰ τῶν ὁμολογούντων ἀδικεῖν, διό-
πέρ τινὲς καὶ ἀφορμὴν ἐπιχειρημάτων αὐτῶν ὠρίσαντο· ἢ μὲν
γὰρ τοῦ ὕβριστοῦ κατηγορία κοινὴ καὶ ἀναμφισβήτητος [καὶ]
τόπος καλεῖται, ἐξ αὐτῆς δὲ ὀρμώμενοι οἷον ἐκ τόπου βραδίως
καὶ κατὰ Κόνωνος καὶ κατὰ Μειδίου λόγων εὐποροῦμεν.

Διαφέρει δὲ τῶν ἐγκωμίων καὶ τῶν φόγων, ὅτι ἐκεῖνα μὲν
περὶ ὠρισμένων προσώπων καὶ μετὰ ἀποδείξεως λέγεται, οἷον
Ἴσοκράτους τὸ Ἑλένης ἐγκώμιον, καὶ εἴ ποῦ τις Ἐδρυβάτου
φόγος, οἱ δὲ τόποι περὶ μόνων ἄπλως εἰσι τῶν πραγμάτων καὶ
χωρὶς ἀποδείξεως, καὶ ὅτι ἐν μὲν τοῖς ἐγκωμίοις καὶ φόγοις
φροντιστέον καὶ προομιῶν, ἐπὶ δὲ τοῦ τόπου ἐπίνοια τοιαύτη
τις εἶναι βούλεται, ὥστε ἀποκοπὴν εἶναι δοκεῖν καὶ μέρος
λόγου ἑτέρου προειρημένου, καὶ οἷον ἐπιλογὸν τινα μετ' ὄγκου
τῶν ἤδη προαποδεδειγμένων· διόπερ καὶ οὕτως ἀρκτέον αὐτοῦ,

անց յառաջացելոց, որպէս առ Իսքինին¹. «բանդի մի կարծէք, սի արք Աթենացիք, զթշուառութեանցն զսկզբմունս² յաստուածոց, այլ ի³ մարդկան յաղծապղծութեան լինել». և առ Դիմոսթենին. «մարդք փիծք և շոգմոզք և վիրագք, կրճատեալք իւրաքանչիւր ոք զիւրեանց զգաւառս, զաղատութիւնն յառաջագոյն վաճառեալ նախ Փիլիպպոսի, իսկ յայժմ Ազեքսանդրի. որովայնիւ չափեալ և ամօթալիօք զբարեբաստութիւնն». և եւ՝ «զի ախա, սի Աթենացիք, ախա անհնարին անկաւ յելլադա և դճնդակ⁴, և բաղում իմն յաջողականութեան, և պատեհութեան, և ի ձէնջ ինամոյ, և դարմանոյ կարօտեալ»:

Ահա այնուհետև և առաջարանից հոգ տանին, և գնոցն զիրան արտադրեն⁵ իբրև պատմելով, բայց յամենայնի զաճմունսն ի վերայ բերեմք. իսկ այսպիսիքն, ինձ թուի, թէ և այսպէս⁶ օգտեսցեն, բայց ապահանեն իմն զյատկութիւն կրթութեանն:

Եւ ձեռնարկել պիտի ի կամաց յօժարութեան գործողացն և ի մեծութենէ գործոցն՝ զորս գործեն, և յայնցանէ՛ յորոց այլքն կրեն վասն նոցա, և եւ յորոց ինքեանք կցորդութիւնս ընդունին և եթէ որպէս յատենի կամիցիմք և առաջարանի և պատմութեամբ վարիլ, յետ առաջարանին և պատմութեան^(*) պատմութեան առցուք զձեռնարկութիւն. նախ՝ ի խորհրդոց գործողին, զի չար է, եւ կրկրորդ՝ յիբէն յոր անիրաւութիւնն եղև, և զի ի հարկաւորագունիցն, որգան զի գող ինչս զաւ առնէ, որ է հարկաւորագոյն ամենեցուն, և ի սոցա սակս զերկիր գործեմք և նաւեմք, և զամենայն ինչ միանգամայն զբոս աշխարհիս գործեմք, զի ունիցիմք ինչս՝ յորոց կեալ կարիցեմք:

Եւ յետ այսորիկ ի պարունակութեն և անուամբ մի անիրաւութիւն է, բայց ճշմարտութեամբ բազումս յին-

1. A. առ Իսքինին, լուս.՝ առ Եսքինին: 2. A. զսկզմունս, լուս. ուղղ.՝ սկզբմունս: 3. A. այ ի փի. այլ ի: 4. A. դարնդակ փի. դճնդակ: 5. A. յարտադրեն: 6. A. այսպէս, լուս. ուղղ.՝ այսպիսեալ:

καθάπερ ἦδη προειρημένων ἐτέρων, ὡς παρ' Αἰσχίνῃ· μὴ γὰρ οἷσθε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὰς τῶν ἀτυχημάτων ἀρχὰς ἀπὸ θεῶν, ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπων ἀσελείας γίνεσθαι, καὶ παρὰ Δημοσθένει, ἀνθρώποι μισροὶ καὶ κόλακες καὶ ἀλάστορες, ἠκρωτηριασμένοι τὰς ἑαυτῶν ἕκαστοι πατρίδας, τὴν ἐλευθερίαν προπεπωκότες πρότερον μὲν Φιλίππῳ, νῦν δὲ Ἀλεξάνδρῳ, τῇ γαστρὶ μετροῦντες καὶ τοῖς αἰσχίστοις τὴν εὐδαιμονίαν καὶ ἔτι νόσημα γάρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δεινὸν ἐμπέπτωκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ χαλεπὸν καὶ πολλῆς εὐτυχίας τινὸς καὶ τῆς παρ' ὑμῶν ἐπιμελείας θεόμενον.

Ἦδη δὲ καὶ προομιῶν πολλοὶ φροντίζουσι, καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἐκτίθενται ὡσανεὶ διηγούμενοι, ἐπὶ πᾶσι δὲ τὰς ἀυξήσεις ἐπιφέρουσι, οἱ δὲ τοιοῦτοι τάχα ἂν καὶ οὕτως ὠφελοῖντο, διαφθεῖρουσι μέντοι τὴν ἰδιότητα τοῦ γυμνάσματος.

Ἐπιχειρεῖν δὲ δεῖ ἐκ τῆς προαιρέσεως τῶν δεδρακότων καὶ τοῦ μεγέθους τῶν ἔργων ὧν διαπράττονται, ἐκ τε ὧν ἕτεροι πάσχουσι δι' αὐτούς, καὶ ἔτι ἐξ ὧν αὐτοὶ μεταλαμβάνουσιν ἕαν δὲ ὡσπερ ἐν δίκῃ ἐθέλωμεν καὶ προομιῶν καὶ διηγύματι χρῆσθαι, μετὰ τὸ προομιῶν καὶ τὴν τοῦ ἀδικήματος ἀπαγγελίαν ληφόμεθα τὰς ἐπιχειρήσεις, πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς διανοίας τοῦ δεδρακότος, ὅτι πονηρά, δεῦτερον δὲ ἀπὸ τοῦ πράγματος περὶ οὗ τὸ ἀδίκημα, ὅτι τῶν ἀναγκαιοτάτων ἐστίν, οἷον ὅτι κλέπτῃς περὶ τὰ χρήματα ἐπιβουλεύει, ἅπερ εἰσὶν ἀναγκαιοτάτα πᾶσι, καὶ τούτων ἕνεκα καὶ γεωργοῦμεν καὶ πλέομεν καὶ πάνθ' ἁπλῶς κατὰ τὸν βίον πράττομεν, ἔν' ἔχωμεν χρήματα, ἐξ ὧν ζῆν δύνησόμεθα.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἀπὸ τῆς περιοχῆς, ὅτι τῷ μὲν ὀνόματι ἐν τὸ ἀδίκημά ἐστι, τῇ δὲ ἀληθείᾳ πολλὰ περιέχει ἐν αὐτῷ ἀδι-

քերդորաց, կամ ի յիմաստնոց արանց. բայց խրատէ ասե-
լով, որդան՝ զի և սոցա չար գոլ թուի գործեցեալն և պատ-
ժի արժանի:

Եւ ի վերայ ամենեցուն գործամագաղափարութիւն
արասցուք, յորժամ ներգործեցեալ զիւրն պատմիցեմք եւ
զախտն զրկեցելոյ¹, որդան գայրասպանէ. զի տրամագրեմք՝
որպիսի էր գործելովն զսպանումն. զի խակ և անողորմն
ինքնաձեռն եղեալ մարդ մարդոյ և զաւարն^(°) կորզելով և
զհարուածսն ի վերայ հասուցանելով. և եթէ յառաջնումն
այլա ի վերայ այլոց առնելով և մորեալ ընդ արիւն սպանե-
ցելոյն², և որպիսիս և նայն ձայնս արձակէր՝ զայն զսպա-
նողն մաղթելով և զայն օգնական կոչելով, մի ժամ զմար-
դիկ և մի ժամ զաստուած, և որքան միանգամ³ այլ ինչ
այսպիսի:

Եւ յոչ պարզսն տեղիս է և յառաջասացելոցն ձեռնար-
կել, բայց ի յորով տեղեաց պաճարանս գտցուք վասն այնր՝
որ կան ինչ առ ոչ պարզսն. զի մատնիչն և ինքն ըստ ինք-
եան բարկութեան արժանի է, և կարի յորժամ և զօրավար
իցէ. քանզի ոչն ըստ յուսոյ և ըստ կարծեաց գործեցեալ
բազում պատճառս բանի աւանդէ:

Արդ՝ մեղանացն աճումն յայսցանէ ապաքէն եղիցի,
իսկ գովանացն ի ներհակացն:

ἀνδρῶν γνώμας λέγοντες, οἷον ὅτι καὶ τούτοις πονηρὸν εἶναι
δοκεῖ τὸ πραχθὲν καὶ κολάσεως ἄξιον.

Ἐφ' ἅπασι δὲ τὴν διατύπωσιν ποιησόμεθα, ὅταν ἐνεργού-
μενον τὸ ἀδίκημα ἀπαγγέλλωμεν καὶ τὸ πάθος τοῦ ἡδικομένου,
οἷον κατὰ ἀνδροφόνου· διαγράψομεν γὰρ οἷος μὲν ἦν ὁ ἐργα-
ζόμενος τὸν φόνον, ὡς ὠμῶς καὶ ἀνηλεῶς αὐτόχειρ γενόμενος
ἀνθρώπου ἀνθρωπος ὢν, καὶ τὸ ξίφος σπώμενος, καὶ τὴν πλη-
γὴν καταφέρων, καὶ μὴ καιρίας εἰ τύχοι τῆς πληγῆς γενομέ-
νης, ἀλλὰς ἐπ' ἄλλαις ποιούμενος, καὶ μαινόμενος αἵματι τοῦ
φονευομένου, οἷας δὲ κάκεινος φωνᾶς ἠφίει, τοῦτο μὲν τοῦ
φονέως θεόμενος, τοῦτο δὲ βοηθοῦς ἐπικαλούμενος, νῦν μὲν
ἀνθρώπους, νῦν δὲ τοὺς θεούς, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα.

Ἐν δὲ τοῖς οὐχ ἀπλοῖς τόποις ἔστι μὲν καὶ ἀπὸ τῶν προ-
ειρημένων ἐπιχειρεῖν, πλειόνων δὲ λόγων εὐπορήσομεν διὰ τὸ
προσκειμένον τοῖς ἀπλοῖς· ὁ γὰρ προδότης καὶ καθ' αὐτὸν μὲν
ὀργῆς ἄξιος, πολὺ δὲ πλεόν, ὅταν στρατηγὸς ἦ· τὸ δὲ παρ' ἐλ-
πίδας πραχθὲν πολλὰς ἀφορμὰς λόγων παραδίδωσιν.

Ἡ μὲν τῶν ἁμαρτημάτων αὔξησις ἐκ τούτων ἂν γένοιτο,
τῶν δὲ ἐπαινετῶν ἐκ τῶν ἐναντίων.

1. A. զկրեցելոյ, լուս. ուղղ.՝ զրկեցելոյ: 2. A. արիւնասպանե-
ցելոյն իիլ. արիւն սպանեցելոյն: 3. A. միայնգամ:

ՅԱՂԱԳՍ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ

Արտասանութիւն է բան պարունակին յայտնապէս ի դուրս ածելով զազգեցեալն:

Եւ լինի արտասանութիւն զիմաց և իրաց, և տեղեաց:

Եւ զիմաց՝ իբր թէ Հոմերական.

«բոլորահուութիւն զթիկամբք և աջմայտ գանգրահեր»¹:

Եւ զյաղագս Թերսիտեայն.

«լեպեշտի»² էր և սրագլուխ և կաղ ի միոջէ ոտանէ».

և զհնիքն. և առ Հերոդոտեայն³ զտեսակս ցիծին և զծիպետացն⁴, և կրօնողիլուսացն զՅգիպտացոց:

Եւ իրաց՝ իբր թէ պատերազմի, խաղաղութեան, ձմեռայնոց, ժանդարտի, շարժման:

Եւ տեղեաց, որդան եղտեւրաց^(°), ճովեգերաց, քաղաքաց, կղզեաց, անապատից և նմանիցն:

Եւ ժամանակաց, որդան գարնայնոց, ամառայնոց, տօնի և այսպիսեացն:

Եւ յեղանակացն են արտասանութիւնք, որպէս կազմածացն և զինուցն, և մեքենայիցն, զոր օրինակ իւրաքանչիւր ոք ի նոցանէն կազմեցաւ, որպէս առ Հոմերոնի՝ զինագործութիւնն, և առ ի Թուկիդիդեայ՝ զըջապարապութիւն Պրատեսցոցն և մեքենայիցն կազմութիւն. «մեծ գերան ընդ մէջ սղոցեալ փոխեցին զամենայն»: Եւ յիննեբորդուս⁵ Քտեսեայ. «զիլուս Պարսից ի վերայ երկայն փայ-

ΠΕΡΙ ΕΚΦΡΑΣΕΩΣ.

Ἐκφρασις ἐστὶ λόγος περιηγηματικὸς ἐναργῶς ὑπ' ὄψιν ἄγων τὸ δηλούμενον.

Γίνεται δὲ ἔκφρασις προσώπων τε καὶ πραγμάτων καὶ τόπων καὶ χρόνων.

Προσώπων μὲν οὖν, οἷον τὸ Ὀμηρικόν, γυρὸς ἔην ὦμοις, μελανόχροος, οὐλοκάρηνος.

Καὶ τὰ περὶ τοῦ Θεοσίτου,

φολκὸς ἔην, χωλὸς δ' ἕτερον πόδα, τῷ δὲ οἱ ὦμω κυρτῷ ἐπὶ στῆθος:

καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ παρ' Ἡροδότῃ τὸ εἶδος τῆς Ἴβιδος καὶ τῶν Ἴππων τῶν ποταμιῶν καὶ τῶν κροκοδείλων τῶν Αἰγυπτίων.

Πραγμάτων δὲ οἷον [φράσις] πολέμου, εἰρήνης, χειμῶνος, λιμοῦ, λοιμοῦ, σειсмоῦ.

Τόπων δὲ οἷον λειμῶνος, αἰγιαλῶν, πόλεων, νήσων, ἐρημίας, καὶ τῶν ὁμοίων.

Χρόνων δὲ οἷον ἔαρος, θέρους, ἑορτῆς, καὶ τῶν τοιούτων

Αἱ δὲ καὶ τρόπων εἰσὶν ἐκφράσεις, ὅποιαί τῶν σκευῶν καὶ τῶν ὄπλων καὶ τῶν μηχανημάτων, ὃν τρόπον ἕκαστον παρεσκευάσθη, ὡς παρὰ μὲν Ὀμήρῳ ἢ ὀπλοποιΐα, παρὰ Θουκυδίδῃ δὲ ὁ περιτειχισμὸς τῶν Πλαταιῶν καὶ ἢ τοῦ μηχανήματος κατασκευή, κεραΐαν μεγάλην δίχα πρίσαντες, ἐκοίλαναν ἅπασαν. ἐν δὲ τῇ ἐνάτῃ Κτησίας, οἷον τὰ εἶδωλα τῶν Περσῶν ἐπὶ τοῖς μακροῖς ξύλοις

1. A. գանգրահեր: 2. A. լեպեշտի, լուս. ուղղ.՝ զեպեշտի: 3. A. Հերոդոտեայն, լուս. ուղղ.՝ Հերոդոտէս: 4. A. զծիպետացն: 5. A. յիննեբորդուս:

տից տեսեալ ընդ առաւօտս առ դիւկին ի հեռուս՝ Լիդիա-
ցիքն¹ ի փախուստ դարձան՝ կարծեցեալք զդիւակն ար-
եամբ² լի գոլ, և ահա յըմբռնուին մատնիլ»:

Բայց եղիցի իմն և խառն արտասանութիւն, որպէս առ
Թուկիդիդի և Փիլիստեայ գիշերամարտութիւն:

Քանզի գիշերն ժամանակ իմն, խի կռիւն գործ:

Եւ ազգակցութիւն իմն կրթութիւնս այս ունի ընդ առաջ-
ասացելուին. քանզի նա յաղագս ոչինչ որոշեցելոյ է, այլ
հասարակ ընդհանուրս մանր մանր^(°). եւ տարբերն ի
միմեանց նախ առաջին, զի տեղի և յինքնակամութեանցն է,
խի արտասանութիւն՝ բազում անգամ³ յաղագս անշնչիցն
և անինքնակամացն լինի. եւ երկրորդ՝ զի ի տեղոջն զիրմն
պատմելով՝ յաւելումք և զմեր խրատն՝ կամ բարի և կամ
վատթար գոլ ասելով, եւ յարտասանութեանդ սոսի իրացն
է պատմութիւն:

Եւ ձեռնարկեսցուք զիրմն արտասանելով յառաջեղե-
լոցն, և յայնցանէ՝ որ առ սոսա իրքն լինին, և յայնցանէ՝
որ զինի ինչ պատահեսցեն սոցա, որպան ի վերայ պատե-
րազմին անցուք բանիւ նախ առաջին զպատերազմիսն զգո-
րաժողովութիւնսն զմահս, և
զուզս, և ի վերայ ամենայնի զոմանց զըմբռնուին եւ զճա-
ռայութիւն, և զոմանց զյաղթութիւն և զյաղթութիւնսն:

Եւ եթէ ժամանակս կամ դէմս արտասանիցեմք՝ առ ի
զնորքն պատմութենէ պատճառս անցուք բանի, և ի բա-
րոյն, և ի պիտանացուէն, և ի հեշտալոյն, որպան՝ Հոմերոս
ի վերայ Աքիլլեայն զինուցն արար, ասելով՝ գեղեցիկ էր և
ամուր, և տեսնելի ոգնականացն հիանալի, և թշնամեացն
ահագին:

Եւ առաքինութիւնք արտասանութեան են այսքիկ՝
հաւաստութիւն առաւել և ներգործութիւն գրեթէ տեսանել
զպատմեցեալսն. եւ ապա ոչն կատարելապէս յերկարել առ
պիտանացուսն, բայց եթէ զբոլորին միտնգամայն⁴ նմա-

1. A. Լիդիացիքն իլիս. Լիդիացիքն: 2. A. արեամբ, լուս. ուղի.
արեամբք: 3. A. բազում ինչ, լուս. ուղի. բազում անգամ: 4. A.
միայնգամայն:

δρῶντες ὑπὸ τὸν ὄρθρον πρὸς τὰς ἀκροπόλεις
πόρρωθεν οἱ Λυδοὶ εἰς φυγὴν ἐτρέποντο, νομί-
σαντες τὴν ἀκρόπολιν πλήρη εἶναι Περσῶν, καὶ
ἦδη ἔαλωκένα.

Γένοιτο δ' ἄν τις καὶ μικτὴ ἔκφρασις, ὡς παρὰ Θουκυδίδη
καὶ Φιλίστῳ νυκτομαχία.

Ἡ μὲν γὰρ νύξ καιρὸς ἐστίν, ἡ δὲ μάχη πράξις.

Συγγένειαν δὲ ἔχει τὸ γύμνασμα τοῦτο τῶν προειρημένων· ἡ
μὲν γὰρ περὶ οὐδενὸς ὀρισμένου ἐστὶν ἀμφοτέρα, ἀλλὰ κοινὰ
καὶ καθόλου, ταύτη ὅμοια· διαφέρει δὲ ἀλλήλων πρῶτον μὲν,
ὅτι ὁ μὲν τόπος περὶ τῶν ἐκ προαιρέσεώς ἐστίν, ἡ δὲ ἔκφρα-
σις τὰ πολλὰ περὶ τῶν ἀψύχων καὶ ἀπροαιρέτων γίνεται,
δεύτερον δὲ ὅτι ἐν μὲν τῷ τόπῳ τὰ πράγματα ἀπαγγέλλοντες
προστίθεμεν καὶ τὴν ἡμετέραν γνώμην ἢ χρηστὰ ἢ φαῦλα λέ-
γοντες εἶναι, ἐν δὲ τῇ ἔκφράσει ψιλλὴ τῶν πραγμάτων ἐστὶν
ἡ ἀπαγγελία.

Ἐπιχειρήσομεν δὲ τὰ μὲν πράγματα ἐκφράζοντες ἐκ τε
τῶν προγινομένων, καὶ ἐκ τῶν συμβαινόντων τούτοις, οἷον
ἐπὶ πολέμου διεξελυσσόμεθα πρῶτον μὲν τὰ πρὸ τοῦ πολέμου,
τὰς στρατολογίας, τὰ ἀναλώματα, τοὺς φόβους, τὴν χώραν
δηουμένην, τὰς πολιορκίας, ἔπειτα δὲ τὰ τραύματα καὶ τοὺς
θανάτους καὶ τὰ πένθη, ἐφ' ἅπασι δὲ τῶν μὲν τὴν ἄλωσιν καὶ
τὴν δουλείαν, τῶν δὲ τὴν νίκην καὶ τὰ τρόπαια.

Ἐὰν δὲ τόπους ἢ χρόνους ἢ τρόπους ἢ πρόσωπα ἐκφρά-
ζωμεν, μετὰ τῆς παρ' ἑαυτῶν διηγήσεως ἀφορμὰς ἔξομεν λό-
γων καὶ ἐκ τοῦ καλοῦ καὶ ἐκ τοῦ χρησίμου καὶ ἐκ τοῦ ἡδέος,
οἷον Ὅμηρος ἐπὶ τῶν Ἀχιλλέως ὅπλων ἐποίησεν, εἰπὼν ὅτι
καὶ καλὰ ἦν καὶ ἰσχυρὰ καὶ ἰδεῖν τοῖς μὲν συμμάχοις ἐκπληκ-
τικά, τοῖς δὲ πολεμίοις φοβερὰ.

Ἄρεται δὲ ἐκφράσεως αἶδε, σαφήνεια μὲν μάλιστα καὶ
ἐνάργεια τοῦ σχεδὸν ὁρασθαι τὰ ἀπαγγελλόμενα, ἔπειτα τὸ μὴ
τελέως ἀπομηκύνειν περὶ τὰ ἄχρηστα, τὸ δὲ ὅλον συνεξομοι-
οῦσθαι χρῆ τοῖς ὑποκειμένοις τὴν ἀπαγγελίαν, ὥστε εἰ μὲν

նութիւն տալ անուր պիտի ենթակայիցն պատմութիւն,
մինչ զի թէ պայծառ և զուարթ ինչ իցէ ազգեցեալն, պայ-
ծառ և զուարթ և զմեկնութիւն գոր. եւ եթէ մթին և ցա-
մաքագին, և անագին է, և որպիսի զիարդ ինչ և իցէ՝ և
ոչ զմեկնութիւնսն հեռացուցանել և ի բաց տանել ի բնու-
թենէն նոցա:

Բայց ոմանք և արժանի համարին կրթիլ ըստ արտա-
սանութեան՝ եղծանելով և ստեղծանելով զյոմանցսն ասա-
ցեալս արտասանութիւնս, որգոն՝ զի Հերոդոտոս սուտ պատ-
մեաց յազգս տեսալի ցիծին, ասելով սպիտակ թևօք բաց
ի գլխոյ և ի պարանոցէ և ի պոպոթեան ի ծայրէ. քանզի
պոպոթն բոլոր սպիտակ է:

Բայց մեզ ոչինչ նորոգ թուին ասել առաւել քան
զյառաջասացեալսն, վասն զի զայսպիսի տեսալս անկանելի
կարծեմք ընդ պատմութեան եղծիւք և ստեղծիւք

εὐανθές τι εἶη τὸ δηλούμενον, εὐανθῆ καὶ τὴν φράσιν εἶναι· εἰ
δὲ αὐχμηρὸν ἢ φοβερὸν ἢ ὅποιον δὴ ποτε, μηδὲ τὰ τῆς ἐρμη-
νείας ἀπάδειν τῆς φύσεως αὐτῶν.

Ἔνιοι μέντοι γε ἀξιοῦσι γυμνάζεσθαι καὶ τὴν ἔκφρασιν
ἀνασκευάζοντας καὶ κατασκευάζοντας τὰς ὑπὸ τινων εἰρημέ-
νας ἔκφρασεις, οἷον ὅτι Ἡρόδοτος διέψευσται περὶ τοῦ εἴδους
τῆς ἴβως λέγων ὅτι λευκόπτεροι εἶσι πλὴν κεφαλῆς τε καὶ αὐ-
χένος καὶ τοῦ πυγαίου ἄκρου· τὸ γὰρ πυγαῖον ὄλον λευκὸν ἔστιν.

Ἡμῖν δὲ οὐδὲν καινὸν δοκοῦσι λέγειν παρὰ τὰ προειρη-
μένα, διὰ τὸ τοιοῦτον εἶδος ὑποπίπτειν νομίζειν [ἐν] ταῖς τῶν
διηγημάτων ἀνασκευαῖς τε καὶ κατασκευαῖς.

ՅԱՂԱԳՍ ԴԻՄԱՌՆՈՒԹԵԱՆ

Դիմանութիւն՝ դիմաց ի ներքս որցութիւն տրամա-
զրեցելոց բանս ընտանիս իւր՝ որ և ենթակայիցն¹ միշտ
աներկբայից, իբրու թէ՛ զինչ ասիցէ² բանս առ կինոսք՝
հանդերձեալ ուղի երթալ, կամ զօրավար՝ յորդորելով զգո-
րականսն առ վտանգս:

Եւ ի վերայ որոշեցելոց դիմաց, իբրու թէ զինչ ասա-
ցէ բանս Կիւրոս խաղացեալ զօրօք ի Մասապետս³, կամ
զինչ Դաւիթ յետ ի Մարաթովն ի կռիւն⁴ տեսանելով զար-
քայ:

Եւ ընդ այսու ևս ընդ ազգիւ⁵ կրթութեանս անկանի և
կացրգականաց բանիցսն տեսակ, եւ յորդորականացն, և
թղթականացն:

Արդ՝ նախ առաջին քան զամենայն պարս և արժան է
ընդ միտ ածել զաստղին դէմս՝ որպիսի ինչ սք է, և զայն՝
առ որ բանն, և զառաջիկայ հասակն, և զժամանակն, և ըզ-
տեղին, և զգէպն, և զենթակայ նիւթն, յաղագս որոյ հան-
դերձեալ են բանքն ճառիլ, և ապա այնուհետև փորձեալ
բանս յարմարականս ասել, քանզի վայել են վասն հասակի
այլք այլոց, ձերունոջն և պատանոջն ոչ նոյնք, այլ պա-
տանոյն բան մեզ պարզութեամբ և ողջախոսութեամբ
հանեալ եղիցի, իսկ ձերունոյն՝ խոհեմութեամբ և հմտու-
թեամբ, եւ վասն ընութեան կնոջն և առն այլ բանք յար-
մարին, եւ վասն զիպի ծառայի և ազատի, և վասն ախոր-
ժակաց զինաւորի և հողագործի, և ըստ տրամադրութեան

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΩΠΟΠΟΙΑΣ.

Προσωποποιία ἐστὶ προσώπου παρειαγωγῆ διατιθεμένου
λόγους οἰκείους ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασιν
ἀναμφισβητήτως, οἷον τίνας ἂν εἶποι λόγους ἀνὴρ πρὸς τὴν
γυναῖκα μέλλων ἀποδημεῖν, ἢ στρατηγὸς τοῖς στρατιώταις ἐπὶ
τοὺς κινδύνους.

Καὶ ἐπὶ ὠρισμένων δὲ προσώπων, οἷον τίνας ἂ εἶποι λό-
γους Κῦρος ἐλαύνων ἐπὶ Μασσαγέτας, ἢ τίνας Δάτις μετὰ τὴν
ἐν Μαραθῶνι μάχην ἐντυγχάνων τῷ βασιλεῖ.

Ἐπὶ δὲ τοῦτο τὸ γένος τῆς γυμνασίας πίπτει καὶ τὸ τῶν
πανηγυρικῶν λόγων εἶδος, καὶ τὸ τῶν προτρεπτικῶν, καὶ τὸ
τῶν ἐπιστολικῶν.

Πρῶτον μὲν τοῖσιν ἀπάντων ἐνθυμηθῆναι δεῖ τό τε τοῦ
λέγοντος πρόσωπον ὁποῖόν ἐστι, καὶ τὸ πρὸς ὃν ὁ λόγος, τὴν
τε παρούσαν ἡλικίαν, καὶ τὸν καιρὸν, καὶ τὸν τόπον, καὶ τὴν
τύχην, καὶ τὴν ὑποκειμένην ὕλην, περὶ ἧς οἱ μέλλοντες λόγοι
ῤηθῆσονται. ἔπειτα δὲ ἤδη πειρασθαι λόγους ἀρμόττοντας εἰ-
πεῖν πρέπει· γὰρ δι' ἡλικίαν ἄλλοι ἄλλοις, πρεσβυτέρῳ καὶ
νεωτέρῳ οὐχ οἱ αὐτοί, ἀλλ' ὁ μὲν τοῦ νεωτέρου λόγος ἡμῖν
ἀπλότῃτι καὶ σφραγισμένῳ μεμιγμένον ἐστίν, ὁ δὲ τοῦ πρεσβυτέρου
συνέσει καὶ ἐμπειρίᾳ· καὶ διὰ φύσιν γυναικὶ καὶ ἀνδρὶ ἕτεροι
λόγοι ἀρμόττοιεν ἂν, καὶ διὰ τύχην δούλῳ καὶ ἐλευθέρῳ, καὶ
δι' ἐπιτήδευμα στρατιώτῃ καὶ γεωργῷ, κατὰ δὲ διαθέσειν ἐρῶν-
τι καὶ σφραγοῦντι, καὶ διὰ γένος ἕτεροι μὲν λόγοι τοῦ Δά-

1. A. ենթակայիցն, ուղղված է՝ ենթակայ իրացն: 2. A. ասի-
ցէ, լուս. ուղղ.՝ ասցէ: 3. A. ի Մասսոպետս: 4. A. ի կռիւն,
լուս. ուղղ.՝ ի կռուին: 5. A. ազգիւ, լուս. ուղղ.՝ ազգաւ:

սարգիսցելում և ողջախոհի, վասն ազգի՝ զի այլ բանք են
Լսկոնացոց սակաւք և սուրք, և այլք Ատտիկեցոց առն կո-
րովաբանի:

Եւ դժարար ասեմք ասել բազում անգամ զչերոզոտոս,
զի թէպէս և հելլենարէն¹ գրեաց՝ յորժամ ի նոսա բանիցն
նմանութիւն առնիցէ:

Քանզի վայել են բանք և տեղեաց և ժամանակաց:
քանզի ոչ որ յառաջի գորուն՝ նոյնք և ժողովի, և ոչ յաղ-
թողաց և պարտեցելոց, և որքան միանգամ այլք ինչ զի-
մաց զհետ երթան:

Այլ և նոյն ինքն իրքն իւրաքանչիւր ունին վայելչա-
կան մեկնութիւն:

Եւ առ այսօրիւք կարողք և բաւականք եղիցուք, յոր-
ժամ ոչ յաղագս մեծամեծաց իրաց նուաստարար ասիցեմք,
և ոչ յաղագս բլծիցն յոխորտածե, և ոչ յաղագս դժուա-
կացն խենեշաբար, և ոչ յաղագս ամօթալեացն յանդգնօրէն,
և ոչ յաղագս ողորմականացն աւելապէս², այլ զվայելուչսն
իւրաքանչիւր ումեք իրացն բարձեալ հատուցուք, հանդի-
պեցուցանելով համանգամայն և որ յարմարիցի³, և դիմացն,
և տեղոյն, և ժամանակին, և դիպուածին, և իւրաքանչիւր
ումեք յառաջասացելոցն:

Արդ՝ վասն զի պէսպէս իմն է դիմացն և իրացն զա-
նազանութիւն. քանզի կամ մեղադրեմք ինչ⁴ և կամ յորդո-
րեմք, կամ սիրտիեմք, կամ թողութիւն խնդրեմք ի վերայ
որոց գործեցաքն, և կամ այլ ինչ յայսպիսեացն, հարկա-
ւոր է ըստ իւրաքանչիւր ումեք ի սոցանէ պատճառս ընտա-
նիս և ուրոյնս ասել:

Յորդորելով այսուհետև ասացուք՝ յոր եղուժքն^(°) և
կար է լինել, և դիւրին, և բարի, և վայելուչ է. զի օգուտ
է, զի իրաւացի է, զի արժանաւոր (և երկպառիկ է սա՛ կամ
առ աստուածս կամ առ վախճանեալս), զի հեշտ է, զի ոչ
միայն առնեմք և ոչ նախկին, զի կարի լաւագոյն է սկիզբն
առնել բարի գործոց, զի ապաշաւանս ոչ գործեցեալ բերէ:

1. A. ելլենարէն, լուս. ուղղ.՝ հելլենարէն: 2. A. ասելապէս,
լուս. ուղղ.՝ աւելապէս: 3. A. յարմարեցի, լուս. ուղղ.՝ յարմարիցի:
4. A. ինչ, լուս. ուղղ.՝ յինչ:

κωνος παῦροι καὶ λιγέες, ἕτεροι δὲ τοῦ Ἀττικοῦ ἀνδρὸς στω-
μύλοι.

Καὶ βαρβαρικῶς φαμέν εἶπειν πολλὰκις τὸν Ἡρόδοτον καί-
περ ἑλληνιστὶ γράφοντα, ὅτι τοὺς ἐκείνων λόγους μεμίμηται.

Πρέπουσι δὲ λόγοι καὶ τόποις καὶ καιροῖς· οὐ γὰρ ἐπὶ
τοῦ στρατοπέδου οἱ αὐτοὶ καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ, οὐδὲ ἐν εἰρήνῃ καὶ
πολέμῳ, οὐδὲ νικῶσι καὶ ἡττημένοις, καὶ ὅσα ἄλλα παρακολου-
θεῖ τοῖς προσώποις.

Καὶ μὴν καὶ αὐτὰ τὰ πράγματα ἕκαστα ἔχει πρέπουσαν
ἐρμηνείαν.

Ταύτης δ' ἂν ἐγκρατεῖς γενοίμεθα, ἐὰν μῆτε περὶ μεγάλων
πραγμάτων ταπεινῶς λέγωμεν, μῆτε περὶ μικρῶν ὑψηλῶς, μῆτε
περὶ εὐτελῶν σεμνῶς, μῆτε περὶ δεινῶν ἐκλελυμένως, μῆτε πε-
ρὶ αἰσχρῶν θρασέως, μῆτε περὶ ἐλεεινῶν περιττῶς, ἀλλὰ τὸ
πρέπον ἐκάστω τῶν πραγμάτων ἀποδιδῶμεν στοχαζόμενοι ἅμα
καὶ τοῦ ἀρμόττοντος τῷ τε προσώπῳ καὶ τῷ τρόπῳ καὶ τῷ
χρόνῳ καὶ τῇ τύχῃ καὶ ἐκάστω τῶν προειρημένων.

Ἐπεὶ οὖν ποικίλη ἐστὶν ἡ τῶν προσώπων διαφορὰ καὶ
τῶν πραγμάτων· ἡ γὰρ αἰτούμεθά τι, ἢ προτρέπομεν, ἢ ἀπο-
τρέπομεν, ἢ παρηγοροῦμεν, ἢ συγγνώμην αἰτοῦμεν ἐφ' οἷς
ἐπράξαμεν, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ἀναγκαῖόν ἐστι καὶ καθ'
ἕκαστον τούτων ἀφορμὰς οἰκείας εἶπειν.

Προτρέποντες τοινοῦν ἐροῦμεν, ὅτι ἐφ' ὃ προτρέπομεν, καὶ
δυνατὸν γενέσθαι καὶ βῆδιον καὶ καλὸν καὶ πρέπον ἐστίν· ὅτι
συμφέρον, ὅτι δίκαιον, ὅτι ὀσιον (διττὸν δὲ καὶ τοῦτο, ἢ πρὸς
θεοὺς ἢ πρὸς τετελευτηκότας), ὅτι ἡδύ, ὅτι μὴ μόνοι πράττο-
μεν μηδὲ πρῶτοι, ὅτι εἰ καὶ πρῶτοι, πολὺ κρεῖττον ἀρξασθαι
καλῶν ἔργων, καὶ ὅτι μὴ μετάνοιαν φέρει πραχθέν.

Եւ յիշեցուցանելի է և եթէ ինչ յառաջագոյն գոյր ի յորդորողէն առ յորդորեալն, և եթէ այլ երբէք հաւանեալ յօգուտ կրթեաց:

Եւ նոյն յեղանակ եղիցի ձեռնարկութեան, և եթէ մեղադիր ինչ լինիցիմք՝ յերկուացուցանելով յընդդիմացն ձեռնարկեսցուք:

Եւ եթէ սփոփիցիմք՝ այսպէս ի կիր առցուք զբանսն, զի հարկաւոր և ամենեցուն հասարակ, և միաբան է եղեալն, զի ահամայ է. քանզի ոչ միով իւրք՝ որ միտա ունին՝ ի վերայ ահամայցն տրտմին:

Եթէ կամաւոր իցէ՝ ճառելի է եթէ ինքն անձին պատճառք է¹. քանզի յինքնասիրութենէ գոյգն ինչ տրտմութիւն կրեն յինչեանց² թշուառացեալքն:

Եւ սակի է, թէ և քան զայս մեծ ևս չար է, զոր կրեցին այլք բազումք և զիւրաւ տարան. և առ այսօրիւք՝ զի թէ և առ սակաւ սակաւ տրտմագին է, այլ սակայն և գեղեցիկ և փառաւոր, և ապա՝ զի օգտակար է, և զի ոչ ինչ օգուտ է այնոցիկ՝ որ ի վերայ ահա եղելոցն տրտմին:

Տինս և խանդաղատականքն մեծ զօրութիւնս ունին առ ի մխիթարութիւնս, և մանաւանդ՝ յորժամ խնամական բանս առնիցէ. քանզի տրտմեալքն առ այնսիկ՝ որք կարծեն ոչինչ չար անցանել նոսա՝ բնաւորեցան ընդդէմ դառնալ³ և առ տրտմութեամբն ևս՝ իբրու բարկանալ այնոցիկ, որ այսպէսն մխիթարութիւնս մատուցանենն, իսկ առ այնոսիկ՝ որք աշխարակից և սգակից լինին՝ հաշտագոյն և համբոյր մերձաւորութեամբ ընդունել, իբրև յընտանեաց՝ մխիթարութիւն և սփոփանս. վասն որոյ յետ յաշխարհանացն ի վերայ բերելի է բանիցն զխրատականսն:

Եւ յորժամ թողութիւն խնդրիցիմք՝ զպատճառն աստուտ ընկալցուք. նախ առաջին՝ զի ահամայ է զործեցեալն, և այս կամ վասն անգիտութեան, կամ վասն զիպուածոյ, կամ վասն հարկի. եւ եթէ կամաւոր իցէ՝ սակի

1. A. պատճառք է, լուս. ուղղ.՝ պատճառք են: Վիս. յինքեանց: 2. A. յինեանց 3. A. դառնաթ վիս. դառնաբ:

Υπομνηστέον δὲ καὶ εἴ τι προῦπῆρξται ὑπὸ τοῦ προτρέποντος εἰς τὸν προτρεπόμενον, καὶ εἰ ἄλλοτε πεισθεὶς ὠφέληθη.

Ὁ δ' αὐτὸς τρόπος ἔσται τῆς ἐπιχειρήσεως, κἂν αἰτώμεθά τι, ἀποτρέποντες δὲ ἀπὸ τῶν ἐναντίων ἐπιχειρήσομεν.

** οὕτω χρῆσόμεθα δὲ τοῖς λόγοις, ὅτι ἀναγκαῖον καὶ πάντων κοινὸν τὸ γεγενημένον καὶ ἀκούσιον ἤμιστα γὰρ οἱ νοῦν ἔχοντες ἐπὶ τοῖς ἀκουσίοις λυποῦνται.

Ἐὰν δὲ ἐκούσιον ᾖ, ῥητέον ὅτι αὐτὸς αὐτῷ αἴτιος· ὑπὸ γὰρ τῆς φιλαυτίας ἦττον λυποῦνται δι' ἑαυτοὺς δυστυχήσαντες.

Δεκτέον δὲ ὅτι καὶ τούτου μείζον κακὸν ὑπάρχει, ὃ παθόντες ἕτεροι πολλοὶ ἠνεγκαν εὐκόλως· πρὸς δὲ τούτοις ὅτι εἰ κατὰ βραχὺ ἀνιαρὸν ἔστιν, ἀλλ' οὖν καὶ καλὸν καὶ ἔνδοξόν ἔστιν· ἐπειδ' ὅτι ὠφέλιμον καὶ ὅτι μηδὲν ὄφελος τῆς ἐπὶ τοῖς ἤδη γεγενημένοις λύπης.

Καὶ ὁ οἶκτος δὲ μεγάλην ἰσχὺν ἔχει πρὸς παραμυθίαν, μάλιστα ὅταν τις ἐπὶ κηδείᾳ τοὺς λόγους ποιήσῃται· οἱ γὰρ ἀνιώμενοι πρὸς μὲν τούτους τοὺς οἰομένους μηδὲν τι δεινὸν αὐτοὺς πεπονθέναι πεφύκασιν ἀντιτείνειν καὶ πρὸς τῇ λύπῃ οἶον ὀργίζεσθαι τοῖς παραμυθουμένοις, παρὰ δὲ τῶν συνολοφρομένων εὐμενέστερόν πως προσίεναι, ὡς παρ' οἰκείων, τὰς παρηγορίας, διόπερ μετὰ τοὺς θρήνους ἐποιεστέον τῶν λόγων τοὺς νουθητικούς.

Ὅταν δὲ συγγνώμην αἰτώμεν, τὰς ἀφορμὰς ἐντεῦθεν ἔξομεν, πρῶτον μὲν ὅτι ἀκούσιον τὸ πραχθέν, τοῦτο δὲ δι' ἄγνοιαν ἢ τύχην ἢ ἀνάγκην· ἐὰν δὲ ἐκούσιον ᾖ, λεκτέον ὅτι ὄσιον, ὅτι σύνηθες, ὅτι ὠφέλιμον.

է, զի արժանաւոր, զի ընդել, զի օգտակար, զի խրատս մատուցանէ:

Եւ ձեռնարկել պարտ և արժան է՝ յորոց ընդունի տեղեացն. քանզի ոչ ամենեքեան յարմարին առ ամենայն ընդ նովիմք տեսակաւ անկեալս զիմանութիւնս:

Եւ այս կրթութիւն առաւել քան ամենեցուն. բարուց և ախտից ընդունական է:

Արդ՝ պարզաբար և իբր թէ՛ միշտ շատ է և եթէ յայտքանց տեղեաց մանկտին կրթեացին. իսկ որք՝ կամիցին ստուգագոյն և կատարելագոյն զզիմանութիւնն ի ձեռն առնուլ՝ առաջի կալ վարիլ և փոքր մի յետոյն որ ճարհեւոցն են մեզ պատճառք ձեռնարկութեանցն առ զիրոն՝²:

1. A. իբր թէ, յուս. ուղղ.՝ աի իբր թէ: առ զիրոն:

2. A. առ զիւրոն, իիս

Ἐπιχειρεῖν δὲ δεῖ, ἐξ ὧν ἐνδέχεται τόπων· οὐ γὰρ πάντες ἀρμόττουσι πρὸς πάσας τὰς ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος οὖσας προσωποποιίας.

Τοῦτο δὲ τὸ γύμνασμα μάλιστα ἡθῶν καὶ παθῶν ἐπιδεικτικόν ἐστίν.

Ἄπλῳ μὲν οὖν ὡς ἐν εἰσαγωγῇ ἀπόχρη, κἂν ἐκ τοσούτων τόπων τὰ μειράκια γυμνάζηται, τοῖς δὲ ἀκριβέστερον καὶ τελεώτερον βουλομένοις τὰς προσωποποιίας μεταχειρίζεσθαι, πάρεστι χρῆσθαι καὶ ταῖς μικρὸν ὕστερον ῥηθισομέναις ἡμῖν ἀφορμαῖς τῶν ἐπιχειρημάτων πρὸς τὰς θέσεις.

ՅԱՂԱԳՍ ՆԵՐՐՈՂԵՆԻ ԵՒ ՊԱՐՍԱԻԱՆԱՅՆ

Ներբողեան է բան՝ որ երևեցուցանէ մեծութիւն ըստ առաքինութեան գործոյ և այլոց բարեաց պարտրոշեցելոց զիմացելոց. և սոցա է՝ որ ի կենդանիս ուրոյն այժմ ներբողեան կոչի, եւ է որ ի մեռեալս մահգերեզմանական, և է որ յաստուածս օրհնութիւն:

Այլ թէ ի կենդանիս և թէ ի վախճանեալս, և կամ կիսաստուածս, կամ աստուածս որ անուանիցէ՝ մի և նոյն է բանիցն հանգամանք:

Եւ ներբողեան կոչի վասն զհինսն ներբողենիւք իմն և խաղաք առնել զյաստուածսն բարեբանութիւնս:

Վասն զի բարիքն առաւել գովին, եւ բարեացն են՝ որ գոգով և զբարուք. և են որ զմարմնով, և է որ արտաքուստ ի մեզ է. և յայտ է, թէ երեք են սոքա սեռականագոյնքս, յորոց հնար գոցուք ներբողի:

Եւ է արտաքուստ բարեացն նախ առաջին քաջատոհմիկ, և կրկին է սա՝ է որ քաղաքի և ազին, և քաղաքավարութեան բարուց, և է որ ծնօղաց և այլոց ընտանեաց:

Եւ ապա խրատ արուեստգիտութեան^(*), փառասիրութիւն, իշխանութիւն, մեծութիւն, քաջագոյութիւն, և անձնական բարիք՝ առաքինի բարիք և որ զհետ սոցա երթան գործք, որգոն՝ զի խոհեմ, զի ողջախոհ, զի արի, զի իրաւացի, զի արժանաւոր, զի աղատաբարոյ, զի մեծախոհ, և որքան միանգամ այլ ինչ այսպիսի:

Եւ զեղեցիկ են գործք և յետ մահու * գովեալք. քանզի

* Նախորդ ձեռագիրներից մեկում մի քանի բույր յետ յետ առաջ են յեղել դասավորված, ուստի յեղ աստիճանների մեջ դրված հասվածք գեղեցիկված է յեղել «Յաղագս պատմութեան» զխումբ՝ տե՛ս A. p. 231 ա, տղ 9 միմեղի p. 231 բ, տղ 25:

ΠΕΡΙ ΕΓΚΩΜΙΟΥ ΚΑΙ ΨΟΓΟΥ.

Ἐγκώμιόν ἐστι λόγος ἐμφανίζων μέγεθος τῶν κατ' ἀρετὴν πράξεων καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν περὶ τι ὄρισμένον πρόσωπον, τοῦτο δὲ τὸ μὲν εἰς τοὺς ζῶντας ἰδίως νῦν ἐγκώμιον καλεῖται τὸ δὲ εἰς τοὺς τεθνεώτας ἐπιτάφιός λέγεται, τὸ δὲ εἰς τοὺς θεοὺς ὕμνος· ἀλλ' εἴτε ζῶντας, εἴτε τελευτήσαντας, ἢ καὶ ἥρωας καὶ θεοὺς τις ἐγκωμιάζει, μία καὶ ἡ αὐτὴ ἐστὶ τῶν λόγων ἔφοδος.

Ἐγκώμιον δὲ λέγεται τῷ τοὺς παλαιούς ἐν κόμῳ τινὶ καὶ παιδιᾷ τὰς εἰς θεοὺς εὐλογίας ποιεῖν.

Ἐπεὶ δὲ τὰ ἀγαθὰ μάλιστα ἐπαινεῖται, τῶν δὲ ἀγαθῶν τὰ μὲν περὶ ψυχὴν τε ταὶ ἦθος, τὰ δὲ περὶ σῶμα, τὰ δὲ ἐξωθεν ἡμῖν ὑπάρχει, δηλονότι τὰ τρία ἂν εἴη ταῦτα, ἐξ ὧν εὐπορήσομεν ἐγκωμιάζειν.

Ἔστι δὲ τῶν ἐξωθεν πρῶτον μὲν εὐγένεια ἀγαθόν, διττὴ δὲ ἢ μὲν πόλεως καὶ ἔθνους καὶ πολιτείας ἀγαθῆς, ἢ δὲ γονέων καὶ τῶν ἄλλων οἰκείων.

Ἐπειτα δὲ παιδεία, φιλία, δόξα, ἀρχή, πλοῦτος, εὐτεκνία, εὐθανασία. τοῦ δὲ σώματος ἐστὶν ὑγεία, ἰσχύς, κάλλος, εὐαισθησία. ψυχικὰ δὲ ἀγαθὰ τὰ σπουδαῖα ἠθικὰ καὶ τούτοις ἀκολουθοῦσαι πράξεις, οἷον ὅτι φρόνιμος, ὅτι σώφρων, ὅτι ἀνδρείος, ὅτι δίκαιος, ὅτι ὅσιος, ὅτι ἐλευθέριος, καὶ ὅτι μεγαλόφρων, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

Καλαὶ δὲ εἰσι πράξεις καὶ αἱ μετὰ θάνατον ἐπαινούμεναι

զկենդանիս սովոր իցեն¹ սղոքել, և ընդդէմ որ մինչդեռ կենդանի եմք մեք՝ ներբողեալ լինիմք և ի մահէն² գերազանցեալք. քանզի նախանձ կենդանեաց բառ թուկիղիղի կալ առ հակառակամարտն³. և որս յայլոց սակս այլ ոչ անձանց գործեմք. և որս յաղագս բարոյն, այլ ոչ վասն օգտին կամ հեշտոյ. և յորոց երկն ուրոյն, իսկ օգուտն հասարակ. և վասն որոյ գործոց բազումք մեծամեծս կրեն յաղագս⁴ ի դէպ ժամու բարեգործաց և առաւել վախճանեցելոց, վասն որոց գովին և յաղագս բարեկամաց պատիժք և վասնիք:

Եւ գովելի են գործք և սրք վասն⁵ ժամանակի եղեն, և եթէ միայն սք գործեաց, և եթէ նախկին, կամ յորժամ ոչ սք, կամ առաւել քան դայրս, կամ ընդ սակաւս, կամ առաւել քան դարմն, կամ որ ոչ սք յուսայր, կամ երկովք, կամ որքան միանգամ դիւրաւ, կամ վաղվտղակի գործեցաւ:

Բայց պարտ և սրժան է առնուլ զդատողութիւնս փառաւորացն. և պիտանացու և դէպ է ցուցանել և կշռել յանցելոցն զհանդերձեալսն, որպէս որք գովենն զչելլինէ, զի թեսու⁶ մեծ յարգով արկու զնա:

Եւ պիտանացու է և ի դէպ է ցուցանել և կշռել յանցելոցն զհանդերձեալսն, որպէս թէ սք ախցէ յաղագս Ազդարանդրի Մակեդոնացոյ՝ թէ արդեօք գործեաց այսքանս, և այսչափս ազինս կործանեալ⁷, զի սակաւ եկաց ժամանակս:

Որպէս թէ որպէս թէսպոմպոս ի Փիլիպպոսի ներբողենն՝ զի թէ կամիցի⁸ Փիլիպպոս ի նոյն ախորժակս կալ մնալ և նւրոպալ ամենայնի թագաւորեացէ:

Եւ ոչ անպիտան և յիշատակ գործել ահա փառաւորեցելոցն հակառակ հարցանել նոցա զգործսն առ ներբողեցելոցսն:

Եւ շնոհաւոր է թերևս երբէք և յանուանցն, կամ ի հոմանունութենէն, կամ ի մականունութեանցն ներբողել, եթէ

1. A. սովորեցին, լուս. ուղղ.՝ սովոր իցեն. 2. A. ի մահէն, լուս. ուղղ.՝ ի մահու: 3. A. առ հակառակամարտն: 4. A. յաղագս, լուս. ուղղ.՝ յաղագս(°): 5. A. վաս փիս. վասն: 6. A. թերեսս փիս. թեսու: 7. A. կործանեաց, լուս. ուղղ.՝ կործանեալ կամիցի, լուս. ուղղ.՝ կամեցի:

τοὺς γὰρ ζῶντας εἰώθησιν κολακεύειν, καὶ ἀνάπαλιον αἱ ζῶντων ἔτι ἡμῶν ἐγκωμιαζόμενοι καὶ τὸν τῶν πολλῶν φθόνον ὑπερβαλλόμενοι· φθόνος γὰρ τοῖς ζῶσι κατὰ Θουκυδίδην πρὸς τὸ ἀντίπαλον καὶ ἄς ἄλλων ἕνεκα καὶ μὴ ἑαυτῶν πράττομεν· καὶ τοῦ καλοῦ χάριν, ἀλλὰ μὴ διὰ τὸ συμφέρον ἢ τὸ ἡδύ· καὶ ἐφ' ὧν ὁ μὲν πόνος ἴδιος, ἢ δὲ ὠφέλεια κοινή· καὶ δι' ἄς οἱ πολλοὶ καὶ μεγάλα πάσχουσιν εὐ καὶ ἄς χάριν εὐεργετῶν καὶ μᾶλλον τετελευτηκότων· διόπερ ἐπαινοῦνται καὶ αἱ πρὸ τῶν φίλων τιμωρίαι καὶ κίνδυνοι.

Ἐπαινεταὶ δὲ εἰσιν αἱ πράξεις καὶ διὰ τὸν καιρὸν, καὶ εἰ μόνος ἔπραξέ τις ἢ πρῶτος, ἢ ὅτε οὐδείς, ἢ μᾶλλον τῶν ἄλλων, ἢ μετ' ὀλίγων, ἢ ὑπὲρ τὴν ἡλικίαν, ἢ παρὰ τὴν ἐλπίδα, ἢ μετὰ πόνων, ἢ ὅσα ῥάστα ἢ τάχιστα ἐπράχθησαν.

Δεῖ δὲ λαμβάνειν καὶ τὰς κρίσεις τῶν ἐνδόξων, καθάπερ οἱ ἐπαινοῦντες Ἑλένην, ὅτι Θησεὺς προέκρινε.

Χρήσιμον δὲ καὶ τὸ εἰκάζειν ἐκ τῶν παρεληλυθότων τὰ μέλλοντα, ὡς [τε] εἶ τις λέγοι περὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδό- νος, τί δ' ἂν ἔπραξε τηλικαῦτα καὶ τοσαῦτα ἔδνη καταστρεφά- μενος, εἰ μικρὸν ἔτι ἐπεβίω χρόνον;

Καὶ ὡς Θεόπομπος ἐν τῷ Φιλίππου ἐγκωμίῳ, ὅτι εἰ βου- ληθείη Φίλιππος τοῖς αὐτοῖς ἐπιτηδεύμασιν ἐμμεῖναι, καὶ τῆς Εὐρώπης πάσης βασιλεύσει.

Οὐκ ἄχρηστον δὲ καὶ τὸ μνημονεύειν τῶν ἤδη δεδοξασμέ- νων ἀντιπαραβάλλοντα ἐκείνων τὰ ἔργα πρὸς τὰ τῶν ἐγκωμια- ζομένων.

Χάριεν δὲ ἐστὶν ἐνίοτε ἀπὸ τῶν ὀνομάτων καὶ τῆς ὁμο- νυμίας ἢ τῶν ἐπωνυμιῶν ἐγκωμιάζειν, ἐὰν μὴ πάνυ φορτικὸν

ոչ կարի ծանր* և ծաղր առնելի իցէ. և յանուանցն, որպէս
Դիմոսթենէս՝ զի էր իբրու թէ ժողովրդեան հարստութիւն.
ի հոմանուանութենէն՝ յորժամ զիպիցի ոք ունելով զնոյն ա-
նուն առն փառաւորելով¹. և ի մահանուանութեանցն, որ-
զան Պերիկլէս Ողուսպոսն² ի մեծամեծ քաջութիւնս վճա-
րելոյ կոչեցեալ:

Արդ <արդ> տեղիքն՝ յորոց ձեռնարկեսցուք այսու-
քիկ են, և վարեսցուք սոքօք գայս օրինակ:

Յետ նախերգանին՝ անդէն իսկ յաղագս քաջատեսու-
թեանն³ ասացուք, և այլոցն՝ սքք արտաքոյ: և յաղագս
մարմնոյ բարեաց՝ ոչ վայրապար և ոչ որպէս դէտիդէ^(*)
զբանն օրինեսցուք, այլ ի վերայ իւրաքանչիւր ուրուք ցու-
ցանելով, զի ոչ անիմաստաբար⁴, այլ խոհականութեամբ,
և որպէս պարտ և արժան էր՝ նոքօք վարեցան (քանզի և ոչ
միով իւրք գովեն՝ զորս ոչ ըստ կամակարուութեան, այլ ի
զիպուածոյ ունին բարիս), որզան՝ թէ բարեբաստիկ ելով էր
կշիռ չափարեի և մարդասէր, և առ բարեկամսն նոյն, և
իրաւացի, և առ մարմնոյն առաւելութիւնս ողջախոհաբար
մատեալ:

Եւ եթէ ոչինչ յառաջասցելոց բարեացն ունիցի՝ ա-
սելի է, զի թշուառ ելովն ոչ էր նկուն, և ոչ անանկացեալ՝
անիրաւ, և ոչ կարօտեալ՝ կաշկանդեալ. և զի ի քաղաքէ
փոքուէ ելով՝ պայծառ եղև, որպէս Ողիսեւս և Դիմոկրի-
տոս⁵. տի և ի վատթարում քաղաքավարութեան սնեալ՝ ոչ
ծամածուեցաւ, այլ և քան զայնս՝ որ նորա ժամանական
եղևն՝ լուս եղև, որպէս Պլատոն որ ի սահաւելչխանութեան:

Եւ գովելի է եւ եթէ ոք ի նկուն տանէ ելով մեծ եղև,
որպէս Սոկրատէս որ յառաքինութենէն երևեցաւ⁶ միայն⁷
որդի և Սոփրոնիսկոսի Հերմեսեայ գրօշին:

Եւ արժանի է հիանալ և ընդ այն՝ որ ի ձեռագործիկ
իմեքէ⁸, և կամ ի տաժանական բախտէ՝ բարի ինչ կարաց

1. A. փառաւորելում, լուս. ուղղ.՝ փառաւորելումն: 2. A. Որուդ-
պոսն փիլս. Ողուսպոսն: 3. A. քաջատեսութենն: 4. A. ա-
նիմաստաբար փիլս. անիմաստաբար: 5. A. Դեմոկրատոս: 6. A.
յառաքինութենէն երևեցաւ = Փայագրէտի: 7. A. միայն = տից մաււս
(«մայրիկ»): 8. A. իմեքէ, ուղղված է՝ իմիքէ:

και καταγέλαστον η, και απο μεν των ονομάτων, οϊον Δημο-
σθένης οτι ην το του δήμου σθένοσ· απο δε τής ομωνυμίας,
εταν τις τύχη το αυτό ονομα έχων άνδρι δεδοξασμένω· εκ δε
των επωνυμιών, οϊον Περικλής Όλύμπιος απο τής εν τοϊσ κα-
τορθώμασι μεγαλειότητοσ επικεκλημένος.

Οί μεν ουν τόποι εξ ών επιχειρήσομεν, οϊδε εισί· χρησό-
μεθα δε αυτοϊσ τοϋτον τον τρόπον.

Μετα το προοίμιον ευθύσ περι ευγενείασ έροϋμεν, και των
άλλων των τε εκτόσ και περι σώμα αγαθών, ουχ άπλώς ουδ'
ώς έτυχε τον λόγον διατιθέμενοι, άλλ' έφ' εκάστου δεικνύντεσ,
οτι μη άνοήτωσ, άλλά φρονίμωσ και ως εδει αυτοϊσ έχρήσατο
(ήκιστα γάρ επαινοϋσι μη κατά προαίρεσιν άλλ' εκ τύχησ α
έχουσιν αγαθά) οϊον οτι ευτυχών ην μέτριος και φιλόάνθρωποσ,
και πρòσ τοϋσ φίλουσ ο αυτόσ και δίκαιοσ, και τοϊσ του σώ-
ματοσ πλεονεκτήμασι σωφρόνωσ προσηνέχθη.

Ει δε μηδέν των προειρημένων αγαθών έχοι, λεκτέον, οτι
άτυχών ταπεινόσ ουκ ην, ουδὲ πενόμενοσ άδικοσ, ουδὲ δεόμενοσ
άνδραποδώδησ, και οτι εκ πόλεωσ ών μικράσ λαμπρόσ εγένετο,
καθ'άπερ Όδϋσσεύσ τε και Δημόκριτοσ, και εν πολιτεία φαύλη
τεθραμμένος ου διεστράφη, άλλά των καθ' αυτόν άριστοσ εγέν-
ετο, ώσπερ Πλάτων εν ολιγαρχία.

Επαίνετόσ τε και ει τις εκ ταπεινήσ οικίασ ών μέγασ
εγένετο, ώσπερ Σωκράτησ ο Φαιναρέτησ τής μαίασ υϊόσ και
Σωφρονίσκου του έρμολύφου.

Άξιον δε άγασθαι και τον εκ βαναύσου τέχνησ η πονηράσ
τύχησ αγαθόν δυνηθέντα τι έργάσασθαι, οποιον λέγουσιν Ήρω-

ործ ել, որպիսիս ասն զՍիմոնա դարձ¹ եւ զԼեոնտիոս զրոջն իմաստասիրել. քանզի յաւէտ ի թշուառութեան պայծառ և լուսաւոր երևի առաքինութիւն:

Եւ յետ այսոցիկ զգործան և զառաքինութեան զկատարմունս անցուք ի մէջ ոչ մի բնութիւն միջ և որպէս որ պատմենն. ասելով քանզի հնազատ պատմական է, այլ առաջի զնելով զմի մի իւրաքանչիւր առաքինութիւն. ապա զգործան անցուք բանիւ, որոնն՝ զի կամ ողջախո՞՛՛ յառաջագոյն ասել և յանդէն ի վերայ բերել զոր ինչ նմա ողջախոհական գործ զործեցեալ է, և նմանապէս ի վերայ այլոց առաքինութեանցն:

Իսկ զգործմանս կամ ոչ է պարտ և արժան ասել՝ քանզի յիշուան լինի մեզ՝ կամ որպէս հնար է գաղտուկ և ծածուկ. զի մի վրիպեսցուք ապաբանութիւն փոխանակ ներբողենի անելով. «քանզի ապաբանել վայել է յաղագս անիրաւութեան մեղանշողաց, և զովեալք՝ որք բարեօք ինչ առաւելեալք են»:

Իայց զանչնչիցն զներբողեանս, որոնն՝ զմեղու, զողջութեան, զառաքինութեան, և զհաւասարացն՝ համեմատաբար արասցուք յառաջասացելոց տեղեացս ձեռնարկելով, յորոց կար իցէ:

Արդ՝ յայսցանէ գովեսցուք, եւ պարտաւեսցուք ի ներհակացն:

1. A. դարձ, նեանկում ե՛՛ դերձակ:

να μὲν τὸν σκυτοτόμον, Λεόντιον δὲ τὴν ἐταίραν φιλοσοφῆσαι. μάλιστα γὰρ ἐν τοῖς ἀτυχήμασιν ἐκλάμπει ἡ ἀρετὴ.

Μετὰ δὲ ταῦτα τὰς πράξεις καὶ τὰ κατορθώματα παραληφόμεθα οὐκ ἐφεξῆς διηγούμενοι λέγοντες γὰρ ἄλλα προστίθεμεν κατὰ μίαν ἐκάστην ἀρετὴν, ἔπειτα τὰ ἔργα διεξιόντες, οἷον ὅτι ἦν σῶφρων, προλέγειν καὶ ἐπιφέρειν εὐθύς, τί αὐτῷ σωφρονητικὸν ἔργον πέπρακται, ὁμοίως ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν.

Τὰς δὲ διαβολὰς ἢ οὐ δεῖ λέγειν. ἀνάμνησις γὰρ γίνεται τῶν ἀμαρτημάτων. ἢ ὡς οἷον τε λάθρα καὶ ἀποκεκρυμμένως, μὴ λάθωμεν ἀπολογία ἀντ' ἐγκωμίου ποιήσαντες. ἀπολογεῖσθαι μὲν γὰρ προσήκει περὶ τῶν ἀδικεῖν αἰτίαν ἐχόντων, ἐπαινεῖν δὲ τοὺς ἐπὶ ἀγαθῷ τινι διαφέροντας.

Τὰ δὲ τῶν ἀψύχων ἐγκώμια, οἷον μέλιτος, ὑγείας, ἀρετῆς καὶ τῶν παραπλησίων, ἀναλόγως ποιησόμεθα ἀπὸ τῶν προειρημένων τόπων ἐπιχειροῦντες, ἐξ ὧν ἂν δυνατόν ᾖ.

Ἐκ μὲν τούτων ἐπαινεσόμεθα, ψέξομεν δὲ ἐκ τῶν ἐναντίων.

Բաղդատութիւն է բան զլաւն կամ գլորին յանդիման կացուցանել:

Եւ լինի բաղդատութիւն և զիմաց և իրաց, եւ զիմաց՝ որդան էանտեայ և Ողիտեայ, եւ իրաց՝ որդոն իմաստութեան և արդարութեան:

Այլ վասն զի և զիմացն զմին յարգուն առնեմք ի գործսն հայելով, եւ եթէ այլ ինչ ի նմա բարի է, միանգամայն եղիցի յաղաքս երկոցունցն:

Եւ նախ առաջին որոշեսցի, զի բաղդատութիւնք լինին ոչ մեծ ինչ առ միմեանս զանագանութիւն ունողաց, քան զի ծաղր առնելի է որ տարակուսին՝ եթէ ո՞ր որ արդեօք արուտրագոյն է՝ Աքիլլեոս կամ Թերսիտէս, այլ յաղաքս նմանիցն և յաղաքս որոց երկբայս եմք, ում ումեք պարտ և արժան է միտուին առնել վասն ոչ մի ինչ ոչ տեսանել միտուին առ միւսն¹ երեկելի առաւելութիւն:

Արդ՝ յորժամ դէմս բաղդատեմք՝ նախ առաջին զայս հակառակ հարցցուք՝ զազատութիւն և զխրատ, և զարուեստ գիտութիւն, և զիշխանութիւն, և զփրոս, և զմարմնոյն տրամադրութիւն, և եթէ այլ ինչ զմարմնոջն և արտաքուստ բարի յաղաքս ներբողենիցն յառաջագոյն ասացար:

Եւ յետ այսոցիկ² զգործսն բաղդատեմք՝ մեծագոյն համարելով զգեղեցկագոյնսն, և կամ զյորովից բարեացն և կամ զմեծամեծացն պատճառս, և հաստատագոյնսն, և զայնս՝ զի դէպ ժամանակի առաւել գործեցեալն, եւ որոց գործեցելոց մեծ օգուտ է, և ոչ գործեցելոց մեծ վնաս պատահէ, և զայնս՝ որ ի կամաց յօժարութեմէ առաւել քան ի հարկէ, կամ զի-

Σύγκρισίς ἐστὶ λόγος τὸ βέλτιον ἢ τὸ χεῖρον παριστάς.

Γίνονται δὲ συγκρίσεις προσώπων τε καὶ πραγμάτων, καὶ προσώπων μὲν οἷον Αἴαντος Ὀδυσσεώς, πραγμάτων δὲ οἷον σοφίας τε καὶ ἀνδρείας.

Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ τῶν προσώπων θάτερον προκρίνομεν εἰς τὰς πράξεις ἀποβλέποντες, καὶ εἴ τι ἄλλο περὶ αὐτῶν ἐστὶν ἀγαθόν, μία μέθοδος ἂν εἴη περὶ ἀμφοῖν.

Πρῶτον δὲ διωρίσθω, ὅτι αἱ συγκρίσεις γίνονται οὐ τῶν μεγάλην πρὸς ἄλληλα διαφορὰν ἐχόντων· γελῶτος γὰρ ὁ ἀπορῶν, πότερον ἀνδρείότερος Ἀχιλλεὺς ἢ Θερσίτης, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ὁμοίων, καὶ περὶ ὧν ἀμφισβητοῦμεν, πότερον δεῖ προθέσθαι, διὰ τὸ μηδεμίαν ὄραν τοῦ ἐτέρου πρὸς τὸ ἕτερον ὑπεροχήν.

Ὅταν μὲν οὖν πρόσωπα συγκρίνωμεν, πρῶτον μὲν ἀντι- παραβαλοῦμεν τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν παιδείαν καὶ τὴν εὐτεχνίαν καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν τοῦ σώματος διάθεσιν, καὶ εἴ τι ἄλλο περὶ τε τὸ σῶμα καὶ ἔξωθεν ἀγαθὸν ἐν τοῖς περὶ ἐγκωμίων προείπομεν.

Μετὰ δὲ ταῦτα τὰς πράξεις συγκρινοῦμεν προκρίνοντες τὰς καλλίους καὶ τὰς ἀγαθῶν πλείονων καὶ μειζόνων αἰτίας, καὶ βεβαιότερας καὶ τὰς πολυχρονιωτέρας, καὶ τὰς ἐν καιρῷ μάλλον πεπραγμένας, καὶ ὧν μὴ πραχθεῖσων μεγάλη βλάβη συμβαίνει, καὶ τὰς ἐκ προαιρέσεως μάλλον τῶν δι' ἀνάγκην ἢ τύχην, καὶ ἅς ὀλίγοι ἐπραξαν μάλλον ἢ ἅς πολλοί· τὰ γὰρ

1. A. միւսն փի. միւսն:

2. A. յետ այսոցիկ, լուս. ուրդ՝ յետ այսորիկ:

Քանզի մի է յեղանակ, յորժամ ընդ բաղդատեցելուքն զժայրագոյնսն առեալ առ միմեանս հարցցուք, և ըստ գոցցա բաղդատութեան և առ հասարակ դամենայն սեռն առ ամենայն սեռն արժանի համարիցիմք ունել, իբրու թէ կամիցիմք զարուացն¹ սեռ առ իգացն բաղդատել, ո՞րք արդիւք է նոցա արուորագոյնն, արժանի համարեսցուք առ արուորագոյն արուն զարուորագոյն զկիւն բաղդատելով, զոր ոք ի նոցանէն գոցուք լաւագոյն. այսպէս և զբոլոր իսկ զազգն լաւագոյն քան զմիւսն բացերևեցողսնեք:

Եւ եթէ կամիցիմք զարուացն զազգն մեծագոյն առնել քան զիգացն՝ այսպէս արասցուք. ենթադրեսցուք այնուհետեւ և զԹեմիստոկլէս լաւագոյն գոլ քան զարուացն ազգս ըստ արուժեան, և զԱրտեմիսիա՝ քան զիգիւն. իսկ ապա՝ թէ արուորագոյն է Թեմիստոկլէս քան զԱրտեմիսիա, և արուացն ազգ քան զիգացն արուորագոյն:

Եւ եթէ զէգ ազգն մեծարգոյ համարել քան զարուին կամիցիմք՝ այսպէս ենթադրեսցուք՝ զՏոմիրիս գոլ արուորագոյն կանանց եւ զԿիւրոս արանց. իսկ ապա՝ թէ Տոմիրիս արուորագոյն քան զԿիւրոս է, և իգացն ազգ քան զարանցն արուորագոյն:

Եւ երկրորդ յեղանակ է, յորժամ ոչ մի կամ երկուս զառաւել ազանցեալս ընդ առաւել ազանցեալս բաղդատիցիմք, այլ զայն զազգն մեծարգոյ առնիցիմք, որոց յոլով են քաղաքն^(°). իբրու թէ յոլով են արուքն արիւք քան եթէ կանայքն, եւ ազգն արանցն արուորագոյն քան զկանանց:

Քանզի ոչ եթէ Տոմիրիս Մասագետացի կամ Սպարեթրա² Ամուրգալ³ Սակաց արքային կին⁴ լաւ են քան զԿիւրոս, եւ կամ առա^(°) Արամազդաւ՝ Շամիրամ քան զԶրադաշտ⁵ Բագարացի⁶, ահա թոյլ տալ արժան է և զէգ քան զարու ազգն արուորագոյն գոլ միոյ կամ երկուց կանանց արուորագունաց եղելոց, բայց արուաց կարի շատ բազմաց:

1. A. զգրժացն, լուս. ուղղ.՝ զարուացն: 2. A. Սպարեթիա լիլիս Սպարեթրա: 3. A. Մուրգա լիլիս. Ամուրգա: 4. A. արքա ինքնին լիլիս. արքային կին: 5. A. զգրադշտ, լուս. ուղղ.՝ զգրադաշտ: 6. A. Բագարացի լիլիս. Բագարացի:

Εἷς μὲν γὰρ ἐστὶ τρόπος, ὅταν τῶν συγκρινομένων λαβόντες τὰ ἀκρότατα πρὸς ἀλλήλα παραβάλλωμεν, κατὰ δὲ τὴν τοῦτων σύγκρισιν καὶ τὸ σύμπαν γένος πρὸς πᾶν γένος ἀξιωόμεν ἔχειν, οἷον εἰ βουλοίμεθα τὸ τῶν ἀρρένων γένος πρὸς τὸ τῶν θηλειῶν συγκρίναι, ὁπότερον αὐτῶν ἐστὶν ἀνδρειότερον, [ἀξιούμεν] τὸν ἀνδρειότατον ἄνδρα πρὸς τὴν ἀνδρειοτάτην γυναῖκα συγκρίνοντες, ὁπότερον ἂν εὕρισκωμεν κρείττονα, οὕτω καὶ τὸ ὅλον αὐτοῦ γένος τοῦ ἐτέρου κρείττον ἀποφαίνειν.

Εἰ μὲν δὴ βουλοίμεθα προκρίνειν τὸ τῶν ἀρρένων γένος τοῦ θήλεος, οὕτω ποιήσομεν· ὑποθησόμεθα γὰρ Θεμιστοκλέα κρείττονα εἶναι τοῦ τῶν ἀρρένων γένους κατὰ ἀνδρείαν, Ἄρτεμισίαν δὲ τοῦ θήλεος, οὐκοῦν εἰ ἀνδρειότερος Θεμιστοκλῆς Ἄρτεμισίας, καὶ τὸ τῶν ἀρρένων γένος τοῦ τῶν θηλειῶν ἀνδρειότερον.

Εἰ δὲ τὸ θήλυ γένος τοῦ ἀρρένος προκρίνειν ἐθέλωμεν ὑποθησόμεθα Τόμυριν μὲν εἶναι ἀνδρειοτάτην γυναικῶν, Κύρον δὲ τῶν ἀνδρῶν, οὐκοῦν εἰ Τόμυρις ἀνδρειότερα Κύρου καὶ τὸ τῶν θηλειῶν γένος ἀνδρειότερον τοῦ τῶν ἀρρένων.

Δεύτερος δὲ τρόπος ἐστὶν, ὅταν μὴ μίαν ἢ δύο τῶν ἐξοχωτάτων τοῖς ἐξοχωτάτοις παραβάλλωμεν, ἀλλ' ἐκείνο τὸ γένος προκρίνωμεν, ἐν ᾧ πλείους εἰσὶν οἱ εὐδόκιμοι, οἷον εἰ πλείους εἰσὶν ἄρρενες ἀνδρεῖοι ἢ περ αἱ γυναῖκες, καὶ τὸ γένος τῶν ἀρρένων τοῦ τῶν γυναικῶν ἀνδρειότερον.

Οὐ γὰρ εἰ Τόμυρις ἢ Μασσαγέτις, ἢ Σπαρέθρα ἢ Ἀμόργου τοῦ Σακῶν βασιλέως γυνὴ κρείττων ἐστὶ Κύρου, ἢ καὶ ναὶ μὰ Δία Σεμίραμις Ζωροάστρου τοῦ Βακτρίου, ἤδη συγχωρητέον καὶ τὸ θήλυ τοῦ ἀρρένος εἶναι ἀνδρειότερον, μᾶς μὲν ἢ δύο γυναικῶν ἀνδρειοτάτων οὐσῶν, ἀρρένων δὲ παμπόλλων.

Եւ է և յեղանակ բանիցս հրկին. քանզի ոչ յիւրաքան-
չիւր ումեքէ բազդատեցելոց ուրոյն առանձինն գրանն առ-
ցուք բանիւ, և կամ մի յաղագս երկոցունց մին մեծարգոյ
առնելով, որպէս Քսենոփոն ի գիներբունն գանձինն առ-
փանս ընդ մարմնոյն հակառակ բազդատելով մեծարգոյ առ-
նել:

Ἔστι δὲ ὁ τρόπος τῶν λόγων διττός· ἢ γὰρ ὑπὲρ ἐκάστου
τῶν συγκρινομένων ἰδίᾳ τινὰ λόγον διεξελυσόμεθα, ἢ ἕνα
παρ' ἀμφοῖν θατέρου προκρίνοντες, καθάπερ καὶ Ξενοφῶν ἐν
τῷ συμποσίῳ τὸν τῆς ψυχῆς ἔρωτα τῷ τοῦ σώματος ἀντιπα-
ραβάλλον προκρίνει.

ՅԱՂԱԳՍ ԴՐՈՒԹԵԱՆ

Դրութիւն է իր որ բանական երկբայութիւն ընդունի առանց զիմաց որոշեցելոց և ամենայն անցից. որպէս՝ թէ ամուսնանալի է, թէ մանկունս առնելի է, թէ աստուածք են:

Եւ տարբեր է տեղոյն, վասն զի նա է խոստովանեցելոյ իրի աճումն, իսկ դրութիւն՝ երկբայի. վասն որոյ և Հերմագորաս զսա դատեցեալ տեղի կոչեաց, և Թէոփորոս Գաղարացի¹՝ զլուսն ենթադրութեան:

Եւ տարբեր է և արտելութեամբն զի դրութեանն վախճան է հաւանեցուցանելն, իսկ տեղոջն պատիժս առնուլ. եւ զի ասի տեղի յատենի, իսկ սա ի ժողովի և ի լսելութեան. զի տեղոյն լսողքն դատաւորք, իսկ դրութեան՝ որ ոք և իցեն ըստ այլս բազումս:

Եւ զիմաստութեան՝ զի դրութիւն զէմս յինքեան ոչ երևեցուցանէ, բայց զիմաստութիւն բազում անգամ շրջի յիւրոց բանիցն զիւտ ի ներքս ածելովք զիմօքն. զի ոչ նոյն օրինակ զբանսն ոք կարգիցէ զիտելով² պարզաբար՝ թէ մանկունս³ առնելի է, և ի ներքս մուծանելով՝ հայր խրատ տալ որդոյն:

Եւ առցուք զնախերգանն դրութեան կամ ի խրատուէ՝ որ կազմէ զգիրն, կամ ի նախերգանէն, կամ ի պիտուց, կամ ի բարբառոյ, կամ ի վեհ պատասխանոյ, կամ ի հին պատմութենէ, կամ ի ներբողենէ, կամ ի պարսաւանաց իրին՝ յաղագս որոյ խնդիրն:

Եւ պատմութիւնն ոչ ունիմք դրութեան. զի անկեալ զնի առանց անցից, այլ յետ նախերգանին դասեցուք ըզգլուխսն:

ΠΕΡΙ ΘΕΣΕΩΣ.

Θέσις ἐστὶν ἐπίσκεψις λογικὴ ἀμφισβήτησιν ἐπιδεχομένη ἄνευ προσώπων ὀρισμένων καὶ πάσης περιστάσεως, οἷον εἰ γαμητέον, εἰ παιδοποιητέον, εἰ θεοὶ εἰσι.

Διαφέρει δὲ τοῦ τόπου, ὅτι ὁ μὲν ἐστὶν ὁμολογούμενον πράγματος ἀξίησις, ἢ δὲ θέσις ἀμφισβητούμενου· διὸ καὶ Ἑρμαγόρας μὲν αὐτὴν κρινόμενον προσηγόρευκε, Θεόδωρος δὲ ὁ Γαδάρειος κεφάλαιον ἐν ὑποθέσει.

Διαφέρει δὲ καὶ τῆ ἐκβάσει, ὅτι ἐν μὲν τῇ θέσει τέλος ἐστὶ τὸ πεῖσαι, ἐν δὲ τῷ τόπῳ τὸ τιμωρίαν λαβεῖν, καὶ ὅτι λέγεται ὁ μὲν τόπος ἐν δικαστηρίῳ, ἢ δὲ ἐν ἐκκλησίᾳ καὶ ἀκροάσει, ἔτι τοῦ μὲν τόπου ἀκροῶνται δικασταί, τῆς δὲ θέσεως ἀπλῶς πολῖται, καὶ κατὰ ἄλλα πολλά.

Τῆς δὲ προσωποποιίας, ὅτι ἢ μὲν θέσις πρόσωπον οὐκ ἐμφαίνει, ἢ δὲ προσωποποιᾷ, ὅτι πλεῖστον ἀναφέρεται ἐν τῇ τῶν οἰκείων λόγων εὐρέσει τοῖς εἰσαγομένοις προσώποις· οὐ γὰρ τῷ αὐτῷ τρόπῳ τις τοὺς λόγους διαθήσεται ἀπλῶς σκοπῶν, εἰ παιδοποιητέον, καὶ παρεισάγων πατέρα συμβουλευόντα τῷ υἱῷ παιδοποιήσασθαι.

Ληψόμεθα δὲ τὰ προοίμια τῶν θέσεων ἦτοι ἀπὸ γνώμης κατασκευαζούσης τὴν θέσιν, ἢ ἀπὸ παροιμίας ἢ χρείας ἢ ἀποφθέγματος χρησίμου ἢ ἱστορίας, ἢ ἀπὸ ἐγκωμίου ἢ ψόγου τοῦ πράγματος, ὑπὲρ οὗ τὸ ζήτημα.

Διήγησιν δὲ οὐκ ἔχομεν ἐν ταῖς θέσεσιν· ὑπόκειται γὰρ τὸ πρᾶγμα ἀπερίστατον, ἀλλὰ μετὰ τὸ προοίμιον τάξομεν τὰ κεφάλαια.

1. A. Գաղարացի, լուս. ուղղ.՝ Գաղարացի: ուղղ.՝ գիտելով:

3. A. մանկունս:

2. A. գիտելով, լուս.

գոյն սկիզբն առնել լաւագոյն գործոց, և գովելագոյն է և միայն՝ ոչ ընդ այլս:

Եւ ապա՝ զի յարմար է: Եւ ապա՝ զի արդար է իրն: Եւ ապա՝ զի արժանաւոր (և կրկին է սա, զի կամ աստուածոց շնոհունն է կամ վախճանեցելոցն): Եւ զհնի՝ զի հարկաւոր է: Ապա՝ զի փառաւոր և զի օգտակար, և զի առ հաստատութիւն, և առ վրիպութիւն ի դէպ և ի ճաճ. և զի նախակցքնական է լաւաց իրաց, և զի հեշտ, և զի ոչ գործեցեալ՝ զեղջ բերէ և զժուարաւ անդրէն ուղղեալ կազմի:

Ապա ի ներհակէն. զի եթէ ներհակն ոչ առնելի է՝ սա առնելի է եւ եթէ ներհակն ամօթալի է՝ սա գեղեցիկ, եւ եթէ նա անօգուտ է՝ սա օգտակար, եւ եթէ ներհակն անհեշտ է՝ սա հեշտալի է:

Եւ զնոյն օրինակ և ի նմանոյն. զի եթէ նմանն ախորժելի է՝ ապա և սա ախորժելի է:

Նմանապէս և ի նուազէն, և ի մեծէն, և ի մասնաւորէն, և ի բոլորէն. և զհնի ձեռնարկեսցուք և ի վախճանէն՝ յորոյ սակս¹ և զիրն ախորժեմք. զի եթէ վախճանն ախորժելի է՝ և արարչական վախճանին ախորժելի է:

Եւ զհնի այսոցիկ ի պարունակութենէն². զի բազումս յինքեան պարունակէ իրս գեղեցիկս, կամ օգտակարս, կամ հեշտալիս:

Ապա յայնցանէ՝ որ յառաջ քան զիրն է՝ ձեռնարկեսցուք, և յայնցանէ՝ որ առ նմին իրին, եւ երրորդ՝ յայնցանէ որ յետ իրին:

Բայց եթէ ոք ի կատարելագունացն իցէ՝ ի մէջ առնելի է և զիւրաքանչիւր գյառաջասացն⁽⁶⁾ և զնշանաւոր արանցն քերդողաց, և քաղաքականացն, և իմաստասիրացն վկայութիւն:

Եւ ևս եթէ պատմութիւնք ինչ ուրեք միարանէն ասացելոցս՝ և այսոցիկ յիշատակ առնելի է մի վարկաւարազի և մի որպէս դէպ է, այլ ըստ աճման արարեալ մեր գյարացոցն, յայնցանէ, որ միուս առն գործեցեալ եղեն, ապա

καλῶν, ἐπαινετώτερον δὲ καὶ τὸ μόνον, ἀλλὰ μὴ μεθ' ἑτέρου.

Էի՞մ՝ թի արմո՞տքի. էի՞մ՝ թի ծիօն (ծիտոն δὲ τοῦτο· ἢ γὰρ θεοῖς κεχαρισμένον ἢ τετελεωτηκόσιν). Էփեջի՞ս δὲ թի անագա՞տոն. էի՞մ՝ թի անօճօն, և թի լսիտելէս, և թի քոճ ասփալեան անիճիճեօն, և թի քոքատարիտիկոն անի քրեօտոնան քրագա՞տան, թի անճ, և թի ան քրաճիճի, քեճանօն քեբի և թի անքանօրիքոն անի.

Էք δὲ τοῦ ἐναντίου· εἰ γὰρ τὸ ἐναντίον οὐ πρακτέον, τοῦτο πρακτέον καὶ εἰ τὸ ἐναντίον ἀισχρόν, τοῦτο καλόν· καὶ εἰ ἐκεῖνο ἀσύμφορον, τοῦτο συμφέρον καὶ εἰ τὸ ἐναντίον ἀηδέες, τοῦτο ἡδύ.

Դոն անտոն δὲ տրո՞պոն և թի անօմիօն· εἰ γὰρ τὸ անօմիօն անքրեօտոն, և թի անքրեօտոն.

Օմիօնս δὲ և թի անքրեօտոն և թի անքրեօտոն և թի անքրեօտոն և թի անքրեօտոն, անքրեօտոն և թի անքրեօտոն, անքրեօտոն և թի անքրեօտոն, անքրեօտոն և թի անքրեօտոն, անքրեօտոն և թի անքրեօտոն.

Մեճ և թի անքրեօտոն, անքրեօտոն և թի անքրեօտոն, անքրեօտոն և թի անքրեօտոն, անքրեօտոն և թի անքրեօտոն.

Էիճ և թի անքրեօտոն քոճ անքրեօտոն, և թի անքրեօտոն քոճ անքրեօտոն, և թի անքրեօտոն քոճ անքրեօտոն.

Էան անքրեօտոն և թի անքրեօտոն անքրեօտոն, և թի անքրեօտոն անքրեօտոն, և թի անքրեօտոն անքրեօտոն.

Էքի δὲ καὶ εἰ πού τινες ἱστορίαι συναῖδουσι τοῖς λεγομένοις, καὶ τούτων μνημονευτέον μὴ χύδην μῆδ' ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ κατὰ αὖξησιν ποιουμένους τὰ παραδείγματα, πρῶτον ἀπὸ τῶν ἐνὶ ἀνδρὶ καὶ ἰδιώτῃ πεπραγμένων, ἔπειτα ἀπὸ τῶν ἄρ-

1. A. յորս ասէ փիլս. յորոյ սակս լուս. և զիլ. ի պարունակութենէն:

2. A. ի պարունակութենէն:

Եւ յորձում իմիք գործ առաւել ցուցցէ գառաքինութիւն
և առ աստուած նմանութիւն:

Եւ առ այսօրքիւք՝ զի և արդարութիւն է հասուցանել
գաւառին և քաղաքացեացն և հայրենի աստուածոցն՝¹ զհա-
տուցմունսն ի նոցանէն կերակրոյ և սննդեան և խրատու:

Եւ ապա՝ զի արժանաւոր է և շնոհաւոր աստուածոց՝
զմարդիկ անձանց իւրեանց գեղեցկապէս վարիչ լինել, և
զի անցելոցն հեշտ է ապրիլ և սմբողջ պահել աղագնոցն:

Եւ ապա՝ զի հարկաւոր է քաղաքին ունել գոք խնամող
իւր և մանաւանդ գառաքինի. քանզի առանց սորա քաղաք
ոչ կարէ հաստատուն կալ:

Եւ զկնի այսօրքիկ՝ զի և քան զինքն ոք յորում և փա-
ռաւորագոյն է քաղաքավար լինել, թէև ցայնքան աներևելի
իցէ:

Եւ ապա՝ զի և օգտակարագոյն զօր հանապազ կեանս
անցուցանէ յընչից հաշիւ, և զի հաստատագոյն և անսխա-
լագոյն ի զլացողաց և ի շարախօսաց շարախութենէ ա-
գատեալ է:

Եւ զկնի՝ զի սկիզբն է և առաջին վարիչ լինել իմաստ-
նոյն մեծամեծաց և գեղեցկաց՝ իրաց ոչ միայն և առան-
ձինն, այլ և առհասարակ. ապա՝ զի և հեշտալի է կեանք
քաղաքավարացն՝³ քանզի այս գրեթէ բնաւորեցաւ զհոտ
երթալ և ի յուրից յառաջասացելոցն տեղեացն:

Եւ առ այսօրքիւք ևս՝ զի անփոյթ եղեալ քաղաքավա-
րութիւն և փոփոխումն ի շարն կալեալ՝ զժուարաւ անդրէն
ուղղութիւն կրէ, և վասն առաջ եղելոյն շար անփոյթ եղե-
լում զղջումն լինի, և զի ոչինչ օգուտ է:

Եւ զկնի ի ներհակացն. քանզի եթէ հակառակս գործել
գաւառի ամօթալի է՝ քաղաքավար⁴ լինել գեղեցիկ է. և եթէ
նա անօգուտ՝ սա օգտակար. և եթէ նա անկամակ և անա-
խորժ՝ քաղաքավար լինել հեշտ և կամակ:

Եւ եթէ նմանն վարիչն լինելում և եղիցի հոգն ստանել
և փոյթ մանկանց՝⁵ ըստ որում գեղեցիկն է և օգտա-
կար և հեշտ:

Ἐν τίνι δὲ ἔργῳ μᾶλλον ἐπιδειξεται τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν
πρὸς τὸν θεὸν ὁμοιότητα;

Πρὸς δὲ τούτοις ὅτι δίκαιον ἀποδοῦναι τῇ πατρίδι καὶ
τοῖς πολίταις καὶ τοῖς πατράοις θεοῖς τὰς ἀμοιβὰς τῆς παρ'
αὐτοῖς τροφῆς καὶ παιδείας.

Ἐπειδ' ὅτι ὅσιον καὶ κεχαρισμένον ἐστὶ τοῖς θεοῖς, τοῦς
ἀνθρώπους καλῶς πολιτεύεσθαι, ἐξῆς δὲ ὅτι καὶ τοῖς κατοι-
χομένοις ἡδύ ἐστὶ σῶζεσθαι τοῦς συγγενεῖς.

Εἶθ' ὅτι ἀναγκαιὸν ἐστὶ τῇ πόλει ἔχειν τινὰ τὸν προνοού-
μενον αὐτῆς καὶ μάλιστα σπουδαῖον, ἄνευ γὰρ τούτου πόλις
οὐκ ἂν δύναιτο συστῆναι.

Μετὰ δὲ ταῦτα ὅτι καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ τις ἐνδοξότερος γί-
νεται πολιτευόμενος, κἂν τέως ἀφανῆς ᾖ.

Ἐπειδ' ὅτι λυσιτελέστατα ἂν τὸν καθ' ἡμέραν βίον διάγοι
εἰς χρημάτων λόγον, καὶ ὅτι ἀσφαλέστατα τοῦ παρὰ τῶν συ-
κοφαντούντων καὶ ἐπιβουλευόντων φθόνου ἀπηλλαγμένος.

Ἐξῆς δὲ ὅτι ἄρχει καὶ προηγείται τὸ πολιτεύεσθαι τὸν
σοφὸν μειζόνων τε καὶ καλλίωνων πραγμάτων οὐ μόνον ἰδίᾳ,
ἀλλὰ καὶ κοινῇ, καὶ ὅτι καὶ ἡδιστος ὁ βίος τῶν πολιτευομέ-
νων, τοῦτο δὲ σχεδὸν παρακολουθεῖν πέφυκε καὶ τοῖς πλείσ-
τοις τῶν προεξηγμένων τόπων.

Ἐτι δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι ἀμεληθεῖσα πολιτεία καὶ μεταβο-
λὴν ἐπὶ τὸ κακὸν λαβοῦσα δυσεπανορθωτὸς ἐστὶ, καὶ τῷ πρὶν
γενέσθαι πονηρὸν ἡμεληκότι μετάνοια γίνεται, ὅτι μηδὲν ὄφε-
λος.

Ἐξῆς δὲ ἐκ τῶν ἐναντίων· εἰ γὰρ τὸ ἀντιπράττειν τῇ
πατρίδι αἰσχρόν, τὸ πολιτεύεσθαι καλόν· εἰ ἐκεῖνο ἀσύμφορον,
τοῦτο συμφέρον· καὶ εἰ ἐκεῖνο ἀηδές, τοῦτο ἡδύ.

Καὶ εἰ τὸ ὅμοιον τῷ πολιτεύεσθαι, ἔστω δὲ τὸ ἐπιμελεῖσ-
θαι τῶν νέων, εἰ καλόν ἐστὶ καὶ συμφέρον καὶ ἡδύ, καὶ αὐτὸ
τὸ πολιτεύεσθαι καλόν ἐστὶ καὶ συμφέρον καὶ ἡδύ.

1. A. ածուծոցն: 2. A. յեղեցկաց: 3. A. քաղաքայվարացն:
4. A. քաղաքավար: 5. A. մանկանց:

Եւ ի նուազէն ձեռնարկեսցուք այսպէս. զի եթէ միոյ տան առաքինոյն հոգ տանելի է, և մեծէն^(°) թէ ազնիւ դարձան տանելի է:

Եւ ի մասնաւորէն՝ թէ մի օրէնս օրտակարս, և կամ մի խրատ ի ներքս մուծանելի և պատմելի է առաքինուսն, և բորբ քաղաքաւարութիւն¹:

Եւ անդրէն ընդդէմ ի բորբէն, թէ ընդհանրական քաղաքաւարութիւն ի ներքս մուծեալ պատմեսցէ մարդկան ի մաստունն, որպէս Պլատոն ի քաղաքաւարութեան՝ քրտաւարի է և իւրում գաւառին վարիչ լինել:

Եւ զկնի այսոցիկ անցցէ բանիւ դարբերաստութիւն քաղաքին ի խաղաղութեան և պատերազմի, և միանգամայն² պարզաբար յորում և իցէ ժամանակի, որոյ վախճան գեղեցիկ վարիչն³ լինելի է:

Ապա՝ ի պարունակութենէն, զի բանիւ և կարծելով մի իմն հանդերձեալ է քաղաքի շնորհել վարիչն լինել, բայց գործով բազում ինչ է:

Քանզի բնա Արիստոտելեանց հարկաւոր է վարչին և յաղագս պատերազմի և խաղաղութեան խրատ տալ, և պաճարանք ընչից^(°), և յաղագս պահպանութեան յաշխարհին, և յաղագս ի ներքս մտից, և յաղագս օրինադրութեան, և այլոց այսպիսեաց:

Իսկ այնոցիկ՝ որ յառաջ քան զիրն են տեղեաց, և այնոցիկ՝ որ առ նմին իրին, և այնոցիկ՝ որ յետ իրացն՝ բայց կարողութիւն է և յաղագս առաջկալի դրիս սարայցոյց արտադրել, և հաւաստագոյն եղիցի ի վերայ միոյ, որդան՝ թէ մանկունս⁴ առնելի է:

Քանզի առեալ զամուսնութիւն ինչ և զամենայն պարզաբար, որքան միանգամ հարկաւոր է մանկարարութեան⁵ յառաջագոյն գով՝ գովեսցուք ցուցանելով, զի գեղեցիկ և օգտակար և հեշտ. ապա զկնի՝ զհետեանս մանկարարութեան⁵, զկնի այսոցիկ՝ որք ի վերայն լինին, որդան զձերատածութիւնս և զի վերայս մանկանցն⁶ յաջողութեանց հեշտութիւնս, և զմասնս:

Ἐκ δὲ τοῦ ἐλάττονος ἐπιχειρήσομεν οὕτως· εἰ μιᾶς οἰκίας τῷ σπουδαίῳ φροντιστέον, καὶ πόλεως μιᾶς ἐπιμελητέον.

Ἐκ δὲ τοῦ μέρους, ὅτι εἰ ἓνα νόμον συμφέροντα, ἐπεὶ καὶ μίαν συμβουλὴν εἰσηγητέον τῷ σπουδαίῳ, καὶ ὄλην τὴν πολιτείαν.

Ἀνάπαλιν δὲ ἐκ τοῦ ὅλου, εἰ καθολικὴν πολιτείαν εἰσηγείται τοῖς ἀνθρώποις ὁ σοφός, ὥσπερ καὶ Πλάτων ἐν τῇ πολιτείᾳ, δίκαιός ἐστι καὶ ἐν τῇ ἑαυτοῦ πατρίδι πολιτεύεσθαι.

Μετὰ δὲ ταῦτα διελευσόμεθα τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πόλεως ἐν εἰρήνῃ τε καὶ παρὰ τὸν πόλεμον, καὶ ἀπλῶς παρ' ὄντιναοῦν χρόνον, ἅπερ τελευτὴ τοῦ καλῶς πολιτεύεσθαι ἐστίν.

Ἔϊτα ἐκ τῆς περιοχῆς, ὅτι λόγῳ μὲν καὶ τῷ δοκεῖν ἓν τι μέλλει τῇ πόλει χαρίζεσθαι τὸ πολιτεύεσθαι, ἔργῳ δὲ πολλά ἐστί.

Κατὰ γὰρ τοὺς περὶ τὸν Ἀριστοτέλην ἀνάγκη τὸν πολιτεύομενον περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης συμβουλεύσαι, καὶ περὶ χρημάτων, καὶ περὶ φυλακῆς τῆς χώρας, καὶ περὶ τῶν εἰσαγωγίμων καὶ ἐξαγωγίμων, καὶ περὶ νομοθεσίας τε καὶ τῶν ἄλλων τοιούτων.

Τῶν δὲ πρὸ τοῦ πράγματος τόπων καὶ τῶν παρ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα καὶ μετὰ τὸ πρᾶγμα δυνατὸν μὲν καὶ ἐπὶ τῆς προκειμένης θέσεως παραδείγματα ἐκθέσθαι, σαφέστερα δὲ ἔσται ἐφ' ἑτέρας, οἷον εἰ παιδοποιητέον.

Λαβόντες γὰρ τὸν γάμον καὶ πάντα ἀπλῶς, ὅσα ἀνάγκη τῆς παιδοποιίας προϋπάρξαι, ἐπαινεσόμεθα δεικνύντες καλὰ καὶ συμφέροντα καὶ ἡδέα, [καὶ] εἰθ' ἑξῆς παρομαρτοῦντα τῇ παιδοποιίᾳ, μετὰ δὲ ταῦτα τὰ ἐπιγιγνώμενα, οἷον τὰς γηρωκομίας καὶ γηρωβοσκίας, καὶ τὰς τῶν τέκνων εὐπραγίας καὶ ἡδονάς, καὶ τὰ παραπλήσια.

1. A. քաղաքաւարութիւն: 2. A. միանգամայն: 3. A. վարչին, լուս ուղղ՝ վարիչն: 4. A. մանկունս: 5. A. մանկարարութիւն: 6. A. մանկանցն:

Եւ ի ներհակացն պաճարանս գտցուք յիզոնն:

Արդ՝ յաղագս գործական տեսութեան է այսքան: Արդ՝ եկ ըբր ինձ փորձեսցուք և զտեսականացն ինչ անցանել բանիւ ի նմին տեղեաց զիմեալ, բայց սակայն և զնոյն դաս և աստանօր պահեսցուք, զոր ի վերայ գործականացն¹, այլ որպէս երևեսցի ի վերայ առաջագրեցելունն առարկութեան * յարմարել՝ այնպէս արասցուք. բայց թերևս լաւագոյն է և զոյն առնել և ի վերայ գործականացն:

Եւ յարմարական գործ իւրաքանչիւրում առարկութեան է, յորժամ ի սկզբան անդ զթեթեան և զպարզագոյնս ձեռնարկութեանցն ասելով, միշտ սակաւ սակաւ յառաջ անցանելով՝ զծանրագոյնսն և զահագինս առնուցումք, եւ յորժամ զկազմածսն և ստեղծականս ոմանս յառաջ քան զնոսս դասեսցուք, որ միանգամ է ինչ ստեղծական, եւ յորժամ զփառս ի միջոյ հօրագունիցն ի ներքս առցուք, եւ որքան միանգամ ասի ներ յաղագս դասու. արդ՝ եղիցի մեզ ինչպիսի՝ եթէ իննամ տանին աստուածք աշխարհի:

Իսկ ապա դարձեալ ասացուք, եթէ կարողութիւն է աստուածոց հոգալ վասն մեր, և ոչինչ նուագանալ նոցա յաղագս առ աշխարհ հոգոց:

Վասն զի գոյ ի նմա(°) և զիւրին է աստուծոյ հոգ տանել և առանց ամենայն իրականութեան:

Եւ զինի՝ զի զգես զկիսաստուածս և զայլս զամենայն աստուածս մարտակիցս ունի հոգոցս² այսորիկ:

Եւ ապա՝ զի ամենայն մարդիկ Ելլենացիք և խոյժք մտածութիւն յաղագս աստուածոց ունին՝ իբրու հոգողաց վասն մեր:

Եւ նշանակ՝ քանզի ոչ բագինք և տաճարք և հարցման տեղիք աստուածոց նուիրեալք լինէին, յորս իւրաքանչիւր

* Նախորդ ձեռագիրներէց մեկում մի քանի բուրք յես յեկ առաջ եմ յեղի դասավորված, ուսի յեկ աստուածներէ մեզ դրված հասկածը գեթեղված է յեղի «Յաղագս պատմութեան» գլխում, տես A p. 240 p, տպ 8 միմեկի p. 241 u, տպ 20:

1. A. գործակցացն փխ. գործականացն: 2. A. հոգոյս, լուս. ուղղ.՝ հոգոցս:

Ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων εὐπορήσομεν εἰς ἀνασκευήν.

Περὶ μὲν οὖν τῆς πρακτικῆς θέσεως τοσαῦτα, φέρε δὲ πειραθῶμεν καὶ τῶν θεωρητικῶν τινα διελειν ἐκ τῶν αὐτῶν τόπων ὀρμώμενοι, οὐ μέντοι τὴν αὐτὴν τάξιν κἀνταῦθα φυλάξομεν, ἤνπερ ἐπὶ τῶν πρακτικῶν, ἀλλ' ὡς ἂν φανεῖη τῷ προτεθέντι προβλήματι ἀρμόττειν, οὕτω καὶ ποιησόμεθα ἴσως δ' ἄμεινον τὸ αὐτὸ ποιεῖν καὶ ἐπὶ τῶν πρακτικῶν.

Ἀρμόττουσα δὲ τάξις ἐκάστῳ προβλήματι ἐστίν, ὅταν τὸ καταρχὰς τὰ ἀπλούστερα καὶ κορυφότερα τῶν ἐπιχειρημάτων λέγοντες ἢ καὶ μᾶλλον προϊόντες τὰ πληκτικώτερα καὶ βαρύτερα λαμβάνωμεν, καὶ ὅταν τὰ κατασκευαστικά τινων πρὸ ἐκείνων τάττωμεν, ὧν ἐστὶ κατασκευαστικά, καὶ ὅταν τὰ ἀσθενῆ μεταξὺ τῶν ἰσχυροτέρων παρεμβάλλωμεν, καὶ ὅσα ἄλλα λέγεται ἐν τοῖς περὶ τάξεως ἔστω δ' οὖν ἡμᾶς ζητεῖν, εἰ προοῦσι θεοὶ τοῦ κόσμου.

Οὐκοῦν πάλιν ἐροῦμεν, ὅτι δυνατόν ἐστι τοῖς θεοῖς προνοεῖν ἡμῶν, καὶ μηδὲν αὐτοὺς ἐλαττοῦσθαι ἐκ τῆς περὶ τὸν κόσμον φροντίδος.

Ἐπειδ' ὅτι βῆδιδόν ἐστι τῷ θεῷ καὶ ἄνευ πάσης πραγματείας.

Ἐξῆς ὅτι καὶ θαίμονας καὶ ἥρωας καὶ ἄλλους θεοὺς συναγωνιστὰς ἔχει ταύτης τῆς φροντίδος.

Ἐἰθ' ὅτι πάντες ἄνθρωποι Ἕλληνές τε καὶ βάρβαροι ἐνοιαὶν περὶ τῶν θεῶν ἔχουσιν ὡς προνοοῦσιν ἡμῶν.

Σημεῖον δέ· οὐ γὰρ ἂν βωμοὶ καὶ ναοὶ καὶ χρηστήρια θεοῖς ἀνετίθετο, ἐφ' οἷς ἕκαστοι εὐπεπόνθασι ἐν λιμῷ ἢ

նութեանցն ինչ է ոչինչդոր ոչ է ըստ ապացուցի(°) որ միտս ունին ի բաց բաննալ:

Եւ ի ներհակաց տեղեացն ի միւս մասն ձեռնարկեսցուք:

Եւ գրիցն ոմանք են պարզք և ոմանք շարալծեալք. և պարզք՝ թէ ամուսնանալի է, եւ շարալծեալք՝ թէ թագաւորի ամուսնանալի է. եւ բաժանելի է զշարալծեալն¹ յիւրաքանչիւր շարալծեցելոցն, զի ընդանիս և ուրոյնս բանս իւրաքանչիւրոցն մասանցն² հատուցուք:

Աճմուռս և արտելութիւնս՝ ըստ որ ներքնդունի մասունս³ գրութեան՝ զոր արասցուք: Նմանապէս և կրիւք և յեղանակօք վարեսցուք և գրեթէ ամենայն բանիցն տեսակօք. քանզի բազումս ի ներքս մուծցուք կենցաղոյ կիրս, և յաղագս իւրաքանչիւր ուրուք յարմարական բանս արասցուք, որպան եկ բեր ինդրել՝ թէ ամուսնանալի է:

Յետ զհասարակս և զընթանուրս յաղագս⁴ ամենայն մարդկան զբանս ենթադրել, յորոց և կամ բազկացուցուք զամուսնանալն կամ եղծցուք, և ըստ իւրաքանչիւր կեանս անցցուք բանիւ, որպան՝ թէ երկրագործի, վաճառականի, զինաւորի, աղքատի, մեծատան, թագաւորի. և այսպէս բազում նիւթ⁵ բանից առցուք, իբր թէ մի գրութիւն զամենայն բազումն առագրել⁶:

Եւ նովիմք պատճառաւ ձեռնարկութեանցն վարեսցուք և առ խրատուցն եղծուին և ստեղծուին՝ ըստ որում սասցաք յառաջագոյն:

1. A. զշարալծեալն: 2. A. համասացն փիւ. մասանցն: 3. A. ի մասունս փիւ. մասունս: 4. A. յաղագս յաղագս: 5. A. նիւթ, լուս. ուղղ.՝ հիւթ. 6. A. առգրել, լուս. ուղղ.՝ առագրել:

Ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων τόπων εἰς τὸ ἕτερον μέρος ἐπιχειροῦμεν.

Ἐπεὶ δὲ τῶν θέσεων αἱ μὲν εἰσιν ἀπλᾶι, αἱ δὲ συναΐευγμένοι, ἀπλᾶι μὲν εἰ γαμητέον, συναΐευγμένοι δὲ εἰ βασιλεὶ γαμητέον, διαιρετέον τὰς συναΐευγμένας εἰς ἐκάστην τῶν συναΐευγμένων, ἵνα τοὺς οἰκείους λόγους ἐκάστη τῶν μερῶν ἀποδῶμεν.

Καὶ αὐξήσεις καὶ παρεκβάσεις, καθ' ἃ ἐνδέχεται μέρη τῆς θέσεως, ποιησόμεθα. Ὅμοίως δὲ καὶ πάθεσι καὶ ἤθεσι καὶ προτροπαῖς χρῆσόμεθα καὶ σχεδὸν πάσαις τῶν λόγων ἰδέαις· πολλὰς γὰρ εἰσάξομεν βίων περιστάσεις, καὶ περὶ ἐκάστης τοὺς ἀρμόζοντας λόγους ἐροῦμεν, οἷον φέρε ζῆτεῖν, εἰ γαμητέον.

Μετὰ τὸ κοινούς καὶ καθολικούς περὶ πάντων ἀνθρώπων λόγους ὑποθέσθαι, ἐξ ὧν ἢ συστήσομεν τὸ γαμῆν ἢ ἀνασκευάσομεν, καὶ καθ' ἕκαστον βίον ὑπερεξελευσόμεθα, οἷον γεωργοῦ ἐμπόρου στρατιώτου πλουσίου πένητος βασιλέως, καὶ οὕτω πολλὴν περιουσίαν λόγων ἐξομεν, ὡς τὴν μίαν θέσιν πάμπολλα ποιῆσαι.

Ταῖς δ' αὐταῖς ἀφορμαῖς τῶν ἐπιχειρημάτων χρῆσόμεθα καὶ πρὸς τὴν τῶν γυναικῶν ἀνασκευήν, καθάπερ εἶπον καὶ πρότερον.

ՅԱՂԱԳՍ ԱԻՐԻՆԱՑ

Օրէնք են հաճոյ կամ բազմութեան կամ առն քաղաքավարի¹ փառաւորի՝ ըստ որում ամենայն ումեք² վայել է կեալ աճոցիկ՝ որ ի քաղաքի, ոչ ժամանակ ինչ բացորոշեալ:

Եւ օրինացն հարցմունք լինին երկզիմի. զի կամ ի ներքս մտելոց նոցա և զբերցն³, և որոց ահա կայցեն:

Արդ՝ զբերցն³ լինի փորձութիւն՝ թէ արժան է հաստատել թէ ոչ: Եւ յաղաքս ահա⁴ կայից օրինացն կռիւք երկբայութեան լինին նախահարցն ոչ ամենևին ի բաց բաւնալ⁵ զօրէնս, այլ երկաքանչիւր ումեք առ օգտակարէն մեկնողի՝ աճեցողի^(°), որքան միանգամ յաղաքս իւր գրիլ թուի, և թագուցանողի զներհակուն:

Վասն զի այժմ մեզ բանս յաղաքս եղծման և ստեղծման օրինաց, եւ այսորիկ յաւէտ ի ներքս մուծման պատմութեան է, և ահա ստելի յաղաքս սոցա:

Արդ՝ ի ներքս մտիցելոց օրինաց կամ յամբաստանութիւն լինիմք և եղծանեմք
ի տեղեացս յայցանէ, յանհաւաստոյն, յանկարէն, յոչ հարկաւորէն, յընդդիմաւորէն, յանիրաւէն, յարժանոյն, յանօգտակարէն, յամօթալոյն:

Եւ լինի անհաւաստութիւն՝ է որ առ արտաբերութիւն, զոր ոմանք առօգանութիւն կոչեն, և է որ զանուամբ, և է որ առ հոմանունութիւն, և է որ ըստ բաղադրանութեան^(°), զոր փաղանունութիւն ոմանք ահուանեն, և է որ առ շարադասութիւն և բաժանութիւն, և է որ առ յորովումն, և է որ առ պակասութիւն, և է որ առ կռիւ:

1. A. քաղաքավարի: 2. A. ուրեք, լուս. ուղղ.՝ ումեք: 3. A. գրելոցն, լուս. ուղղ.՝ գրելոցն: 4. A. ահա փիլ. ահա: 5. A. բառնան:

ΠΕΡΙ ΝΟΜΟΥ.

Νόμος ἐστὶ δόγμα πλήθους ἢ ἀνδρὸς ἐνδόξου πολιτικόν, καθ' ὃ πᾶσι προσήκει ζῆν τοῖς ἐν τῇ πόλει, οὐκ εἷς τινα χρονον ἀφωρισμένον.

Τῶν δὲ νόμων ἐξέτασις διχῶς· ἢ γὰρ εἰσφερομένων αὐτῶν καὶ τιθεμένων ἢ κειμένων ἤδη.

Τιθεμένων οὖν γίνεται δοκιμασία, εἰ χρῆ κυροῦν ἢ μή. Περὶ δὲ τῶν ἤδη κειμένων αἱ ἀμφισβητήσεις γίνονται τοῖς διακαζόμενοις οὐ παντελῶς ἀναιροῦσαι τοὺς νόμους, ἀλλ' ἐκάτερον πρὸς τὸ λυσιτελέστερον ἐξηγούμεναι, καὶ αὖξονται μὲν ὅσα ὑπὲρ αὐτοῦ γεγράφθαι δοκεῖ, συγκρούονται δὲ τὰ ἐναντία.

Ἐπεὶ δὲ νῦν ἡμῖν ὁ λόγος περὶ ἀνασκευῆς καὶ κατασκευῆς νόμου, ταῦτα δὲ μάλιστα ἐν ταῖς εἰσηγήσεσι, λεκτέον περὶ τούτου.

Εἰσφερομένων τοίνυν τῶν νόμων ἢ κατηγοροῦμεν καὶ ἀνασκευάζομεν, ἢ συνηγοροῦμεν καὶ κατασκευάζομεν. Μετὰ δὲ τὸ προοίμιον ἀνασκευάζομεν ἐκ τόπων τῶνδε, ἐκ τοῦ ἀσαφοῦς, ἐκ τοῦ ἀδυνατοῦ, ἐκ τοῦ οὐκ ἀναγκαίου, ἐκ τοῦ ὑπεναντίου, ἐκ τοῦ ἀδίκου, ἐκ τῆς ἀξίας, ἐκ τοῦ ἀσυμφόρου, ἐκ τοῦ αἰσχροῦ.

Γίνεται δὲ ἀσάφεια ἢ μὲν περὶ τὴν προφορὰν, ἣν τινες περὶ τὴν προσφῶδιαν καλοῦσιν, ἢ δὲ περὶ τὸ ὄνομα, ἢ δὲ περὶ τὴν ὁμωνυμίαν, ἢ δὲ περὶ τὴν πολυωνυμίαν, ἣν συνωνυμίαν ἕτεροι προσαγορεύουσιν, ἢ δὲ περὶ τὴν σύνταξιν, ἢ δὲ περὶ τὴν σύνθεσιν καὶ διαίρεσιν, ἢ δὲ περὶ πλεονασμόν, ἢ δὲ περὶ ἔλλειψιν, ἢ δὲ περὶ τὴν μάχην.

Արդ՝ որ առ արտաբերութիւն¹ է, յորժամ ի նմին դա-
սու կացելոց բանիցն ոմանց նմանապէս կարողութիւն իցէ,
որդան^(°) երկդիմի առնուլ զգրեալն՝ աղախին ոսկի մի լը-
դեցցի, ապա թէ ոչ՝ արքունի լիցի:

Քանզի յերկբայս լինիմք՝ թէ ոսկին թէ արդեօք աղախինն
արքունի լիցի, կար է ամփոփիլ և ձկտիլ իրն. և առ անուն,
յորժամ հասարակ յոյժ հին կամ օտար իցէ հին^(°), որդան
ձիւնար և մերարի. և և թէ որ ասիցէ զսափոր փոխանակ
բանդի, որպէս կիպրացիքն: վասն որոյ զառ Հաներստին ո-
մանք այսպէս մեկնեն՝

«ի պղնձու՝² սափորջ կապեալ էր երիս և տասն
ամբս»:

Եւ առ հոմանունն՝ յորժամ մի անուն երկուս կամ յո-
լովս նշանակիցէ, որդան՝ եթէ որ մանկուն³ գրիցէ ոչ գոլ
վկայութիւն:

Քանզի խնդրեսցուք սասանօր, թէ արդեօք զանար-
բունս ասէ ոչ վկայել⁴, թէ որդի՝ յաղագս հօր, և կամ ծա-
ռալ՝ յաղագս տեանն: Քանզի սորս միով անուամբ անուա-
նին մանկունք:

Առ բազմանունութիւն՝ յորժամ ընդդէմ աջն նշանա-
կեալ լինի մի՝ իցէ և անուանք բազումք, որդան սուսեր,
զարապր: Քանզի անհաւաստութիւն և այսպէս լինի, յոր-
ժամ կարծիցէ որ զոյգ անուամբ գոլ զնշանակեալսն:

Եւ առ շարադրութիւն, որդան՝ յորժամ Պիտտակոս ա-
սիցէ՝ առնուլ⁵ բաժանել զճայր և զմայր և զգոյգն. քանզի
երկբայ է և այս բառ՝ արդիւք զմանկունս⁶ ասէ բաշխել
առնուլ ծնողացն թէ զծնողս մանկանցն:

Եւ ևս այս՝ յորժամ ի մարմնի^(°) անուն կայցէ և շա-
րադասել կարիցէ՝ կամ աջն՝ որ յառաջ քան զինքն, և
կամ աջն՝ որ զինի իւր զանազան միտս կատարել, որդան՝
որ յաղթեացն ի պատերազմի զօրավար՝ կանգնեսցէ Արեալ
պատկեր ոսկի ունելով նիղակ. քանզի է ասացեալն՝ կամ
պատկեր ոսկի և կամ ոսկի նիղակ:

1. A. առ արտասանութի, լուս. ուղղ.՝ առ արտաբերութի: 2. A.
ի պղնձու՝ փխ. ի պղնձու: 3. A. մանկուն: 4. A. վկայել:
5. A. առնուլ փխ. առնուր: 6. A. զմանկունս:

Περὶ μὲν οὖν τὴν προφορὰν ἔστιν, ὅταν ἐν τῇ αὐτῇ τάξει
κειμένων τινῶν λέξεων ὁμοίων, δυνατόν ἢ προφέρεσθαι δι-
τῶς τὸ γεγραμμένον, οἷον θεράπαινα χρυσία μὴ φορεῖτω, εἰ
δὲ μὴ, δημοσίᾳ ἔστω.

Ἀμφισβητοῦμεν γάρ, πότερον ἢ θεράπαινα δημοσίᾳ ἔστω,
ἢ τὰ χρυσία δύναται γὰρ συστέλλεσθαι καὶ ἐκτείνεσθαι τὸ ἄ.
περὶ δὲ τὸ ὄνομα, ὅταν καινὸν ἢ σφόδρα παλαιὸν ἢ ξέγον ἢ
τὸ γεγραμμένον, οἷον ἡ ποδοκάκκη καὶ ἡ ἡμεδαπή, καὶ εἴ τις
λέγοι τὸν κέραμον ἀντὶ δεσμοτηρίου, καθάπερ Κύπριοι διὸ
καὶ τὸ παρ' Ὀμήρω τινὲς οὕτως ἐξηγοῦνται,

χαλκῆφ δ' ἐν κεράμφω δέδετο τρισυαῖδεκα μῆνας.

Περὶ δὲ τὴν ὁμωνυμίαν, ὅταν ἐν ὄνομα δύο ἢ τρία σημαί-
νη ἢ καὶ πλείω, οἷον εἴ τις γράφει, ἐκ παιδὸς μὴ εἶναι μαρ-
τυρίαν.

Ζητήσομεν γὰρ ἐνταῦθα, πότερον ἀνηβον λέγει μὴ μαρ-
τυρεῖν ἢ υἷδον ὑπὲρ πατρὸς ἢ δοῦλον ὑπὲρ δεσπότου. οὗτοι γὰρ
ἐνὶ ὀνόματι προσαγορεύονται παῖδες.

Περὶ δὲ τὴν πολυωνυμίαν ἀνάπαυιν, ὅταν τὸ σημαϊνόμενον
ἐν, τὰ δὲ ὀνόματα πολλὰ, οἷον ἄορ, ξίφος, φάσγανον, μάχαιρα.
ἀσάφεια γὰρ καὶ οὕτω γίνεται, ὅταν οἴηται τις ἴσα τοῖς ὀνό-
μασιν εἶναι τὰ σημαϊνόμενα.

Περὶ δὲ τὴν σύνταξιν, οἷον ἐπειδὴν φήσῃ Πιπτακὸς νέμεσ-
θαι πατέρα καὶ μητέρα τὴν ἴσην· ἀμφιβάλλει γὰρ καὶ ἦδε ἢ
λέξεις, ἄρα γὰρ τοὺς παῖδας λέγει νέμεσθαι τὰ τῶν γονέων, ἢ
τοὺς γονεῖς τὰ τῶν παίδων;

Καὶ ἔτι ὅταν ἐν μέσῳ τι κείμενον ὄνομα δύνηται συντα-
τόμενον ἢ τοῖς πρὸ αὐτοῦ ἢ τοῖς μετ' αὐτὸ διάφορον διάνοιαν
ἀποτελεῖν, οἷον ὁ νικήσας ἐν πολέμῳ στρατηγὸς ἀνατιθέτω τοῦ
Ἄρεως ἄγαλμα χρυσοῦν ἔχον δόρυ· ἔστι γὰρ τὸ λεγόμενον
ἦτοι ἄγαλμα χρυσοῦν ἢ δόρυ.

Եւ առ շարադրութիւն¹ և բաժանութիւն՝ զոր ոմանք
առ հասարակն բաժանեցելոյ կոչեն, որդան ի ժառանգութիւն
հրամայեալ գոյ զեղբայրս զմանկունս:

Զի է բաժանելով ասել՝ նախ առաջին զեղբայրս կոչել,
և եթէ սա ոչ իցէ, յայնժամ զմանկունս յարել, և է որ շա-
րադրելով ասիլ համանգամայն կոչիլ գնոսս:

Եւ դարձեալ՝ որ ի սուտ վկայութեան ըմբռնիցի՝ երես
հազարս տացէ, կամ երես հազարս տացէ՝ միանգամ
ըմբռնեալ:

Եւ առ յորովումն լինի երկրայութիւն, յորժամ կար իցէ
աւել² ինչ քան զոգեալն, որպէս և աղբեցեալն, որդան՝ եթէ
ոք օրինադրիցէ³ ժառանգել և զոսս ի մօրէ. քանզի յերկրայս
լինի և մայրն՝ իբրև զոսս ի մօրէ օրէնս կոչեն, ևս յառա-
ջագոյն զինքն զմայրն:

Իսկ այն որ առ պակասութեան անհաւաստութենէ
լինի՝ կամ բազմադիմի⁴, կամ ըստ պատճառի, կամ ըստ դի-
պի, կամ ըստ հարկի, կամ յեղանակի, կամ ըստ տեղոյ,
կամ ըստ ժամանակի, կամ ըստ որակութեան, կամ ըստ
քանակութեան:

Ըստ պատճառի՝ որդան հայրատանջն ձեռնատեսցի.
քանզի պակաս է՝ քանզի արդեօք և զայն որ ըստ անգի-
տութեան է, և զայն որ առանց անգիտութեան, թէ զամե-
նայն միանգամայն պարզարար:

Իսկ ըստ դիպին՝ պակասութիւն բազմատեսակ է. քան-
զի յայտ է թէ տարբերէ դէմքն, և բնութեամբ, և հասա-
կաւ, և հարգունաւ ազգակցաւ, և դիպուածով, որդան ընդ
մատնչին սատակիլ զմանկունսն. քանզի ոչ է որոշեալ հաս-
տատուն՝ թէ և զմատանն, և զէգն, և զմանուկն. և զայն որ
ոչն միարանեաց՝ ընդ հօրն տարագիր առնել զմանկունսն.
Իսկ արդիւք և անարգի և ոչ համեստի՝ թէ և այն, որ ոչ և
մի ինչ յայցանէ ոչ միարանեաց:

1. A. առ շարադրութի, լուս. ուղղ.՝ առ շարագասութի: 2. A.
ասել, լուս. ուղղ.՝ ասիլ կամ ասելի: 3. A. աւրինադրիցէ, լուս. ուղղ.
աւրինադրեսցէ: 4. A. բազմայգիմի:

Περὶ δὲ τὴν σύνθεσιν καὶ διαίρεσιν, ἦν τινες περὶ τὴν
κοινὴν τοῦ διηρημένου καὶ τοῦ ἀδιαίρετου φασίν, οἷον ἐπὶ τὸν
κλήρον ἔρχεσθαι νόμου κελεύοντος ἀδελφοὺς παῖδας.

Ἔστι μὲν γὰρ διαιροῦντας φάναι, πρῶτον μὲν καλεῖσθαι
τὸν ἀδελφόν, εἰ δὲ μὴ οὗτος εἴη, τότε τοὺς παῖδας παρῆναι,
ἔστι δὲ καὶ συντιθέσθαι λέγοντας ἅμα καλεῖσθαι αὐτούς.

Καὶ πάλιν, ὁ ψευδομαρτυρῶν ἄλους τρεῖς χιλίας διδότη
ἦτοι γὰρ λέγει, ὁ τρεῖς ἄλους ψευδομαρτυρῶν χιλίας διδότη, ἢ
τρεῖς χιλίας διδότη ἅπαξ ἄλους.

Περὶ πλεονασμὸν δὲ γίνεται ἀσάφεια, ὅταν δυνατόν ἦ
πλέον τι τοῦ γεγραμμένου συλλογίζεσθαι, ὡς καὶ αὐτὸ δυνάμει
δηλούμενον, οἷον εἰ τις νομοθετήσῃε κληρονομεῖν καὶ τοὺς
πρὸς μητρός· ἀμφισβητήσῃε γὰρ ἂν καὶ ἡ μήτηρ, ὡς εἰ τοὺς
πρὸς μητρός νόμος κληρονομεῖν καλεῖ, πολὺ πρότερον αὐτὴν
τὴν μητέρα καλοῖη.

Ἡ δὲ παρ' ἑλλειψιν ἀσάφεια γίνεται πολλαχῶς, οἷον ὁ
πατροτύπτης χειροκοπέσθω· ἐλλείπει γὰρ πότερον καὶ τὸν δι'
ἄνοιαν, ἢ καὶ τὸν ἐπ' εὐνοίᾳ καὶ πάντας ἀπαξᾶπλῶς.

Ἡ δὲ κατὰ πρόσωπον ἑλλειψις πολυειδής ἐστὶ· διαφέρει
γὰρ δήπου τὰ πρόσωπα καὶ φύσει καὶ ἡλικίᾳ καὶ ταῖς ἐγγυ-
τέρω συγγενείαις καὶ τύχῃ, οἷον τῷ προδότῃ συναναίρεσθαι
τοὺς παῖδας· οὐ γὰρ διώρισεν, εἰ καὶ τὸν θετὸν καὶ τὴν θή-
λειαν.***

Եւ ըստ հարկի, որդան երիցս քաջ եղեալն հարկաւոր՝
պարտ և արժան է զսա ոչ զինուորի:

Եւ յեղանակէն լինի, յորժամ օրինադրէ զշուն կամ զայլ
ոք ի հարազորժաց սատակել՝ բառնայցէ թողուցու զօրինակ
սատակմանն:

Եւ ըստ տեղոյն պակասութիւն, որդան եթէ ոք հրա-
ժայիցէ զքաջն ի հրապարակի գնել արքունի՝ և ոչ որոշի-
ցէ գտեղին:

Եւ ըստ ժականակին խնդրեսցուք՝ այսպէս սկիզբն ա-
րարեալ ուրուք անիրաւ ձեռաց վրէժ խնդրել թէ և՛ յեռոյ
ժամանակաւ իցէ:

Եւ ըստ որակութեան է, յորժամ ասիցէ ոք՝ զարծաթ
գոլ ընդ հարկաւ, ոչինչ յաղագս դահեկանի հաստատուն
որոշիցէ:

Եւ ըստ քանակութեան՝ յորժամ թէ ոք տուեալ ան-
հարկ գոլ՝ զթիւ բառնայցէ թողուցու՞:

Արդ՝ առ պակասութեան անհաւաստութիւն լինի այս-
քանարար: Եւ առ կռիւ՝ յորժամ ինքն ընդ ինքեան կուռի-
ցի օրէնքն:

Բայց գիտել արժան է, թէ ամենայն յառաջացեալքն
անհաւաստութեան տեղիք յայնս՝ որ կան ի քաղաքս օրէնքն՝
գտանին. իսկ յայնս՝ որ ի գեգերանս կրթութեան սակս որ
վարժին՝ ոչ նմանապէս. քանզի որպէս է յաւէտ՝ ըստ որս
ցայնքան կրի սովորութիւն՝ գնոսս որոշեմք:

Արդ՝ յորժամ գանհաւաստութիւն առցուք ի ձեռն՝ ան-
զէն վաղվաղակի հարցցուք գոմն, թէ կարելիս հրամայեն
օրէնքն, և ոչ ըզձից նման ըստ Դիմութենի, և ոչ զժոխ ա-
մեննին գործիք որպէս յայնմանէ՝ որ հրամայէ անսուտ լի-
նել ի հրապարակի. քանզի անկարելի է և զժոխալինի սա.
և յայնմանէ՝ զուրացուցանել գերեսս շան. քանզի եթէ ի
շնութեան ըմբռնեսցի կոյր՝ զիմարդ ոք հանիցէ գերեսս նորա
զոչս բնաւին գոյս:

Եւ զկնի այսորիկ յուզեսցուք, թէ հարկաւոր են օրէնքն.

1. A. թէ և, յառ. ուղղ.՝ թէ արժան է և:
Թողուցու:

2. A. թողուս փիւ.

քանզի ոչ եթէ յաղագս բարեաց ուրուք կամ օգաս-
կարաց եղեալ, այլ յաղագս փոքունց, և ոչ ինչ առաւել
այնոցիկ, որ կայցեն կամ ոչ կայցեն անպիտան, իսկ այն՝
որ յընդդիմէն ցուցանի զօրէնս՝¹ այնոցիկ, որ անա կան
օրէնքն ներհական, կամ այնոցիկ՝ որ զբութեամբ և քաղա-
քավարութեամբն. վասն զի ի գեգերանսն ոչ են այնք, որ-
պէս որ ի քաղաքին օրէնք կան, առ որ հայելով և գիտե-
լով վերժանիցէ՞² ոք զի ներքս մտեալ օրէնս:

Բայց սակայն ոչ որպէս յԱթէնս կամ այլ ուրեք օրի-
նաց լինելոց՝ այսպէս կրթիլ վայել է այսքան, զի ամենեկին
է շամբուշ մեզ:

Բայց պարտ և արժան է եղծանելով՝ ըստ գլխոյ տար-
օրինին ցուցանել փորձիլ ըստ առ հասարակ ամենայն
մարդկան սովորութիւն զգրեալ՝³ օրէնսն գոյ, որդան կնոջ
մի լիցի իշխանութիւն կտակ առնել ասելի(°). քանզի ար-
տաքոյ քան գնասարակ ամենայն մարդկան սովորութիւն է
օրէնս. քանզի ամենայն ուրեք օրինադրեալ և հրամայեալ
իւրոց լինել իւրաքանչիւր ումեք ոչ միայն կենդանեալ,
այլ և յորժամ մեռանիցի՝ թողուլ ումեք կամ մի թողուլ:

Յետ այսորի՛կ հարցցուք, թէ իրաւացի ի վերայ ամի-
նայն քաղաքացեացն որ կան օրէնքն, այլ ոչ յաղագս ո-
մանց առանձին գրեալ է, և թէ առ պատիւ և արժանաւո-
րութիւն իւրաքանչիւրումն բաշխէ:

Եւ յորժամ առ արժանաւորութիւն օրինադրիցէ՝ ամ-
բաստան լինելի է, զի ոչ զոյգն բաշխէ ամենեցուն՝ որ ժո-
ղովրդականացն է առանձին:

Եւ յորժամ հասարակ զամենեցունց օրինադրիցէ՝ ամ-
բաստան լինել պիտի, զի ոչ առ արժանաւորութիւն բաժա-
նէ, որդան՝ թշնամանողն սացէ զբաքմայս բիւրս՝ ապա թէ
ոչ անարգեսցի. քանզի ոչ զոյգ է անանկաց և մեծատանց
պատուհաս. զի նոցա վասն մեծութեան պարտ է զարծաթն
հատուցանել, իսկ սոցա վասն ցանգութեանն և տարակու-

1. A. գաւրէն, յառ. ուղղ.՝ գաւրէնս:
զգիեալ, յառ. ուղղ.՝ գերս եղեալ:

2. A. երժանիցէ:

3. A.

սանաց ոչ կարացեալ հատուցանել՝ քաջայայտ է թէ անարգեալ լինի:

Ապա արժանոյն՝ քանզի ընդ միտ ածցուք և քննեսցուք, թէ զարժանին որոշէ զպատուհաս օրինադիրն ի վերայ անիրաւեցելոցն. այնն Արամազդայ՝ զպատիւն՝ թէ յազագս պատուոյ իցէ օրէնք. և կրկնակ է ինչոյն՝ թէ առաւելեալ գտցի օրէնս կամ զորս յառաջագոյն ասէ, կամ պակասեալ, որգոն և առաւելեալ՝ թէ ոք մահ հատցէ ի վերայ սպանողի ինչ յանասուն կենդանեաց, և կամ արժանի վարկցի՝ որ պաշտպանութիւնն կրեաց ծառայ գոլ պաշտպանողին. և պակասեալ՝ որզան եթէ ոք օրինադիրցէ կամ առն սպանողի հազարս հատուցանել, կամ քաջին ոստովք ձիթենեաց պակիլ:

Եւ զկնի ձեռնարկեսցուք յանօգտէն՝ ցուցանելով զօրէնսն ֆրասելով կամ ինչս, կամ զգուշութիւն և փրկութիւն, կամ զերկոսին, որզան Ոլոմպիա յաղթին ի ներքս մտանել մասն ինչ զպարսպին քակեալ, և քանզի անօգուտ և զեղի է:

Ապա ամօթալոյն՝ ըստ որում բազում օրինադրացն ոչ մաքսաւորել և ոչ ձեւագործական արուեստ հրոյ գործել քացաքացեացն հրամայեսցեն. և ևս շուն տացէ հազարս՝ քանզի անփառաւորք լիցուք յայսմ օրինաց, իբրու թէ կուռ բոլոր արծաթ քան ժողովք:

Եւ կազմել պարտ և արժան է և ի ներհակացն. և ի կիր առնելի է յօրինադրացն եղծման, և կազմածի, և ախտիւք¹, և բարուք ընդունականօք, և աճմամբք, և արտելութեամբք, և ընդհանուր ամենայն բանիցն տեսակաւ. և ի նոցունց յայսմանէ ձեռնարկեսցուք և առ վարկիցն եղծմունս. զի ոչ այլ ինչ յօրինացն զանազանի², բայց զի վարկն բազում անգամ լինի առ պէտս պիտոյից և ի ժամանակ որոշեալ, իսկ օրէնքն՝ մշտնջենաւոր որքան յինքենէ:

1. A. աղաիւք, ուղղված է՝ ախտիւք: ուղղ.՝ զանազանէ:

2. A. զանազանի, լուս.

ՅԱՂԱԳՍ ՎԵՐՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՎԵՐՄԱՆՄԱՆ

Վերժանութիւն է արտաբերութիւն գրեցելոց հանգերձ որրակի սասակութեամբ և ձայնի:

Միիզբն մանկան¹ առնելի ի պարզագունից շարագրացն և ճարտասանաց՝ Իսոկրատեայցն, ապա Հիպերիդեայցն² և Իսքենեայցն, և ի սոցայց յայսպիսեայցն ի Դեմոսթենէս հասցուք:

Եւ նախ առաջին քան զամենայն նմա ճառելի է, զի ճարտասանական բանիցն են որ ներբողականք են, և են որք ատենականք, և են որ կաճառասականք:

Եւ ատենականացն են ոմանք՝ որ յատուկք են, և են որք ընդհանուրք: Եւ յազագս այսց իւրաքանչիւրոց առաջին ցուցանելի է ոչ ստոյգ ճշդելով և ոչ իբրու թէ բովանդակօք և օրինակաւ գիտել զուշն որ բերեալ լինի:

Եւ յետ այսորիկ պարտ և արժան է զենթադրութիւն արտադրել. ապա եթէ սրա գունից է՝ և զինդիրսն, և եթէ առաւել իցէ սուր՝ և ձեռնարկութեանցն զիւրաքանչիւր յանդիման կացուցանելի է նմա և զներգեղեցիկ բանին ըզբարիքք յայպէսն ունելով և զյոռինս, զի զոմանս քակաիցէ և զոմանս ոչ. եւ ուսուցանելի է զնա և ընդերագոյնս առնելի մաքրոց անձանց³, բայց ոչ սակայն ոչ կարի զատուցելոցն և օտարաց ոմանց⁴, որ և վասն սորին այսորիկ հոչակաւորք են, և որպէս առ Դեմոսթենի՝ թուղ որ սիան(°):

Բայց մի անգիտասցի և զբարս, և զկիրս, և զարտելութիւնս⁵, և զաճմունս, և զնուագութիւնս, և զայլ մտաց

1. A. մանկան: 2. A. Հիպերիդեայցն: 3. A. անձանց, լուս. ուղղ.՝ անուանց: 4. A. աւտարաց ոմանց, լուս. ուղղ.՝ աւտարաց տանցն: 5. A. զարտողութիս, լուս. ուղղ.՝ զարտելութիս:

յիզանակս. և գիտացէ և մեկնութեան ձևս, և որպէս զի զարդ ոք բարիոք և ի դէպ նոքօք վարեսցի¹. յազագս սոցա ստուգագոյն մեք այլս ասացուք:

Եւ կարի յառաջագոյն քան զամենայն՝ ընդելացուցանելի է զնա վայելչականաւն ասացելոց ենթադրութեանցն, և ըստ ձայնին², և ըստ մարմնոյն գեղեցկաձև շարժման. քանզի սա է՝ որ բանին զներգեղեցկութիւնն ցուցանէ. և ևս ստուգաւորագոյն ենթադրեսցուք և ընդ միտ անցուք գաւորին զնսիր³ և զարժանաւորութիւնն, և գհասակն, և զգիպուածն, և զտեղին՝ յորում ասի, և զիրան՝ յազագս որոյ բանք, որպէս զի կարողութիւնն իցէ յաւէտ յազագս փոխանակ մերոց իսկ անձանց զայն իբրու ճշմարտապէս լինել կարծեմք. արդ զՊոլլոս⁴ զողբերգութեան ենթադրողն՝ այնպէս քաջ արտաբերել⁵, զորոց ի ձեռն առնոյր զգէման՝ մինչ զի և ասեն զնա ճշմարտապէս արտասուեալ ենթագատելով զողբականս:

Եւ նմանապէս յազագս հնազէտ պատմողացն ասեմք, զի նոցա սեռք բազումք են. զի է որ ազգաբանական է, ընդ որով զազգաբանութիւնս որք զյԱթէնան կամ այլ ուրեք զիշխանսն և զներս պատմեն զակնածուան, և որք յԱբգոսի զքուրմ կանայս, և զյոյս ի Լակեղեմոնի, և ի Մակեդոնիա, և ի Պարսս թագաւորս թուէին, և են որ զԱպողղոզովբայ Աթենացոյ և զԱկուզիլաոսի⁶ զԱրգիացոյ, և զՆկատոսի զՄելեսացոյ:

Եւ իրական է՝ ըստ որում իրս ինչ անցանեմք բանիւ, որզան խոզովութիւնս, պատերազմունս և զայսպիսիս, որպիսի ունին բազումք Թուրքիդեայն⁷ և Փիլիստոնին:

Եւ առասպելաբանակնք՝ ըստ որում յազագս գիւցանցանց և աստուածոց առասպելաբանեմք, որպէս են կտրածք այս Ասիկեպիազայցն⁸ ողբերգուածոցն:

1. A. վարեսցի, լուս. ուղղ.՝ վարեսցի: 2. A. զձայնին, լուս. ուղղ.՝ ըստ ձայնին: 3. A. զնսիր, լուս. ուղղ.՝ զբան: 4. A. զՊոլլոս, լուս. ուղղ.՝ զՊաւլոս: 5. A. արտաբերել, լուս. ուղղ.՝ արտաբերել: 6. A. զԱկուզիլաոսի, լուս. ուղղ.՝ զԱկուզենի: 7. A. Թուրքիդեայն, լուս. ուղղ.՝ Թուրքիդեայն: 8. A. Ասիկեպիազայցն, լուս. ուղղ.՝ Ասիկեպիազայցն:

Եւ են ոմանք, որ յիշեն զբարիքապէս ասացելոցն՝ որպիսի են Քսենոփոնտեայքն և Սոկրատականքն. բայց յիշատակեն և ընդ այսու տեսակաւ եւ որք զփառաւոր արս գումարեն, որպիսիք են որք զարժանաւորս շարադրեն կենցաղս՝ Արիստոքսենոս երաժշտական սատտիւրոս և որք միանգամ այսպիսիքս:

Եւ են որ¹ զպարունական², ըստ որում յազագս վայրաց և քաղաքաց, գետոց, դրոց և բնութեան, և այսպիսեաց պատմիցեմք. որպիսի իմն Կիմոնսն, Փիլիաս, Փիլոստեփանոս և Իստրոս³ ջանացան. և ըստ սմին այսմիկ տեսակի շարադրեն և որք զշատ ուրեք զքաղաքավարութիւնան⁴ հաւաքեն, որպէս Արիստոտելէսն:

Բայց է և այլ կատարելագոյն տեսակ՝ ըստ որում յառաջասացելովքն ամենեքումք համանգամայն վարիլ, որպէս Հերոդոտոս Էարար և յոլովք հնազէտք պատմագրացն, և զսոսա սկիզբն վերժանութեան արասցուք ի սմանէ⁵. քանզի պարզագոյն և բազմուսուան է, ասէ, և յայնմանէ՝ ի Թէոպոմպոս և ի Քսենոփոն փոխեալ զնասցուք, յորոց՝ ի Փիլիստոս և Հերոդոտոս հասցուք, և յետոյ՝ Թուրքիդեայն⁶:

Եւ զնոյն օրինակ ի վերայ սոցա վարժեսցուք՝ որովք և ի վերայ ճարտասանաց բանիցն. ոչ որպէս ոմանք զպայծառն և զմեծամեծն Թուրքիդեայն զանց առնեն, բազկելով ի շամանգազ քատակութենէն՝ և զանդիոն և մառախունս բանին պարապեսցուք⁷(^o), և եղիցի քատակութիւն մեր և նախանձ ոչ միայնոյ ուրուք միայնու՝ հնոցն, այլ ամենեցուն բարգաւաճագունիցն:

Քանզի այսպէս առատից և բազմաց և զանազանից պաճարան գտցուք բանից. ոչ աւսախեալ⁸ փախիցէ ի մեծ վատթարութենէ, որ հետեւի սիրէ այնոցիկ՝ որ զմի ոքն առաջի զնեն քատակել. քանզի խստվիտք և մախիզք և անհաւաստիք՝ որք ոչ միայն զԴիմոսթենէսն ախորժակ ելով

1. A. և է երբ որ, լուս. ուղղ.՝ և են որ: 2. A. զպարունական, լուս. ուղղ.՝ զպարունականսն: 3. A. Իստրոս: 4. A. քաղաքավարութիւն: 5. A. ի սմանէ, լուս. ուղղ.՝ ի սմանէ: 6. A. Թուրքիդեայն, լուս. ուղղ.՝ Թուրքիդեայն: 7. A. պարապեսցուք, լուս. ուղղ.՝ պարաբեսցուք: 8. A. աւսախեալ վիս. աւսախեալ:

զնմանէն¹(°). և գձուձք և տկարք և անշնորք՝ որք զԼիւսիասն միայն կամին քատակել²:

Բայց յորժամ զամենեցուն բարիս ոք զարմանալով կերպարանել զիւր միտսն առ այն ձեռնարկեցէ՝ Արամազդայ իմն ի նմա ձև լինի իմն բանիցն, զոր իւրաքանչիւր ոք յիւրմէ բնութենէ տպաւորիցէ³, ոչ առ մի ինչ հարկաւորել տեսակ հայել, այլ ամենայն բարեացն ինքնին կամակար յանձն ստանալ:

Արդ՝ ամենեցուն օգտակարագոյն եղիցի զգեղեցիկսն յամենայն շարագրածէ ընտրելով պատմել, ստէպ ստէպ զնոսա յիշել հանդերձ յարմարական ենթադրութեամբն ենթադատութեամբ:

1. A. զնմանէն, լուս. ուղղ.՝ երանեն.
ապաւորիցի, լուս. ուղղ.՝ ապաւորից:

2. A. քակակել:

3. A.

ՅԱՂԱԳՍ ԼՍԵԼՈՒԹԵԱՆ

Եւ ներ լսելութեանցն նախ առաջին է մտերիմ և բարեկամ մատուցանել զինքն ասողի, քանզի ոչն մատուցանողի և ոչ ի պիտանեացն ինչ օգտակար:

Արդ՝ զառաջին բաւական է գոնեա ենթադրութեանն շարագրածին յիշատակ առնել, ապա և գլխոցն և տնօրէնութեան, և յետ այսորիկ փորձել և զգեղեցկապէս պատմելոցն յիշատակ առնել. եւ թէպէտ և ոչ բառ, և ոչ որպէս տրամադրեացն ասելով, և ոչ այսպէս ապաքէն օգտակար է. քանզի յառաջ անցանելով այսպիսոյ միանգամայն՝ կրթութեան՝ կարասցուք և նովիմբ բառիւ զիւրաքանչիւր վերաբերել:

Եւ պարտ է ոչ անդէն վաղվաղակի համանգամայն զամենայն ինչ ձեռնարկել յիշել, և ոչ նոյն ժամայն փորձել ասել առ ինքն կամ առ այլ զճառեցեալն, այլ գրել պարապոյ² և յիշատակ բերել ասացելոցն. եւ նախ առաջին ըզնախերգանին՝ զի եղիցի մեզ ի վերայ ճարտասանական լրսելութեան³ յարացոյցք. զի յորժամ հարուստ աւուրբք ներակրթեալն առ սա կարասցուք ունել զճառեցելոյ նախերգանին՝ ձեռնարկելի է ահա և ի պատմութիւն:

Եւ յորժամ զայս բաւականապէս ունիցի՝ փոփոխացուք առ սոքօք և ի միւս ևս գլուխ, եւ զկնի առ երկուս և երիս, և առ սակաւ սակաւ յառաջ անցանելով այսպէս՝ զամենայն ճառեցելոցն բունն հարցուք. համանգամայն սպասեալ զգուշացուք և զասացեալ զգիւտս և զմեկնութիւնս ըստ քանի յեղանակս ներում յագագս վերժանութեան, որպէս յառաջագոյն ասացի. պարտ և արժան է և ուշ զնել և զիտել

1. A. միայնգամայն: 2. A. պարապոյ, լուս. ուղղ.՝ զպարապոյ:
3. A. լսելութե, լուս. ուղղ.՝ լրելութե:

զհնոցն շարագրածս, և զայս կարծ և յուրվք ծերունեացն առնէին:

Եւ թէոպոմպոս Դիմոսթենեայ լուեալ յաղագս պախաբակութեան առ Ղիմպարինէս զբանեցելոյ՝ և ինքն պրեաց ի նորա ճառեցելոցն դիմեալ:

Եւ ոմանք յորոց է Դիոնիսիոս Աղիկառնացի՝ սա ասեն ել(°) զԱրիստոգիտոնեայն ոչ զուր Դիմոսթենի, այլ որումն լսողաց նորա. և ըստ այսմ շարադասութեան կրթութեան շարադրեցելոյ՝ և ոչ բացավտանգելի է զայս առնել ամենայն լսելութեան, այլ ներբարգաւածեցելոց արանց և փորձից: այլ զի մի մոռացօն լինիցի մեզ յանգիտութենէ չարի վարժումն առնելով՝ վասն որոյ որպէս գոհնար (°) յաւէտ ընտրելի է զվարդապետան, զոր վասն հանապազորդի լսելութեան և ոչ զիտելով քատակութիւն բերեմք. եւ եթէ ոչ ունիցիմք լսելութիւն՝ զամենայն զոր ինչ միանգամ յեռանդումն գործեցաք կամ կրեցաք, որոց հետեւեցաքն, և կամ եթէ կաճառական ինչ գործեցաք, որդան ձայնատութիւն¹, յաճումն, տեսութիւն, խոտվութիւն, եւ եթէ ինչ այսպիսի փորձեսցուք շարագիր² և գեղեցիկ անուամբ շարագրութեամբ վարեցիալք համանգամայն այսակրութիւն(°) ոչ միայն զբառս և զյիշատակս, այլ և զիրս³ և զբարս օգտէ. քանզի օրինակ իմն համարս և պարտիս խոշտանգանաց հանապազորդ կենաց ստացուք՝ ոչինչ թողլով զգործեցելոցն ի մէնջ անհարցափորձ⁴ հարեանցի, և այսպիսի արտասխոհութիւնս ապաքէն տեսակ է և կոչեցելոյ արտասանութեան:

1. A. ձայնատութի, լուս. ուղղ.՝ ձայնատութի: 2. A. շարագիր, լուս. ուղղ.՝ շարագիր: 3. A. զնշիրս, լուս. ուղղ.՝ զիրս: 4. A. անհարցափորձ:

ՅԱՂԱԳՍ ՏԱՐԱՍՈՒԹԵԱՆ

Տարասութիւն է մեկնութեան այլայլութիւն զնոյն միտս պահելով, եւ սոյն սա փոխասութիւն անուանի:

Եւ յեղանակք են սորա նախկին չորք՝ ըստ շարագասութեան¹ և առգրութեան, ըստ բացահանութեան, ըստ այլափոխութեան², եւ եղիցին ի սոցանէ ոմանք խառն կարի բազում:

Արդ՝ ըստ շարագասութեան, յորժամ զնոյն բառ ունիցի և փոխադրութեան մասնկանցն զանազան մեկնութիւնս առնիցեմք, որպիսիք բազում ինչ են:

Եւ ըստ առգրութեանն՝ յորժամ ոչ ինչ զառաջին բառսն արտաքս հանիցեմք՝ ի ներքս մուծամք³ այլոյ բառի այլափոխ առնիցեմք զմեկնութիւն, զոր և Դիմոսթենէսն աբար. քանզի Թուկիդիդեայ ասացեալ թէ իրացն ժամանակք ոչ կան մնան, ինքն այսպէս արտադրեաց⁴ թէ իրացն ոչ կան մնան ժամանակք ձերում յարութեանդ և հենգութեան(°):

Եւ ըստ բացահանութեան յեղանակ տարասու ընդդէմ ունի այնմ՝ որ ըստ առգանութեանն է. քանզի զբազումս կիսակատար ասելով՝ ի բաց հանեմք:

Իսկ ըստ այլափոխութեան յեղանակին, յորժամ զառաջիկայ բառն հանելով՝ այլ փոխանակ սորա զնիցեմք. որդան փոխանակ ծառայն՝ պատակ կամ ստրուկ կամ ինչ այլոցն ի հաւասար նմանից, կամ փոխանակ յեղանակ բառի՝ զիսկն, կամ փոխանակ իսկի՝ զեղանակն, կամ փոխանակ միոյ բառի՝ մի զիցուք կամ յուրվս, կամ փոխանակ յուրվից՝ մի:

Բայց են և այլ յեղանակ տարասութեան՝ զորպիսիս ի

1. A. ըստ շարագրութի, լուս. ուղղ.՝ ըստ շարագասութի: 2. A. այլափոխութի: 3. A. մուծան, լուս.՝ արտադրեաց: 4. A. արտադրեաց, լուս. ուղղ.՝ արագրեաց:

վերայ պատմութեան ցուցանեմք, թէ զնոյն իրան փոխեցուք ի յեղանակացն զանազանութիւն, որզան փոխանակ ապերեկեցանելոյ՝ հարցանել, եւ փոխանակ հարցանելոյն՝ ուսանել, և այսպէս ըստ այլ ևս յեղանակաց նախաճառեցելոցս պատմութեան զիւրազոյն այսպէս և պիտանացուագոյն կրթեսցուք. բայց յորժամ հանդերձելոցն տարասիլ¹ զբանիցն զմիտան ներառանձին ըստ ինքեան ձեռն առեալ փորձեսցուք, որք անուանիցիմք յանձինս զօրութիւն մեկնել պիտանացուագոյն և նոյն ինքն ընթեռնլով ինչ ի պատմեցելոցն բարիոք ի հնոցն ուրուք ընթերցողի² փորձի յիշելով՝ շարագրել նովիմք իսկ բառիւք³ և շարագրութեամբ, խոշտանգել զանձն՝ իբրու թէ ի նմանութիւն կերպարանաց բերեալ զնոցա տիպս. քանզի այսպէս և մեք ընդելեալք լիցուք ըստ հնոցն մեկնել, և համանգամայն հաւաստագոյն և մեկնողագոյն լիցին ճառեցեալքն:

Բայց յորժամ վերստին ի ձեռն առցուք անդէն վաղվազակի գայտսիկ, յորս կրթութիւն կրեցաք, և կատարելագոյն՝ յորժամ Լիւսիայն ոք ընթեռնլով զբանն՝ փորձեսցի զԼիւսիայն մտածութիւնս արտաբերել⁴ ըստ Դիմոսթենի յեղանակի, եւ ներայլակ զամենայն Դիմոսթենի յելսն ըստ Լիւսիայն, եւ նմանապէս և զայլոց ճարտասանաց և հնագիտականաց. և զցուցական մտածութիւնսն կոչեցեալս մեկնել յանդիմանաբար, այլ ոչ ընդ ամենայնի զամենայն ընդհարկանեմք, այլ որքանից զփոխագրութիւն քաջաձևակի⁵ ներընդունի, որզան և յանդիմանական մտածութիւն այսպիսին է:

Արդ՝ առնուլ զտուեալն խոստովանաբար⁶ օրինաւոր գոլ և շնոհ նոցա հատուցանել ոչ ըստ օրինաց գրել ցուցական արասջիր. քանզի այսպէս առնուլ զտուեալսն օրինաւոր գոլ խոստովանելով և զշնորհս նոցա հատուցանել օ-

րինաւոր ոչ ասացես, յորժամ տարասել ընդելուցես զմանկունս:

Նախ առաջին՝ ի պարզագունիցն սկիզբն արասցուք, որզոն ի յիշատակէ. ապա փոխեսցուք ի մի ինչ ձեռնարկութիւն. յետ այսորիկ ի մի ինչ գլուխ, կամ նախերգան, կամ պատմութիւն: Եւ այսպէս առ սակաւ սակաւ զբոլորս տարասանել կարիցեն՝ որ անա կատարելագունի է ունակութեան:

1. A. տարասիլ լուս. ուղղ.՝ տարասանիլ: 2. A. ընթերցողի:
3. A. շարագրել նովիմք իսկ բառիւք, լուս. ուղղ.՝ շարագրել նոքիմք իսկ բառիւք: 4. A. արտայբերել: 5. A. քաջաձևակի: 6. A. խոստովանաբար, լուս. ուղղ.՝ խոստովանաբար ելով:

ՅԱՂԱԳՍ ԱՐՏԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ

Արտագործութիւն է բան զըստ մտաց և անողութեան զպահասան առջնել. եւ պակասիցն պատճարանս գտցուք՝ կամ գանհատաստին հաւաստեցուցանելով, կամ զպակասաբարն ըստ մեկնութեան և մտացն ճառելով, կամ կարողագոյնս ասել, կամ հաւանագոյն, կամ ներգործագոյն, կամ ճշմարտագոյնս, կամ առաւելեալ ինքն ըստ ինքեան միաբան սասացեալ, կամ օրինագոյնս, կամ գեղեցկագոյնս, կամ քաջավայելչագոյնս, կամ օգտակարագոյնս, կամ առաւել սիրելագոյնս ենթադրութիւնս, եւ կամ քաջագասագոյնս, կամ գեղեցկակերպագոյն ըստ մեկնութեան:

Եւ տարացոյց մեզ բաւական լիցի յաղագս Եւրովացոց սասացեալն Իսքենեայ ներում որ ըստ Քոստսիփոնտայն¹, ի Դիմոսթենեայ ներում յաղագս պսակին. զի օգնելով նոցա Աթենացիք, թէպէտ և զրկեալ էին՝ և ապրեցուցին և զքաղաքն ի բաց ետուն: Բայց Իսքենէս ասէ այպէս. «Եւ ըզնոսին զքաղաքս և զքաղաքավարութիւնսն ետուք աւանդողացն ուղղապէս և յիրաւի՝ ոչ իրաւունս համարեալ գոլ զբարկութիւն յիշել ի վերայ հարկանելոյ». եւ Դիմոսթենէս այսպէս. «Եւ բարիոք արարէք ապրեցուցանել զկղզին, և ևս առաւել քան զայն լաւագոյն՝ զի տեսարք էին և մարմնոց և քաղաքացն անդրէն տալ զայսոսիկ յիրաւի նոցա մեղուցելոցն ի ձեզ ոչինչ, որովք զրկեցայքն՝ յորս հաւատարիմն համարեալ եղեսայք ընդ միտ ածելով»:

Արդ՝ վասն զի հնչմամբ ծանրագոյն Դիմոսթենին, և պարարկութիւն հնչաւորագոյն ունելով և հաստատուն և զգոյշ, և պարզ Իսքենեայն անդէն իսկ կարծեն. եւ զլսելիս

1. Ա. ներում որք ըստ Եսիփոնտայն, լուս. ուղղ.՝ ներում որք ըստ Իսքենոփոնտայն:

ժորձեցելոյ այսպիսեացն բաշխել երևեսցի՝ ընդ միտ ածցուք և խուսեցուք և ըստ մասին մասին բանիւն:

Արդ՝ Իսքենէս պարզ արար զբարեգործուածսն և մի՛ իսկ սա երկուս, որիշ զպարզսն՝ երևեցուցանելն և որիշ զի բաց տալն, և համանգամայն զերկրորդն ածեցոյց առաջնոյն առդրութեամբ, ասելով՝ թէ ևս առաւել քան զայս լաւագոյն և ևս սա զոր կարծեցին՝ որպէս ի բացն ետուն, ասէ. իսկ նա և գրէ զայն և բարիոք, ասէ, արար զհաւանութիւն այո բանի դարովելով:

Եւ հակաձեռնեցուք ցուցանելով զյառաջասացեալ բան անհաւատիս, կամ անկարս սասացեալս, կամ անհաւանս, կամ սուտս, կամ պակասս ըստ մտաց, կամ ըստ ասողութեան, կամ դարձեալ աւելիս, կամ ներյայտնիս, կամ լոյծս, կամ մարտուցեալ ինքն ընդ ինքեան, կամ տարօրէն, կամ ամալթալի, կամ անվայելուչ, կամ անօգուտ, կամ ոչինչ առաւել վասն իւր քան եթէ ընդդէմ իւր սասացեալ՝ զոր ոմանք կոչեն հակաշրջեալ, և կամ ըստ վայելչական դասուն սասացեալ, և կամ կերպաբար պատմութեամբ:

Ձկրթութիւն այսպէս արասցուք. նախ առաջին՝ հրամայեցուք հակաբանել ընդդէմ ձեռնարկաց գնոսս անկարծելի ի դարովել, զի որպէս արար ոմն ի կրսերագունիցն. քանզի առ ձառեալն Դիմոսթենի առնուլ գտուեալն խոստովանելով օրինաւոր գոլ և զշոճ նոցա անդէն հատուցանել՝ ոչ ըստ օրինացն գրես, այլ ընդդէմ լեալ պատահեաց այսպէս այո Դիմոսթենէս, վասն զի տայ՝ յորժամ կամի ոք, և առնու՝ յորժամ մաղթէ. եւ յետ այսորիկ առ Սոկրատես ասէ հակասել, ապա առ բոլոր գլուխն, և զկնի և ձառելով պատմութեամբ հակապատմել՝ մինչ ունակութիւն լիցի քեզ բոլոր բանիցն ընդդէմ գոլ:

Արդ՝ որովք ներակրթիլ արժան է յառաջ քան զենթագրութիւն՝ այսոքիկ են:

1. Ա. զպարզսն փիլ. զպարզսն:

Յ Ա Ն Կ

ՀԱՏՈՒԿ ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՅԵՎ ՆՈՐ ԲԱՌԵՐԻ

Ագեսիրտն՝ ներբողեան
Քսենոփոնոսի՝ Ἀγασίλαος
24.

Ադրմանտոս՝ եղբայր Պրա-
տոնի՝ Ἀδείμαντος 28.

Ադրաստոս՝ որդի Տարաշոսի
Ἀδραστος ὁ Ταλαοῦ 100.

Աթենա՝ Ἀθήνη 76.

Աթենացիք՝ Ἀθηναῖοι 22.
26. 40. 50. 74. 88. 90.
92. 94. 98. 110. 184. Ա-
թենացի՝ տես Ապողո-
դոզրոս Աթենացի 176.

Աթէնք՝ Ἀθήναι 52. 102.
173. 176.

Ալմիրոֆն՝ որդի «Ամփրե-
րեայ» Ἀλκμαίων ὁ Ἀμ-
φιάρῳ 20.

Ալմիրոնեան չափ 58.

Ալոնէսոն՝ կղզի և քաղաք
Ἀλόνησος 96.

Ակուզիրոս Արգիացի՝ Ἀ-
κουσίλαος 176.

Աղեքսանդրոս Մակեդոնա-
ցի 24. 38. 40. 42. 110.
132.

Աղիկառնացի տես Դիոնի-
սիոս Աղիկառնացի 180.

Ամազաւնք՝ Ἀμαζόνες 100.

Ամասիս՝ թագաւոր Եգիպ-
տոսի Ἀμασις 86.

Ամբրակիա քաղաք՝ Ἀμβρα-
κία 96.

Ամմոնոս՝ Ἀμμωνος 104.

Ամուրգոս՝ արքայ Սակաց
Ἀμοργος 142.

Ամփրոլիս՝ Ἀμφίπολις 96.

Ամփրաոս՝ հայր Ալմիր-
ոֆնի՝ Ἀμφιάραος. Ամփրե-
րեայ 20.

Անդրոյդիոն՝ Ἀνδροτίων.
դԱնդրոյդիոնեայն՝ մեղա-
դրական ճառ Դեմոսթե-
նեսի կատὰ Ἀνδροτίωνος
14.

Անտիգենիդոս՝ Ἀντιγενίδας
42.

Անտիսթենէս Ատտիկեցի
Ἀντισθένης Ἀττικὸς 52.

Անտիփիլիոս՝ Ἀντίφιλος. դԱն-
տիփիլիեայ դէործս 8.

Ապոլլոզրոս՝ Ἀπολλόδωρος
40.

Ապողոզֆն՝ Ἀπόλλων 140.

Ապողոզոզրոս Աթենացի
Ἀπολλόδωρος 176.

Առ Լիմբիտրինէսն՝ ճառ Դե-
մոսթենեսի πρὸς Λεπτί-
νῃν 26. առ Դիմափինէս
180. առ Դեմենառնէսն
14. առ Լիփոփրենէսն (°)
24.

Առիոն՝ Ἀρίων 100.

Առիստոտիլրատէս՝ Ἀριστο-
κράτης. դԱռիստոտիլրատսյն
հրապարակական ճառ Դե-
մոսթենեսի կատὰ Ἀριστο-
κράτους 74.

Ասիա 20.

Ասիանացիք ճարտասանք
Ἀσιανοὶ 30.

Ասիլիփիլոզէս՝ աշակերտ Ի-
ստիլրատեսի Ἀσιληπιιάδης.

Ասկիրպիադայցն ողբեր-
 քուածոցն (= Τραγῳδοῦμε-
 να) 176.
 Ասադեանք τὰ ἀφροδίσια 18.
 Աստիկէ Ἀττικῆ 140. Աս-
 տիկեցիք 124. Աստիկա-
 կան պատերազմն 12. Աս-
 տիկեցի՝ տես Անտիսթե-
 նէս Աստիկեցի 52.
 Արամազդ Ζεὺς 20. 40. 56.
 74. 76. 94. 140. 142.
 174. 177. տես նաև Որ-
 սիդդ.
 Արզոս Ἄργος 100. 176.
 Արզիացի Ἄργεος տես
 Ահուզիւրոս Արզիացի.
 Արէս Ἄρης 100. 168.
 Արիստոգրիտոն Ἀριστογεί-
 τωγ. Արիստոգրիտոնեանք
 20.
 զԱրիստոգրիտոնեանք՝ հրո-
 պարակալան ճառ Դեմոս-
 թենեսի կաτὰ Ἀριστογεί-
 τονος 180.
 Արիստոգրիտոս Ἀριστόδημος
 20.
 Արիստոտելէս, Արիստոտել
 Ἀριστοτέλης 24. 60. 160.
 177. Արիստոտելեանք
 156.
 Արիստոփանէս Ἀριστοφάνης,
 Արիստոփանեան չափ 56.
 Արիստոքսենոս Ἀριστόξενος
 177.
 Արմոզիոս Ἀρμόδιος. Արմո-
 զիոնեայքն 20. Արմոզի-
 նեայքն 100.
 Արտեմիսիա Ἀρτεμισία 142.
 Արքիլոքոս Ἀρχιλόχος 10.
 56.

Աքիլլեոս Ἀχιλλεύς 118. 138.
 Աքսիոն Ἀκταίων 106.

Բագարացի տես Զրազաշ
 Բագարացի 142.
 Բաղմազոզ Πολύαιγος՝ աշա-
 կերս Եպիկուրոսի 30.
 Բացայիշատականք Քսենո-
 փոնտի Ἀπομνημονεύματα
 18.

Բուդրա (°) Μήδεια 106.
 Բըւոզդոս Βοιωτός 78.
 Բիոն Իմաստակ Βίων ὁ σο-
 φιστής 40. 52.
 Բիոզոս Βοιωτία 88. 90.
 92. 94.
 Բիոզացի Βοιωτός 50. 88.
 Բիոնիս Βίτων 20.
 Բուրսիս Βούσιρις 100.

Քաղարացի, տես Թէոդորոս
 Քաղարացի.
 Քիզէս Γύγης 18. 98.
 Քինեբբուք՝ երկ Պլատոնի
 συμπόσιον 18.
 Քինեբբուք՝ երկ Քսենոփոն-
 տի συμπόσιον 24.
 Քլակ՝ եղբայր Պլատոնի
 Γλαύκων 28.
 Քորգիաս՝ երկ Պլատոնի Γορ-
 γίας. Ի Քորգոզ 18.

Քամբանական՝ ճառ Լիսիա-

սի ἐπιτάφιος 12.
 Քամիսն Ժանկամարդ Δάμων
 ὁ παιδοτρίβης 42.
 Քասիոս Δάτις 122.
 Քարգանոս Δάρδανος 96.
 Քարեհ Δαρείος 22.
 Քելիք Δελφοί 10.
 Քիզիմոս փողահար Δίδυμος
 ὁ ἀδελφότης 48. տես նաև
 Երկուսրեակ.
 զԻրմոզիւրատայն՝ ճառ Դե-
 մոսթենեսի (°) կաτὰ Ἀ-
 ριστοκράτους 14.
 Իրմոզիւրոս Δημόκριτος 134.
 Իրմոսթենէս Δημοσθένης 10.
 12. 24. 26. 32. 52. 74.
 78. 80. 96. 110. 134.
 172. 175. 177. 180. 181.
 182. 184. 185.
 Իեմոսթենականն 22.
 Իրոզենէս Ծնական Διογένης
 ὁ Κυνικός 36. 38. 40. 42.
 46. 48.
 Իրոզոսս Διόδωτος 28.
 Իրոզիէս Διόκλης 12. 26.
 Իրոմիէս Թրակացի Διομή-
 δης Θραξ 106.
 Իրոնիսիոս գոտոզ Διονύσιος
 ὁ τύρανος 22.
 Իրոնիսիոս Աղիկանացի
 Διονύσιος Ἀλικαρνασσεύς
 180.
 Իրոսիուրայքն Διόσκουροι
 106.
 Իովզոֆիէ, Իովզոնէ, Δωδώ-
 νη 104.

Եգիպտացիք, Եգիւպտացիք

Այգուպտոս 20. 56. 78. 86-
 100. 104. 116.
 Եգիպտոս Այգυπτος 86. 104.
 Ելլադա Ἑλλάς 100. 110.
 Ելլենական պատմութիւնք՝
 Թէոպոմպոսի 26.
 Ելլենացիք Ἑλληνες 20. 22.
 152.
 Ելլեսպոնոս Ἑλλήσποντος
 96.
 Եկարեի Ἐκάβη 6.
 Եկատոս Միլեսացի Ἐκατα-
 τος 176.
 Եկրատանք Ἐκβάτανα 22.
 Եպամիհոնիւրոս Ἐπαμεινών-
 δας 50.
 Եպիդամոս Ἐπίδαμος 86.
 Եպիկուրեանք Ἐπικουρείοι
 30.
 Եսիոդոս Ἡσίοδος 56. 58.
 100.
 Եսոպացիք Ἀισώπειοι 56.
 Եսոպեանք 56.
 Եսոպեան բանք Ἀισώπειοι
 λόγοι 16.
 Եսոպոս Αἴσωπος 56. 58.
 Եսքինէս, Եսքինոս Αἰσχί-
 νης 24. 26. տես նաև Բու-
 ρինէս.
 Երա Ἡρα 40.
 Երիթթոնիոս Ἐριχθόνιος 76.
 104.
 Երկուսրեակ Δίδυμος 38.
 46. 52. տես նաև Իրիզ-
 մոս.
 Ելբոզացի ὁ Εὐβοεύς 184.
 Եւբոզի (°) Εὐβόλων 78.
 զԵւեւրոֆիան 78.

Βελεθου (°) Ὀλυμθος. Βελε-
θου 20.

Βελιολογίου Ἐβμολπος. Βελιολο-
γίου 100.

Βελιρρωίου Ἐδριπίδης 6. 24.
Βελιρρωίου ἠερρωίου 108.

Βελιρρωίου Ἐδριπίδης 6. 24.

Βελιρρωίου 20. 132.

Βελιρρωίου Ἐφορος 20. 26. 30.
106.

Βελιρρωίου Ζάλευκος 152.

Βελιρρωίου ἠερρωίου Ζίγρων
160.

Βελιρρωίου Ζώπυρος 60.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 74.

Βελιρρωίου Βασιλείου Ζω-
ροάστρης ὁ Βάκτριος 142.

Βελιρρωίου Αἶας. Βελιρρωίου 102.
138.

Βελιρρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου 22.

Βελιρρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου 22.

Βελιρρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου 12. 78.

Βελιρρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου 24.

Βελιρρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου

Βελιρρωίου κατὰ Τιμάρχου
24.

Βελιρρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου ἠερρωίου κατὰ Τι-
μοκράτους 26.

Βελιρρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου κατὰ Κτησιφών-
τος 26.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 82. 84.
88. 90. 92. 94. ἠερρωίου
ἠερρωίου 88. 94. 100.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 104.

Βελιρρωίου ἠερρωίου Θεμιστόκλης
24. 142.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 132.

Βελιρρωίου ἠερρωίου Θεοπίου
ἠερρωίου 20.

Βελιρρωίου ἠερρωίου Θετταλοί 76.

Βελιρρωίου ἠερρωίου Θετταλία 22.

Βελιρρωίου ἠερρωίου Θεοπίτης 76. 116.
138.

Βελιρρωίου ἠερρωίου Θεο-
πύου ἠερρωίου Πυθαγορική 36.

Βελιρρωίου ἠερρωίου Θεο-
πύου ὁ Γαδαρεύς 146.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 94.

Βελιρρωίου ἠερρωίου Θεόφραστος
24.

Βελιρρωίου ἠερρωίου Θεόπομπος 12.
18. 20. 22. 24. 26. 74.
132. 177. 180.

Βελιρρωίου ἠερρωίου Θεοκλίδης 12.
18. 20. 22. 24. 26. 28.
72. 78. 80. 82. 86. 88.
94. 100. 116. 118. 132.
176. 177. 181. ἠερρωίου
ἠερρωίου 20. 22.

Βελιρρωίου ἠερρωίου Θεός
ὁ Σουβαρίτης 56.

Βελιρρωίου ἠερρωίου Θεοσύμαχος
28.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 100. ἠερρωίου
ἠερρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου 106.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 30.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 12.

Βελιρρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου 12. 24.
36. 40. 42. 44. 46. 50.
52. 98. 108.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 92. ἠερρωίου
ἠερρωίου 175.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 177.

Βελιρρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου 10. 30. 32. 110. 184.
185. ἠερρωίου ἠερρωίου.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 175.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 48.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 52.
176.

Βελιρρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου 50. 54. 88. ἠερρωίου
ἠερρωίου 40.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 40. 46.
124.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 136.

Βελιρρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου 78.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 56.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 20. 56.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 56.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 118. ἠερρωίου
ἠερρωίου ἠερρωίου.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 56.

Βελιρρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου 22.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 152.

Βελιρρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου 12. 24. 26. 28. 32. 177.
182.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 50. 52.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 10.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 84.

Βελιρρωίου ἠερρωίου. Βελιρρωίου
ἠερρωίου 24.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 86.
100.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 98.

Βελιρρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου 22.

Βελιρρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου 98.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 28.

Βελιρρωίου (°) Κρέων 102.

Βελιρρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου 56.

Βελιρρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου 56.

Βελιρρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου 18. 80.

Βελιρρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου ἠερρωίου ἠερρωίου
ἠερρωίου 26.
80.

Βελιρρωίου 177.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 56. 168.

Βελιρρωίου ἠερρωίου 122. 142.

Φιθιωγορῶν ἰδιωτοῦσιν
Πυθαγόρας ὁ φιλόσοφος 38.
Φιθιωγορῶν Πυθαγορικός
36.

Φησὶ Πλάταια 22. 26.
82. 88. 90. 92. 94. Φησὶ
ἡ 94.

Φησὶ Πλάταια 82.
84. 90. 92. 94. 116. Φη-
σὶ τῶν Πλαταιῶν
22.

Φησὶ Πλάτων 18. 22. 24.
28. 38. 42. 58. 104. 134.
156. 160.

Φησὶ Ποσειδῶνος, Φη-
σὶ 100.

Φησὶ Πῶλος 176.

Φησὶ Προμηθεύς, Φη-
σὶ 64.

Φησὶ Σάκαι. Φησὶ 142.

Φησὶ Σαπφόνος μέτρον 58.

Φησὶ Σουβαρίτης 54.
56.

Φησὶ Σουβαριτικός
56.

Φησὶ Σειλήνος 18.

Φησὶ Σικελοί 12.

Φησὶ Σίμων 136.

Φησὶ Σιμωνίδης 54.

Φησὶ Σικανοί 20.

Φησὶ Σκόθαι 100.

Φησὶ Σόλων 152.

Φησὶ Σωκράτης, Φησὶ
Σωκράτης 24. 36. 40. 52.
60. 134. 185.

Φησὶ Σωκράτης 60. 177.

Φησὶ Σοφοκλῆς 18.

Φησὶ Σωφρόνισκος
134.

Φησὶ Ὑπεριφάνης
Σπαρέδρα 142.

Φησὶ (°) 42.

Φησὶ Δαίδαλος 20.

Φησὶ Ἑρμῆος, Φησὶ
Ἑρμῆος 100.

Φησὶ Ἑρμῆος περὶ παρα-
προσβείας 14. 20.

Φησὶ Ἑρμῆος Τίμαιος
22.

Φησὶ Τέμπη 22.

Φησὶ Τιτυός 106.

Φησὶ Τροία 106.

Φησὶ Τροίαν Ὑπεριφάνης
142.

Φησὶ Ἑπειῶται
42.

Φησὶ Φαίδρος
28. 104.

Φησὶ Φαίλακες 72. 86.

Φησὶ Φαίδων
18. 60.

Φησὶ Φλέγρα 106.

Φησὶ 177.

Φησὶ Φίλιπποι, Φησὶ
Φίλιπποι 14.

Φησὶ Φίλιπποι, Φησὶ
Φίλιπποι 18. 20. 22.
74.

Φησὶ Φίλιπποι, Φησὶ
Φίλιπποι 20. 24. 74. 98.
110. 132.

Φησὶ Φίλιππος 12. 18.
20. 22. 74. 118. 177. Φη-
σὶ 176.

Φησὶ Φίλιππος Φίλοστέφα-
νος 177.

Φησὶ 56.

Φησὶ Φίλιπποι, Φησὶ
Φίλιπποι 18. 28. 156.
Φησὶ Χιμαίρα. Φησὶ
104.

Φησὶ Ξενοφών 24. 26.
144. 160. 177.

Φησὶ 177.

Φησὶ κατὰ Κτεσιφών-
τος 184.

Φησὶ Κτησίτας. Φησὶ
116.

ՅԱՆԿ ՆՈՐ ԲԱՌԵՐԻ

(Նշանակված այս բառերը չունեն նոր Հայկական և Առանձն բառարանները).

Ազանցեալ, ἐξοχώτατος, «բնաիրր, ազնիւ». «Եւ երկրորդ յեղանակ է, յորժամ ոչ մի կամ երկուս զանաւել ազանցեալս բնդ առաւել ազանցեալս բաղադարցիմք» 142.
ակնացաւութիւն, ὀφθαλμία, 86. ՆՀԲ. ունի «աչացաւ» և «աչացաւութիւն».
աղուն «կծու, դանն». «աղէաք աղունք» 98.
այսակի, οὐτω, «այսպէս» 8. 10. sb'u h'ak աղողակի, լծորդակի.
այսքանաբար 172.
անարբուն, ἄνηθος, «անչափահաս» 168.
անինքնակամ, ἀπροαίρετος, 118.
անկամակ, ἀηδής, «անհաճո, դժկամակ» 154. ՆՀԲ. ունի «անկամակութիւն».
անկաշառաբար, ἀδωροδοκίτης, 152.
անշողկապաճև, ἀσυνδέτως, 96.
աշխարակից, συνολοφύρομενος, 126.
ապացուցորէն, ἀποδεικτικῶς, 40.
ապերեցուցանեմ, ἀποφαίγω, 10. 112. 182. ՆՀԲ. ունի «ապերեութիւն».
աջմայտ, μελανόχροος, «սեւազոյն». «բոլորակու-

թիւն զթիկամբք և աջմայտ, գանգրահեր» 116.
աշողակի, δεξιῶς, 56.
առանդ, στίχος, «տաղի տող», 30. «քանդի ի վախճանին առանդն առաւերրդ առկայ՝ որսարով միայն զլրտողացն զգով» 96.
ասասպելաբանականք 176.
ասասպելագործ, μυθοποιός, 62. ՆՀԲ. ունի «ասասպելագործեմ» և «ասասպելագործութիւն».
ասասպելասէր, φιλόμυθος, 72.
ասասպելաբար, μυθοποιός, 56.
աստուածազանութիւն, θεῖος, 80. ՆՀԲ. ունի «աստուածազան».
արդարերդմութիւն, εὐορκία, 162.
արեկ, πλείων, «ավելի». ունին Պիտ. և Երզն. քեր. նոր և նշանակութիւնը.
արտագործութիւն, ἐξεργασία, 14. 16. 28. 184.
արտախոնութիւն 180.
արտատուր, ἔκδοτος, 86. ունի նաև Տիմոթ. Կ. 333.
արտացեալ (°), ἐξήλασμενος, 104.
արտուսանել, ἐκμανθάνειν, 32.

Բաղմայեղանակի, πολυτρόπως, 6. ՆՀԲ. ունի «բաղմայեղանակ».
բաղմապիտակ 58.
բաղումօգտակ, πολυωφελής, 6.
բաղբանաբար, συλλογιστικῶς, 40. ՆՀԲ. ունի «բաղբանական» և «բաղբանութիւն».
բաղկել (°). «ոչ որպէս ոմանք զպայծառն և զմեծամեծսն թուկիղիղեայն զանց առնեն, բաղկելով ի շամանդալ քատակութեւն» 177.
բառիկքն 8.
բարեգործուած 185.
բացահանութիւն, բացանութիւն 181. ՆՀԲ. (յաւելուած) ունի «բացահանեմ».
բացայիշատականք, ἀπομνημονεύματα, 18. բացայիշատակ 34. ՆՀԲ. ունի «բացայիշատակ».
բացայիշեմ, ἀπομνημονεύω, 34. 46. ՆՀԲ. ունի «բացայիշեցեալ».
բացապատմեմ, ἐξηγήσομαι, 104.
բացափտանգելի 180.
բնատանիմ, μεταφέρω, 12.
Գեղեցկափայլել, εὐπρεπέης, 30. ՆՀԲ. ունի «գեղեցկափայլուց».
գոհնար (°), «վասն որոյ որպէս գոհնար յաւէտ բնտրելի է զվարդապետսն» 180.

գովեանն (°). «և եւս և զայն որ ի Մարաթսն ի կուրնն ոչ որպիսի ամենեքին զարմացեալ գովեանն եղեալ» 22.
Դանդիւն. «և դանդիւն և մտախոռնու բանին պարտապայտուք» 177.
դասողական, δημηγορικῶς, 4.
դարձ, στυτοτόμος, «դերձակ» 136. դարձ = դերձակ sb'u Hübschmann, Armenische Grammatik, Leipzig 1895, էջ 140.
դերագիր, ἀντιγραφή, 14.
դժաբար, βαρβαρικῶς, 124.
դժաբէն, βαρβαριστί, 104.
դժոխալիների 172.
դժոխայիշելի, δυσμνημόνευτος, 14.
Ենթադատել 176. ՆՀԲ. ունի «ենթադատութիւն».
եռանտէս, πρόην, «երեկ չե, առաջին որը» 96. յեռանդուն 180. ՆՀԲ. ունի «եռանդ».
երեսբացեալք, ἀνακαλυπτήρια 24.
երկակեմ, ἔπομαι. «նախակէ և բնութեամբ և վարարկութեամբ ապացուցականն բանն և երկակէ անցեցականն» 14.
Էքսուդէս, ἐξούλης, «գանգատ իրավախախտիչի դեմ կամ նրա դեմ, ով չե հպատակուած զատական վճռին» 24.

Չարեալ (°). ապա ի թիւ արհեալ և զարեալ՝ քանից աւուր է մարդկային կեանք» 96.

Չոճկաղի (°). Πύθιος, 74.

Չաւարն (°), Ξίφος, «սուսեր» 114.

Չորածորովութիւն, στρατολογία, 118.

Շղճակնաբար, εὐκτικῶς, 42.

Շնդմիջարանութիւն, μεταξυλογία, 78.

Շնդմտածաբար, ἐνδυμηματικῶς, 40. ՆՀԲ. (յաւերուած) ունի «շնդմտածութիւն».

Շտամասինքն, τὰ κατὰ μέρος, 62. ՆՀԲ. ունի «շտամասնեայքն».

Ցեամոփորոն, θεσμοφορετον, սաճար Դեմետրի» 36.

Նծորդակի, συνευγμένως, 40. ՆՀԲ. ունի «լծորդորէն».

Խանչութիւն, ὄγκος, 108. ՆՀԲ. ունի «խանչութիւն».

Խալտապարանոց, ποικιλόδειρος, 58.

Խորագօտի, βαθύζωνος, 10.

Խստվիտաք (°). «խստվիտաք և մախիդք և անհաւաստիք» 177.

Խրատաբանականաբար, γνωμολογικῶς, 40.

Խօսողագոյն, λαλίστατος, 90. 98.

Օտոււտ, δεινδρόδης, «ծառուտ» 70. ՆՀԲ. չունի.

Կայտառումն, κίνημα. «որով զամենայն իմն գեոմոնես և զկայտառումնս զուարճանալիս և հեշտալիս համարել ի մանկութենէ» 30. ՆՀԲ. ունի «կայտառութիւն».

Կառաջնակապ (°) 74. կերպաբար 185.

Կրկիտ, περισκελής, «պինդ, կարծր, խիտ».
«եթէ է իրն բնութեամբ կրկիտ՝ ի հաւաստութիւն երթալի է և ի հաւանութիւն» 70.

Հակաձեռնել 185.

Հական (°), τουναντίον, 78.

Հակաշրջեմ 185.

Հակապատմեմ 185.

Հակասեմ 185. ՆՀԲ. ունի «հակասացեալ».

Հայկք, Γίγαντες, 106.

Հանգամանեմ, μεθοδεύω, 140.

Հարցականաբար, ἐρωτηματικῶς, 88. ՆՀԲ. ունի «հարցականապէս».

Հարցուսումն, πύσμα, 36.

Հարցուսումնական 36.

Հնչաւորագոյն 184.

Հոգեմ, διαθρῦλέω, «լուր տարածել հոգիել, տարփողել».
«բայց յաղագս փրկութեանց գերերցն, քի զհոգի է տարհրեշտակութեան հոգեալ» 14.
հոգ—արմատը սրահան—

վել և, ըստ յերևույթին, համ-ողել բառի մեջ.

հոմենամ, ὁμιλέω, «միասին լինել, մեկի հետ հաղորդակցութիւն ունենալ».
«և յստ միմեանս հոմենալ բազումօգտակ» 6. ՆՀԲ. ունի «հոմիլ».

Չեռագործիկ, βάνασος τέχνη, 134. ձեռագործական արուեստ 174. ձեռնարհետականք էլիստ 20.

ձեռնատեմ. «հայրատանջն ձեռնատեսիլ» 170. ՆՀԲ. ունի «ձեռնատումն».

Ճառեցմունք 54.

Ճարտասանեան, ῥητορικῶς, 6. ՆՀԲ. ունի ճարտասանական.

Մակ, βακτηρία, 38. 46. ՆՀԲ. ունի «մական».

մակաձայնութիւն, ἐπιφώνησις, 44. ՆՀԲ. ունի «մակաձայնել».

մակրան, ἐπίλογος, 62. 66. 108.

մակգերեղմանական, ἐπιτάφιος, 130. դամբանական 12.

մակասեմ, ἐπιλέγω, 56. Թբրակացու քեր. (1915) 31.

մառախուն 177.

մերարի, ἡμεδαπός, 168.

միտ, μαζί, «մայրիկ» 134.

Յանդիօրէն, θρασέως, 124. ՆՀԲ. ունի «յանդիօրաբար».

յառաջեղեալ, προγγνόμενος, 118.

յարագովութիւն, παραίνεσις, 58.

յեղանակօրէն, τροπικῶς, 40. ՆՀԲ. ունի «յեղանակաբար».

յինամեակ, πεντηκονταετία, 86.

յոխորտաձև, σειμῶς, 124.

յողայն (°), εἰς τὰ παρέκτονα, 80.

Նախակեմ, προτερῶ, «առջևը լինել նախորդել».
«նախակէ և բնութեամբ և վարարկութեամբ ապացուցականն բանն և երկակէ աճեցականն» 14.
«սակայն ոչ որպէս բնութեամբ նախակել զապացոյցն սասց աճեցութեան» 14.

Նախանձագործագոյն, προῦργαίστερος, 152.

Նախերև, προφανής, 6. ՆՀԲ. ունի «նախերևակ».

Նաւակառ, ναυπηγός, 162. ՆՀԲ. ունի «նաւակառոյց» և «նաւակառու».

Ներայլակ 182.

Ներառանձին 182.

Ներբարգաւաձեմ 180.

Ներգեղեցիկ 176.

Ներգեղեցիկութիւն 176.

Ներդիպել, ἐντυγχάνειν, 32.

Ներյայանի 185.

Ներշրջականապէս ἐγκυκλιῶς, 4. ՆՀԲ. ունի «ներշրջական» և «ներշրջականական».

Շահատականք 70. ՆՀԲ. ունի «շահատակումն» և «շահատակութիւն».

շաղաղրեմ, սոյննդիւ 6.

շաղկահած, սոստիլա, 6.

շարագասած 62.

շարաղիր 180.

շինականաձևութիւն, իճատումս, «որպէս զի մի գուցէ ոչ գիտացէ ցանկութեամբ համառօտութեան ի շինականաձևութիւն և ի ազիտութիւն կամ յանհաւասարութիւն անկցի» 82. շինական, իճատած, 78.

շնոհօրէն, չարնէնտա, 42.

շուրջիմ, ճաշքիւն, 102. ՆՀԲ. ունի «շրջիմ».

շրջապարսպութիւն, քրտախիսմոս, 116. պարսպարսպութիւն 22.

Ռգական. «մինչ զի և առնն զնա ճշմարտապէս արտասուեալ են թաղատելով զողականսն» 176.

ողբերգութեամբ 176.

ողջախոհական, սօքրօնդիւն, 136.

օրցութիւն (ի ներքս), քրտախիսմոս, 122. ՆՀԲ. ունի «օրցեմ».

Պատակ. «որպէս փոխանակ ծառայն՝ պատակ կամ ստրուկ կամ ինչ ալոցն ի հաւասար նմանից» 181. ՆՀԲ. ունի «պատանի», «պատանեակ».

պարադրեմ, քրտախիսմոս, 6. ունեն ճիւ. 4. 98, 163 և Իրեն. 8. 9.

պարսպարսպութիւն, քրտախիսմոս, 22. շրջապարսպութիւն 116.

պարսպութիւն 184. Առննն բառ. ունի «պարսպիմ».

պարտորոշեցիւ 130.

պիլիղեսայր, քրտախիսմոս, 104.

պիտանացուադոյն 182.

պոէա, քրտախիսմոս, 48.

պոպոթ, քրտախիսմոս, «թռնունքի գովակիկը, պոպոթը». «քանզի պոպոթն բոլոր սպիտակ է» 120.

պոպոթիւն, «զի Հերոդոտոս սուտ պատմեաց յաղագս տեսակի ցիծին, ասելով սպիտակ թևօք բաց ի գլխոյ և ի պարանոցէ և ի պոպոթեան ի ծայրէ» 120.

պրիտանիք, քրտախիսմոս, 26.

Սակաւիշխանութիւն, ճիւղարչիւ, 134. ՆՀԲ. ունի «սակաւիշխանական».

սգակից, սոնոլօփորօմոս, 126.

սեղանակապոսութիւն, իսրօսուլիւ, 112. ՆՀԲ. ունի «սեղանակապոս».

սխուրան, սխուրանք, ճիւղարչիւ, «փրկանք, արնագին». «բայց ոչ սխուրան և ոչ ինչ պատիժս հասուցանել, քանզի զինչսն սխուրանս անուանեն ինքն»

74. ՆՀԲ. ունի «շանսուր» և «անսուր».

սպնդիք, սոնոլիւ, «զինապար, զաշինք» 92.

ստորաբանագիր, քրտախիսմոս, «խոսակցելու ձևով, արձակաբար», 58.

Վայրադրել, սոնոլիւ, 36.

վայրակնի, քրտախիսմոս, 36. տէս նաև Պերիարմ. 513.

ՆՀԲ. ունի «վայրակնապար», և «վայրակնալ».

վատախոսութիւն, ճիւղարչիւ, 54.

վարարիութիւն (°), խրոսիս, 14.

վիժութիւն, ճիւղարչիւ, 24. ՆՀԲ. ունի «վիժումն».

վիճաւոր, քրտախիսմոս, 64. 66.

վիրապապղծութիւն, ճիւղարչիւ, 80.

վիրապարոնեայն (°) տիւս. 26.

Տարասանութիւն, տարասութիւն, քրտախիսմոս, 8. 10. 181.

տարասանել, տարասել, քրտախիսմոս, 10. 12. 183.

տարասու 181.

տարարտողութիւն, քրտախիսմոս, 54.

տարհրեշտակութիւն, քրտա

քրտախիսմոս, 14. տարհրեշտակութիւն 20. 26.

տեսողարան, ճիւղարչիւ, 96. ՆՀԲ. ունի «տեսարան».

տրամագրապարսպութիւն, ճիւղարչիւ, 114.

տրամիմացութիւն, ճիւղարչիւ, 8.

Յամաքարին, սոնոլիւ, 120.

Փաստաւոր, սոնոլիւ, 36. ՆՀԲ. ունի «փաստ».

փոխապոսութիւն 181.

փոխուսանիմ, քրտախիսմոս, 12.

փողահարիկ, սոնոլիւ, 76.

Քանօրեակին, քրտախիսմոս, 36.

քաջարոյժ, քրտախիսմոս, 96.

քաջադասարոյն 184. քաջաձևակի 182. ՆՀԲ. ունի «քաջաձև».

քաջհեղտ, ճիւղարչիւ, 76.

քոզաբար, քրտախիսմոս, 30.

քոզայցումն, ճիւղարչիւ, 16. քոզախնդրեալ 14.

Օտարապար, քրտախիսմոս, «վարձեան զինքներն հաւաքող», 96.

Прогимнасы Феона, армянский и греческий тексты,

издал проф. Я. А. МАНАНДЯН.

Краткое содержание предисловия.

Издаваемый мною древне-армянский текст риторического труда Элия Феона был найден в 1925 году венским мхитаристом Акиняном в Ереванском государственном музее Советской Армении. О новооткрытом тексте, сохранившемся в одной из рукописей музея (№ 870), был помещен им краткий осведомительный отчет в армянском журнале „Андес Амсоря“ (Н. Акинян, Прогимнасы Феона Александрийского в армянском переводе, Анд. Амс. 1934, май-июль, стр. 197-212).

Печатаемый риторический труд Феона, относящийся к начальной эпохе римской империи (1-ый век нашей эры), представляет значительный интерес, как одно из древнейших произведений по риторике, которая тогда понималась шире и включала в себе отчасти также стилистику и грамматику.

Характерной особенностью данного произведения считают, кроме того, философское его направление и встречающиеся в нем отдельные мысли и высказывания автора, явно обнаруживающие близость Феона к учению философской школы стоиков.

Как правильно отмечено Акиняном в вышеуказанной его статье, особенная ценность и значение новонайденного древнеармянского перевода заключаются, главным образом, в том, что текст этого перевода, близкий к прототипу греческого текста, значительно

пополняет и исправляет наличный греческий текст, дошедший до нас в искаженном виде. В последнем, как установлено немецким ученым Рейхелем (G. Reichel, Quaestiones progymnasticae, Diss. Leipzig 1909, стр. 37 и сл.), целиком выкинуты последние главы и, кроме того, имеются перемещения, и порядок глав не тождественен в нем с первоначальным текстом. Изменения эти объясняются влиянием господствовавшей в позднейшие века, сравнительно бездарной риторики Гермогена, с которой сочли нужным согласовать риторику Феона, распределив в ней главы по установленному Гермогеном шаблону.

Следующая сличительная таблица может дать наглядное представление о первоначальном порядке глав, сохраненном в армянском переводе, и перестановках в наличном греческом тексте,—

<i>по армянской версии:</i>	=	<i>по греческой версии:</i>
1. Ц. введение		I, <i>προοίμιον</i> , изд. Шпенг., стр. 59—65.
2. β. <i>περὶ τῆς τῶν νέων ἀγωγῆς</i>		= II, Шп., стр. 65—72.
3. γ. <i>περὶ χρείας</i>		= V, Шп., стр. 96—106.
4. γ. <i>περὶ μύθου</i>		= III, Шп., стр. 72—78.
5. β. <i>περὶ διηγήματος</i>		= IV, Шп., стр. 78—96.
6. δ. <i>περὶ τόπου</i>		= VII, Шп., стр. 106—109.
7. β. <i>περὶ ἐκφράσεως</i>		= XI, Шп., стр. 118—120.
8. ζ. <i>περὶ προσοπωποιίας</i>		= X, Шп., стр. 115—118.
9. θ. <i>περὶ ἐγκωμίου καὶ φόγου</i>		= VIII, Шп., стр. 109—112.
10. δ. <i>περὶ συγκρίσεως</i>		= IX, Шп., стр. 112—115.
11. δδ. <i>περὶ θέσεως</i>		= XII, Шп., стр. 120—128.
12. δδ. <i>περὶ νόμου</i>		= XIII, Шп., стр. 128—130.
13. δγ. <i>περὶ ἀναγνώσεως καὶ ἀναγνώσματος</i>	} в греческом опущены.	
14. δγ. <i>περὶ ἀκροάσεως</i>		
15. δб. <i>περὶ παραφράσεως</i>		
16. δδ. <i>περὶ ἐξεργασίας</i>		

Из этой сличительной таблицы видно, что в наличном греческом тексте, как правильно было указано Рейхелем, опущены последние главы *ἀνάγνωσις*, *ἀκροάσις*, *παραφράσις* и *ἐξεργασία*. В этой своей части древнеармянский перевод представляет новый вклад в текст Феона труда и имеет, несомненно, самостоятельное значение.

Кроме указанных четырех глав первоначальный греческий текст содержал, как полагает Рейхель, также и пятую главу *ἀντιῤῥησις*, которой нет в найденном единственном списке армянского перевода. Крайне любопытно, однако, что в Эчмиадзинской рукописи 1223 года № 2093 (по каталогу Каринянца № 2050) имеется сжатый учебный конспект риторических упражнений, компилированный из Книги Хрий и риторического труда Феона, в котором упоминается и обсуждается, между прочим, также и *ἀντιῤῥησις* — „противоречие“.

Не исключена, мне кажется, возможность, что в первоначальном и полном армянском тексте перевода Феона, которым пользовался компилятор означенного конспекта, имелась, вероятно, кроме вышеприведенных шестнадцати глав также и семнадцатая глава „о противоречии“ (*περὶ ἀντιῤῥήσεως*).

При сличении греческого текста с армянским обращает на себя внимание, прежде всего, различие в них самого заглавия риторической книги Феона. В наличном греческом тексте книга эта озаглавлена *Προγυμνάσματα*, т. е. „предварительные упражнения“, а в армянском переводном тексте — *Յարիսի ճարտարանիսի կան կրթութեանց*, т. е. „о риторических упражнениях“. Так как автор армянского перевода располагал древним текстом Феона, близким к архетипу, то можно предположить, что первоначальное общее заглавие книги было не *Προγυμνάσματα*, а *Περὶ ῥητορικῶν γυμνασμάτων*, т. е. „о риторических упражнениях“.

Армянский текст Феона представляет тип материального перевода, который характеризуется буквальною передачею словосложения и оборотов греческого подлинника в ущерб грамматическому строю древнеармянской лексики и синтаксиса. Эти языковые особенности, свойственные переводным произведениям грекофильской литературы шестого и седьмого столетий, дают возможность, как выяснено в подробном моем исследовании о грекофильской школе (см. мой труд „Грекофильская школа и эпохи ее развития“, Вена 1928), определить время возникновения грекофильских памятников и их соотношений.

Появляющийся ныне впервые перевод риторического труда Феона, как удастся выяснить путем тщательного анализа особенностей его языка, принадлежит ко второй группе произведений грекофильской школы, к которой отнесены мною (см. мой труд „Грекофильская школа“, стр. 124—142)—1) Опровержение Тимофея Александрийского (время перевода 552—564 г.), 2) *Εἰσαγωγή* Порфирия, 3) *Κατηγορίαι* и *περὶ ἑρμηνείας* Аристотеля (время перевода около 576—578 г.) и 4) Толкования Иамблиха к Категорiams и к *Περὶ ἑρμηνείας* Аристотеля (время перевода 576—578 г.).

При дальнейшем исследовании выясняется, кроме того, что перевод Феона наиболее близок к переводу *Εἰσαγωγή* Порфирия и образует вместе с последним особую подгруппу, время возникновения которой может быть отнесено ко второй половине шестого столетия.

В древнеармянской письменности риторический труд Феона упоминается впервые у армянского писателя девятого века Амама в его Толковании грамматики (см. Н. Адонц, Дионисий Фракийский и армянские толкователи, Петроград 1915, стр. 269 и 280), а в одиннадцатом столетии упоминается и цитируется в

письмах Григория Магистра (см. К. Костанянц, Письма Григория Магистра, Александрополь 1910, стр. 5 и 97).

Не подлежит также сомнению, что риторическое произведение Феона было знакомо, как правильно указано немецким ученым Баумгартнером (см. его статью „Ueber das Buch „die Chrie“, Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, Bd. 40, Leipzig 1886, стр. 513—514), армянскому историку Моисею Хоренскому. К этому источнику восходит, несомненно, ссылка Хоренского на четвертую книгу Геродота, в которой говорилось о разделении земли на три части (срв. История Армении II, 2, стр. 104 изд. 1913г. и «Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց», стр. 20). Оказывается, однако, что Хоренский пользовался не греческим подлинником, а древнеармянским переводом Феона.

Die Progymnasmen des Theon, armenisch und griechisch, hrsgg. von

Prof. Dr. Agop MANANDIAN.

Zusammenfassung der Einleitung.

P. N. Akinian hat vor kurzem eine sehr bedeutende Entdeckung gemacht. Er hat in Staatsmuseum zu Erivan eine bis jetzt unbekannt armenische Uebersetzung der Theonischen Progymnasmen aufgefunden, die in der Ueberschrift fälschlich einem gewissen Tonakan zugeschrieben war. Einen vorläufigen Bericht von seinem Funde gab er in der Zeitschrift „Handes Amsorya“ (Akinian P. N., Die Progymnasmen des Theon von Alexandrien in armenischer Uebersetzung. Vorläufiger Bericht zum neuentdeckten armenischen Text. Hand. Ams. 1934, Mai-Juli, Heft 5—7, Sp. 197—212).

Diese neu aufgefundene Uebersetzung ist jetzt von mir im Auftrage des Instituts der Geschichte und Literatur SSRA veröffentlicht.

Die unserer Ausgabe zugrunde liegende Handschrift trägt die Nummer 870.

Dieselbe besteht aus 321 Papierblättern, die Blattgröße ist 16×11 cm. Die einzelne Seite enthält 25 Zeilen Text in Rundschrift oder Kursivschrift. Die Handschrift ist nicht datiert (nach Akinian ist geschrieben im 17. Jahrhundert, siehe Hand. Ams. 1934, Heft 5—7, Sp. 197). Der Einband besteht aus Holzdeckeln mit schwarzem, verziertem Lederüberzug.

Die Handschrift enthält: 1. auf Bl. 1a—95a Davids Prolegomena; 2. auf Bl. 95b—99a Loblied auf den Phi-

losophen David; 3. auf Bl. 100a—206b Kommentar des Arakhel zu Davids Prolegomena; 4. auf Bl. 207a—280a Theons Progymnasmen; 5. auf Bl. 280b—287a „Buch über die Chrie“ (die Definitionen); 6. auf Bl. 289a—321a eine anonyme Abhandlung theologischen Inhalts.

Es bestehen die Progymnasmen des Theon in der Handschrift № 870 aus sechzehn nicht numerirten Kapiteln. Ich habe unten diese Kapitel mit laufenden Zahlen versehen (**U—J2**).

Theons Progymnasmen im erhaltenen griechischen Texte, wie Hoppichler und Reichel richtig vermutet haben¹, liegen uns nicht in der ursprünglichen Gestalt vor. Es fehlen die Schlusskapitel und ausserdem sind die beibehaltenen umgestellt, um alles mit der hermogenischen Schablone in Einklang zu bringen.

Für den griechischen Text stellt die ganz wörtliche armenische Uebersetzung, welche die zugrundegelegte griechische Handschrift durchscheinen lässt, eine Ueberlieferung dar, die viel älter ist als die in den erhaltenen Handschriften gebotene. Dieser Umstand wird es dem künftigen Herausgeber der *προγυμνάσματα* ermöglichen ein klares Urteil über Zusätze, Auslassungen und Verststellungen im griechischen Texte abzugeben und zugleich auch den Urtext zu rekonstruieren.

Die Anordnung und Kapitelfolge des griechischen Textes gibt die armenische Uebersetzung folgendermassen wieder:

1. Einleitung **U**=I, p. 59—65 Spengel.
2. **β.** *Յաղագս ժանդանց վարժման* (περὶ τῆς τῶν νέων ἀγωγῆς)=II, p. 65—72 Sp.
3. **γ.** *Յաղագս պիտոյիցն* (περὶ χρεΐας)=V, p. 96—106 Spengel.

¹ Siehe O. P. Hoppichler, De Theone Hermogene Aphthonio progymnasmatum scriptoribus, Diss. Würzburg 1888; G. Reichel, Quaestiones progymnasticae, Diss. Leipzig 1909, S. 37 ff.

4. Դ. Յաղագս առասպելի (περι μύθου)=III, p. 72—78 Sp.
5. Ե. Յաղագս պատմութեան (περι διηγήματος)=IV, p. 78—96 Sp.
6. Զ. Յաղագս տեղոյ (περι τόπου)=VII, p. 106—109 Sp.
7. Է. Յաղագս արտասանութեան (περι έκφρασεως)=XI, p. 118—120 Sp.
8. Ը. Յաղագս դիմանութեան (περι προσοπωποιίας)=X, p. 115—118 Sp.
9. Թ. Յաղագս ներբողենի և պարսականացն (περι έκ-
κωμίου και φόγου)=VIII, p. 109—112 Sp.
10. Ժ. Յաղագս բաղդատութեան (περι συγκρίσεως)=IX, p. 112—115 Sp.
11. ԺԱ. Յաղագս դրութեան (περι θέσεως)=XII, p. 120—128 Sp.
12. ԺԲ. Յաղագս օրինաց (περι νόμου)=XIII, p. 128—130 Spengel.
13. ԺԳ. Յաղագս վերծանութեան և վերծանման (περι ά-
ναγνώσεως και άναγνώσματος)=fehlt.
14. ԺԴ. Յաղագս լսելութեան (περι άκροάσεως)=fehlt.
15. ԺԵ. Յաղագս տարատութեան (περι παραφράσεως)=fehlt.
16. ԺԶ. Յաղագս արտադործութեան (περι έκτεργασίας)=
fehlt.

Die im griechischen Text ausgelassenen Abschnitte waren, wie Reichel richtig erkannt hat, *անάγνωσις, άκρό-
ασις, παράφρασις έκτεργασία*, die alle die armenische Ueber-
setzung aufbewahrt hat. Die Voraussetzung Reichels, dass
Theon auch *αντιβήσις* behandelt hatte, ist nach Akinian
(Hand. Ams. 1934, Heft 5—7, Sp. 347) als hinfällig zu
betrachten.

Es ist indessen sehr auffallend, dass in einer von
mir aufgefundenen schulrhetorischen Schrift, die in dem
Etschmiadsiner Sammelwerk № 2093 (=Մալր Յուցակ
№ 2050, aus dem Jahre 1223) überliefert ist, Auszüge
aus dem „Buch über die Chrie“ und den Progymnasmen
des Theon sich finden, in welchen nebst anderen Pro-

gymnasmen auch *αντιβήσις* behandelt worden ist. Es
scheint mir nicht undenkbar, dass der ursprüngliche und
vollständigere armenische Text der Theonischen Progym-
nasmen, welchen der Kompilator der schulrhetorischen
Schrift benützt hat, ausser den oben angeführten sechs-
zehn Kapiteln (**Ա—ԺԶ**) auch das siebzehnte Schlusskapi-
tel *περι αντιβήσεως* enthielt.

Theons *προγυμνάσματα* sind im Armenischen betitelt:
Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց Ueber rhetorische
Uebungen. Es scheint mir deshalb sehr wahrscheinlich,
dass der ursprüngliche Gesamttitel des Theonischen
Archetypus nicht *προγυμνάσματα*, sondern *περι ρητορικων
γυμνασμάτων* gelautet habe.

Ueber das Alter der armenischen Uebersetzung wis-
sen wir nichts. Nach Akinian (Hand. Ams. 1934, Heft
5—7, Sp. 347) stammt die Uebersetzung aus der um 572
von den armenischen Flüchtlingen in Konstantinopel ge-
gründeten Schule und gehört zu der Uebersetzungsgruppe:
Dionysii ars grammatica, Philos und Irenäus Werke.

In betreff dieser Ergebnisse ist es zu bemerken, dass
die Ansicht Akinians über die chronologische Gruppie-
rung der Uebersetzungen der hellenophilen Schule eben-
sowohl als seine Annahme, wonach die philonische Ue-
bersetzungsgruppe „aus der um 572 von den armeni-
schen Flüchtlingen in Konstantinopel gegründeten Schule“
stamme, beruht lediglich auf freier Vermutung. Nur
soviel darf als sicher gelten, dass die armenische Ueber-
setzung der Progymnasmen aus der zweiten Hälfte des
6. Jahrhunderts herrührt.

Das Ergebnis unserer Untersuchung über die Ent-
stehungszeit der armenischen Uebersetzung lässt sich in
folgenden Sätzen zusammenfassen:

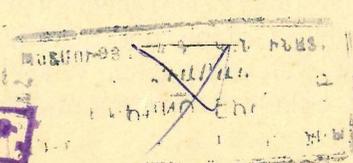
1. Die Uebersetzung gehört nicht zu der ersten, son-
dern zu der zweiten Gruppe der Schriften der graeco-
philen Schule, zu welchen zählen (siehe meine Arbeit
„Die graecophile Schule und ihre Entwicklungsphasen“,

Wien 1928, p. 124—136),— a) Timotheus Aelurus' Widerlegung (ist übersetzt in der Zwischenzeit von 552 bis 564, siehe „Die graecophile Schule“, p. 95—102); b) *Εἰσαγωγή* des Porphyrios; c) Aristotelesschriften *κατηγορίαι* und *περὶ ἑρμηνείας* (sind übersetzt um die Jahre 576—578, siehe „Die graecophile Schule“, p. 136—142) und d) Kommentare des Jamblichos zu *κατηγορίαι* und *περὶ ἑρμηνείας* (sind übersetzt um 576—578, ebenda p. 142).

2. Aus einer eingehenden Betrachtung der charakterischen sprachlichen und grammatischen Eigentümlichkeiten des armenischen Textes der Progymnasmen ergibt sich, dass diese Schrift der Uebersetzung der *Εἰσαγωγή* des Porphyrios am nächsten steht und mit ihr eine Untergruppe in der zweiten Gruppe bildet.

In der armenischen Literatur wird das Werk des Theon zum ersten Mal bei Hamam dem Orientalen im 9. Jahrhundert erwähnt (siehe N. Adonz, *Ars Dionysii grammatici et armeniaca in eam scholia*, Petrograd 1915, p. 269 und 280). Im elften Jahrhundert ist es von Gregor Magistros erwähnt und zugleich auch zitiert worden (siehe K. Kostanians, *Briefe des Gregor Magistros*, Alexandropol 1910, p. 5 und 97).

Dass auch der Historiker Moses Chorenathi das Buch des Theon gekannt habe, hat Baumgartner erwiesen (siehe „Ueber das Buch „die Chrie“, *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, Bd. 40, Leipzig 1886, p. 513—514). Moses benützte es sicher nicht im griechischen Originale, wie Baumgartner meinte, sondern tatsächlich in der armenischen Uebersetzung (vgl. *Moses Choren. II, 2*, Tiflis 1913, p. 104 die Stelle über die Einteilung der Erde in drei Weltteile = «*Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց*», p. 20).

Պետական պարամի Հրատարիչ. սպարան, Տերյան 68.

Գլավիտի լիագր հ—3503. Կառվեր—203. Տիրած 1500.
Արտագրության է հանձնված 1987 թ. նոյեմբերի 19-ին:
Ատրագրված է սպագրության 1988 թ. փետրվարի 10-ին: